

Lukáš, Miroslav

Divadlo v Mikulově za éry rodu Dietrichsteinů : (od konce 16. století do druhé světové války)

Divadlo v Mikulově za éry rodu Dietrichsteinů : (od konce 16. století do druhé světové války) Vydání první Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019

ISBN 978-80-210-9311-9; ISBN 978-80-210-9312-6 (online : pdf)
ISSN 1211-3034 (print); ISSN 2787-9291 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9312-2019>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141420>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220902

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

#490

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

MUNI
PRESS

Das Treue Vatter-Kind /

Oder

Des Herzogen Hunnonis Land-
Grafens Sohn zu Aldenburg /

Auß

Erwegung der kindlichen Pflicht- u.
Treue für seinen Vatter freywillig zu den Tod-

eylende

FRIDERICHIS

zu Sülzen Ehren

Des Wohl-Entwüridigen in Gott Geistlichen

Hochgelehrten

P. IGNATIUS S. JACOBO

Scholarum Piarum zu Nollsburg-Rectoris auff offer-
ter Schan-Bühne vorstelllet

Durch ein Poetisches Kling-Gedicht

Divadlo v Mikulově za éry rodu Dietrichsteinů

(od konce 16. století do druhé světové války)

Miroslav Lukáš

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#490

BRNO 2019

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Lukáš, Miroslav, 1977-

Divadlo v Mikulově za éry rodu Dietrichsteinů : (od konce 16. století do druhé světové války) / Miroslav Lukáš. – Vydání první. – Brno : Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2019. – 250 stran. – (Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; 490)

Částečně německý text, anglické resumé

Chronologický přehled. – Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-210-9311-9 (brožováno)

* 792 * 792(091) * 792-027.22 * 929.732 * (437.322) * (048.8)

- Dietrichsteinové (rod)
- divadlo – Česko – 16.-20. století
- dějiny divadla – Česko – 16.-20. století
- divadelní život – Česko – 16.-20. století
- šlechtické rody – Česko – 16.-20. století
- Mikulov (Břeclav, Česko)
- monografie

792 - Divadlo. Divadelní představení [3]

Recenzovali: Mgr. Miroslav Svoboda, Ph.D. (Státní okresní archiv Břeclav)
doc. PhDr. Jiří Štefanides (Univerzita Palackého v Olomouci)

© 2019 Miroslav Lukáš

© 2019 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-9311-9

ISBN 978-80-210-9312-6 (online : pdf)

ISSN 1211-3034

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9312-2019>

Obsah

PODĚKOVÁNÍ	8
ÚVOD	9
Dostupná literatura a prameny k německojazyčnému divadlu na Moravě	12
RANÉ DIVADELNÍ DĚJINY MIKULOVA NA MORAVĚ	17
Divadlo jako prostředek rekatolizace	17
Kardinál František Seraf Dietrichstein	22
Zámecké divadlo	25
Školské divadlo	32
DRUHÁ POLOVINA 17. A ZAČÁTEK 18. STOLETÍ	38
Maxmilián II. Dietrichstein	38
Ferdinand Josef Dietrichstein	39
Leopold Ignác Dietrichstein	45
KOČOVNÉ DIVADELNÍ SPOLEČNOSTI V MIKULOVĚ (DRUHÁ POLOVINA 18. STOLETÍ)	53
SÁLY PRO POŘÁDÁNÍ DIVADELNÍCH PŘEDSTAVENÍ	60
DIVADELNÍ SCÉNA V ZÁMECKÉ JÍZDÁRNĚ	67
Mikulovští měšťané	68
Kočovné divadelní společnosti na začátku 19. století	70
Josef Krones	70
Josef Huber	72
Franz Bonnot	76
Ukončení pronájmů zámecké jízdárny	77
Josef Reisinger	79
ÚVODNÍ LÉTA TÝDENÍKU <i>NIKOLSBURGER WOCHENSCHRIFT</i> A JEHO REFLEXE DIVADLA	82
Josef Blober	84
Karl Flor	86
Johann Hugo Treu	87
Anna von Lazary	90

NÁVŠTĚVY Z MĚSTSKÉHO DIVADLA VE ZNOJMĚ	93
Josef Siege	94
Johann Edler von Radler	95
Wilhelm Ritter von Preu	95
Friedrich Dorn	96
Robert Nelton	97
Alfred Kraft	97
MIKULOV JAKO TRADIČNÍ ŠTACE	99
Ignatz Neufeld	99
Wilhelm Pohl	102
Josef Lackner	105
Paul Holdig – Rosa Holdig	106
KULTURNÍ STYKY S VÍDNÍ PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU	107
DIVADELNÍ ČINNOST MÍSTNÍCH SPOLKŮ	111
Spolek Harmonie	115
Spolky Nikolsburg a Frohsinn	119
Robert Guttman a Frohsinn	120
MEZIVÁLEČNÉ DIVADLO	123
Divadla sdružených měst	125
Spojená německá divadla v Brně	128
Therese a Josef Lacknerovi	129
Anna Bill	132
ZAHRANIČNÍ DIVADLA A SPOLEČNOSTI	136
Wiener Bühnenkünstler	136
Exl-Bühne	137
Kabarett der Komiker	138
JEDERMANN-FESTSPIELE V MIKULOVĚ	141
POSLEDNÍ LÉTA (1938–1945)	153
Das Salzburger Marionettentheater	153
Max Radestock	154
ZÁVĚR	156
SUMMARY	159

PRAMENY	162
BIBLIOGRAFIE	166
PŘÍLOHY	179
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	180
SOUPIS DOCHOVANÝCH SYNOPSISÍ PIARISTICKÝCH HER	220
PŘEPISY ŽÁDOSTÍ O ZAPŮJČENÍ ZÁMECKÉ ZIMNÍ JÍZDÁRNY	226
KALENDÁRIUM DIVADELNÍCH DĚJIN MIKULOVA	233
SOUPIS PRAMENŮ K JEDNOTLIVÝM DIVADELNÍM ŘEDITELŮM A SPOLEČNOSTEM V MIKULOVĚ	243

Poděkování

Následující text vychází z obhájené dizertační práce psané v rámci studia na Katedře divadelních studií Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Práce by nikdy nevznikla bez prof. PhDr. Margity Havlíčkové a doc. Mag. Dr. Christiana Neuhubera, kteří ve mně vzbudili zájem o divadelní dějiny a kteří mě také při psaní této práce podporovali, za což jim velmi děkuji.

Rád bych rovněž poděkoval Mgr. Balázsi Komoróczymu, Ph.D., a jeho týmu z Archeologického ústavu AV ČR v Brně za podporu. Můj dík patří i pracovníkům Regionálního muzea v Mikulově, zejména Mgr. Dobromile Brichtové, Mgr. Miroslavu Koudelovi, Mgr. Petru Kubínovi a Mgr. Josefu Šubovi, dále pracovníkům Státního okresního archivu Břeclav se sídlem v Mikulově, za všechny Mgr. Miroslavu Svobodovi, Ph.D., a Mgr. Darje Kocábové. Za komentáře k práci děkuji doc. PhDr. Jiřímu Štefanidesovi. Děkuji také Mgr. Dominice Poláškové za editorickou práci. V neposlední řadě děkuji rovněž všem učitelům a kolegům, s nimiž jsem se při studiu setkal.

Obrovské díky náleží Petře, Dominikovi a Františkovi.

ÚVOD

Historické jihomoravské město Mikulov (Nikolsburg), ležící na spojnici Vídně s Brnem, patřilo minimálně v 17. století k důležitým politickým, náboženským, kulturním a vzdělanostním centrům Markrabství moravského. Na rozvoj města měl vliv zejména rod Dietrichsteinů, jeden z nejvýznamnějších a v pobělohorském období i nejbohatších šlechtických rodů podunajské monarchie, který měl mikulovské panství v držení mezi lety 1575 a 1945. Dietrichsteinové se rovněž velkou měrou podíleli na utváření podoby města a přilehlé krajiny, již lze obdivovat dodnes.

Éře rodu Dietrichsteinů v Mikulově je věnovaná také tato kniha, která představuje divadelní historii tohoto města. Svým tématem navazuje na dílčí výzkumy v oblasti barokního divadla v Mikulově, vedené autorem této knihy společně s Margitou Havlíčkovou a Christianem Neuhuberem, které byly publikovány v kolektivní monografii *Johann Georg Gettner und das barocke Theater zwischen Nikolsburg und Krumau* z roku 2014.¹

V literatuře zabývající se dějinami středoevropského divadla se odkazy na město Mikulov objevují celkem často. Mikulov se skloňuje v souvislosti s piaristickým divadlem, neboť zde vznikla první piaristická kolej mimo Itálii, zároveň je zmiňován ve studiích o zámeckých divadlech, neboť zde bylo postaveno vůbec první zámecké divadlo na našem území, a je připomínán i díky svým slavným rodákům, kterými jsou například divadelní ředitel Eggenberských dvorních komediantů Johann Georg Gettner (?–1696) nebo divadelní reformátor osvícenského absolutismu Josef von Sonnenfels (1733–1817). Zatím však nikdy nebyla rozsáhleji představena celková divadelní historie města, což by tato kniha ráda změnila.

1 HAVLÍČKOVÁ, Margita – NEUHUBER, Christian. *Johann Georg Gettner und das barocke Theater zwischen Nikolsburg und Krumau*. Brno: Masarykova univerzita, 2014.

Výzkum divadelních dějin Mikulova nabízí čtyři hlavní témata – zámecké divadlo, piaristické divadlo, cestující divadelní společnosti a divadelní činnost místních spolků. O všech tématech však nelze ve zvoleném časovém rozsahu podrobně pojednat, proto jsou některá z nich redukována pouze na základní informace. To se týká zvláště piaristického divadla, k jehož studiu je k dispozici rozsáhlá a zároveň jedinečná kolekce synopsí divadelních her (perioch)² uvedených místními piaristy. Mikulovské piaristické divadlo si tak zaslouží samostatný badatelský záměr, jenž umožní i komparativní výzkum divadelních činností z ostatních piaristických kolejí na našem území a Dolním Rakousku.

Překvapivě bohatá byla také heuristická základna týkající se kočovných společností působících v Mikulově. U tohoto tématu jsem však narážel na jiné mantinely. Mikulov byl ve své době důležitým moravským městem, které výrazně těžilo i ze své polohy. Minimálně od konce třicetileté války hostovaly na dietrichsteinském knížecím dvoře německé a italské divadelní společnosti. V průběhu 18. století, kdy se Morava a Slezsko staly součástí rozsáhlého evropského prostoru s převahou německy mluvícího divadla,³ byl Mikulov s převážně jazykově německým obyvatelstvem lákavou zastávkou pro kočovné společnosti z různých částí monarchie. Výzkum této oblasti ale nelze provádět bez přihlídnutí k divadelní historii měst v širším regionu (minimálně Valtic, Znojma a Uherského Hradiště), neboť by tím i dějiny Mikulova zůstaly v mnohém vytrženy z kontextu. Bohužel ne všechna období a všechny události z divadelní historie blízkých měst jsou zpracovány, a tak není možné popsat dějiny kočovných společností v Mikulově v jejich úplnosti.

V souvislosti s profesionálními divadelními společnostmi měl Mikulov, na rozdíl od blízkých královských měst Znojma a Uherského Hradiště, nevýhodu v tom, že zde nikdy nevzniklo tzv. městské divadlo, tedy budova či sál s majetkovým vztahem k městu, které by mohlo být na různě dlouhou dobu pronajímáno divadelním ředitelům.⁴ Tato nevýhoda ovšem nebránila tomu, aby příjíždějící společnosti zaujímaly důležité postavení v kulturním životě města a do jisté míry ovlivňovaly i zrod měšťanské divadelní kultury, která se od ojedinelých produkcí na začátku 19. století více rozšířila díky možnostem nově se formující občanské společnosti v jeho druhé polovině.

Zcela neotevřené zůstane téma zdejší židovské divadelní kultury, kterou lze sledovat jen okrajově v rámci spolkové činnosti od druhé poloviny 19. století. Starší

2 Synopse či periocha obsahuje podrobné rozvržení hry včetně osob a obsazení. Na úvodní stránce se kromě titulu, eventuální dedikace, data a místa provedení uvádí i to, která třída představení sehrála, nebývá však udáván autor hry. V argumentu je pak uveden stručný obsah podle použitého pramene. (KLOSOVÁ, Markéta. Dramatika piaristů v 18. století. In ČERNÝ, František (ed.). *Divadlo v Kocích*. Praha: Panorama, 1992, s. 338.)

3 Srov. HAVLÍČKOVÁ, Margita – PRACNÁ, Sylva – ŠTEFANIDES, Jiří. *Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku 1/3*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 7.

4 Více k definici městského divadla: HAVLÍČKOVÁ, Margita – PRACNÁ, Sylva – ŠTEFANIDES, Jiří. *Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku 2/3*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 11.

doklady divadelních aktivit židovského obyvatelstva chybí, na rozdíl od hudební kultury, která má v Mikulově své místo minimálně od 17. století.⁵ Mikulovská židovská komunita však dala světu výrazné osobnosti, které se zapsaly do divadelní historie. Narodil se zde například již výše zmíněný Josef von Sonnenfels, dále spisovatel a dramatik Hieronymus Lorm (1821–1902, původním jménem Heinrich Landesmann), který se proslavil vytvořením dotykové abecedy pro hluchoslepe, nebo spisovatel a dramatik Eduard Kulke (1831–1897). Z Mikulova pocházel rovněž divadelní a filmový herec Max Pohl (původně Pollak, 1855–1935).⁶ V židovském městě údajně žili i potomci představitel komické postavy Hanswursta Jacoba Marxe Riese (?–1751), jehož vrcholnou kariérou bylo angažmá u dvora polského krále a saského kurfiřta Augusta II. Silného v Drážďanech.⁷ Židovská tradice Mikulova se promítla i do několika divadelních her. V roce 1809 byla v Theater in der Leopoldstadt uvedena komická pantomima Karla Hampela (?–1819) *Die Judenhochzeit von Nikolsburg*.⁸ V polovině 19. století napsal brněnský rodák Friedrich Hopp (1789–1869) frašku se zpěvy *Lazarus Polkwitzer von Nikolsburg, oder Die Landparthie nach Baden*.⁹

Cílem mé práce nemůže být dokonalé obsažení čtyřsetleté divadelní historie Mikulova, jde mi o nalezení co největšího množství relevantních archivních pramenů k tomuto tématu a o jejich zpracování v rámci kulturně-společenského prostředí Mikulova a do jisté míry i v rámci divadelní historie Moravy. Práce však zůstává v mnohém otevřená. Úplnou syntézu znemožňuje fakt, že řada důležitých archiválií je již zcela ztracena nebo stále čeká na své objevení. Současně je oprávněné předpokládat, že každý nový výzkum německy mluvícího divadla na Moravě a ve Slezsku přinese informace, které budou dále rozvíjet i zjištění z divadelní historie Mikulova. Vědomou neúplnost však snad vyváží objevené prameny, které tímto poskytují dalším badatelům.

5 SEHNAL, Jiří. Židovské taneční kapely na Moravě. *Hudební věda*. 1997, 34(3), s. 292–302.

6 Max Pohl vystudoval práva na Vídeňské univerzitě. V době svých studií účinkoval také v divadelních představeních. Pohl si tehdy divadlo natolik oblíbil, že se po dokončení práv v roce 1787 rozhodl věnovat se mu i profesně. Nejdříve získal angažmá v divadle v Mariboru. Poté pokračoval v Lipsku, Hamburku, v německém divadle v Moskvě. Značnou část života však strávil v berlínských divadlech. Od dvacátých let 20. století se věnoval také filmu. (EISENBERG, Ludwig. *Großes biographisches Lexikon der Deutschen Bühne im XIX. Jahrhundert*. Leipzig: Verlagsbuchhandlung Paul List, 1903, s. 777.)

7 SCHERL, Adolf. Jacob Marx Ries. In JAKUBCOVÁ, Alena – PERNERSTORFER, Matthias J. (eds.). *Theater in Böhmen, Mähren und Schlesien. Von den Anfängen bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*. Wien/Praha: Divadelní ústav, 2013, s. 556–557.

8 GOEDEKE, Karl. *Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen*. Sv. XI/2. Düsseldorf: L. Ehlermann, 1953, s. 184.

9 Děj této frašky pojednává o mikulovském židovském obchodníkovi, který přišel o celé své jmění, když mu jeho pomocník v obchodě v době, kdy nebyl přítomen, prodal starý kabát, v němž měl ukryté všechny své peníze. Zchudlý Polkwitzer se poté vydal do Vídně vyhledat továrníka, kterému pomohl se založením továrny na hedvábí, aby se zde nakonec po různých útrapách setkal i s kupcem svého kabátu a rovněž se svým ztraceným jměním.

Dostupná literatura a prameny k německojazyčnému divadlu na Moravě

Průkopníkem v bádání o problematice německojazyčného divadla na Moravě a ve Slezsku byl Christian d'Elvert se svým dílem *Geschichte des Theaters in Mähren und Oesterreichisch Schlesien*, které vyšlo v roce 1852 v Brně.¹⁰ Tato práce je bohužel pro nedostatečnou oporu v pramenech, respektive pro jejich nedohledatelnost, nespolehlivá a musí se s ní pracovat obezřetně. Přehled divadelních událostí v českých zemích do poloviny 18. století poskytl i Ferdinand Menčík ve své knize *Příspěvky k dějinám českého divadla* z roku 1895.¹¹

Na konci 19. a začátku 20. století vyšlo ještě několik publikací týkajících se dějin brněnského divadla. Zde lze jmenovat dílo *Aus dem Bühnenleben Deutsch-Oesterreichs. Die Geschichte des Brünner Stadttheaters (1734–1884)* z roku 1885 autora Alberta Rilleho¹² nebo práci Gustava Bondiho *Geschichte des Brünner deutschen Theater 1600–1925* z roku 1924.¹³

V druhé polovině 20. století a na počátku století 21. se podařilo dalším badatelům zpracovat určitá období z divadelní historie měst Brna, Ostravy či Olomouce.¹⁴ V šedesátých letech minulého století podnikl Jaroslav Bartoš obsáhlý výzkum zaměřený na divadelní ředitele – loutkáře v českých zemích. Výsledky své práce pak publikoval v knize *Loutkářská kronika. Kapitoly z dějin loutkářství v českých zemích*.¹⁵

V posledních letech se zájem o otázky spojené s historií divadelnictví na Moravě a ve Slezsku výrazně rozrůstá. Mezi lety 2011–2014 vyšla v Olomouci trilogie *Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku* od autorů Margity Havlíčkové, Sylvy

10 ELVERT, Christian d'. *Geschichte des Theaters in Mähren und Oester. Schlesien*. Brünn: [s.n.], 1852.

11 MENČÍK, Ferdinand. *Příspěvky k dějinám českého divadla*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1895.

12 Rille byl znám i v Mikulově, neboť zde mezi lety 1907–1910 působil jako zámecký hejtmán a archívář. (Srov. RICHTER, Václav aj. *Mikulov*. Brno: Blok, 1971, s. 124.)

13 BONDI, Gustav. *Geschichte des Brünner deutschen Theater 1600–1925*. Brünn: Deutscher Turnverein 1924.

14 Např. CEJPEK, Václav. *Brněnské německé divadlo v letech 1918–32. Materiály k historii německého divadla v Brně. Soupis článků s divadelní tematikou v listu Tagesbote*. Díl I. a II. Brno, 1977. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. Filozofická fakulta; JURDA, Aleš. *Německé divadlo v Brně od nástupu Hitlera k moci do konce druhé světové války*. Díl I. a II. Brno, 1977. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. Filozofická fakulta; HAVLÍČKOVÁ, Margita. *Profesionální divadlo v královském městě Brně 1668 až 1733*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2009; PREGLER, Hilde. *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau von den Anfängen bis 1944*. Wien, 1965. Dizertační práce. Universität Wien. Philosophische Fakultät; STEINER, Eduard. *Die Brünnner und ihr Stadttheater: Ein Stück deutscher Theatergeschichte*. Leimen/Heidelberg: Brünnner Heimatbote, 1964; ŠTEFANIDES, Jiří (ed.). *Kalendárium dějin divadla v Olomouci (od roku 1479)*. Praha: Pražská scéna, 2008; SRBA, Bořivoj – STÁRKOVÁ, Jana (eds.). *Ztracené kontexty – Verlorener Kontext*. Brno: Masarykova univerzita, 2004.

15 BARTOŠ, Jaroslav. *Loutkářská kronika. Kapitoly z dějin loutkářství v českých zemích*. Praha: Orbis, 1963.

Pracné a Jiřího Štefanidese. Tento trend se promítá i v diplomových a dizertačních pracích studentů divadelněvědních oborů na Masarykově univerzitě v Brně, Univerzitě Palackého v Olomouci, případně také Vídeňské univerzitě.¹⁶

Důležité informace z této oblasti jsou zpracovány i ve formě encyklopedických hesel zejména ve svazcích *Hudební divadlo v českých zemích*¹⁷ nebo *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století* a v jeho rozšířené verzi *Theater in Böhmen, Mähren und Schlesien. Von den Anfängen bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*.¹⁸ Opomenout nelze ani doposud vycházející *Deutsches Theater – Lexikon*, u jehož zrodu stál bývalý student mikulovského gymnázia Wilhelm Kosch (1879–1960).

Divadelními dějinami Mikulova se badatelé zabývali jen okrajově. Nejvíce pozornosti bylo věnováno piaristickému školskému divadlu. Ve své studii *Školní divadlo v Mikulově v 17. a 18. stol.* se jej snažil zmapovat už Metoděj Zemek.¹⁹ Tato studie ovšem potřebuje nutnou revizi, především v ověření citovaných pramenů. Zemkovi se například podařilo nashromáždit velké množství piaristických perioch, které ovšem nelze na jím uvedených místech dohledat, jejich existenci však dokládají jiné exempláře ze sbírek dalších, většinou zahraničních institucí. Výsledky Zemkova bádání v této oblasti jsou uvedeny i v knize *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631–1950*.²⁰ Zlomky z historie piaristického divadla je možné najít též v dílech historika a profesora církevních dějin Aloise Augustina Neumanna nebo Zdeňka Eibela.²¹ Okrajově se divadelními dějinami mikulovské piaristické koleje, respektive zde uváděnými hrami, zabývala i Markéta Klosová.²² Místní divadelní kultura je zmíněna ve studii Josefa Košuliče „Mikulov a počátky barokní hudby

16 Zde lze uvést následující práce: FERENCE, Anji Edith. *Německé divadelní, hudební pěvecké a umělecké spolky v Olomouci v letech 1918–1938*. Olomouc, 2012. Dizertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta; MAŠARÁK, Pavel. *Rakušané v brněnském německém divadle v letech 1925–1930*. Brno, 2003. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta; ŠKROBÁNKOVÁ, Klára. *Carl Joseph Schwerberger a jeho působení v českých zemích*. Brno, 2016. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta; WESSELY, Katharina. *Theater und Identität. Das Brünner deutsche Theater der Zwischenkriegszeit*. Bielefeld: Transcript-Verlag, 2011.

17 LUDVOVÁ, Jitka (ed.). *Hudební divadlo v českých zemích. Osobnosti 19. století*. Praha: Divadelní ústav, 2006.

18 JAKUBCOVÁ, Alena (ed.). *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*. Praha: Divadelní ústav, 2007; JAKUBCOVÁ, Alena – PERNERSTORFER, Matthias J. (eds.). *Theater in Böhmen, Mähren und Schlesien. Von den Anfängen bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*. Wien/Praha: Divadelní ústav, 2013.

19 ZEMEK, Metoděj. Školní divadlo v Mikulově v 17. a 18. stol. *Vlastivědný věstník moravský*. 1996, 48, s. 37–46.

20 ZEMEK, Metoděj – BOMBERA, Jan – FILIP, Aleš. *Piaristé v Čechách na Moravě a ve Slezsku 1631–1950*. Prievidza: TEXTM, 1992.

21 NEUMANN, Alois, Augustin. *Piaristé a český barok*. Přerov: Knihkupectví Společenské knihtiskárny, 1933, s. 134–138; EIBEL, Zdeněk. Z dějin piaristického gymnasia v Mikulově 1631–1873. *Jižní Morava*. 1967, 3, s. 67–75.

22 KLOSOVÁ, pozn. 2, s. 336–347.

na Moravě“.²³ Spolkovou divadelní činností se pak zabývali Reiner Elsinger a Igor Czajkowski.²⁴ Krátce do zdejší divadelní historie nahlédl i brněnský historik a redaktor Hans Welzl,²⁵ který se o mikulovské divadelní a hudební kultuře zmínil v článku „Musik und Bühne“, uveřejněném v roce 1904 v týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift*.²⁶

Pramennou základnu mého výzkumu o divadelních dějinách Mikulova tvoří hlavně archiválie uložené v Moravském zemském archivu v Brně nebo ve Státním okresním archivu Břeclav se sídlem v Mikulově. Pracoval jsem zejména se žádostmi divadelních ředitelů zaslaných moravskému guberniu, respektive moravskému místodržitelství.²⁷ Jako přínosné se pro mou práci ukázaly být také písemnosti z archivu Dietrichsteinů.²⁸ Zde tvoří hlavní zdroj poznání žádosti divadelních ředitelů o pronájem zámeckých prostor, dále pak účetní knihy a úřední či rodinná korespondence. Bohužel jsem nemohl pracovat s prameny městské samosprávy, neboť ty se z větší části nedochovaly. Dokumenty k divadelním společnostem pohybujícím se nejen na Moravě, ale i v Dolním Rakousku je možné nalézt i v Divadelním muzeu (Theatermuseum) ve Vídni. Synopse či periochy piaristických her, jež tvoří základ pro výzkum piaristického školského divadla, jsou uloženy převážně ve sbírkách rukopisů a starých tisků Rakouské národní knihovny (Österreichische Nationalbibliothek) ve Vídni, ve Státním okresním archivu v Přerově a v Moravském zemském archivu v Brně.

Při výzkumu mikulovského divadla 2. poloviny 19. století a dále jsem se mohl opřít o informace uvedené v týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift* (1860–1939), jenž se věnoval i místnímu kulturnímu dění a uveřejňoval občasně kritické reflexe divadelních představení.²⁹ Při hledání konkrétních divadelních ředitelů a jejich štací jsou důležitým pramenem i ročenky německy mluvících divadel, především pak v *Deutscher Bühnen Almanach* nebo *Neuer Theater-Almanach*, později přejmenovaném na *Deutsches Bühnen-Jahrbuch*.

23 KOŠULIČ, Josef. Mikulov a počátky barokní hudby na Moravě. *Jižní Morava*. 1973, 9, s. 122–134.

24 ELSINGER, Reiner. Vereinswesen. In TÝŽ (ed.). *Heimatbuch Nikolsburg*. Wien: Kulturverein Nikolsburg, 1987, s. 153–177; CZAJKOWSKI, Igor. Hudební spolky v Mikulově ve druhé polovině 19. století. *Jižní Morava*. 2001, 37, s. 69–79.

25 Welzl například vedl v devadesátých letech 19. století divadelní rubriku deníku *Deutsches Blatt*. Srov. HAVLÍČKOVÁ, pozn. 14, s. 15.

26 H. W. (Hans Welzl). Musik und Bühne. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 7. 1904, 44–45(30), s. 1.

27 MZA, B 1. (Gubernium), MZA, B 14. (Moravské místodržitelství).

28 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov); MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů); MZA, F 72. (Velkostatek Mikulov).

29 Vzhledem k tomu, že většina informací pochází z kulturní rubriky, kde nelze doložitelně zjistit jejich autora, jsou citace k nim uváděny jen v základní podobě.

V průběhu práce jsem se nemohl spolehnout na jeden důležitý pramen, kterým jsou divadelní cedule, neboť ze sledovaného období byla zatím objevena jediná. Sbírkou starých divadelních cedulí tištěných na hedvábí měl vlastnit Muzejní spolek v Mikulově (Museumverein),³⁰ bohužel ani ty se nedochovaly. Zmíněná jedna objevená patří společnosti divadelního ředitele Ludwiga Via.³¹ Cedule ovšem není opatřena žádným datem, čímž je znemožněno přesně stanovit období, kdy zde divadelní ředitel Vio se svou společností pobýval, pravděpodobně to bylo však bylo rozmezí let 1840–1845.³²

Kromě výše zmíněných archivních pramenů přinášejí zajímavé informace i záznamy uvedené v církevních matrikách.³³ Na jejich základě se mi například podařilo rozšířit biografické údaje divadelních ředitelů Josefa Lacknera (1839–1909) a Ignatze Neufelda (1843–1920), o nichž bude řeč níže. V matrikách kostela sv. Václava v Mikulově jsem objevil i zápis o svatbě divadelního podnikatele Ludwiga Wilhelmiho, syna herce Hermanna Karla Wilhelmiho, s dcerou herce Antona Martonelliho, Aloisíí Rosou Martonelli, která se zde uskutečnila 8. února 1853.³⁴ Není sice zřejmé, proč se právě Mikulov stal místem této divadelní svatby, na dru-

30 Museum-Verein. *Nikolsburger Wochenschrift*. 5. 12. 1925, 65(49), s. 4.

31 Moravské zemské muzeum. Oddělní dějin divadla, sign. C 1514. V divadelním prostředí není jméno Vio neznámé. V roce 1809 byl členem společnosti Christoha Kuntze při jejím pobytu v Bratislavě/Prešpurku Karl Vio (?–?), rodák z Frankfurtu nad Mohanem, jenž zde zastával post inspicienta opery. Jistý Karl Vio působil v roce 1817 v St. Pölten a mezi lety 1821–1822 v Hallein. (CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena. *Z divadelnej minulosti na Slovensku*. Bratislava: Divadelný ústav, 2004, s. 138–139; KUTSCH, Karl-Josef – RIEMENS, Leo. *Großes Sänglerlexikon*. Sv. 4. München: Saur, 2004, s. 4908–4909; *Theatergeschichtliche Forschungen*. 1928, 38, s. 60.)

32 Podle her obsažených na ceduli lze jeho pobyt stanovit nejdříve od roku 1815. Diváci v Mikulově mohli vidět nastudování tragédie Augusta Klingemanna (1777–1831) *Faust oder Die Höllenbraus* z roku 1815, dramatické obrazy Theodora Hella (1775–1856) *Dreißig Jahre aus dem Leben eines Spielers*, obrazy z knížecího rodinného života autora Franze Krattera (1758–1830) *Mädchen von Marienborg oder: Peter der Große Czaar von Rußland* či veselohru *Die Bürger in Wien* z roku 1813 od Adolfa Bäuerleho (1786–1859). Na území Moravy a Slezska byl Vio zatím zachycen až v roce 1840 v Šumperku, kde od konce července do konce října uváděl svá divadelní představení v tanečním sále kavárny Gabriela Lauera na tehdejší Tržním náměstí. O rok později v roce 1841 pobýval v Mohelnici (Müglitz). Pobyt v Mohelnici dokládá soupis dárců, kteří přispěli na obnovu města po velkém požáru, který Mohelnici zachvátil 21. května 1841. Dle tohoto soupisu přispěl divadelní ředitel Ludwig Vio 11. června 1841 částkou dvou zlatých. V červenci a srpnu 1845 hrál Vio se svou společností v Uherském Brodě (Ungarisch Brod). Srov. HAVLÍČKOVÁ, Margita – PRACNÁ, Sylva – ŠTEFANIDES, Jiří. *Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku 3/3*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, s. 162; *Brünner Zeitung der k.k. priv. mährischen Lehenbank. Amtsblatt und Literarischer Anzeiger, als Beilagen der mährisch-ständischen Brünner Zeitung. Jahrgang 1841*. Sv. 1, s. 3; *Moravia. Ein Blatt zur Unterhaltung, zur Kunde des Vaterlandes des gesellschaftlichen und industriellen Fortschrittes*. Srpen 1845, 8(95), s. 380.

Výzkumu zápisů o divadelních umělcích

33 Výzkumu zápisů o divadelních umělcích v matričních zápisech na příkladu Olomouce se věnovala i Jitka Balatková. (Srov. BALATKOVÁ, Jitka. Divadelníci v zápisech olomouckých matrik. In ŠORMOVÁ, Eva – KUKLOVÁ, Michaela (eds.). *Miscellanea theatralia. Sborník Adolfu Scherlovi k osmdesátinám*. Praha: Divadelní ústav, 2005, s. 306–310.)

34 MZA, E 67. (Sbírka matrik). Sign. 2943, Matrika oddaných Mikulov – sv. Václav, 1846–1868, s. 51.

hou stranu se může každá i tato drobná informace v budoucích výzkumech stát důležitou.

Neméně zajímavým pramenem jsou též zápisy vídeňského magistrátu týkající se cestovních pasů (Passanweisungsprotokolle) vídeňských herců mezi lety 1792 až 1850, které prošel Herbert A. Mansfeld.³⁵ Odtud je patrné, že Mikulovem postupně projížděli herci Johann Laura (1769–?),³⁶ Johann Anatour (1803–?),³⁷ Mathias Eder (1804–?),³⁸ Josef Kochmayer (1799–?)³⁹ nebo herec Ludwig Schneider (1821–?).⁴⁰ Bohužel ze záznamu není jasné, zda v Mikulově prováděli uměleckou činnost. Pouze u divadelního ředitele Ignaze Schwindlera, zvaného Korn (1817–?), který byl zachycen v Mikulově 3. 6. 1844,⁴¹ by se dalo předpokládat, že zde mohl se svou společností hrát. Vzhledem k tomu, že u žádného z výše uvedených nelze mikulovskou štaci zcela prokázat, nebyly tyto zápisy dále zpracovávány, současně je však nebylo možné zcela vypustit. Ze záznamů Herberta A. Mansfelda také vyplývá, že se v Mikulově narodili blíže neznámí herci Thomas Henhappel⁴² a Anton Lindenthall.⁴³

V návaznosti na cíle monografie nejsou v samotném textu uvedeni všichni divadelní ředitelé, kteří se svými společnostmi Mikulov navštívili, ale pouze výrazné osobnosti, o nichž mikulovská štace rozšiřuje dosavadní znalosti, nebo společnosti, jejichž přítomnost ovlivnila život ve městě, třeba spoluprací s místními spolky či uvedením hry místního autora. Veškeré objevené záznamy jsou pak zpracovány v kalendáriu divadelních dějin Mikulova, které je součástí příloh. Ještě je nutné dodat, že příjmení divadelních ředitelů a hereček nejsou v textu přechylována a zůstávají v originální podobě. Německy psaná jména jsou ponechána v původním znění, vyjma obecně známých osobností jako například František Seraf Dietrichstein či František Josef Dietrichstein.

35 MANSFELD, H. A. Wiener Theater-Leute auf Wanderschaft. *Jahrbuch der Gesellschaft für Wiener Theaterforschung*. 1958, **11**, s. 72–172.

36 V Mikulově se objevil 10. 3. 1797. Tamtéž, s. 123.

37 V Mikulově se objevil 21. 12. 1827. Tamtéž, s. 77.

38 V Mikulově se objevil 19. 7. 1833. Tamtéž, s. 91.

39 V Mikulově se objevil 24. 5. 1837. Tamtéž, s. 77.

40 V Mikulově se objevil 30. 12. 1840. Tamtéž, s. 152.

41 Tamtéž, s. 155.

42 V roce 1777. Tamtéž, s. 119.

43 V roce 1772. Tamtéž, s. 125.

RANÉ DIVADELNÍ DĚJINY MIKULOVA NA MORAVĚ

Divadlo jako prostředek rekatolizace

Mikulov přešel do rukou Dietrichsteinů na konci 16. století. Před nimi jej od poloviny 13. století vlastnili Liechtensteinové, po nich pak krátce mezi lety 1560 až 1572 Kerecsenyiové z Kanyaföldu. Po smrti Kryštofa Kerecsenyiho se mikulovské panství s městem a zámek stalo uprázdněným lénem a císař Maxmilián II. jej v roce 1575 přenechal Adamu Dietrichsteinovi (1527–1590), příslušníkovi staré korutanské šlechty a nejvyššímu hofmistrovi císařovny Marie a jejího syna Rudolfa II.⁴⁴

Před příchodem Dietrichsteinů se většina obyvatelstva hlásila k reformačnímu učení Martina Luthera. Pod jejich správou byly i oba mikulovské kostely (farní kostel sv. Václava a předměstský špitální kostel). Vedle luteránů v Mikulově působili i novokřtěnci, kteří se zde pod vedením Balthasara Hubmaiera usadili v roce 1526, a samozřejmě zde žila početná židovská komunita.⁴⁵ Patrně by hledání nejstarších zpráv o divadelní činnosti v Mikulově mělo začít již v této etapě, neboť i Martin Luther doporučoval divadlo jako vzdělávací a výchovný prostředek.⁴⁶ Zatím nejstarší doklady o divadelních produkcích v Mikulově jsou však spjaté až s rekatolizačními aktivitami Adama Dietrichsteina, které zde nový majitel panství spustil ještě před vypuknutím stavovského povstání.

44 Více k historii Mikulova např. ELSINGER, Reiner. *Heimatbuch Nikolsburg*. Wien: Kulturverein Nikolsburg, 1987; FEYFAR, Mathias. *Die erlauchten Herrn auf Nicolsburg. Eine geschichtliche Studie auf Original Urkunden begründet*. Wien: Mayer & Comp, 1879; RICHTER, pozn. 12; SEIFERT, Theodor. *Nikolsburg. Geschichte der Stadt in Wort und Bild*. Nikolsburg: Bartosch, 1937. Obecně také SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska*. Sv. 2. J – N. Praha: Academia, 1999, s. 482–503.

45 ŠIMŮNEK, Robert. *Mikulov – Historický atlas měst České republiky*. Sv. 25. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2012, s. 7.

46 Srov. ČERNÝ, František (ed.). *Dějiny českého divadla I*. Praha: Academia 1968, s. 99.

S postupnou a více méně nenásilnou rekatolizací panství pomáhal Dietrichsteinovi od roku 1578 i jezuitský misionář Michael Cardaneus (Michaëlis Cardenei), příchozí z vídeňské koleje, původem z Naumburku v Durynsku.⁴⁷ Pod jeho dohledem bylo také v roce 1581 místními dětmi (Burgerskindern) na počest Dietrichsteinova příjezdu do města uvedeno pásmo složené z veršovaných monologů představujících tři teologické ctnosti: víru, naději a lásku (*Die drey Theologische Tugenden – der Glaub, die Hoffnung, die Lieb*). Následoval monolog o křesťanské církvi (*Die Christlich Kirch*) a o ďáblovi otci kacířů (*Der Teuffel der Ketzler Vatter*), dále projev anděla ke kolemstojícím (*Der Angel zu den Umdstehenden*) a konečně i oslavná řeč k samotnému Dietrichsteinovi (*Zu dem Freyherrn*). Souhrnně byly tyto projevy označené jako „dialogy nebo rozmluvy“ (*Dialogo/Dialogus oder Gespräch*).⁴⁸ Tato událost je nejspíše shodná s tou, o níž se zmiňuje i Ferdinand Menčík ve své knize *Přispěvky k dějinám českého divadla*, když mluví o třech krátkých hrách, které měly být v Mikulově uvedeny školní mládeží u příležitosti uvítání Adama Dietrichsteina v roce 1581.⁴⁹ Zmíněné dialogy byly zaznamenány Christophem Erhardtem, původem z Hallu v Tyrolsku, který v Mikulově působil od roku 1582 jako děkan.⁵⁰ Tiskem pak byly vydány v roce 1586 v Ingolstadt pod názvem *Catholische Brieff Vnd Sendtschreiben, darinnen vermeldet, wie es ein Beschaffenheit umb das Religionwesen in der Herrschafft Nicolspurg in Mährhern Sampt Angetrutcktem Dialogo oder Gespräch, welches von den bekerten Catholischen Burgerskindern daselbsten zu Nicolsburg in Ankunfft deß Wolgebornen Herrn Herrn Adams von Dietrichstein ... gehalten worden*.⁵¹ Součástí uvedeného tisku je mimo dedikace i katolické vyznání víry (Christliche/Catholische Bekandttnuss) purkmistra, rychtáře, radních a představitelů vesnic patřících pod mikulovské panství. Cardaneova úspěšná rekatolizační práce byla o rok později oceněna i návštěvou olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského, který v Mikulově vysvětil farní kostel sv. Václava.⁵²

47 FEYFAR, pozn. 44, s. 136–137; KROESS, Alois. *Geschichte der Böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu. I. Geschichte der ersten Kollegien in Böhmen, Mähren und Glatz*. Wien: Verlag von Buchhandlung Ambr. Opitz Nachfolger, s. 625–639; KOČMAN, Pavel. Kerečinské intermezzo a první Ditrichštejnové (1560–1611). In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 101; KILIÁN, Jan. *Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hohenfallu. Život, rod a dílo defenestrovaného sekretáře*. České Budějovice: Veduta, 2005, s. 17–18.

48 Text nazvaný „*Catholische Brieff und Sendtschreiben, darinnen vermeldet, wie es ein Beschaffenheit umb das Religionwesen in der Herrschafft Nicolspurg in Märhen...*“ je uložen také v Rakouské národní knihovně. Dostupné online. [cit. 2012-10-20]. URL: <<http://data.onb.ac.at/rec/AC09841998>>.

49 MENČÍK, pozn. 11, s. 62.

50 KOČMAN, pozn. 47, s. 101.

51 Text je uložen v Bayerische Staatsbibliothek München. Sign. 1395731 4 Polem. 1085 Beibd. Dostupné online. [cit. 2012-10-20]. URL: <<http://www.mdz-nbn-resolving.de/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb10167567-3>>. Za upozornění na tento text děkuji Margitě Havlíčkové.

52 KOČMAN, pozn. 47, s. 102.

Dalším důležitým prvkem rekatolizace mikulovského panství bylo od roku 1583 pořádání procesí Božího těla.⁵³ Scénář tohoto procesí, v němž se počítalo i s divadelními výstupy, zaznamenal v roce 1585 opět Christoph Erhardt. Tento text nazvaný *Form und Weiß* vyšel tiskem též v Ingolstadtu, ale až v roce 1614.⁵⁴ Samotného procesí se kromě katolického kléru z Mikulova a okolí zúčastnili i představitelé cechů a samozřejmě obcí spadajících pod mikulovské panství. Ti všichni pod svými prapory a za hudebního doprovodu prošli městem, aby se zúčastnili bohoslužby u sv. Václava.⁵⁵ Božítělové procesí bylo v kulisách tehdejšího města jistě okázalou scénickou podívanou, kterou navíc umocňoval i hudební doprovod.⁵⁶ Ten tvořili městští trubáci, za kterými šlo třináct chlapců v bílém ornátě, v Erhardtově textu jsou přirovnáni k andělům, kteří svými zvonky a činely vnášeli do procesí jistě zjemnění, čímž dotvářeli celkovou atmosféru Božítělové slavnosti.⁵⁷

Ve dvacátých letech 17. století se z popudu tehdejšího vlastníka panství kardinála Františka Serafa Dietrichsteina (1570–1636), olomouckého biskupa a zemského správce Markrabství moravského, Mikulov proměnil ve správní, církevní a v neposlední řadě také kulturní centrum Moravy,⁵⁸ odkud kardinál rozhodoval o záležitostech země a biskupství.⁵⁹

53 Současně s obnovením svátku Božího těla bylo založeno také bratrstvo Božího těla, jehož prvním rektorem byl o rok později zvolen tehdy čtrnáctiletý František Dietrichstein. Tohoto titulu se však budoucí kardinál v únoru 1585 vzdal kvůli odchodu na studia do Prahy. (Srov. PARMA, Tomáš. *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*. Brno, 2010, s. 17. Dizertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta; Více také HOFMANN, Richard, A. Die Nikolsburger Fronleichnamspzession im Jahre 1583. In EL-SINGER, pozn. 44, s. 297–301.) Vladimír Maňas datuje vznik mikulovského bratrstva Božího těla až k roku 1584. (Srov. MAŇAS, Vladimír. *Hudební aktivity náboženských korporací na Moravě v raném novověku*. Brno, 2008, s. 47. Dizertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta.)

54 Celý název zní: *Form und Weiß, Wie das herrliche Fest deß zarten Fronleichnams in der alten Statt Nicolsburg, im Marggraffthumb Märherrn gelegen: mit vorgehender Predigt, vnd folgendem Gottesdienst, zierlicher Procession, Eintheilung der Zünfften, Musikanten, Instrumenten, Engeln, Priesterschafft, Lateinisch- und Teutschen Dialogen oder Gesprächen, jährlich gehalten würd Ingolstadt*. Tisk je uložen v Bayerische Staatsbibliothek v Mnichově. Sign. 5943931 4 Hom. 565. Dostupné také online URL: <http://books.google.cz/books?id=FtCAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>. Jeden exemplář je uložen i v Moravské zemské knihovně v Brně – viz Souborný historický katalog JM. Sign. ST2-0012.418. Textem se ve své magisterské práci zabývala Ilona Horváthová: HORVÁTHOVÁ, Ilona. *Teatralita barokních slavností*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Dostupné také online. [cit. 23.2.20156]. URL: <https://is.muni.cz/auth/th/262008/ff_m/Magisterska_diplomova_prace_-_Horvathova.pdf>.

55 KOCMAN, pozn. 47, s. 102; HORVÁTHOVÁ, pozn. 54, s. 39.

56 Viz HORVÁTHOVÁ, pozn. 54, s. 39.

57 Tamtéž; VEČERKOVÁ, Eva – TARCALOVÁ, Ludmila. Náboženské průvody v kalendářním cyklu svátků a slavností. In TARCALOVÁ, Ludmila (ed.) *Slavnostní průvody*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1994, s. 23–43.

58 Srov. BALCÁREK, Pavel. *Kardinál František Dietrichstein 1570–1636. Gubernátor Moravy*. České Budějovice: Veduta, 2007. s. 163. Vliv na formování osobnosti kardinála Dietrichsteina měla samozřejmě skutečnost, že se narodil do prostředí rodiny nejvyšší rakousko-španělské aristokracie, manželkou

Urbář z roku 1629 udává, že ve městě bylo celkem 454 obydlených domů, z toho 316 křesťanských a 138 židovských. Tato skutečnost řadila Mikulov k největším moravským městům té doby.⁶⁰

Kardinál zde též realizoval ideu Mikulova jako poutního místa. Za jeho vlády byla ve městě zbudována kaple Panny Marie loretské (kopie loretské Svaté chýše), kterou Dietrichstein následně předal do péče kapucínům. Povinnost sloužit mše s procesími k Loretě o všech mariánských svátcích pak kardinál stanovil proboštovi v zakládací listině mikulovské kapituly z roku 1625. Mikulovskou Loretu doplnila stavba křížové cesty na Svatém kopečku,⁶¹ kterou za života Františka Serafa Dietrichsteina tvořilo sedm zastavení. Dalších sedm zastavení vybudovali až kardinálovi dědicové. Do celkového počtu čtrnácti kaplí byla dostavěna až koncem 18. století, těsně před vydáním patentů Josefa II., následkem kterých byl v roce 1786 celý areál odsvěcen, současně byly v rámci josefínských reforem zakázány poutě a procesí.⁶² Ještě dříve, konkrétně 14. září 1784, propukl jeden z nejničivějších požárů v dějinách Mikulova, který zničil i Loretu. Mariánská úcta se přesunula do kostela sv. Václava, kde byla uložena socha Loretské madony. Od poloviny 19. století se začaly v Mikulově konat mariánské poutě na Svatém kopečku, a to v neděli po 8. září, o výročním dnu vysvěcení kostela sv. Šebestiána, stojícího na kopečku, a zároveň o svátku Narození Panny Marie. Tato tradice je udržována doposud.⁶³

S křížovou cestou na Svatém kopečku jsou spojena i velkopáteční procesí. Ta měla údajně vycházet z loretského kostela přes náměstí a za jižní branou směro-

jeho otce Adama Dietrichsteina byla španělská šlechtična Margarita de Cardona y Requesens (1535–1609). Důležitou roli sehrálo rovněž jeho vzdělání, které získal studiem v jezuitských kolejích, nejdříve ve šlechtickém konviktu v Praze (1582) a poté v Římě (1588–1591).

59 Srov. RICHTER, pozn. 12, s. 116. Kardinál se v Mikulově zdržoval již od roku 1612, neboť to měl odtud blíže do Vídně na císařský dvůr, kam se ve stejném roce z Prahy přestěhoval i císař Matyáš. Po pronájmu kroměřížského panství v roce 1617 přišel do Mikulova i početný biskupský dvůr a většina kancelářských úředníků, čímž Kroměříž ztratila postavení rezidenčního města. (Srov. BALCÁREK, Pavel. Kancelář kardinála Ditrichštejna a správa biskupských statků před Bílou horou. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, *Sborník archivních prací*. 1978, 28(1), s. 73–74. Nebo DVOŘÁK, Jan. Správa statků kardinála Dietrichsteina – z centra na periferii. *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*. XXIX. Mikulovské sympozium 2006. Brno: Moravský zemský archiv, 2007, s. 219.)

60 KOCMAN, Pavel. Mikulov Františka kardinála z Ditrichštejna (1611–1636). In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 113.

61 „Zřejmě první zdejší stavbou byla kaple zasvěcená ochráncům proti moru, sv. Šebestiánovi, sv. Karlu Boromejskému a sv. Rochovi, jako vyjádření vděčnosti Bohu za překonání morové epidemie, která Mikulov a okolí sužovala v roce 1622. Základní kámen kaple byl svěcen 2. července 1623. Její výstavba trvala pravděpodobně až do roku 1630 a o rok později, v roce 1631, pak byla v sousedství kaple zbudována samostatně stojící zvonice – kampanila. Současně podél cesty vznikala zastavení křížové cesty jeruzalémské Golgoty vedoucí k Božímu hrobu.“ (BRICHTOVÁ, Dobromila. *Pod tvými ochrannými křídly. Od loretského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově*. Mikulov, 2014, s. 47.) O křížové cestě také KOUDELA, Miroslav. Mikulovský Svatý kopeček a křížová cesta. In *RegioM 2008. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2008, s. 34–52.

62 BRICHTOVÁ, pozn. 61, s. 47.

63 Tamtéž.

vat vzhůru na Svatý kopeček v dlouhém zástupu poutníků s kříží, cechovními praporci a sochou Krista.⁶⁴ Tato procesí pak měla mít zastavení u kapliček lemujících cestu. Velkopáteční či pašijové průvody pořádali v Mikulově kapucíni a nejspíše i piaristé. Protireformační Řád menších bratří kapucínů (Ordo Fratrum Minorum Capucinatorum) povolal do Mikulova v roce 1611 kardinál František Dietrichstein. Nejdříve jim poskytl prostory v soukromém domě na okraji Mikulova v dnešní Valtické ulici, následně nechal klášter společně s kostelem sv. Vavřince vystavět v severovýchodním koutě městského hrazení.⁶⁵ Zatím první zmínka o kapucínském velkopátečním procesí se vztahuje až k roku 1673, s největší pravděpodobností se však tato procesí konala už dříve. Z uvedeného roku cituje Václav Richter blíže neurčenou archiválii, respektive žádost, v níž kapucíni prosí knížete, aby jim pro „procesí nebo komedii“ na Velký pátek obstaral Kristovu hlavu s pravými vlasy, jeho nohy a ruce, vyřezané ze dřeva, a k tomu příslušné textilie.“⁶⁶ Další doklady velkopátečních procesí jsou z 6. dubna 1703 a 6. dubna 1708. Z těchto let se dokonce dochovaly synopse či scénáře procesí, v nichž se počítá s přenosnými jevišti a s hranými výstupy ze života Ježíše Krista. První synopse, v tomto případě figurálního procesí s 15 jevišti, nazvaná *INRI Vir dolorum*, je součástí konvolutu ručně psaných perioch převážně z piaristických gymnázií z Mikulova, Hornu, Litomyšle či Lipníku. Konvolut je uložen v Rakouské národní knihovně.⁶⁷ Druhá synopse velkopáteční hry *Heilsamstes Artzney-Mittel* z roku 1708 byla objevena v Národní knihovně v Praze.⁶⁸ Toto procesí počítá s devatenácti jevišti a devíti výstupy v rámci samotného průvodu. Piaristické pašijové průvody se zatím pouze předpokládají. Doložitelně zde piaristé o velikonočním týdnu uváděli pouze pašijové hry, například v roce 1694

64 BRICHTOVÁ, pozn. 61, s. 47.

65 Základní kámen byl položen 3. května 1612. Nový kostel s hlavním oltářem sv. Františka z Assisi byl vysvěcen kardinálem 22. srpna 1613. Po založení Lorety v sousedství kláštera byli kapucíni pověřeni službami i v této svatyni a opatrováním loretánského pokladu. Kapucíni působili v Mikulově až do roku 1784, kdy klášter zachvátil ničivý požár. Následně řeholníci město opustili a pozemky byly rozprodány pro stavbu jiných domů. (Srov. RICHTER, pozn. 12, s. 126–127, 222.)

66 Tamtéž, s. 151.

67 ÖNB Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Collectio programmatum 22 comoedia-rum, quae a. 1700–1709 in collegiis PP. Piarum scholarum, Societatis Iesu etc. Nicolsburgi, Cremsierii, Lipnicii, Litomisi, Hornae et Vindobonae actae fuerunt. Cod. 13906* Han.

68 Celý název synopse vytištěné ve Swobodově tiskárně v Brně zní: „*Heilsamstes Artzney-Mittel, Welches Der von Himmel herabgekommene Grosse Arzt Unser Gütigster Helyand und Erlöser Christus Jesus Den grossen auff Erd-ligenden Krancken, Nehmlich Das gantze Menschliche Geschlecht Daß In dem Paradeiß des Wollusts durch den tödtlichen Genuß der verbottenen Frucht, elendiglich und erbärmlich angestecket worden, Zu heilen Auß seinem selbst eigenen theuristen Blut Der durch sein eigen Blut einmahl in daß Heilighumb ist hinein gegangen, und hat ein ewige Erlösung gefunden. Mittels seines bitteristen Leydens und Sterbens, so wohl liebreichist als Mühsambist zubereitet hat, Trauermüthig vorgestellet An dem Heiligen Charfreytag bey dem gewöhnlichen Buß-Umfgang von dem Convent deren PP. Capucinern zu Nicolspurg Anno 1708. den 6. April.*“ (NKP, sign. 46 F 65/adl.10.)

schráli představení *Amoris Divini animam fortis usque ad Mortem crucis dilectio*⁶⁹, v roce 1708 *Bathonia zu Teutsch*⁷⁰ a v roce 1731 představení *Purpura Sacratior Spiritus Redimita Menodorus Rex*⁷¹.

V 17. století se procesí již naplno stávala součástí náboženského života a městské kultury. Poutě současně přiváděly do města výrazný příliv poutníků, což mělo za následek i znatelný zásah do místní ekonomiky. Zcela jistě by bylo zajímavé zpracovat, jaký dopad měly poutě na život místních lidí, jak se změnil život ve městě po dobu jejich trvání, kdy poutníci, dle zpráv, minimálně dvakrát převyšovali počet obyvatel Mikulova.⁷²

Příchod Dietrichsteinů Mikulov nábožensky, kulturně a samozřejmě i stavebně naprosto proměnil.⁷³ Jeho dominantou se vedle zámku stal nově Svatý kopeček s kostelem sv. Šebestiána, Božím hrobem, zvonící a kapličkami křížové cesty, propojující krajinu s duchovní sférou, Jiřím Kroupou vnímaný jako „sakraální teatro“,⁷⁴ které již z dálky působí na příjíždějící. Tyto proměny společně se školskou výukou piaristů či výchovou v hudebních seminářích ovlivňovaly a formovaly další generace místních obyvatel.

Kardinál František Seraf Dietrichstein

Ovlivnění kardinála Dietrichsteina duchovním a kulturním světem Itálie se projevilo i při volbě hudebníků a skladatelů. V jeho službách působili například Claudio Cocchi (?–?), Carlo Abbate (1600–1657), Vincenzo Scapitta (1584–1656) a Giovanni Battista Alouisi (psáno též Alovisi, ?–1665).⁷⁵ Alouisi se po smrti kardinála stal sekretářem a kapelníkem jeho synovce Maxmiliána II. Dietrichsteina, velkého obdivovatele chrámové hudby.⁷⁶ Vztahy Dietrichsteina k hudbě či jeho vliv

69 GUPCSÓ, Agnes. Musiktheater-Aufführungen an Jesuiten- und Piaristenschulen im Ungarn des 18. Jahrhunderts. *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 1997, **38**(3/4), s. 315–344.

70 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Bathonia zu Teutsch*. Sign. 111611-B.

71 RMM, Zámecká knihovna. *Menodorus rex a suis ... spinis coronatus*. Znoymae 1731. Sign. Mik 2638.

72 BRICHTOVÁ, pozn. 61, s. 40.

73 Ke kulturní krajině Mikulovska více: CZAJKOWSKI, Petr – HOMOLA, Aleš – RIGASOVÁ, Milada. Cesty k raně novověké kulturní krajině I. Mikulovsko – průběžné výsledky průzkumu. *Vlastivědný věstník moravský*. 2013, **65**(4), s. 373–383.

74 KROUPA, Jiří. „Moderní fiori“: kardinál z ditrichštejna protobaroka a umělecká funkce na Moravě po roce 1600. *XXIX. Mikulovské sympozium 2006. Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*. Brno: Moravský zemský archiv, 2007, s. 66.

75 SEHNAL, Jiří. Hudba na dvoře olomouckých biskupů od 13. do poloviny 17. stol. *Časopis vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci*, 1970, **60**(1), s. 76–78. Nebo BRÁZDOVÁ, Lucie. Hudební dění za episkopátu kardinála Dietrichsteina v Mikulově. *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*, s. 149–156.

76 SEHNAL, pozn. 75, s. 77.

na hudební dění na Moravě byly již dostatečně doloženy v odborných studiích,⁷⁷ výzkumy zaměřené na divadelní činnost na mikulovském zámku za vlády kardinála Dietrichsteina však doposud chybí.

Z dochovaných pramenů, které přímo s Mikulovem nesouvisí, je zřejmé, že kardinál na svých cestách divadelní představení hojně navštěvoval. V Miláně například v roce 1599 zhlédl divadelní představení *Arminia pastorale* od Giovanniho Battisty Visconteho.⁷⁸ V roce 1617 se také účastnil velkolepé divadelní slavnosti *Phasma Dionysiacum Pragense* (*Pražské zjevení dionýské*), která je „dosud nejstarším známým hudebně-dramatickým představením, které se konalo při císařském dvoře, a současně jednou z prvních slavností nového italského hudebního divadla uskutečněnou mimo italské území“.⁷⁹ Mezi hlavními tanečníky zde vystupoval i kardinálův synovec a následný majitel mikulovského panství Maxmilián II. Dietrichstein (1596–1655).⁸⁰ Jako církevní hodnostář se kardinál samozřejmě účastnil i řady jezuitských představení v Brně, Olomouci nebo v Praze. Prokazatelně navštívil v roce 1603 představení výpravné hry olomoucké jezuitské koleje nazvané *Christus iudex*, jejíž uvedení také spolufinancoval.⁸¹ V roce 1609 se pak v Brně účastnil pětiaktové hry o sv. Vítu. Synopse z tohoto představení představuje první tištěný divadelní program zachovaný v českém jazyce. Samotné představení bylo nejspíše odehráno latinsky.⁸² V roce 1614 navštívil opět v Olomouci představení o sv. Václavu *Sanctus Wenceslaus Martyr, Boemiae Moraviaeque*.⁸³ Spoluautorem tohoto díla byl kardinálův zpovědník a jezuita Georgius Dingenuer (1571–1631).⁸⁴

77 Srov. SEHNAL, pozn. 75, s. 77; KOŠULIČ, pozn. 23, s. 122–134.

78 ŠTUDENT, Miloslav. Co shlédnul r. 1599 v Miláně kardinál Dietrichstein. In *Nové poznatky ke staré hudbě. Symposium ad honorem Jiří Sehnal*. Acta musicologica.cz, revue pro hudební vědu. Brno, 2006, s. 10. Dostupné online. [cit. 2012-09-20]. URL: <<http://acta.musicologica.cz/06-02/0602s08t.html>>. PARMA, T. *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurií. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, s. 106.

79 MAŤA, Petr. *Phasma Dionysiacum Pragense a počátky karnevalového kalendáře na císařském dvoře. Divadelní revue*. 2004, 15(2), s. 45–55. V grafické sbírce Regionálního muzea Mikulov je uložen grafický list i s komentářem znázorňující jednu scénu z tohoto představení. Srov. BRICHTOVÁ, Dobromila. Barokní slavnosti Habsburků ve svědectvích dietrichsteinské sbírky grafiky. In *RegioM 2009. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2009, s. 119–128.

80 O účinkování Maxmiliána II. Dietrichsteina v *Pražském zjevení dionýském* také v KAZÁROVÁ, Helena. *Barokní Balet ve střední Evropě*. Praha: Akademie múzických umění, 2008, s. 18, 38.

81 JAKUBCOVÁ, Alena – SEHNAL, Jiří – VANÁČ, Martin. Franz Fürst von Dietrichstein. In JAKUBCOVÁ – PERNERSTORFER, (eds.), pozn. 7, s. 155. Představení bylo hráno za přítomnosti kardinála Dietrichsteina a zemského hejtmána Ladislava Berky z Dubé. Jeden z exemplářů dochované periody je uložen v Bayerische Staatsbibliothek v Mnichově. Dostupné online. [cit. 2018-10-09]. URL: <<http://bavarica.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10152456.html>>.

82 CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena. Nejstarší český divadelní program. *Listy filologické*. 1964, 87, s. 258.

83 Synopse a rukopis této hry byl i součástí piaristické knihovny v Mikulově. Nyní je uložen v Rakouské národní knihovně, ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. „*Sanctus Wenceslaus Martyr, Boemiae Moraviaeque*“, Cod. Ser. n. 71 | Samml.: Han.

V roce 1617 byl kardinál dokonce v kontaktu s anglickou společností profesionálních herců vedenou Johnem Greenem, kterou mu osobním dopisem doporučil arcivévoda Karel Habsburský (1590–1624), biskup vratislavský. Arcivévoda v dopise Dietrichsteina současně žádal, aby anglickým komediantům zprostředkoval možnost účinkovat v moravských městech.⁸⁵ Zdali byla tato prosba naplněna, není zřejmé, jisté je pouze to, že společnost v červnu kardinála následovala do Prahy na korunovaci Ferdinanda II. českým králem.⁸⁶

S touto společností, ale již pod vedením Roberta Reynoldse, se kardinál osobně setkal i v únoru 1628 ve Vídni, když zde v době nepřítomnosti císařského dvora společně s nezletilým arcivévodou Leopoldem Wilhelmem (1614–1662) působil jako místodržící.⁸⁷ Císařský dvůr tehdy od podzimu 1627 do jara 1628 pobýval v Praze, kde se konala královská korunovace císařovny Eleonory I. (1598–1655) a následníka trůnu Ferdinanda III. S produkcemi anglických komediantů však nebyl Dietrichstein zcela spokojen, což zmínil v dopise dvornímu válečnému radovi Rombaldu Collaltovi (1575–1630), a naopak se těšil na příjezd italské společnosti, které, jak sám v dopise uvedl, přispěl na příjezd do Vídně.⁸⁸

Zmíněnými italskými komedianty, které Dietrichstein tolik očekával, mohla být společnost Fedeli Giovanniho Battisty Andreiniho (1576–1654), která byla považována za jedno z nejvýznamnějších hereckých seskupení pěstujících *commedii dell'arte*.⁸⁹ Tito komedianti se v dané době zdržovali v Praze, kde od listopadu pobývali na již zmíněné dvojitě korunovaci, do Vídně pak sice zamířili, ale až v červ-

84 JACKOVÁ, Magdaléna. Georgius Dingenauer. In JAKUBCOVÁ – PERNERSTORFER, (eds.), pozn. 7, s. 157–158.

85 Přepis osobního dopisu byl publikován v SOFFÉ, Emil, L. Eine nachricht über englische komödianten in Mähren. *Anglia, Zetschrift für engl. Philologie* 10, 1878, s. 289–290. Dostupné online. [cit. 2016-09-09]. URL: <<https://www.digizeitschriften.de/dms/img/?PID=GDZPPN000015024>>.

86 SCHERL, Adolf. K vystoupením německých a italských profesionálních hereckých společností v Olomouci v 17. a 18. století. In LAZORČÁKOVÁ, Tatjana (ed.). *O divadle na Moravě a ve Slezsku. Mezinárodní konference v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 40.

87 BALCÁREK, pozn. 58, s. 147.

88 TRAMPLER, Richard (ed.). *Correspondenz des Cardinal Franz Dietrichstein mit dem Hof: Kriegsrats Praesidenten Cottals, nebst einem Anhang kriehe Lustriers aus Contantinopel, der maikgrafen von Beanderburg und des Grafen Schlick von Passau*. Wien: A. Hölder, 1873, s. 57. Nespokojenost s produkcí této anglické společnosti ještě při jejím pražském pobytu projevil i Adam Pavel Slavata v dopise Zdeňku Libštejnskému z Kolovrat a také arcivévodkyně Marie Anna a Cäcilie Renata, „*keré představení Angličanů a výkon jejich Pickelheringa ve srovnání s produkcemi současně přítomných herců italských [G[iovanni] B[attista] Andreini] příliš nenadchl*“. (POLOCHOVÁ, Markéta. *Ozvučky anglického divadla a dramatu v raně novověké epoše na evropském kontinentu: anglické cestující společnosti*. Brno, 2014, s. 110–111. Dizertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta.) Dle Markéty Polochové se tyto reakce pravděpodobně vztahují k „*hereckému výkonu (především komické figury, neboť jmenován je anglický klaun*“. (Srov. Tamtéž). Současně je nutné v negativním hodnocení anglické společnosti spatřovat i obecně oblibu italského umění u vídeňského dvora.

89 Srov. SCHERL, Adolf. Giovanni Battista Andreini. In JAKUBCOVÁ, – PERNERSTORFER, (eds.), pozn. 7, s. 4–5.

nu 1628.⁹⁰ Může však jít rovněž o italskou společnost Francesca Gabrielliho (1588–1636), známého pod jménem Scapino, neboť příjezdem těchto komediantů do hlavního města habsburské říše se zabýval již výše uvedený hrabě Collalto v korespondenci s Nicolem Rossim ve druhé polovině roku 1627.⁹¹ Collalto mohl následně tuto společnost doporučit i kardinálu Dietrichsteinovi. Francesco Gabrielli se svými komedianty ovšem nakonec do Vídně nepřijel.

V průběhu následujících let se Dietrichstein dostal do kontaktu i s již zmíněným G. B. Andreinim. Andreini se ve Vídni, kam přijel z Prahy, zdržel až do čtvrtého masopustního týdne 1629. V září toho roku pak přejel se svou společností do Mantovy, kde podepsal smlouvu o účinkování pro nadcházející zimu. Nevydrželi zde však dlouho, neboť od konce října byla Mantova obléhána císařským vojskem.⁹² Na začátku ledna 1630 se proto Andreini znovu ocitl ve Vídni, odkud napsal kardinálu Dietrichsteinovi dopis, v němž ho prosí o finanční pomoc, neboť se ve Vídni ocitl zcela bez prostředků. Součástí dopisu měly být i krátké madrigaly, které mu, kvůli kardinálově „bouřlivému“ odjezdu z Vídně, nestihl předat osobně.⁹³ Ty se bohužel nedochovaly, respektive nebyly doposud nalezeny. Z textu dále vyplývá, že již o rok dříve daroval Andreini kardinálu Dietrichsteinovi sonet, který kardinála údajně zaujal, tím je jednak prokazatelně doloženo setkání obou už v roce 1629, ale i kardinálův zájem o tvorbu italského komedianta. To, že se Andreini v době své osobní krize obrátil k Dietrichsteinovi, může zase značit jeho důvěru v tohoto významného šlechtice a podtrhovat jejich blízký vztah.

Zámecké divadlo

Kardinál Dietrichstein svůj vztah k divadlu potvrdil i tím, že nechal v předhradí mikulovského zámku podél nově zbudované hlavní cesty postavit zámecké divadlo.⁹⁴ Dlouhou dobu se vznik zámeckého divadla, budovy, v níž se nyní nachází zámecká knihovna, spojoval s renesančně-manýristickými stavebními úpravami zámku realizovanými mezi lety 1612–1618. Stavebněhistorický průzkum, který zde proběhl

90 SCHINDLER, Otto G., „Die wälische Comedianten sein ja guet...“ Die Anfänge des italienischen Theaters am Habsburgerhof. In BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (eds.). *Opera historica 8. Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2000, s. 131.

91 BAĎURA, Bohumil. Documenti ignoti sui comici italiani delle terza decade del Seicento. *Folia Historica Bohemica*. 2005, 21, s. 211–218.

92 CARRAI, Guido – SCHINDLER, Otto, G. Veškerá císařská glory není nic než comedi. Italští a jiní komedianti při pražských korunovacích 1627. *Divadelní revue*. 2003, 14(4), s. 51.

93 BAĎURA, pozn. 91, s. 218.

94 KROUPA, pozn. 74, s. 61.

v roce 2000, datoval budovu zámeckého divadelního sálu do roku 1616.⁹⁵ Na základě dendrochronologického průzkumu z roku 2016, při kterém byly odebrány vzorky dřeva z krovu a překladu nad původními okny vystupujícími nad klenbu knihovny, spadá však výstavba tohoto objektu nejdříve do období 1631/1632, respektive v té době došlo k pokácení stromů, které byly při stavbě použity.⁹⁶ Rok skácení stromu sice ještě nemusí být totožný s rokem výstavby objektu, neboť je nutné počítat i s určitou dobou potřebnou pro opracování, případně i sušení dřeva,⁹⁷ časová prodleva však nejspíše nebyla příliš výrazná. Vzhledem k tomu, že dendrochronologie nabízí absolutní datování, potvrzuje uvedený průzkum s konečnou platností již dříve vyslovenou domněnku, že mikulovské zámecké divadlo je nejstarší svého druhu postavené na našem území.⁹⁸

Nové datování zámeckého divadla do období kolem roku 1632 jej řadí do další fáze rozvoje města, k níž došlo ve druhé polovině dvacátých let, kdy vznikla i výše zmíněná Loreta nebo začala výstavba na Svatém kopečku. Bez zajímavosti není, že se stavba zámeckého divadla prolíná se založením piaristické koleje ve městě v roce 1631. Kardinál jistě věděl, že piaristé v rámci výuky využívají divadelní představení a jsou schopni realizovat i náročnější inscenace. Pro tyto účely jim mohl záměrně nabídnout nově vybudované zámecké divadlo. Zajímavé je v této souvislosti rovněž načasování příchodu hudebníka Alouisiho do Mikulova, které Eduard Tomašík klade do rozmezí let 1630–1632.⁹⁹

Za pravděpodobného autora zámeckého divadla je považován italský, v Brně usazený architekt Andrea Erna (?–1652),¹⁰⁰ který je též domnělým autorem přestavby špitálu a kostela sv. Jana Křtitele na piaristickou kolej.¹⁰¹ Pozoruhodné však je, že v době vzniku divadla navštívil Mikulov na kardinálovo pozvání italský architekt a scénograf Giovanni Pieroni (1586–1654), který mimo jiné navrhoval i scénu pro představení, které se hrálo při korunovaci císařovny Eleonory I. v Šoproni v červenci 1622,¹⁰² nebo pro představení hraná při korunovacích v Praze v roce

95 MATULÍKOVÁ, Zoja – JEŘÁBEK, Tomáš. *Nálezová zpráva o stratigrafii omítkových vrstev západního a východního průčelí severního křídla zámku v Mikulově*. Brno, 2000 (neustránkováno). Uloženo v Regionálním muzeu v Mikulově.

96 KYNCL, Josef. *Výzkumná zpráva. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků ze zámku v Mikulově*. (Rukopis). Brno, 2016, s. 2.

97 Tamtéž, s. 4.

98 Tuto myšlenku vyslovil například Jan Pömerl. (Srov. PÖMERL, Jan. *Zámecká divadla v Čechách a na Moravě. Divadelní revue*. 1992, 3(4), s. 3–17.)

99 TOMAŠTÍK, Eduard. *Giovanni Battista Alouisi – život a dílo*. Brno, 2012, s. 15. Dizertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta.

100 Srov. ŠIMŮNEK, pozn. 45, s. 10.

101 KOCMAN, pozn. 60, s. 108.

102 Jednalo se o vůbec první italskou „operu“ (commedia musica) provedenou na území habsburské říše. (CARRAI, – SCHINDLER, pozn. 92, s. 43.)

1627.¹⁰³ Doklad Pieroniho pobytu v Mikulově je známý skrze jeho korespondenci s medicejským sekretářem Andreasem Ciolim ze dne 23. dubna 1632,¹⁰⁴ zda se však Pieroni alespoň částečně podílel na stavbě divadla, není zřejmé.¹⁰⁵ Pieronimu byl blízký i styl řešení tzv. triumfální cesty,¹⁰⁶ na niž byla budova divadla na mikulovském zámku situována. Motiv triumfální cesty načrtl Pieroni například i Rombaldu Collaltovi pro přestavbu rezidence v Brtnici.¹⁰⁷

Podle Pavla Balcárka kardinál v roce 1632 svůj dvůr rozpustil a plně se soustředil na finanční i jinou pomoc císaři v probíhající třicetileté válce,¹⁰⁸ je tedy otázka, zda vůbec k využívání divadla za jeho života došlo. S touto otázkou může také souviset skutečnost, že zatím nejstarší záznam o divadelním představení v zámeckém divadle je až z roku 1640, kdy zde studenti piaristického gymnázia uvedli na oslavu sňatku knížete Maxmiliána II. Dietrichsteina s jeho druhou ženou Sofií Agnes Mansfeldovou (1619–1677) biblickou hru *Historia von Joseph dem Patriarchen*.¹⁰⁹

Vzhledem k přeměně zámeckého divadla na knihovnu mezi lety 1727–1730¹¹⁰ není jeho původní podoba známá. Částečnou představu o vzhledu a podobě divadla lze pouze vyvodit, a to jednak z již zmíněného stavebněhistorického průzkumu a jednak s určitou rezervou také z dobové zprávy o piaristickém představení z roku 1640. Jeho vnější vzhled byl patrně velmi jednoduchý a „*podobně jako na jiných traktech mikulovského hradu z této doby, byly fasády pojednány v přízemí jednoduchou rustikou, ve vyšších patrech pak náznakem jednoduchého grafického orámování okenních šambrán. Na východním průčelí byly tyto šambrány doplněny dnes již neexistujícím plastickým profi-lem. Pozoruhodným se jeví i nález výzdoby plochy pod původní korunní římsou. Jedná se o vlys, který je dekorován dvouvrstvou proškrábanou omítkou s probarvenými vápennými*

103 CARRAI – SCHINDLER, pozn. 92, s. 43.

104 CARRAI, Guido. Giovanni Pieroni: un informatore medico al seguito del generale Wallenstein. *eSamizdat*. 2004, II(1), s. 175–180. [online]. [cit. 23.2.2017] URL: <[http://www.esamizdat.it/carrai_arc_eS_2004_\(II\)_1.pdf](http://www.esamizdat.it/carrai_arc_eS_2004_(II)_1.pdf)>.

105 Pieroni nastoupil do císařských služeb v roce 1622. Jeho úkolem byla fortifikace měst. S Dietrichsteinem pak byl Pieroni v kontaktu údajně už od dvacátých let 17. století, kdy se na něj Dietrichstein vedle záležitostí úředních, týkajících se opevnování měst, obracel také s žádostmi o posouzení či eventuálně modernizaci fortifikací dietrichsteinského Mikulova. Pieroni s kardinálem zase řešil vydání Galileiho spisů v mikulovské tiskárně, tento plán však zhatila Dietrichsteinova smrt v roce 1636. (FIDLER Petr. Giovanni Giacomo Tencalla. Petr Fidler. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada uměnovědná (F)*. 1996, 42–44(37–39), s. 6, 50.)

106 Dle Jiřího Kroupy mikulovský motiv triumfální cesty, „*směřuje od velké brány ve vstupní části přes systém nově založených nádvoří až do interiéru zámku s „magickým“ prostorem (antecamerou a věží) v interiéru.*“ (KROUPA, pozn. 74, s. 61.)

107 KROUPA, Jiří. *Umělci, objednavatelé a styl*. Brno: Barrister & Principal, 2006, s. 85.

108 BALCÁREK, pozn. 58, s. 165.

109 NEUMANN, pozn. 21, s. 135–136.

110 BRICHTOVÁ, Dobromila. Mikulov v 18. století. In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 137.

*lůčkami v šedobílé kombinaci s motivem světlých kruhových terčů na tmavém poli.*¹¹¹ Interiérové osvětlení bylo z východní strany řešeno čtrnácti okny rozdělenými po sedmi ve dvou řadách nad sebou. Ze západní strany osvětlovala prostor pouze jedna řada šesti oken, jež vystupovala nad původní výšku hradební zdi.¹¹² Nejméně tři další okna byla vsazena do severní stěny sálu, tedy do stěny za předpokládaným jevištěm, a do protilehlé jižní zdi, kde se nacházel i vstupní prostor do sálu.

Vnitřní plocha obdélníkového sálu měla rozměry přibližně 25 × 10 metrů, strop pak dosahoval výšky zhruba 8,2 metrů. Současný klenbový strop je výsledkem až zmíněných stavebních úprav. Díky nim se však na stávající půdě nad knihovnou dochovala unikátní malovaná a zlacená výzdoba interiéru divadelního sálu.¹¹³ „Z původního architektonického členění divadelního sálu se intaktně dochovaly hlavice pilastrů na všech čtyřech stranách a takřka kompletní výzdoba vlysu, umožňující představit si původní proporce a členění divadelního sálu.“¹¹⁴ U některých okenních výklenků, které nebyly z vnitřní části zcela dozděny, se zachovaly i zbytky jejich horní výzdoby (obr. 5–8).

Z popisu výše uvedené hry *Historia von Joseph dem Patriarchen* vyplývá, že zde bylo čtvercové trámové jeviště spojené řetězy o délce jedné strany 13 loktů.¹¹⁵ Za scénou pak měly být dvě světničky využívané k převlékání herců.¹¹⁶ Zajímavostí je, že k proměnám scén v tomto představení, v němž údajně účinkovalo 70 studentů a celé trvalo osm hodin, byly použity tzv. telari neboli periakty,¹¹⁷ tedy trojboké otočné hranoly umožňující rychlou proměnu dekorace během představení.¹¹⁸ Jedinou nesrovnalostí zůstává počet osob, který se do sálu vešel. Podle Neumannem citovaných pramenů jich mělo být 2000, což se zdá být vzhledem k prostorovým možnostem zámeckého divadelního sálu značně přehnané, a to i za situace, kdy by většina diváků stála.¹¹⁹

111 MATULÍKOVÁ – JEŘÁBEK, pozn. 95, (nestránkováno).

112 Tamtéž.

113 Poprvé na tuto skutečnost upozornil Albert Rille ve svém článku: Von den fürstlichen Bauherren Nikolsburg. *Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens*. 1912, 16, s. 275.

114 MATULÍKOVÁ, – JEŘÁBEK, pozn. 95, (nestránkováno).

115 Přepočítáno na metry 13 loktů = 7,6882 m, tj. přes 7,5 metru. (NEUMANN, pozn. 21, s. 137.)

116 Tamtéž; SÁNTHA, Georgius (ed.). *Epistulae ad S. Iosephum Calasanctium ex Europa Centrali 1625–1648*. Romae: Editiones Calasanctianae, 1969, 78.

117 Tento jevištní mechanismus známý již od antického Řecka byl také popsán Vitruviem. (Srov. VITRUVIUS, Pollio Marcus – POLLUX, Julius. *Antické divadlo*. Praha: Ústav pro učební pomůcky průmyslových odborných škol, 1944, s. 41.)

118 Údajně jako první měli telari či periakty na našem území použít pražští jezuité v divadelním představení *Constantinus victor (Konstán vítěz)*, které bylo uvedeno během korunovačních oslav v roce 1617 a poté i v roce 1627. (Srov. BARTUŠEK, Antonín. *Zámecká a školská divadla v českých zemích*. České Budějovice: Společnost přátel Českého Krumlova, 2010, s. 217; ČERNÝ, pozn. 46, s. 175–176.)

119 Zajímavý pohled na uvedené představení z hlediska scénografie nabídl ve své bakalářské diplomové práci Veronika Watzková, viz WATZKOVÁ, Veronika. *Divadelní produkce školského řádu Piaristů*

Problematické se může zdát také umístění sedmdesáti účinkujících a jevištního vybavení, včetně babylonského draka,¹²⁰ na jeviště o velikosti cca 56 metrů čtverečních. Při zkoumání dochovaných piaristických perioch lze zjistit, že v případě, kdy uváděné hry mají větší počet postav a vyžadují jistou prostorovou náročnost, bývá představení hráno „veřejně“ (offentlich). To se týká například hry *Genuss Guldener Freyheit* z roku 1701, v níž účinkovalo sedmdesát pět studentů, nebo hry *Das treue Vater-Kind* z roku 1706, v níž vystupovalo padesát šest studentů. Veřejně může znamenat, že se představení odehrávalo jednak pro veřejnost, jednak i mimo vnitřní prostor koleje. Ovšem ani to nemusí být podmínkou, když se v roce 1700 pořádalo představení *Nocens Innocentia*, účinkovalo v něm sedmdesát tři studentů, a přesto bylo hráno v koleji.

Paralely k mikulovskému zámeckému divadlu je snad možné hledat u staveb renesančních italských dvorských divadel, která rovněž stála na obdélníkovém půdorysu.¹²¹ Tato divadla kardinál poznal na svých cestách, jedním z nich bylo například milánské Teatro Ducale (Vévodské divadlo), které nechal zbudovat roku 1598 guvernér Don Giovanni Ferdinando di Valesco¹²² a kde kardinál zhlédl v červenci 1599 zmíněné divadelní představení *Arminia pastorale*.¹²³ Vnitřní uspořádání dvorských divadel postavených na obdélníkovém půdorysu umožňovalo využívat tyto prostory i jako taneční sál, což znamenalo, že v rovině podlahy sálu nemohla být žádná stálá místa k sezení. Křeslo pro panovníka a křesla nebo lavice pro jeho rodinu a nejvýše postavené osoby se přinášela jen na dobu představení. K usazení orchestru se využívalo galerie nebo balkónu.¹²⁴ Jestli byla galerie či balkón součástí i zámeckého sálu v Mikulově může určit až stavebněhistorický průzkum vnitřních prostor. Ten by také mohl objasnit vzhled jeviště či jeho vybavenost. V souvislosti s jevištěm by se neměla podceňovat výše uvedená zmínka o tom, že bylo vytvořeno trámy spojenými řetězy, což vzbuzuje dojem, že také ono bylo snadno a rychle demontovatelnou výbavou sálu, která zde nemusela být trvale přítomná. V tom případě se nabízí otázka, zdali se opravdu jednalo už od počátku o divadelní sál

v Mikulově. Brno, 2012. Bakalářská diplomová práce. Janáčkova akademie múzických umění v Brně. Divadelní fakulta.

120 NEUMANN, pozn. 21, s. 137.

121 Za nejstarší dochované divadlo s pevným jevištním portálem je pokládáno Teatro Farnese v Parmě navržené italským architektem Giovannim Battistou Aleottim (1546–1636), které bylo dokončeno v roce 1619 a poprvé použito v roce 1628. (Srov. BROCKETT, Oskar, G. *Dějiny divadla*. Praha: Lidové noviny, 2001, s. 165; LAZARDZIG, Jan. *Theatermaschine und Festungsbau: Paradoxien der Wissensproduktion im 17. Jahrhundert*. Berlin: Akademie, 2007, s. 38.) Není tedy pravděpodobné, že by i zdejší divadlo bylo divadlem tohoto typu.

122 WINTER, Jana. Milánská La Scala včera a dnes (1). Dostupné online. [cit. 2016-09-20]. URL: <<http://operaplus.cz/milanska-la-scala-vcera-a-dnes-1/>> .

123 ŠTUDENT, pozn. 78, s. 10; PARMA, pozn. 78, s. 106.

124 Srov. BRAUN, Kazimierz. *Divadelní prostor*. Praha: Akademie múzických umění, 2001, s. 71–72.

nebo jen o jakýsi víceúčelový prostor, který se divadlem v pravém slova smyslu stal až v některé pozdější fázi své stoleté historie.

Další přímé zmínky o zámeckém divadle pocházejí až z doby vlády Leopolda Ignáce Dietrichsteina (1660–1708), který zde mezi lety 1701–1703 prováděl určité úpravy. V roce 1701 bylo například zakoupeno sedm kusů jakýchsi fixačních pomůcek (snad zednické či tesařské kramle) ke zhotovení jeviště (Theatrum)¹²⁵ a jeden velký a tři malé trámy pro potřeby divadla (Comedi-Haus).¹²⁶ V účetních zápisech z roku 1702 se hojně objevují i výdaje za malíře fresek (Fresco Mahler) a jeho potřeby. Nakupovalo se 150 kilogramů křídly,¹²⁷ která se v kombinaci s klihatem používala jako podkladový materiál pod malbu, 6 litrů červené barvy¹²⁸ nebo hrubé plátno¹²⁹ a velké množství malých cvočků¹³⁰ k připevnění plátna do rámu. Patrně se jednalo o prostředky k výrobě kulis. V roce 1700 se také do Mikulova dovážely herecké kostýmy („Comoedi Klayder“)¹³¹ a další divadelní předměty („Comoedi Sachen“), což mohly být též kulisy, neboť v únoru 1700 putovaly dva vozy nejdříve k malíři do St. Ulrichu¹³² a až poté do Mikulova¹³³. Další „Comoedi Sachen“ se pak v účtech objevují i v roce 1703.¹³⁴ Množství přivážených kulis a kostýmů může zřejmě souviset s maškarními zábavami panstva pořádaným o masopustu. Přesnější informace o využití nově vybaveného zámeckého divadla však stále chybí. Z účtů z hlavní polkladny, jak bude ještě uvedeno níže, je sice zřejmé, že Leopold Ignác Dietrichstein platil vysoké částky za italské divadelní společnosti, přímý doklad o jejich produkci na mikulovském zámku je ovšem zatím pouze jeden, a to z roku 1700.

Dobromila Brichtová ve své studii „Altana‘ zámku v Mikulově – několik zjištění ke stavební historii“ pracuje s myšlenkou, že Leopold Ignác Dietrichstein hodlal

125 „Vor 7 stuckh Gespörr zur Verfertigung des Teatrum in Comedi= Haus . . . 1 fl 15 kr.“ (MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8384, kart. 1506, sign. 217 VI.).

126 „Item dem Judt Joseph Löwel, vor Ein grosßen = undt 3 kleinen Tram zur gedachten Comedi= Haus . . . 2 fl 12 kr.“ (Tamtéž.)

127 „Item vor 3 Centen Kreiden dem Fresco Mahler zu dem Comedi haus, zahlt . . . 18 fl.“ (Tamtéž.)

128 „dan vor 6 lit. rotte farb zu dem Camedi haus, zahlt . . . 18 kr.“ (Tamtéž.)

129 „Mehr vor 12 sB grobe Leinwanth gedachten Fresco Mahler zu Erhöltten Comedi Haus, den Juden Bezahlet . . . 58 fl.“ (Tamtéž.)

130 „dem Naglschmit vor 80000 kleine zwöken dem Fresco Mahler zum Comedi Haus, zum Leinwath auffziehen...“ Tamtéž.

131 RICHTER, Václav. Excerpta z dietrichsteinského archivu. *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*. F 13, 1969, s. 61.

132 Nejspíše se jednalo o malou osadu ležící asi 30 km jižně od Mikulova v blízkosti obce Neusidel an der Zaya.

133 „Den 13. dito, Zweyen Tragern, welche einen gewissen Comöedi Waagen zu einem Mahler nach St. Ullrich übertragen haben, zahlt . . . 1 fl 8 kr.“ (MZA, F 18. Hlavní registratura Ditrichštejnů. Inv. č. 6278, kart. 619, fol. 176.). „Den 14. dito, von übertragung einiger Comöedi=Sachen von St. Ullrich biß ins Hauß Zahlt worden . . . 1 fl 34 kr.“ (RICHTER, pozn. 131, s. 61.)

134 Tamtéž, s. 61 a 66.

v roce 1702 budovu zámeckého divadla zbourat. Nakonec ale od tohoto záměru upustil, což údajně dokládá příkazem zasláným z Vídně do Mikulova 5. dubna, v němž je uvedeno: „*Das theatrum stehen lassen!*“¹³⁵ Celé toto tvrzení je však mylně interpretováno, neboť výraz „Theatrum“ označuje pouze jeviště, divadlo jako stavba bylo nazýváno „Comedi Haus/Comoedien-Haus“. Navíc, jak je z oné zprávy patrné, před výrazem „Das Theatrum“ stojí „im Saale“, příkaz tedy zní: „*im Saale das Theatrum stehen lassen*“ (*Jeviště v sále nechte stát*). Celkově se Leopoldovo nařízení zasláné do Mikulova týká úklidu po dokončené práci malíře fresek v jedné zámecké místnosti (Schlosszimmer). V rámci úklidových prací pak mělo být odstraněno i lešení, jen ono jeviště mělo být zachováno.¹³⁶ Jedinou nesrovnalostí se zdá být skutečnost, že Leopold nezmiňuje divadelní sál, ale pouze nějakou zámeckou místnost. Pokud se nařízení knížete opravdu týká zámeckého divadelního sálu, potvrzuje tato zpráva současně výše uvedenou zmínku piaristů o demontovatelném jevišti v zámeckém sále, neboť trvale zabudované jeviště by Leopold nemusel svým příkazem ochraňovat.

Divadelní život na mikulovském zámku za Leopolda Ignáce Dietrichsteina bude dále sledován a lze očekávat objevení dalších a snad i konkrétnějších archiválií, které nabídnou ucelenější pohled na tuto etapu. Rozkvět zámecké divadelní kultury na přelomu 17. a 18. století je patrný i v blízkých Valticích (Feldsberg), které patřily knížecímu rodu Liechtensteinů.¹³⁷ To dokládají účetní záznamy z 3. prosince 1696, které jsou shodou okolností také za nákup plátna pro divadlo a za malíře.¹³⁸ V té době zde nejspíše ještě divadelní sál neexistoval a k divadelním produkcím se využíval sál určený původně k jinému využití.¹³⁹

Po přestavbě divadelního sálu na knihovnu v letech 1727–1730 nebyl na mikulovském zámku v průběhu dalších let žádný takový sál zbudován. To ovšem neznamená, že se zde přestalo divadlo hrát, neboť k realizaci divadelních představení se mohla využívat jakákoli jiná místnost, která by vyhovovala náročnosti a potřebám

135 BRICHTOVÁ, Dobromila. „Altana“ zámku v Mikulově – několik zjištění ke stavební historii. In *RegioM 2012. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2012, s. 34; MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8382, kart. 1504, fol. 122.

136 Tamtéž.

137 Valtice byly ve správě Liechtensteinů od roku 1391. V roce 1627 učinil Karel I. Liechtenstein (1569–1627) z města svou rezidenci, která v následujících desetiletích zaznamenala nejdůležitější etapu svého rozvoje. Jeho syn Karel Eusebius Liechtenstein (1611–1684), jenž v roce 1643 zahájil barokní přestavbu zámku, se zde také zapřítčil o rozvoj zdejšího divadelního dění. (Srov. ŠTÁVOVÁ, Jitka. Zámecká divadla rodu Liechtensteinů na českém území. In ŠTEFANIDES, Jiří (ed.). *O divadle 2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 18.)

138 „*Dem Matthia Opus vor Mahlung des Theatrium zur Comedia im Schloß /Feldsberg/ 8 fl.*“ „*Vor Zusammennehmung 96 Ellen roho Leinwand zum Comedia Theatrio 51 Kr.*“ (BOHATTA, Hans. Theaterwesen am Hofe des Fürsten von und zu Liechtenstein. *Jahrbuch der Gesellschaft für Wiener Theaterforschung 1950/51*. Wien: Notring d. Wiss., 1952, s. 39.)

139 BLÁHA, Jiří. *Státní zámek Valtice. Zámecké divadlo*. Zkrácený stavebně-historický průzkum. (Rukopis) Liberec, 2012.

konkrétních představení. Z pozdějších pramenů vyplývá, že se od počátku 19. století k divadelním představením a koncertům začaly využívat prostory zimní barokní jízdárny (do roku 1712 míčovna). V žádosti divadelního ředitele Josefa Kronese (1766–1839) se objevuje i zmínka o kočárovně,¹⁴⁰ v níž chtěla tato společnost v roce 1814 hrát. Jednalo se nejspíše o kočarovnu, jež byla součástí traktu u knihovního sálu a která zanikla při celkových úpravách okolí zámku na konci 19. století.¹⁴¹

Školské divadlo

Doba vlády kardinála Dietrichsteina je rovněž spojena s rozmachem školského divadla. U příležitosti otevření gymnázia 6. ledna 1630 předvedli žáci komedii, v níž kardinála pozdravili salutací v 15 rozličných jazycích, Josef Košulič pak tuto událost spojuje s hrou *Comoedia Elisabeth*, která je uváděna mezi tisky mikulovské tiskárny.¹⁴² Zřízením a následnou správou gymnázia byl v roce 1629 pověřen vlámský teolog a titulární biskup upsalský Johann Baptista Gramay (1579–1635), který současně jednal o povolání piaristů z Itálie do Mikulova. To se povedlo už v roce 1631, kdy zde byla založena vůbec první piaristická kolej u gymnázium tohoto typu mimo Itálii.¹⁴³

Stejně jako jezuité i piaristé zakomponovali divadlo do školních osnov jako jednu z důležitých vyučovacích metod. Od roku 1641 sice existoval výnos generální kapituly zakazující pořádání her i deklamací v kolejích, ve školách nebo v kostelích, vyjímaje literární cvičení pro akademie a školy, ten však nikdy nebyl zcela dodržován. V roce 1659 měla generální kapitula řádu vydat k tomuto výnosu další nařízení, podle kterého se dramatická cvičení mají konat ve školách jen zřídka a se souhlasem řádového generála nebo alespoň provinciála.¹⁴⁴ Roku 1711 mělo být v provincii nařízeno, aby profesor rétoriky provedl ročně jenom jedno drama, jím složené, a dvě deklamace. Učitelé nižších tříd měli nacvičit s žáky jednu divadelní hru a provést ji před měsícem červnem.¹⁴⁵ Z tohoto nařízení Metoděj Zemek usuzuje, že „v předcházejícím období došlo doslova k bouřlivému růstu počtu předváděných her a tím i k zatížení žáků na úkor učení“.¹⁴⁶ Tato úvaha se zdá být opodstatněná,

140 Viz MZA, F 18 (Hlavní registratura Ditřichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 29.

141 MATULÍKOVÁ – JEŘÁBEK, pozn. 95. (nestránkováno).

142 ZEMEK – BOMBERA – FILIP, pozn. 20, s. 9; KOŠULIČ, pozn. 23, s. 126.

143 K mikulovské piaristické koleji více v BARTUŠEK, Václav. První piaristé v Mikulově a kardinál Ditřichštejn (1631–1636). *Kardinál František z Ditřichštejna a jeho doba*, s. 119–134; BARTUŠEK, Václav. Mikulovská piaristická kolej jako sídlo provincie do školských reforem Marie Terezie. *Jižní Morava*. 2013, 49(52), s. 100–130.

144 ZEMEK, pozn. 19, s. 40; NEUMANN, pozn. 21, s. 134.

145 ZEMEK – BOMBERA – FILIP, pozn. 20, s. 139.

146 Tamtéž.

neboť i v samotné sbírce dochovaných synopsí piaristických her z Mikulova je období mezi lety 1700–1710 zastoupeno nejvýrazněji. Praxe s provozováním her byla ustálena výnosem provinciální kapituly z roku 1723, kterým se náročnější dramata přikázala rétorům, zatímco menší hry či deklamace mohly provozovat nižší třídy, a to vždy koncem pololetí.¹⁴⁷

Dalo by se předpokládat, že mikulovská kolej, jako sídlo provinciála, bude tato nařízení důsledně respektovat. Průzkum synopsí her z mikulovského gymnázia však ukázal, že nařízení a realita se mohou ve výsledku drobně rozcházet. Divadelní hry společně se studenty rétoriky hrávali obvykle i studenti poetiky. Pokud se inscenovala na počet postav náročnější hra, byly tyto dvě vyšší třídy studentů doplněny i žáky nižších tříd, tedy gramatiky a syntaxe. Piaristé své hry uváděli také nejen v rámci školní výuky, ale rovněž při příležitosti církevních svátků, například ve velikonočním týdnu.

Zmíněné periochy byly psány v latině nebo němčině, případně v kombinaci obou uvedených jazyků s tím, že za latinským textem následoval německý překlad. Samotné představení bylo hráno ve většině případů v latině, německy psaná periocha sloužila k tomu, aby se v ději orientoval i divák, který latinu neovládal.

Většina divadelních her měla tři nebo pět dějství (actus, Abhandlung), která byla dále rozdělena do scén (scena, Auftritt). Obvyklou součástí dramatu byla i předehra (prologus, prolusio). Pauzu v meziaktí vyplňovaly tzv. chóry nebo mezihry (interludium, intermezzo, embolium).¹⁴⁸ Hru zakončoval epilog, v němž mohlo být pokorně poděkováno divákům za zhlédnutí mravně poučné hry. Podobně je zakončená například hra *Der Glorreiche Tugend=Schutzer Oder Bellerophon Glavci* předvedená studenty gramatiky a syntaxe 30. července 1702.¹⁴⁹ V závěru hry, někdy ovšem i v jejím úvodu, mohlo být rovněž poděkování osobě či osobám, kterým byla hra věnována. V případě mikulovské koleje směřovaly dedikace převážně k majitelům panství, tedy k Dietrichsteinům. V samotných hrách, jejichž autory byli většinou učitelé, lze sledovat několik témat: biblické, hagiografické, historické či antické. Toto rozdělení je ovšem současně zavádějící, neboť uvedená témata mohou dějem hry vzájemně prostupovat. Přesnější vymezení bude možné až po bližším zkoumání a stanovení správného metodologického klíče.

První ověřená zmínka o piaristickém divadelním představení v Mikulově je ze září 1639, kdy studenti gymnázia uvedli hru nazvanou *Representation von s. Bonifacii wunderbarlichen Kampf...*¹⁵⁰ Na titulním listě dochované synopse¹⁵¹ je vepsáno

147 NEUMANN, pozn. 21, s. 135.

148 ZEMEK – BOMBERA – FILIP, pozn. 20, s. 147.

149 Synopse hry je uložena v Rakouské národní knihovně. (ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 66632-B.)

150 ZEMEK, pozn. 19, s. 37–46.

151 Synopse hry o sv. Bonifácovi, která je uložena ve Státním okresním archivu v Přerově, Piaristická knihovna z Lipníku nad Bečvou, bez signatury (nezpracováno).

věnování tehdy malým synům knížete Maxmiliana II. Dietrichsteina, Ferdinandu Josefovi (1636–1698) a Maxmilianu Andreasovi (1638–1692). Zajímavé zjištění přinesl detailní rozbor uvedené synopse, který provedla Margita Havlíčková, neboť ukázal, že na pozadí některých postav hry o sv. Bonifácovi jsou patrné typizované postavy *commedie dell'arte*.¹⁵² Pokud se k tomuto zjištění připočtou i již zmíněné telari, je možné piaristy považovat za důležité prostředníky šířící prvky italského divadla v polovině 17. století na našem území. Pro mnohé diváky v Mikulově to muselo být také zaručeně první setkání s italskými divadelními vlivy.

Zatím posledním dokladem piaristické divadelní produkce je „*Singspiel*“ uvedený v lednu 1784, který byl věnován padesátiletému výročí vysvěcení Guidona Nicht ab Angelis (1709–1789), bývalého rektora mikulovské koleje a provinciála řádu, na kněze.¹⁵³ Děj komorní zpěvohry, v němž je připomínán život této významné osobnosti, je tvořen dialogem čtyř alegorických postav Spravedlnosti (*Gerechtigkeit*), Vznešenosti (*Herrlichkeit*), Zbožnosti (*Andacht*) a Pokory (*Demuth*).¹⁵⁴

Ve svých inscenacích využívali mikulovští piaristé k hudebním výstupům i žáky loretánského a václavského semináře, tedy seminářů, které byly ve své době středisky skutečného hudebního vzdělávání.¹⁵⁵ Loretánský seminář byl kardinálem zřízen v roce 1625. Jeho žáci, kteří byli od prosince roku 1629 i žáky gymnázia vedeného Johannem Baptistou Gramayem, nejprve zajišťovali hudební provoz v kolegiátním kostele sv. Václava a v Loretě. Po příchodu piaristů byli chórové služby u sv. Václava zproštěny a starali se především o kult Panny Marie a o hudební doprovod bohoslužeb v piaristickém kostele. Jejich původní povinnosti postupně přebírali studenti václavského semináře založeného kardinálem v roce 1629. Václavský seminář měl sloužit výhradně pro potřeby kolegiátního kostela. Loretánce vzdělával v hudbě od roku 1632 kardinálův sekretář a hudební skladatel Carlo Abbate a následně pak piaristický hudebník Carolo di Giacomo a Conceptione.¹⁵⁶

Hudební složka k představením vznikala patrně také na půdě koleje. Z dochovaných synopsí lze vyčíst, že ve třech případech byli autory hudby i ředitelé kůru kolegiátního kostela sv. Václava v Mikulově. Pro představení *Nocens Innocentia*¹⁵⁷

152 Srov. HAVLÍČKOVÁ, Margita. Vztahy a vlivy barokního školského a profesionálního divadla na příkladu hry o sv. Bonifáci (Mikulov, 1639). In HOJDA, Jan (ed.). *Náboženské divadlo v raném novověku*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011, s. 60–67.

153 Guido Nicht byl vysvěcen na kněze 19. 12. 1733. (Za tuto informaci děkuji Václavu Bartůškoví.)

154 MZA, E 53. (Piaristé Mikulov). Inv.č. 109, sign. Ba 2, evid. č. 33.

155 Srov. ZEMEK – BOMBERA – FILIP, pozn. 20, s. 9.

156 Srov. BRÁZDOVÁ, pozn. 75, s. 149–156.

157 Celý název zní: *Nocens Innocentia a divina Nemese in sancto Ephrem puero castigata*. Synopse hry je uložena v Rakouské národní knihovně. (ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 115201-B.)

z roku 1700 a představení *Genuss Guldener Freyheit*,¹⁵⁸ které bylo uvedeno v roce 1701, složil hudbu Johann Christoph Schreüer/Schreyer. U představení *Die von der Verlogenheit gedruckt* z roku 1709 je pak jako autor hudby uveden regenschori Adam Schneider.¹⁵⁹ Tato hra byla věnována dcerám Waltra Xavera Dietrichsteina (1664–1738) Marii Antonii (1694–1758), Marii Aloisii (1700–1783) a Marii Eleonoře.¹⁶⁰

Partitura k piaristickému představení byla objevena pouze v jednom případě. Jedná se o pašijovou hru *Amoris Divini fortis usque ad Mortem crucis dilectio*, která byla v Mikulově uvedena v roce 1694.¹⁶¹ Synopse hry s notovým záznamem je uložena v ústředním archivu maďarské provincie piaristického řádu v Budapešti, kam se dostala z knihovny piaristů v Nitře. Autorem libreta byl piaristický básník a dramatik Martin a S. Brunone (Martin Schubart, 1662–1733), který jistou dobu v Mikulově působil. V alegorické pašijové hře vystupuje Amor (Kristus), který se snaží svými střelami z luku zasáhnout Duši (lidskou duši). Duše nejprve Amorovu lásku odmítá, teprve ve chvíli, kdy je zasažena Amorovým šípem, začne jeho lásku chápat. Amor je však za svůj čin předveden před soud, kde je rozhodnuto o jeho ukřižování. Duše tak Amorovu lásku nalézá až pod křížem, na který byl Amor přibit.¹⁶² Drama mělo úvod složený z instrumentální předehry a dueta, po kterém následovaly tři akty. Každý akt uzavíral sbor složený se zřetelem k hlasovým možnostem žáků hlavně ze sopránů, altů a tenorů. Nejvíce hudby obsahoval první akt (4 árie, mezihru a sbor), nejméně třetí akt (árie a závěrečný sbor).¹⁶³ Autorem větší části hudebního doprovodu byl Daniel Franciscus Wenzeslaus Tallmann (?–1740), který od roku 1696 působil jako komorní hudebník císaře Leopolda I.

158 Celý název zní: *Genuss Guldener Freyheit mit Letholdo Graffen von Baqueville in Normandie Durch wunderthätige Wirkung dess Heiligen Juliani*. Synopse hry je uložena ve Státním okresním archivu v Přerově, depozitář Potštát.

159 Celý název zní: *Die von der Verlogenheit gedruckte, unter Verwaltung Pomponii aber beschützte Wahrheit*. Synopse hry je uložena v Rakouské národní knihovně. (ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 111602-B.)

160 Walter Xaver měl dvě dcery se jménem Maria Eleonora, obě však umřely krátce po narození: Marie Anna Eleonora (1696–1697), Marie Eleonora Francisca (1698–1698). Není tedy zcela zřejmé, o kterou dceru se mělo jednat.

161 Objev této pašijové hry prezentovala i s podrobným rozbořem hudební stránky maďarská muzikoložka Agnes Gupcsó: GUPCSÓ, pozn. 69, s. 315–344. Blíže k této hře také: KAČIČ, Ladislav. *Musik im Piaristendrama des 17. und 18. Jahrhunderts*. Szín – jatek – költészet. Tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére. Budapest-Nagyvárad: Partium kiadó – Protea Eggyesület, 2013, s. 109–117; SEMERÁDOVÁ, Pavla. *Amoris Divini in Animam fortis usque ad Mortem Crucis dilectio. Piaristické školské hudební drama (1694)*. Dostupné online. [cit. 2013-11-01]. URL: <<http://www.vosaspsekrizik.cz/piariste/8.htm>>

162 Nově byla hra nastudována souborem Collegium Marianum (premiéra 17. 6. 2001, barokní knihovni sál kláštera servitů, Praha), viz: <http://www.letnislavnosti.cz/letni-slavnosti/program/program-2001/amoris-divini-dilectio/> nebo také: <http://www.vosaspsekrizik.cz/piariste/8.htm>.

163 SEHNAL, Jiří. – VYSLOUŽIL, Jiří. *Dějiny hudby na Moravě*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2001, s. 75–76.

Autorem sborů na konci jednotlivých aktů byl neznámý benediktin Albert Turner (1667–1739).¹⁶⁴

Piaristické divadelní produkce se zpočátku měly odehrávat převážně v sále gymnaziálního traktu mezi třídou rétoriky a poetiky. V roce 1746 pak vznikl nový sál v klášterní zahradě před jižním nárožím koleje.¹⁶⁵ Ten svému účelu sloužil jen do roku 1771, kdy v souvislosti s osvícenskými reformami došlo k základní proměně školství, což se dotklo i provozování divadelních her na latinských školách. Po jejich počátečním omezení jen na soukromé představení na konci roku došlo později prostřednictvím císařského nařízení z roku 1769 k jejich celkovému zrušení. Mikulovský provinciál Gilbert a S. Leopoldo sice v roce 1771 piaristům povolil týdenní latinské cvičení a dvě akademie ročně, o masopustu a na konci roku, ty se však již nesměly konat v divadelním sále, nýbrž jen ve třídě nebo v jiném vhodném prostoru.¹⁶⁶ Pokles školské divadelní činnosti souvisel ovšem i se stoupajícím zájmem šlechtické společnosti o světskou tematiku divadelních her, kterou řádové divadlo nemohlo uspokojovat, a současně s osvícenskými názory na poslání státu a jeho vliv na výchovu občana.¹⁶⁷ Budova piaristického divadla následně začala sloužit eráru jako skladiště.¹⁶⁸

V novodobé historii města po roce 1945 se budova využívala jako garáže technických služeb města. Poté byla přebudována na mateřskou školu a dnes slouží ke komerčním účelům. Bohužel četné stavební zásahy v tomto prostoru prakticky znemožňují zabývat se dnes jeho původní vnitřní podobou.

Mikulovská piaristická kolej byla až do poloviny 19. století střediskem řádu pro celou provincii, a tím i důležitým prostředníkem divadelních proudů v 17. a 18. století nejen na Moravě, v Čechách, ale také v Dolním Rakousku.¹⁶⁹ Společně s lorentánským a václavským seminářem měla i výrazný vliv na formování místní intelektuální elity. Mezi lety 1807 a 1849 zde fungovalo dvouleté filozofické lyceum, jakýsi

164 GUPCSÓ, pozn. 69, s. 339; SEMERÁDOVÁ, pozn. 161.

165 MZA, E 53 (Piaristé Mikulov). Inv. č. 96, sign. B 23, evid. č. 29, fol. 181; ZEMEK, pozn. 19, s. 43.

166 PORT, Jan. Divadlo řádových škol a náboženských bratrstev. In ČERNÝ, pozn. 46, s. 192. Dozvuky školních her v Mikulově je možné sledovat ještě na počátku devatenáctého století, což dokládá zmínka bývalého studenta piaristického gymnázia Jana Evangelisty Purkyně (1787–1869), který, když při následných studiích v Praze sklídl úspěch za herecký výkon v Schillerově *Spiknutí dona Fiesca*, přiznal, že svým hereckým dovednostem se naučil právě zde. Jeho učitelem byl v té době piarista Dominik František Kynský, jenž řídil školní divadlo do roku 1801. (ZEMEK, pozn. 19, s. 44.)

167 Srov. ZEMEK – BOMBERA – FILIP, pozn. 20, s. 140.

168 Historie piaristického divadla je v kronice shrnuta následovně: „*Wahrscheinlich ist auf dem Grunde beider Häuser im Jahre 1746 das sogenannte Theater gebaut und mit Ziegeln gedeckt worden. Der Bau kostete ohne Einrichtung 400 fl. 1771 wurde es zu einem avarischen Magazin verpachtet.*“ Viz MZA, E 53 (Piaristé Mikulov). Inv. č. 96, sign. B 23, evid. č. 29, fol. 181.

169 ZEMEK, pozn. 20, s. 45.

mezičlánek mezi gymnáziem a univerzitou.¹⁷⁰ Ve sledovaném období na gymnáziu stále působili významní profesori, jako byl Gelasius Dobner (1719–1790), zakladatel české kritické historiografie, nebo František Ignác Kassián Halaška (1780–1847), matematik, fyzik a astronom. Svou učitelskou a vědeckou činnost začal v Mikulově fyzik a astronom Florus Ignác Stašek (1782–1862). Z dalších významných osobností působili v Mikulově matematik Klement Václav Claudis (1789–1867), matematik a překladatel z ruštiny Kornelius Bělecký (1778–1853), literární kritik a básník Placid Horn (1788–1836) a filozof Ignác Buzek (1788–1839), který byl v letech 1836–1839 rektorem zdejší koleje.¹⁷¹ V šedesátých letech 19. století však pomalu význam piaristického gymnázia klesal, neboť piaristická správa nebyla schopna reagovat na požadavky moderního liberálního školství. Od roku 1869 začal postupně nad gymnáziem přebírat dozor stát.¹⁷²

170 EIBEL, pozn. 21, s. 69.

171 SVÁTEK, Josef. Mikulovští profesori 19. století a jejich vědecká činnost. *XI. Mikulovské sympozium 1980. Pokrokové proudy ve výchově a vzdělávání na jižní Moravě v uplynulých 350 letech*. Praha: TEPS místního hospodářství, 1981, s. 226.

172 SVOBODA, Miroslav – SYNEK, Jiří. Mikulov za prusko-rakouské války v roce 1866. In *RegioM 2015. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2016, s. 25.

DRUHÁ POLOVINA 17. A ZAČÁTEK 18. STOLETÍ

Maxmilián II. Dietrichstein

Po smrti kardinála Dietrichsteina zdědil mikulovské panství jeho synovec Maxmilián II. Dietrichstein (1596–1655). Stejně jako jeho předchůdce také Maxmilián zaujímal nejvyšší místa společenského žebříčku. V roce 1622 se stal hofmistrem druhé manželky císaře Ferdinanda II. Eleonory Gonzagy (1598–1655). V roce 1631 byl povýšen do říšského knížecího stavu dědičného pro prvorozeného syna. V letech 1648–1649 byl nejvyšším hofmistrem císařovny Marie Leopoldiny (1632–1648), a nakonec se v roce 1650 stal nejvyšším hofmistrem císaře Ferdinanda III. (1608–1657).

Maxmilián II. Dietrichstein byl i milovníkem hudebně dramatického umění a patrně byl rovněž velmi pohybově nadaný, neboť mimo již výše zmíněného účinkování v *Pražském zjevení dionýském* tancil v roce 1615 před císařem ve Vídni v kusu *Balletto detto l'ardito gracioso*.¹⁷³ K divadelnímu umění musel mít blízko i jako hofmistr císařovny Eleonory, s níž se na vídeňském císařském dvoře zvýšil počet hudebně-dramatických představení.¹⁷⁴

S jeho vládou jsou spojeny i první známé divadelní produkce mikulovského piaristického gymnázia a dále i první drobné zmínky o pobytu kočovných divadelních společností, vlastně o jejich pohybu mezi Mikulovem a liechtensteinskými Valticemi, jak to dokládají účty Karla Eusebia Liechtensteina (1611–1684), které zpracoval Herbert Haupt.¹⁷⁵ Podle nich byly nejprve v lednu 1654 a poté i v pro-

173 TOMAŠTÍK, pozn. 99, s. 18.

174 KAČIC, Ladislav. Dějiny hudby III. Baroko. Praha: Ikar, 2009, s. 217; KAZÁROVÁ, Helena. Doba tančících králů. In ROUSOVÁ, Andrea (ed.). *Tance a slavnosti 16.–18. století*. Praha: Národní galerie, 2008 s. 71.

175 Valtice byly ve správě Liechtensteinů od roku 1391. V roce 1627 učinil Karel I. Liechtenstein

sinci 1667 ve Valticích vyplaceny dva, respektive tři zlaté komediantům z Mikulova („commedianten von Nicolspurg“).¹⁷⁶ Z tohoto zápisu vyplývá, že se nejspíše jednalo o kočovnou společnost, která se prokázala nějakým doporučením z Mikulova.¹⁷⁷ Uvedené účty jsou současně zatím nejstaršími známými doklady potvrzujícími přítomnost kočovných společností v této oblasti po ukončení třicetileté války.

Ferdinand Josef Dietrichstein

Další z významných etap divadelního života v Mikulově je spojena s vládou Ferdinanda Josefa Dietrichsteina (1636–1698). Rovněž Ferdinand, jenž se ujal dietrichsteinského panství po smrti svého otce Maxmiliána II. v roce 1655, pokračoval v udržování kariérního růstu svého rodu. Mezi lety 1665–1666 stál v čele úřadu hejtmana Markrabství moravského, byl hofmistrem první i druhé ženy císaře Leopolda I. a v roce 1683 dosáhl na samotný vrchol dvorské kariéry a stal se nejvyšším hofmistrem císaře Leopolda I. (1640–1705).¹⁷⁸ V jeho kompetencích byla i starost o hudební a divadelní produkce na císařském dvoře.¹⁷⁹ Ačkoli ho služba u dvora držela po většinu roku mimo Mikulov, je doba jeho vlády spojena s cílým stavebním a společenským ruchem.

Nejvýznamnější a v duchu barokní kultury nejokázalejší společenské slavnosti na zdejší panství byly bezesporu spojeny s pobyty císaře Leopolda I.¹⁸⁰ Císař navštívil Mikulov se svou první ženou Markétou Terezou Španělskou (1651–1673) v polovině července 1672. Z této návštěvy, která trvala sedm dní, se dochoval i stručný deník, který si vedl Ferdinand Josef Dietrichstein. O divadelních představeních, která by mohla být součástí slavnostního programu, se zde ovšem nepíše. Zmíněn je pouze ohňostroj a menší koncerty.¹⁸¹ Ze sedmdesátých let 17. století

(1569–1627) z města svou rezidenci, která pak v následujících desetiletích zaznamenala nejdůležitější etapu svého rozvoje. Jeho syn Karel Eusebius Liechtenstein (1611–1684), jenž v roce 1643 zahájil barokní přestavbu zámku, se zde také zapřičinil o rozvoj zdejšího divadelního dění. (Srov. ŠTÁVOVÁ, Jitka. Zámecká divadla rodu Liechtensteinů na českém území. *Theatralia*. 2010, 13(1), s. 32–46.)

176 HAUPT, Herbert. *Von der Leidenschaft zum Schönen. Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein (1611–1684)*. Wien: Böhlau, 1998, s. 58, 84.

177 Dle postřehu Margity Havlíčkové se mohou vyloučit piaristé, pro jejichž produkce by nikdo nepoužil slovo „commedianten“ a žádná jiná instituce zde divadlo neprovozovala, nebo to alespoň není známo.

178 Propůjčení místa nejvyššího hofmistra se stalo symbolem pevného a úzkého napojení Dietrichsteinů na Habsburky. Tato výsada proniknout do bezprostřední blízkosti císaře byla umožněna jen malému počtu šlechtických rodů. (SMÍŠEK, Rostislav. *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.* České Budějovice: Jihočeská univerzita 2009, s. 451.)

179 Tamtéž, s. 441.

180 O vztahu mezi císařem a Ferdinandem Josefem Dietrichsteinem více viz SMÍŠEK, Rostislav. Služba a paměť. Dvorská kariéra barokních Ditrichštejnů jako nadgenerační životní ideál. In BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (eds.). *Paměť urozenosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 157–170.

181 Srov. BRICHTOVÁ, Dobromila. Návštěva císaře Leopolda I. Na mikulovském zámku. In *RegioM*

byl ostatně doposud objeven jen jeden doklad zachycující divadelní společnosti v blízkosti Dietrichsteinů. Začátkem ledna 1676 byla anonymním komediantům vyplacena drobná částka 30 krejcarů za plánované představení, které ale bylo odloženo.¹⁸² Krátce nato jim byly vyplaceny další tři zlaté.¹⁸³

Divadelní představení konané na počest císaře Leopolda I. se v Mikulově odehrálo až u příležitosti jeho 51. narozenin 9. června 1691, kdy zde byla za jeho účasti uvedena komorní alegorická opera (*compositione per musica di camera*) *Gli augurii veracemente interpretati*¹⁸⁴ (obr. 14) od Antonia Draghiho (kolem 1634–1700), významného italského skladatele působícího na císařském dvoře.¹⁸⁵ Představení mělo být uspořádáno večer v zahradě na ostrově u Mikulova („*Insel bei Nikolsburg*“).¹⁸⁶ Jednalo se o tzv. Tichý ostrov nebo také Portz-Insel, ležící jihovýchodně od města uprostřed Nového rybníka, na němž byl počátkem 17. století kardinálem Dietrichsteinem zřízen libosad a letohrádek (Lusthaus), jenž sloužil jako panské výletní místo (obr. 15).¹⁸⁷ Tento ostrov navštívil císař i při již zmíněné návštěvě Mikulova v roce 1672. Tehdy se zde konal malý lov, po němž císařský pár společně s kavalerií a fraucimorem nasedl do připravených gondol, které je za hudebního doprovodu císařských muzikantů vozily po rybníce.¹⁸⁸

2004. *Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 2004, s. 16–21; SMÍŠEK, Rostislav. Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace. In BŮŽEK, Václav – DIBELKA, Jaroslav (eds.). *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2007, s. 65–111.

182 „den 2.ten Janu[arii]] denen Comedianten so spillen sollen, aber aufgeschoben 30 Kr.“ MZA, F 18. (Hlavní registratura Dietrichštejnů). Inv. č. 6267, kart. 607, fol. 140.

183 Tamtéž.

184 Rukopis libreta se dochoval v Rakouské národní knihovně ve Vídni: ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. „*Gli augurii veracemente interpretati*“. Sign. Cod.: 10003 Han. Na titulní straně se k dataci a místu uvádí pouze: „*L Anno 1691 in Nicolspurgo*“. Císař přijel do Mikulova po cestě z Hodonína (Göding), kde 7. června společně s císařovnou, svými dětmi a v doprovodu císařského dvora zhlédl vojenskou přehlídku (Heerschau). (SEIFERT, Herbert. *Die Oper am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert*. Tutzing: Schneider, 1985, s. 427.)

185 V zámecké knihovně Dietrichsteinů se mimochodem pod signaturou MIK 1234 nachází libreto k Draghiho opeře *La pazienza di Socrate con due mogli*, která byla premiérově uvedena o masopustu 1680 v Praze, tedy v době, kdy zde císař i se svou rodinou a dvorem pobýval. Autorem libreta byl Nicolò Minato. (RACEK, Jan. *Česká hudba: od nejstarších dob do počátku 19. století*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, s. 101.)

186 Srov. SEIFERT, pozn. 184, s. 533; NOE, Alfred. *Geschichte der italienischen Literatur in Österreich*. Část 1. Von den Anfängen bis 1797. Wien, Köln, Weimar: Böhlau, 2011, s. 285.

187 Srov. RICHTER, pozn. 12, s. 115. Později byla část ostrova přeměněna na oboru. Chovala se zde také drůbež pro zámeckou kuchyni a prodej. V letech 1722–1742 byla část rybníka využívána k setbě obilí a koncem století, kdy byl zdejší dvůr pronajímán, dokonce v rybníce prali jircháři kůže, čímž zde bylo spolehlivě bráněno kratochvilnému pobytu v přírodě. (MUSIL, František. *Zámeček Porz u Mikulova*. *Vlastivědný věstník moravský*. 2007, 59, s. 264–270.)

188 Srov. BRICHTOVÁ, pozn. 181, s. 19. Dvě lodičky ve tvaru gondoly jsou vyobrazeny i na první mapě mikulovského panství z roku 1675. Podobné aktivity čekaly císaře i na zámku Hagenberg rodu

Zajímavé je, že zadavatelem zmíněné opery (dílo vzniklo „per commando“, tedy na rozkaz) nebyl majitel panství a nejvyšší hofmistr Leopolda I., Ferdinand Josef Dietrichstein, ale třetí císařova žena, Eleonora Magdalena Teresa. Podle dostupných archiválií je patrné, že císařovna Mikulov navštívila již v předstihu, což dokládá i dopis,¹⁸⁹ který kníže Dietrichstein napsal 12. května 1691 z Laxenburgu u Vídně, kde v té době pobýval nejspíše ve společnosti císaře. Kníže zde mimo jiné žádá, aby bylo od probošta zajištěno vystavení „pokladu“ (Schatz), který císařovna ještě neviděla, a vyzdobení kaple. Kníže měl na mysli loretánskou kapli a zdejší poklad společně se soškou černé Matky Boží, který císař obdivoval už se svou první ženou v roce 1672.¹⁹⁰ Z období druhé poloviny května až června se též dochovalo množství různých účtů z dietrichsteinské pokladny,¹⁹¹ z nichž nejzajímavější jsou ty, které dokládají platby za gondoly a gondoliéry, což znamená, že se s pobytem na Tichém ostrově opravdu počítalo. Chybí zde jen účty za hudebníky a zpěváky, které by provedení opery přímo doložily. Vzhledem k tomu, že císařovna byla zadavatelkou opery, je ovšem pravděpodobné, že sama financovala i její slavnostní uvedení. Školené hudebníky a zpěváky si pak přivezla s sebou z Vídně. Zpráva z císařova pobytu v Mikulově se objevila o týden později i v italských novinách *Il Corriere ordinario* vycházejících dvakrát týdně ve Vídni, které uvedly: „*fù celebrato con pomposa Gala il giorno natalizi dell' Augustissimo, trattato con Festini, Comedia la sera, seguita da un bellissimo fuoco d'artifizi.*“¹⁹²

Za éry Ferdinanda Josefa Dietrichsteina se k Mikulovu, jako svému rodišti, hlásila i významná postava barokního divadla, Johann Georg Gettner (?–1696), jehož životní dráha je spojena se společností Eggenberských knížecích komediantů v Českém Krumlově.¹⁹³ První zpráva o Gettnerovi pochází z roku 1673, kdy ve Vídni vyšla tiskem jeho holdovací pastorála *Donau Syren*¹⁹⁴ věnovaná ke svatbě císaře Leopolda

Sinzendorfů (asi 50 km jižně od Mikulova), který císař v roce 1691 rovněž navštívil. (RIGASOVÁ, Milada. Přínos kardinála Františka Dietrichsteina pro krajinářské úpravy území mezi Mikulovem, Valticemi a Lednicí. In *XXIX. Mikulovské sympozium 2006. Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*. Brno: Moravský zemský archiv, 2007, s. 160.); Hagenberg – Luxus und Prunk auf Kosten der Untertanen Dostupné online. [cit. 2013-11-01]. URL: <<http://camerahumana.wordpress.com/2012/06/04/hagenberg-luxus-und-prunk-auf-kosten-der-untertanen/>>.

189 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8385, kart. 1507, sign. 217 VIIa, fol. 41–42.

190 Pověst o zázracích mikulovské loretánské madony oslovila zbožného císaře Leopolda I. již při zmíněné návštěvě Mikulova v létě roku 1672. (Srov. BRICHTOVÁ, pozn. 61, s. 16.)

191 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 81, kart. 23, sign. 46/d, fol. 583–626.

192 SEIFERT, pozn. 184, s. 819. Věta v překladu zní: „den narození jeho Výsosti byl oslaven v plné nádheře, konaly se večírky, večer se hrála komedie a po ní následoval krásný ohňostroj.“

193 NEUHUBER, Christian. Johann Georg Gettner. In JAŠKOVÁ, Silvie (ed.). *Lexikon deutschmährischer Autoren*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 1–8.

194 Jeden z výtisků Gettnerova textu je uložen v Herzog August Bibliothek ve Wolfenbüttelu. Sign. Gm 3348 (1). Celý text je rovněž přístupný na webových stránkách knihovny: <http://diglib.hab.de/wdb.php?dir=drucke/gm-3348-1>. Na Gettnerovo dílo *Donau Syren* poprvé výrazněji upozornil Christian Neuhuber. (NEUHUBER, pozn. 193.)

I. s jeho druhou ženou Claudií Felicitas (1653–1676). Na úvodní straně tohoto tisku je jako autor uveden „*Johann Georg Gettner von Nicolspurge auß Mähren*“ – Johann Georg Gettner z Mikulova na Moravě. Bohužel se doposud nepodařilo Gettnerovo jméno dohledat v matrikách narozených kolem roku 1650.¹⁹⁵ V souvislosti se svatbou císaře je zajímavé, že se na její organizaci z moci úřadu hofmistra budoucí císařovy manželky podílel Ferdinand Josef Dietrichstein.¹⁹⁶ Vystává tedy otázka, do jaké míry mohla tato skutečnost ovlivnit i vydání uvedeného textu tehdy ještě neznámého autora. Ideální příběh o tom, jak vlivný Ferdinand Josef Dietrichstein pomohl prorazit svému umělecky nadanému poddanému, ovšem naráží na zjištění, že v té době Gettner působil ve službách hraběte Magnise, snad v blízké Strážnici.¹⁹⁷

V úvodní části pastorály *Donau Syren* sám sebe Gettner označuje za „Thálii“ na moravském Parnasu zrozenou (Mährischen Parnasso). Pokud je Parnasem, místem zasvěceným múzám, opravdu zamýšlen Mikulov, vybaví se spojitost s vápencovými Pavlovskými vrchy, respektive tzv. Mikulovskou vrchovinou či Svatým kopečkem (dříve Taneční hora/Tanzberg) a samozřejmě i spojitost s kulturní proměnou panství v době vlády kardinála Dietrichsteina a jeho následovníků. Gettner tak mohl Mikulov s jeho komponovanou barokní krajinou vnímat jako místo, kde sídlí múzy, místo plné uměleckých inspirací a současně i místo, kam přicházeli umělci různých profesí, aby našli uplatnění ve službách Dietrichsteinů. V této souvislosti je zajímavé, že za vlády Leopolda Ignáce Dietrichsteina (1660–1708) se na titulních listech dvou synopsí piaristických her *Die Vergnügte Feindin oder Cornelia*¹⁹⁸ z roku 1705 a *Das treue Vater-Kind*¹⁹⁹ z roku 1706 objevuje spojení „Nickolspurgerischen

195 Doposud byly prozkoumány záznamy matrik z kostela sv. Václava z let 1625–1652 a 1653–1676 uložených v Moravském zemském archivu v Brně. Nejbližší k přijetí Gettner nebo Göttner, jak bylo také uváděno, má příjmení Kettner, které se zde několikrát objevuje, což by přes tehdy běžné dobové mutace jmen bylo možné považovat za nadějnou stopu, bohužel ani v jednom případě není toto příjmení spojeno se jmény Johann Georg. Přinejmenším však nelze se zdejší rodinou Kettnerů vyloučit alespoň Gettnerovu přízeň. V matrikách Lékařské fakulty Vídeňské univerzity je pak zmínka i o jistém ubaři Sam. (Samuelovi) Göttnerovi z Mikulova, který zde studoval v roce 1714. (Srov. SENFELDER, Leopold. *Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis* 6. Wien: Verlag des Medicinischen Doctorcollegiums, 1912, s. 362.) V archivu Vídeňské univerzity (Archiv der Universität Wien) leží také testament onoho Samuela Göttnera, na němž je uvedeno: „*Samuel Göttner starb am 27. November 1738 nach dreijähriger schwerer Krankheit und mittellos. Er hinterließ seine Frau Anna Rosina Göttnerin und seine vier unmündigen Kinder Leopold, Franziskus, Katharina und Barbara. Er wurde am Friedhof vor dem Schottentor bestattet.*“ O uvedeném testametu mě informovali vedoucí archivu Johannes Seidl a Martin Georg Enne, za což jim děkuji.

196 SMÍŠEK, pozn. 178, s. 438.

197 Informace o Gettnerově službě u hraběte Magnise vychází z průvodního dopisu k textu *Donau Syren*, jenž byl adresován císaři a kde se Gettner podepsal jako „Johann Georg Gettner Graf. Magnischen Diener m. p.“. Dopis je uložen v Rakouské národní knihovně ve Vídni: ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 33/20-1 Han Autogr. Za upozornění na tuto důležitou archiválii děkuji Christianu Neuhuberovi.

198 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Die vergnügte Feindin*. Sign. 145801-B.

199 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Das treue Vater-Kind oder deß Hertzogen Hunnonis Landgrafens Sohn zu Aldenbur*. Sign. 111615-B.

Parnasso“. Spojování dietrichsteinské rezidence s antickým Parnasem bylo patrně ve své době obvyklé, což současně vypovídá o významnosti města v dobovém povědomí.

Vrcholná kariéra Johanna Georga Gettnera začala v roce 1675, kdy vstoupil do služeb Johanna Christiana Eggenberga (1641–1710) z Českého Krumlova. Ve stejném roce zahájil kníže Eggenberg také stavbu svého zámeckého divadla, snad ovlivněn a inspirován mikulovským zámeckým divadlem,²⁰⁰ které mohl poznat při svých návštěvách Mikulova, kam přijížděl i za svou sestrou Marií Elisabeth (1640–1715), jež se provdala za Ferdinanda Josefa Dietrichsteina. Gettner v Eggenbergových službách působil nejprve jako písař. V roce 1676, kdy byla stavba divadla dokončena, se pak stal jedním ze dvou principálů nově vzniklého zámeckého divadelního souboru tzv. Eggenberských dvorních komediantů (Eggenbergische Hofkomödianten),²⁰¹ v němž se mimo samotné funkce divadelního ředitele uplatňoval také jako dramatik a herec, přičemž jeho nejčastější rolí byla komická postava Pickelhering. Za věrné služby povýšil kníže Eggenberg v roce 1687 Gettnera, jenž se v té době už honosil titulem „poeta laureatus“, do nižšího šlechtického stavu s přídomkem „von Göttersberg“ a udělil mu erb.²⁰² Také na Gettnerově erbě je možné nalézt spojení s Parnasem, a to prostřednictvím Pegase/jednorozce vzepjatého na pahorku – snad Svatém kopečku, který je na něm vyobrazen. Kvůli povinnostem u císařského dvora však kníže počátkem roku 1691 soubor propustil ze svých služeb a Gettner se s Eggenberskými dvorními komedianty vydal na cesty jako běžná kočovná divadelní společnost. O pět let později Gettner zemřel v Basileji. V nedalekém Allschwilu byl pak pohřben jako „komediant a korunovaný básník z Mikulova“.²⁰³

Do jaké míry znal Ferdinand Josef Dietrichstein Johanna Georga Gettnera a zdali mu v jeho výrazné kariéře vypomáhal, nebylo doposud možné ověřit. Je však zřejmé, že Dietrichstein musel mít o komediantech svého švagra Johanna Christiana Eggenberga povědomí. Sama tato skutečnost může být dokládána například skrze již zmíněné rodinné vazby, popřípadě také prostřednictvím jejich společného setkávání u císařského dvora ve Vídni, kde Dietrichstein trávil většinu

200 Srov. PÖMERL, pozn. 98, s. 3–17.

201 Druhým principálem byl Johann-Carl Samenhammer (?–1728), viz RUDIN, Bärbel – SCHERL, Adolf. Johann Carl Samenhammer. In JAKUBCOVÁ – PERNERSTORFER, (eds.), pozn. 7, s. 584–586.

202 Jiří Zálaha dle svých výzkumů usuzuje, že nobilitovaní byli poctěni diplomem na vlastní žádost, nikoliv z iniciativy Eggenbergů. Dle výzkumu archivních pramenů Eggenbergové udělili 25 diplomů, z toho Johann Christian Eggenberg 21. Z celkového výčtu bylo 20 nobilitovaných osob v přímých službách knížecího rodu a šest z nich působil na panství v Čechách. (Srov. ZÁLOHA, Jiří. Eggenberské nobilitační diplomy. *Heraldika a genealogie*. 1988, 21(4), s. 249–250.)

203 Srov. RUDIN, Bärbel. Knížecí dvorské divadlo Eggenbergů v Českém Krumlově 1676–91. *Divadelní revue*. 1997, 8(2), s. 12–20; ZÁLOHA, Jiří. Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. pol. 17. stol. *Sborník Národního muzea v Praze*. 1986, 40(2), s. 53–79; ZÁLOHA, Jiří. O povýšení eggenberského herce J. J. G. do šlechtického stavu. *Divadelní revue*. 1996, 7(3), s. 78–81.

roku a kam také občas Eggenberg se svými knížecími komedianty zajížděl.²⁰⁴ Existuje však i přímý důkaz, jenž je obsažen ve dvou dopisech,²⁰⁵ které Johann Christian Eggenberg poslal v červenci 1680 Ferdinandu Josefu Dietrichsteinovi. Císař se v té době chystal na odjezd z Pardubic do Lince, kam utíkal před morem,²⁰⁶ a projevil zájem vidět při zastávce v Českých Budějovicích divadelní společnost Johanna Christiana Eggenberga. Ten pak v uvedených dopisech tuto možnost s Dietrichsteinem řeší a žádá jej o zaslání rozkazu k povolení této události zdejšímu purkmistrovi. Eggenberští dvorní komedianti v Budějovicích pravděpodobně nakonec nevystoupili. Možnost hrát před císařem se jim však mohla naskytnout uprostřed léta 1680, kdy stejně jako císař pobývali v Linci.²⁰⁷

Pouze v hypotetických rovinách se pak mohou vést úvahy o tom, zda společnost Eggenberských dvorních komediantů někdy Mikulov, a to buď v doprovodu svého mecenáše, nebo i bez něj, navštívila. Sám Gettner do Mikulova nejspíše zavítal koncem roku 1680, kdy podnikl „*von sein Blasier*“ cestu na Moravu.²⁰⁸ V té době v Mikulově vrcholila morová epidemie,²⁰⁹ jeho důvodem tedy mohla být i touha navštívit svou zdejší rodinu.

O trvalém návratu do Mikulova měl Gettner uvažovat v roce 1691. Poté, co kníže Eggenberg své komedianty propustil ze služeb, odjeli hrát do Lince, kde jim však nebylo příliš přáno. Gettner proto 28. dubna 1691 žádal knížete o vystavení doporučení i na práci kancelisty, aby se mohl případně ucházet o místo písaře, neboť, jak sám uvedl, kvůli špatnému stavu a nastupujícímu stáří nebude stejně moci dále cestovat a vykonávat své divadelní povolání. Současně také knížete prosil o vyplacení částky ve výši 33 zlatých 45 krejcarů za dřívější neplacenou práci písaře, odstupné a úhradu nákladů na stěhování svého skromného majetku do Mikulova.²¹⁰ Zdalí svůj návrat myslel Gettner opravdu vážně zůstává zahaleno tajemstvím, každopádně se tak nestalo a Gettner pokračoval se společností na další štace.

204 Srov. ZÁLOHA, pozn. 203, 53–79.

205 Viz MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 1918, kart. 460, sign. 860, fol. 14 a 16.

206 Tato anabáze byla způsobená stále se šířícím morem, jenž se rozhořel v létě roku 1679 ve Vídni. Císař proto se svým dvorem prchl z Vídně do Prahy, odtud pak vedla jeho cesta v květnu 1680 do Pardubic a následně do Lince. (Srov. MIKULEC, Jiří. *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*. Praha: Paseka, 1997, s. 113–125.)

207 ZÁLOHA, pozn. 203, s. 66–67.

208 Citace pochází z účetního záznamu přepsaného ve studii Jiřího Zálöhy (ZÁLOHA, pozn. 203, s. 64, pozn. pod čarou 60.)

209 V matrice zemřelých je k roku 1680 uveden počet 1311 mrtvých. Viz MZA, E 67. (Sbírka matrik). Sign. 2948, Matrika zemřelých Mikulov – sv. Václav, 1654–1728.

210 Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov, Rodinný archiv Eggenberků (garderoba, hudebníci, trubači, herci). Sign. III 3 H 1 o (přijímání a propouštění lokajů a výměra platu 1666–1694). Dostupné online [cit. 2017-09-01]). URL: <<http://docplayer.cz/18367007-Statni-oblastni-archiv-trebon-pobočka-cesky-krumlov.html>>.

Leopold Ignác Dietrichstein

Zajímavé objevy v souvislosti s Eggenberskými dvorními komedianty nabízejí i soukromé účty Ferdinandova syna Leopolda Ignáce Dietrichsteina (1660–1708). 20. května 1694 nechal Leopold vyplatit ze své pokladny 4 zlaté a 30 krejcarů „Německým komediantům“ (*Teütschen Comedianten*).²¹¹ Při hledání informací, o jakou společnost by se mohlo jednat, vyšlo najevo, že císařskou licenci na hraní divadla ve Vídni od 30. dubna do 24. června 1694 obdržela společnost shodného jména „Němečtí komediantí“ (nyní psáno: *Teutschen Comoedianten*), a to pod vedením Johanna Carla Samenhammera (spoluředitele Eggenberských komediantů) a Andree Elensona, bývalého eggenberského herce.²¹² Povolení získali sice Samenhammer a Elenson, členem společnosti byl však i Johann Georg Gettner, který se tím poprvé prokazatelně ocitl v blízkosti Leopolda Ignáce Dietrichsteina.

Spojení Eggenberských komediantů s Elensonem nebylo neobvyklé. Podobně spolupracovali ve Vídni už v roce 1692 a odtud také pak společně cestovali do Brna. Zda jejich cesta vedla přes Mikulov, zůstává otázkou. V Brně se ocitli v polovině adventu 1692 a povolení hrát dostali od zemského hejtmanství k 1. lednu 1693, a to až do konce masopustu 28. února 1693. Bohužel na Štědrý den zemřela ve Vídni dcera Leopolda I., Marie Antonie, načež byl vzápětí vyhlášen smutek, který obnášel i zákaz všech veřejných zábav. Další povolení hrát dostali komedianti až od Velikonočního pondělí, tj. od 17. dubna 1693.²¹³ Na více než čtyři měsíce se tak ocitli bez možnosti výdělku, což otevírá otázku, jestli se Gettner nepokusil mírnit možnou nouzi společnosti skrze své kontakty na mikulovském panství, k němuž se po celý život hlásil.

Další zajímavý účetní záznam z pokladny Leopolda Ignáce Dietrichsteina pochází z července roku 1700. Podle něj obdržel tři zlaté jistý „Comoedi – Bauern“ zapůjčený od Johanna Christiana Eggenberga.²¹⁴ Za tímto uměleckým jménem se skrývá známý herec Johann Valentin Petzold, představitel originální komické figury nazývané Kilian Brustfleck,²¹⁵ jenž byl od roku 1676 také členem stálého hereckého souboru na zámku v Českém Krumlově. Petzolda si jako jediného kníže Eggenberg po rozpuštění svého souboru ponechal. Leopold Ignác Dietrichstein však nejspíše Petzoldových služeb nevyužil na svém mikulovském panství, nýbrž

211 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2069, kart. 525, sign. 955, fol. 138.

212 HADAMOWSKY, Franz. *Wien. Theatergeschichte. Von den Anfängen bis zum Ende des Ersten Weltkriegs*. Wien: Jugend und Volk, 1988, s. 117.

213 HAVLÍČKOVÁ, pozn. 14, s. 49–53.

214 Přepis záznamu: „mündlichen g-nä-digsten Fürst-lichen Befehl“ dem „Fürst-Eggenberg-ischen Comoedi – Bauern“ viz MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6278, kart. 619, fol. 82., nebo RICHTER, pozn. 131, s. 59.

215 NEUHUBER, Christian. Der Vormund des Hanswurst. Der Eggenberger Hofkomödiant Johann Valentin Petzold und sein Kilian Brustfleck. *Daphnis*. 2006, **35**, s. 263–300.

ve Vídni, neboť v červenci 1700 zde byl Petzold přítomen na svatbě dcery hraběte Ferdinanda Bonaventury Harracha, Rosy Angely (1675–1742), s knížetem Philippem Emanuele Lanquevaem, k níž sepsal i oslavnou báseň.²¹⁶ Jen pro zajímavost lze uvést, že v roce 1703 pobýval na liechtensteinském zámku v Moravském Krumlově, patřícím knížeti Maxmiliánu Jakubu Liechtensteinovi (1641–1709), významný herec a ředitel divadelní společnosti Heinrich Rademin (1674–1731), jenž byl s Eggenberskými dvorními komedianty pro změnu spjat rodinnými vazbami, neboť jeho první ženou byla Anna Ernestina, dcera Johanna Georga Gettnera.²¹⁷

V účtech Leopolda Ignáce Dietrichsteina se nacházejí i zmíněné doklady o platbách italským komediantům. Například 150 zlatých jim vyplatil o masopustu v roce 1698, ani v tomto případě však není zřejmé, zda společnost pobývala v Mikulově.²¹⁸ Zatím jediným přímým dokladem o uvedení italské komedie na mikulovském zámku tak zůstává dopis Leopolda Ignáce Dietrichsteina adresovaný bratru Waltru Xaverovi, v němž ho zve do Mikulova, kde bude připraven bohatý program včetně večerního představení italské komedie.²¹⁹ Datum na dopisu je špatně čitelné, nejspíše byl ale napsán 11. listopadu 1700 (patrně psáno 11. „9bro“).²²⁰

V rámci uvedených oslav, které se měly pořádat „příští neděli“ (pokud je dopis opravdu datován k 11. listopadu, což byl čtvrtek, vycházely by oslavy na neděli 21. listopadu 1700), bylo počítáno také se střelbou z kanónu, s volným výčepem vína nebo se slavnostním provedením duchovní skladby *Te Deum laudamus*.²²¹ Výstřely z moždířů či obligátní *Te Deum laudamus* v podání zpěváků loretánského semináře byly běžnou součástí i mariánských svátků.²²² Na neděli 21. listopadu pak vycházel svátek Zasvěcení Panny Marie v Jeruzalémě, který cyklus mariánských svátků zakončoval. V Mikulově se však údajně držely jen čtyři mariánské svátky a tím posledním byl zářijový svátek Narození Panny Marie.²²³ Otázkou rovněž je, zda by

216 Tamtéž, s. 288.

217 Srov. HAVLÍČKOVÁ, pozn. 14, s. 49–53; RUDIN, Bärbel. Heinrich Rademin, Hanswursts Schatzenmann. *Theater am Hof und für das Volk. Maske und Kothurn*. Wien: Böhlau, 2002, 48, s. 271–302.

218 Přesný údaj z účtu zní: „Den wällischen Comoedianten wegen des Balchetto (pro Martio)“. Viz MZA, F18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6604, kart. 1058. Nebo také RICHTER, Václav. Excerpta z dietrichsteinského mikulovského archivu. *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity*. 1967, F 11, s. 99.

219 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2003, kart. 500, sign. 921, fol. 13.

220 Dle římského kalendáře, v němž byl listopad devátým měsícem – november, podle novem = devět.

221 „...Den kommenden Sonntag wird hier zu Nikolsburg mit Abfeuerung der Kanonen und völligen Gewehrpräsentierung der Bürgerschaft, mit der liberalen freien Ausschank von Wein und der Illumination von Stadt und Schloss das *Te deum laudamus* mit aller Solemnität gehalten werden, zu welchem der Herr Bruder herzlichst eingeladen ist. Am Abend wird ein Italienisches Theaterstück gespielt werden...“ (MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2003, kart. 500, sign. 921, fol. 13.)

222 BRICHTOVÁ, pozn. 61, s. 41.

223 Prikázané poutě se konaly o čtyřech mariánských svátcích, tedy na Zvěstování Panně Marii (25. března), Navštívení Panny Marie (2. července), Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna) a Narození Panny

bylo vhodné při oslavě mariánského svátku pořádat večerní komedii. Vzhledem k tomu, že slavnost byla pořádána poslední neděli před adventem, mohla být vyvolána pouze tím, že následně byl nastolen až do Tří králů zákaz pořádání zábav. Jiný důvod oslav, jako například narozeniny či jmeniny, v okolí Leopolda není znám.

O divadelním představení na mikulovském zámku v listopadu 1700, kdy bylo údajně vyplaceno 150 zlatých za „vlašskou komedii, hranou na zámku (*harlekýnu, Francescíně, doktorovi, amantovi, kouzelníku, kapitánu, Pantaloni, čertu a hudbě*)“, je zmínka i v knize o Mikulovu z roku 1971.²²⁴ Tento zápis sice nebylo doposud možné ověřit, pravděpodobně se však váže k výše zmíněné slavnosti. V listopadových účtech se dále nachází zápis o vyplacení čtyř zlatých za čtyři masky pro komedii v Mikulově („...4 Maschere per la Comedia a Nikilsburg...“),²²⁵ což opět odkazuje k italské commedii dell'arte. Zhruba po celý rok 1700 si kníže Leopold Ignác Dietrichstein platil lóži ve vídeňském „Teatro dei Comici Italiani“, které vedl principál Andrea Morelli, zvaný il Dottore.²²⁶ Tím se také nabízí domněnka, že služeb právě této společnosti využil i v Mikulově a možná také s ní je spojen i zmíněný transport kulis a kostýmů do Mikulova v roce 1700.

Leopoldu Ignáci Dietrichsteinovi a jeho ženě Marii Godofredě Salmové (1667–1732) bylo dedikováno i několik školských her místních piaristů. 18. srpna 1700, dva dny po Leopoldových 40. narozeninách, sehráli na jejich počest představení o sv. Agapitovi²²⁷ (sv. Agapitus je právě 18. srpna připomínán). O rok později jim bylo věnováno představení *Genuss Guldener Freyheit*²²⁸ o zázracích svatého Juliána.²²⁹ V červenci 1701 věnovali piaristé knížecím manželům ještě jednu hru, nyní však čerpající z řecké mytologie o věrném přátelství mezi Pyladem a Orestem.²³⁰

Marie (8. září). (BRICHTOVÁ, pozn. 61, s. 41.)

224 RICHTER, pozn. 12, s. 174.

225 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6279, kart. 620, fol. 711.

226 RICHTER, pozn. 131, s. 55–65.

227 Divi Agapiti praeenestini sub Aureliano Augusto Victoria et triumphus deß Heiligen Agapiti Christ-Herrlicher Marter-Sieg. Uloženo v Rakouské národní knihovně. ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 64255-B. Dostupné online. [cit. 2012-11-01]. URL: <http://data.onb.ac.at/rec/AC10403938>.

228 Celý název zní: *Genuss Guldener Freyheit mit Letholdo Graffen von Baqueville in Normandie Durch wunderthätige Würckung dess Heiligen Juliani*. Synopse hry je uložena ve Státním okresním archivu v Přerově, depozitář Potštát.

229 Mezi účinkujícími je uvedeno i jméno „Georgius Gertner, Moravus Nicolpurgensis, Poëta“ (role Cloelia). Při již výše zmíněném komolení jmen by mohlo i jméno Gertner hrát důležitou roli při hledání rodinných vazeb Johanna Georga Gettnera v Mikulově.

230 *Die beständige Freundschaft Pylades und Orestes, dem Fürsten Leopoldo ... von Dietrichstein ... und der Fürstin Mariae Dorotheae Godefridae als ... Schau-Spiel ... dargegeben*. Uloženo v Rakouské národní knihovně. ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 111616-B. Dostupné online. [cit. 2014-12-01]. URL: <http://data.onb.ac.at/rec/AC09874571>.

Leopold Ignác Dietrichstein byl nejspíše výrazným donátorem piaristické koleje, která mu tímto mohla svůj vděk splácet.

Další zajímavý účet z osobní pokladny Leopolda Ignáce Dietrichsteina pochází z května 1696, kdy byly vyplaceny 2 zlaté blíže neurčeným „hanáckým komediantům“ z Lipníku (*Hanackischen Comedianten zu Leipnik*).²³¹ V té době Lipník stále ještě patřil Dietrichsteinům. Stejně jako v Mikulově byla i zde piaristická kolej, která provozovala školské divadlo. Výraz „Comedianten“, jak již bylo zmíněno, se však ve spojitosti se školským divadlem nepoužíval. Pokud se tedy nejednalo o vlastní invenci úředníka, který by takto pojmenoval piaristickou divadelní produkci, zůstává tento účet zahalen tajemstvím, neboť o „hanáckých komediantech“ se doposud neobjevily žádné jiné informace.

Výrazný vztah k divadlu lze u Leopolda Ignáce Dietrichsteina sledovat už od dětství. Možná za něj vděčil i výchově, které se mu dostalo od jeho piaristického preceptora Ambrosia a S. Ludmila,²³² nebo je získal díky studiím na jezuitských gymnáziích ve Vídni či Grazu.²³³ Jako příklad může sloužit představení nazvané *Die gemarterte Lieb Cephalis und Procris* (obr. 11), které v roce 1671 zorganizoval k narozeninám svého otce Ferdinanda Josefa Dietrichsteina.²³⁴ Tehdy jedenáctiletý Leopold nejen zpracoval antický příběh o tragické lásce Kefala a Prokris, ale zahrál si i hlavní roli. Jeho protějšek Prokris ztvárnila Maria Elisabeth Hoffmannová. V ostatních rolích se představily i další děti Ferdinanda Josefa Dietrichsteina. Erdmuda Tereza Maria (1662–1737) hrála Auroru (Éós), Karel Josef (1663–1693) hrál Nedůvěru, která se vloudila mezi milence, a Walter Xaver (1664–1738) Kupida (Amor, Éros). Bohyni lovu Dianu (Artemis) ztvárnila Johanna Xaverie Hoffmannová.²³⁵

V roce 1672, kdy studoval na jezuitské koleji ve Vídni, účinkoval Leopold Ignác Dietrichstein v představení *Sirmpanus sev Perfidia* (obr. 12, 13) věnovaném císaři Leopoldu I. a jeho ženě Markétě Tereze Španělské, které bylo hráno 3. prosince 1672, v den připomínky úmrtí svatého Františka Xaverského. V zámecké knihovně Dietrichsteinů v Mikulově se dochovala synopse této hry, z níž také vyplývá, že mladý

231 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6604, kart. 1058, fol. 35.

232 Vlastním jménem Jan František Prachovský mezi lety 1665 až 1670. (BOMBERA, Jan. *Výchova a vzdělání piaristů v našich zemích. Jižní Morava*. 1984, 31, s. 29.)

233 SMÍŠEK, pozn. 178, s. 136.

234 Synopse k představení je uložena v SOKA Přerov, Piaristická knihovna z Lipníku nad Bečvou, bez signatury (nezpracováno). V oficiálních pramenech se uvádí datum narození Ferdinanda 25. září, uvedené představení se však hrálo s dvouměsíčním předstihem, tedy 25. července.

235 Marie Elisabeth a Johanna Xaverie Hoffmannovy, kterým byl v té době Ferdinand Dietrichstein poručníkem, byly dcery Wolfganga Bedřicha (1631–1664) a pravnučky známého Ferdinanda Hofmanna z Grünbüchelu (1540–1607). Jeho knihovna se později stala právě majetkem Ferdinanda Dietrichsteina. (PETR, Stanislav. *Rodové knihovny Ditrichštejnů v Mikulově, jejich osudy a nálezy ditrichštejnských rukopisů v Národní knihovně v Praze. XXIX. Mikulovské sympozium 2006. Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007, s. 251.)

Dietrichstein hrál dokonce jednu z hlavních rolí, budoucího byzantského císaře Andronika III., který vedl válku se svým dědem Andronikem II.²³⁶ O dva roky později jako student poetiky hrál opět jednu z hlavních rolí, nejstaršího syna perského krále Šápúra v představení *Superbia Saporis Persarum regis coelitus correcta*. Hru věnovala vídeňská jezuitská kolej císaři Leopoldu I. a jeho druhé ženě Claudii Felicitas.²³⁷

V organizaci domácích divadelních představení pokračoval Leopold Ignác Dietrichstein i v dalších letech. Minimálně pak v lednu a únoru 1674, kdy mu bylo dvakrát z dvorní pokladny vyplaceno 6 zlatých „zur Comedi“.²³⁸ V zápisech z června toho roku je zase uvedeno vyplacení 21 krejcarů za zaštopování velké díry na punčoše tehdy desetiletého Waltera Dietrichsteina, kterou si přivodil při divadelním představení.²³⁹ Uvedené zápisy dávají jistotu, že pořádání domácích divadelních představení bylo běžnou záležitostí i u tak významného rodu, jakým byli Dietrichsteinové. Doložit, zda se některá z uvedených domácích představení odehrála přímo na mikulovském zámku, ovšem nelze. Chybí k tomu znalosti o přesném pobytu panstva. Pokud by se však představení odehrávala v Mikulově namísto třeba Vídně, nehrála by se nejspíš v zámeckém divadle, ale v některém z komornějších prostor.

Leopold Ignác Dietrichstein patřil také k vyhlášeným znalcům tanečních kroků. Vrcholu tanečního mistrovství pak dosáhl při svém pobytu v Paříži během kavalírské cesty mezi lety 1682 až 1683, kde se přihlásil do akademie markýze di Longpré. Vzhledem k vynikajícímu tanečnímu umění nastoupil Leopold jako první cizinec na místo hlavního tanečníka Královského divadla v Paříži. Za choreografii v *L'Entrée d'Andromede* si pak vysloužil obdiv i samotného krále Ludvíka XIV., který jej pozval ke svému dvoru.²⁴⁰

Divadelní umění bylo blízké i Leopoldovým nástupcům. Pravděpodobně další rodinné představení bylo sehráno v roce 1713, tedy za vlády Leopoldova bratra Waltera Xavera Dietrichsteina (1664–1738). Krátkou zprávu o tomto představení nabízí ovšem jen soupis brněnských tisků z roku 1713, kde je uveden jeho titul: „*Synopsis auf Nickolsburg intitulirt: der Engelländischer Leonora gegen Edvard ihren König: Eheherren Bewehrte Liebstreue*.“²⁴¹ Synopsis této hry byla vytištěna mezi

236 RMM, Zámecká knihovna. *Sirmpanus seu Perfidia...* Viennae 1672. Sign. Mik 2965.

237 Tištěná synopse hry se dochovala v Mnichovské Bayerische Staatsbibliothek. Dostupné online. [cit. 2013-11-01]. URL: <<http://opacplus.bsb-muenchen.de/title/BV001692321>>. Za jménem Leopolda Ignáce se v soupisu účinkujících objevuje zápis *Styrus Graecensis* tedy ze Štyrského Hradce, což je patrně odkaz na jeho domovskou kolej.

238 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6267, kart. 607, fol. 88, 91.

239 „Für des Herrn Walter strümpff, worinnen bey der Comedi ein großes loch gerissen worden. Zue zustricken geben24 Kr.“ MZA, fond F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6267, kart. 607, fol. 99.

240 Srov. BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav. Tanec v každodenním životě šlechty počátkem novověku. In ROUSOVÁ, Andrea (ed.). *Tanec a slavnosti 16.–18. století*. Praha: Národní galerie, 2008, s. 27–37.

241 DOKOUPIL, Vladislav. *Soupis brněnských tisků: staré tisky do roku 1800*. Sv. 3. Brno: Státní vědecká knihovna, 1978, s. 89.

1. červencem a 30. zářím ve Svobodově tiskárně v Brně. Podle Pavla Drábka se jedná o „vedlejší zápletku shakespeareovského apokryfu Edward III. (cca 1595)“.²⁴² Vzhledem k tomu, že Walter Xaver Dietrichstein po většinu roku zůstával u císařského dvora ve Vídni a jeho děti v Dietrichsteinském paláci v Brně,²⁴³ je pravděpodobnější, že se uvedené představení odehrálo v Brně než v Mikulově.²⁴⁴

Z pozdějších let jsou zatím známy pouze doklady, které se přímo netýkají divadelního života na mikulovském zámku. Divadlo však zůstávalo důležitou součástí kulturního života Dietrichsteinů. Jeden ze synů Waltera Xavera, Jan Leopold Dietrichstein (1703–1773), například finančně podporoval herce a divadelního ředitele Filippa Neri del Fantasia (první polovina 18. stol.) při jeho brněnském působení.²⁴⁵

Zcela jedinečným zdrojem nabízejícím pohled do divadelního života Dietrichsteinů poloviny 18. století jsou deníky Johanna Josefa Khevenhüllera-Metsche (1706–1776), švagra Karla Maxmiliana Dietrichsteina (1702–1784). V té době se lze zvláště v období masopustu v dietrichsteinském prostředí setkat s dětskými představeními převážně francouzské produkce. Vnučka Waltera Xavera a dcera Karla Maxmiliana Dietrichsteina, Maria Josefa (1736–1799), už ve svých osmi letech hrála o masopustu u císařského dvora v jednoaktové francouzské komedii *Zeneide*.²⁴⁶ V hlavní roli se představila arcivévodkyně Marie Anna (1738–1789) a dále například Anton Lobkowitz (1738–1745) nebo Ferdinand Harrach (1737–1748). Ve vídeňském domě Karla Maxmiliana Dietrichsteina se zase o masopustu 1752 hrála francouzská komedie *Comédie anonyme* od Louise de Boissyho (1694–1758), v níž mimo již zmíněné dcery Karla Maxmiliana Dietrichsteina Marie Josefy učin-

242 Za tuto vedlejší zápletku „podle všeho může právě Shakespeare (jako jeden ze zhruba 4 spoluautorů)“. Soukromá korespondence mezi Margitou Havlíčkovou a Pavlem Drábkem ze dne 5. 5. 2011. Archiv Margity Havlíčkové.

243 Srov. CERMAN, Ivo. Zrození osvícenského kavalíra (Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina). *Časopis Národního muzea – řada historická*. 2004, 173(3–4), s. 163.

244 O jevišti v Dietrichsteinském paláci v Brně se zmiňuje Jitka Sedlářová ve studii „Johann Wolfgang Goethe a Brno“. Jedná se však až o dobu mezi lety 1813–1816, kdy zde starohrabě Hugo Franz von Salm-Reifferscheidt (1778–1836) vedl šlechtické ochotnické divadlo „Brünner Liebhaber Theater“. (Srov. SEDLÁŘOVÁ, Jitka. Johann Wolfgang Goethe a Brno. In ČERMÁKOVÁ, Jana. (ed.). *A vůbec... Utajený sborník Mileně Flodrové k 75. narozeninám*. Brno: Statutární město Brno, 2010, s. 264–279.)

245 Srov. JAKUBCOVÁ, Alena – SEHNAL, Jiří. Filippo Neri del Fantasia. In JAKUBCOVÁ – PERNERSTORFER, (eds.), pozn. 7, s. 178–179. Filippo Neri del Fantasia dedikoval Janu Leopoldu Dietrichsteinovi také dvě opery, které v Brně uvedl. Viz SEHNAL, Jiří. Počátky opery na Moravě (Současný stav vědomostí). In PETRŮ, Eduard – STÝSKAL, Jiří (eds.). *O divadle na Moravě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974, s. 55–71.

246 GROSSEGGER Elisabeth. *Theater, Feste und Feiern zur Zeit Maria Theresias. Nach den Tagebucheinträgen des Fürsten Johann Joseph Khevenhüller-Metsch, Obersthofmeister der Kaiserin*. Wien – VÖAW, 1987, s. 39.

kovali i jeho synové Jan Karel Dietrichstein (1728–1808) a František de Paula (1731–1813).²⁴⁷

Divadelní představení mohla být v Mikulově pořádána i v rámci „dietrichsteinského osvícenského okruhu“, u jehož zrodu stál Jan Karel Dietrichstein a jeho manželka Marie Kristýna, rozená Thun-Hohenstein (1738–1788). Tento „okruh“ hrál mimochodem velmi důležitou roli na Moravě v 70. a 80. letech 18. století a učinil z Mikulova jedno z center josefínského osvícenství.²⁴⁸ V té době působil na mikulovském panství i otec Jana Karla Dietrichsteina, Karel Maxmilián, který v roce 1754 rezignoval na své funkce u dvora a věnoval se pouze svým statkům a jejich hospodářskému oživení.²⁴⁹ Jan Karel Dietrichstein patřil k moderním vzdělaným aristokratům se zájmem o nejnovější metody hospodaření, rozvoj manufakturního podnikání, ale též o esoteriku a alchymii. Po nejničivějším požáru v historii města v roce 1784 se však knížecí dvůr přestěhoval do Vídně. Kněžna Marie Kristýna si pak za své nové sídlo zvolila zámek v Židlochovicích u Brna.²⁵⁰

Přesunem Dietrichsteinů do Vídně ovšem začal i velmi bohatý divadelní život dětí Marie Kristýny a Jana Karla Dietrichsteina (1767–1854). Mladší Mořic Jan Nepomuk Dietrichstein (1775–1864) se stal mezi lety 1821 až 1826 ředitelem vídeňského dvorního divadla.²⁵¹ Ve spisové pozůstalosti staršího Františka Josefa Dietrichsteina,²⁵² která je bohužel ještě nezpracovaná, se zase nachází divadelní recenze, které psal,²⁵³ či divadelní hry, které mu byly dedikovány. Herec a dramatik Friedrich Vilém Ziegler (1761–1827) mu například věnoval hry *Thekla die Wienerin*, *Der Machtspruch*, a *Partheien Wuth*.²⁵⁴ Vídeňský dramatik Ferdinand Eberl (1762–1805) zase hru *Für wenige – viel, für viele – nichts*.²⁵⁵ Divadelní hry psala také manželka Franze Josefa Dietrichsteina, Alexandra, rozená Švalová.²⁵⁶ Za vlády Františka Josefa Dietrichsteina, který od roku 1806 spravoval rodový majetek, začal mikulovský zámek opět hostit i významné návštěvy. V roce 1834 zde například

247 Tamtéž. Jan Karel a František de Paula se na své kavalířské cestě v Lipsku seznámili s německým osvícenským literárním a divadelním teoretikem Johannem Christophem Gottschedem (1700–1766), s nímž i později udržovali písemný kontakt. Srov. CERMAN, pozn. 243, s. 178.

248 Srov. KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*. Brno: ERA, 2006, s. 39–42.

249 Srov. CERMAN, pozn. 243, s. 170.

250 Srov. RICHTER, pozn. 12, s. 223; BRICHTOVÁ, Dobromila. *Zámek Mikulov*. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 2002, s. 27.

251 Srov. HADAMOWSKY, pozn. 212, s. 257–452.

252 O životě Františka Josefa Dietrichsteina více: KROUPA, pozn. 248, s. 265–267.

253 MZA, G 140. (Rodinný archiv Dietrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2393, kart. 557, sign. 1220.

254 Tamtéž. Inv. č. 2387, kart. 557, sign. 1214.

255 Tamtéž. Inv. č. 2388, kart. 557, sign. 1215.

256 Tamtéž. Inv. č. 2455, kart. 584–585, sign. 1264.

pobýval císař František I. s chotí Karolínou Augustou.²⁵⁷ Zdali se při této příležitosti konala i divadelní představení, však není zřejmé.

Poslední zmínky o divadelních představeních pořádaných šlechtickým rodem jsou z druhé poloviny 19. století. V té době už rod Dietrichsteinů vymřel po meči, jeho posledním představitelem byl syn zmíněného Františka Josefa Dietrichsteina, Josef (1798–1858). Po jeho smrti zdědil celý majetek manžel jeho druhé dcery Alexandriny, Alexandr Mensdorf-Pouilly (1813–1871). Děti Alexandriny a Alexandra v čele s Marií Mensdorf-Dietrichstein (1858–1889) zde měly údajně v roce 1876 nazkoušet dvě představení, a to *Bei Wasser und Brod* od Clauda Jakobsona a *Kaffeeklatsch* od P. Hübera. Kromě Marie si v představení zahráli také její bratr Albert (1861–1945), sestra Clotilda (1867–1942) a bratranec Franz Calm, dále pak Gusti Bellegarde, Marianne Khevenhüllerová a Franz Königseff.²⁵⁸

257 SVOBODOVÁ, Kamila. Mikulov v letech 1816–1847. In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 168.

258 SLABÁKOVÁ-ŠVARČÍKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty – Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, 2007, s. 277–278.

KOČOVNÉ DIVADELNÍ SPOLEČNOSTI V MIKULOVĚ (DRUHÁ POLOVINA 18. STOLETÍ)

Od druhé poloviny 18. století dochází i na území Habsburské monarchie k doznívání barokní kultury a k nástupu racionalismu a osvícenství. V rámci této proměny prošlo reformami i samotné divadlo, z něhož se v duchu racionalismu a osvícenství měla stát výchovná, osvětová a vzdělávací instituce působící na široké vrstvy publika. Tato změna si samozřejmě vyžádala nejen nový repertoár, založený na pravidelném, textem fixovaném dramatu, ale i zvýšení prestiže hereckého stavu a divadla vůbec. Zlepšení umělecké úrovně profesionálního divadla se projevilo i v budování stálých divadel, přístupných široké veřejnosti, ve kterých mohly herecké společnosti působit i více sezon.²⁵⁹

K nejvýraznějším stoupcům divadla se vzdělávacími a estetickými cíli patřil i mikulovský rodák, později vídeňský univerzitní profesor a dvorní rada, Josef Sonnenfels (1732–1817). Sonnenfels pocházel z židovské rodiny. Jeho otec, Lipman Perlin, se však v roce 1735 nechal společně se svými dvěma tehdy malými syny, Josefem a Františkem, pokřtít. Po křtu pak přijal příjmení Wiener. Následujícího roku byl povýšen do šlechtického stavu s predikátem von Sonnenfels.²⁶⁰

259 CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, pozn. 31, s. 18.

260 Přímo s Mikulovem byl spojen mladší bratr Josefa Sonnenfelse František (1735–1806), který pracoval téměř celý život na dietrichsteinských panstvích jako správce. V roce 1797 získal od Josefa II. titul dvorní rada a říšský číšník. Vedl poradní sbor knížete Dietrichsteina jako finanční a ekonomický poradce a měl zřejmě rozhodující vliv na proměnu dietrichsteinského hospodářství v 60. a 70. letech 18. století. V roce 1805 utekl před francouzskými okupanty do Opavy, kde také o rok později zemřel. Jeho tělo bylo převezeno do Mikulova a pohřbeno na městském hřbitově. Už za svého života František spolu se svou manželkou hojně přispíval na stavby či vybavení kostelů v celém panství. Protože neměl děti, založil ve svém testamentu nadaci, čímž se stal nejvelkorysejším mecenášem panství Mikulov. Celkový fundační kapitál byl ve výši 180 000 zlatých. (NEZHODOVÁ, Soňa. *Židovský Mikulov*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 95–97.)

Josef Sonnenfels byl vůdčí osobností vídeňské divadelní reformy a autorem návrhu na radikální proměnu divadelních poměrů v hlavním městě monarchie. Svě postoje načrtl v *Dopisech o vídeňském divadle (Briefe über die wienerische Schaubühne)*, které vyšly v roce 1768. Inspirován ideou literárního dramatu lipského profesora Johanna Christoha Gottscheda (1700–1766) se postavil ve svém prohlášení proti extemporované komedii a za uplatňování tzv. pravidelného (literárního) dramatu. Zasadil se také o upuštění od kočovného způsobu života hereckých společností. Herci se měli stát integrovanou součástí městské populace a měli být ve svém oboru soustavně vzděláváni. Současně v duchu osvícenských ideálů požadoval zcela zásadní transformaci divadla, která měla vést k naplnění nové funkce divadla jakožto vzdělávacího národního ústavu přístupného nejširší veřejnosti a působícího na ni svým pozitivním výchovným vlivem.²⁶¹ Již nešlo o to „vidět (a být viděn) jako u podívané, nýbrž o to, co by mělo být na jevišti ukázáno, představeno, řečeno. Měšťanští reformátoři se pokoušeli prostřednictvím divadla vykonávat vliv na společnost.“²⁶²

Činnost kočovných divadelních společností byla vázána přísnými úředními regulacemi, které se navíc neustále měnily a rozšiřovaly. Základem bylo získání souhlasu ke zřízení divadelní společnosti a získání koncese na provozování této živnosti. Ještě na počátku 19. století byly rozhodujícím orgánem pro její přidělení krajské úřady. Nařízením z 26. dubna 1806 si však prezidium zemského gubernia vyhradilo tuto pravomoc pro sebe.²⁶³ Tato praxe zůstala zachována i po roce 1848, kdy bylo zemské gubernium nahrazeno zemským místodržitelstvím. Až v roce 1883 byla agenda přenesena na okresní úřady.²⁶⁴ Koncese byla výlučně osobní povahy

261 HAVLÍČKOVÁ, Margita. Mezi Brnem a Vídní: divadelní ředitel Johann Heinrich Böhm a počátek osvícenských reforem v městském divadle v Brně. *Theatralia*. 2013, 16(1), s. 22–23; HAVLÍČKOVÁ, Margita. Johann Baptist Bergobzoom a jeho program národního divadla v Brně. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 50, 2001, č. Q4, s. 24; HAIDER-PREGLER, Hilde. *Des sittlichen Bürgers Abendschule. Bildungsanspruch und Bildungsauftrag des Berufstheaters im 18. Jahrhundert*. Wien: Jugend & Volk, 1980, s. 61.

262 KOTTE, Andreas. Teatralita konstituuje společnost, společnost divadlo. Co může poskytnout historiografie divadla? In ROUBAL, Jan (ed.). *Souřadnice a kontexty divadla: antologie současné německé divadelní teorie*. Praha: Divadelní ústav, 2005, s. 120.

263 V této souvislosti například dvorní dekret z roku 1836 o kočovných produkcích uvádí: „Od nyní směji být udělena povolení ku produkcím kočujících tluh hereckých, provazolezců, gymnastických artistů, potulných šumařských skupin jen od zemských presidií, ježto jen tato jsou s to, aby měla potřebnou evidenci o počtu těchto lidí, zemí se potulujících, a s ohledem na poměry místa i kraje, dále na blahobyt obyvatel usoudila, zda vůbec, kde, na jak dlouho jeví se přípustnými takovéto produkce bez škodných důsledků, zvláště když dnes vyžadují také vyšší politické ohledy, aby byly podrobeny vyššímu dozoru všechny potulné, s obyvateli země do tak blízkého styku přicházející takovéto společnosti a podniky, pod kteroužto záminkou mohou také nebezpeční lidé se potulovati.“ (HORA, Jiří. *Filmové právo. Právnícké knihkupectví a nakladatelství*, Praha 1937, s. 17, 18.) Od roku 1850 upravovalo divadelní podnikání speciální nařízení ministerstva vnitra vydané na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 14. listopadu toho roku, tzv. divadelní řád.

264 HILMERA, Jiří. Direktoři a úřady. In ŠTEFANIDES, Jiří (ed.). *O divadle 2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 203.

a divadelní podnik tak mohla provozovat pouze osoba, na jejíž jméno byla koncese vystavena. Na její udělení nebyl žádný právní nárok a záleželo zcela na volném uvážení úřadu, zda koncesi udělí, či nikoliv. Žádná norma také nestanovila délku jejího trvání.²⁶⁵ Obvykle platila několik týdnů nebo měsíců, později jeden rok a zpravidla pouze pro určitý kraj podle tehdejšího členění, výjimečně mohla platit pro dva či více krajů.²⁶⁶ Ve druhé polovině 19. stol. platila koncese pro území celé Moravy s výjimkou Brna a Olomouce. Divadelní ředitelé museli samozřejmě dodržovat i policejní a cenzurní předpisy. Žádná hra nesměla být uvedena bez předchozího povolení zemské správy politické. Jen pokud již byla provozována v hlavním městě některé jiné korunní země, povinnost žádat o povolení odpadala.²⁶⁷

Zemský úřad mohl žádost nejen přijmout nebo odmítnout, ale také doporučit divadelním ředitelům, aby se pokusili získat povolení k produkci v jiném městě. Když v květnu roku 1757 žádal bývalý pruský rotmistr Johann Friedrich Buchau,²⁶⁸ toho času divadelní ředitel osmičlenné divadelní společnosti, o povolení královskou reprezentaci a komoru²⁶⁹ (Königliche Representation und Kammer) hrát v Olomouci loutkové a činoherní divadlo, byl odmítnut s tím, aby si požádal o povolení pro města Jihlavu, Znojmo a Mikulov. Této možnosti však Buchau, alespoň prozatím, nevyužil a místo toho opět neúspěšně žádal o hraní ve Starém Brně.²⁷⁰ Doporučení zemského úřadu nejspíše souviselo s hrozbami probíhající sedmileté války a s tažením pruského krále Fridricha II. po českých zemích. Současně však důležitou roli hrála i regulace divadla a veřejné zábavy vůbec, která byla dána osvícenskými reformami. Zajímavé je, že se v doporučení uvádí vedle dvou královských měst, Jihlavy a Znojma, i poddanský Mikulov. Na poddanská města bylo totiž pohlíženo odlišně a žádosti o zdejší hraní byly kočovným společenstvem spíše zamítány.

Zamítavé stanovisko obdržel například Johann Nepomuk Vogt.²⁷¹ Vogt, podepisující se jako „vertriebener armer Schlesinger“,²⁷² („vyhnaný ubohý Slezan“),

265 KLIMEŠ, Ivan. Kinematografie, rakouský stát a české země 1895–1912. *Illuminace*. 2002, 14(1), s. 75.

266 Mezi lety 1714 až 1850 bylo území Moravy rozděleno na 6 krajů: Brněnský, Olomoucký, Hradištský, Znojenský, Jihlavský a Přerovský. (BARTOŠ, pozn. 15, s. 67.)

267 BARTOŠ, pozn. 15, s. 67, 80, 99; HILMERA, pozn. 264, s. 203; KLIMEŠ, pozn. 265, s. 75.

268 Jaroslav Bartoš se ve své knize zmiňuje o tom, že po každé válce značný počet válečných vysloužilců a invalidů sociálně dostatečně nezabezpečených a neschopných si vydělávat fyzickou prací začala provozovat loutkové divadlo. (BARTOŠ, pozn. 15, s. 80.) To může být případ i zmíněného pruského rotmistra, který však se svou společností nabízel i činoherní představení.

269 Královská reprezentace a komora fungovala jako vrchní zeměpanský úřad od května 1749 až do roku 1763, kdy byla změněna na zemské gubernium. Viz SVITÁK, Zbyněk. *Z počátku moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*. Brno: Matice moravská, 2011, s. 84.

270 MZA, B 1. (Gubernium). Kart. 73, sign. 47/2, fol. 246–247; BARTOŠ, pozn. 15, s. 72.

271 Kolem roku 1760 se narodil i Johann Gottfried Vogt, pozdější divadelní ředitel působící v Opavě. Možná se jednalo o syna Johanna Nepomuka. (HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 3, s. 216.)

272 MZA, B 1. (Gubernium). Kart. 73, sign. 47/2, fol. 494–495.

zaslal svou žádost královské reprezentaci a komoře v polovině srpna 1761.²⁷³ Z jejího znění je patrné, že uvedený divadelní ředitel utekl z Kladska (Glatz) a z Nisy (Neiß), které tehdy již byly pod nadvládou Pruska, do Prostějova (Prosnitz), kde získal povolení k hraní. Odtud chtěl jet se svou společností, kterou představil jako „Katholischen Compagnie“, do Mikulova a po tři měsíce zde provozovat mravné veršované komedie, balety a stínohry (modeste Vers-Comödien, Palleten, Schattenspielen). Tato žádost však byla pouze přeposlána sekretářem reprezentace a komory Johannem Theodorem Hülßebergem (Hülseberg) ke znaleckému vyjádření brněnskému krajskému úřadu,²⁷⁴ který měl mít lepší přehled o situaci v poddanských městech. Brněnský krajský úřad zaslal 11. září 1761 zpět zamítavé stanovisko, neboť podle něj nebylo zvykem hrát na malých městech, zvláště když tam chybělo panstvo (Noblese) a jiní zámožní lidé a mohlo tak docházet k vylákání peněz z chudých lidí. 22. září 1761 bylo zamítnutí žádosti definitivně potvrzeno reprezentací a komorou.²⁷⁵

Mikulov té doby, v porovnání s jinými třeba i královskými městy, stále ještě úplně malým městem nebyl. Na konci 18. století měla městska obec 591 domů a židovská 169 domů. Celkově zde k roku 1793 žilo 7440 obyvatel.²⁷⁶ Hlavní důvod tak tkvěl v tom, že Mikulov byl poddanské město a mimo Dietrichsteinů zde nesídlila jiná šlechta, která by se mohla, tak jako v královských městech, divadelních představení účastnit. Možná bylo negativní stanovisko dáno neklidným válečným obdobím, stal se z něj však precedens, na jehož základě mohli být odmítáni i další divadelní ředitelé, což by také odpovídalo malému počtu udělených povolení.

Povolení hrát v Mikulově divadelní představení měl údajně získat v roce 1763 divadelní ředitel Johann Schulz (?–1764).²⁷⁷ Žádost nebyla bohužel doposud, i vzhledem k obtížnosti průzkumu těchto pramenů, objevena. Johann Schulz, jenž se poprvé jako herec objevil v Gdaňsku v roce 1718, vedl dlouhá léta v Bavorsku společnost Churbayerische Commoedianten/Kurbayerische Komödianten (Kurfirštští bavorští komedianti), s níž cestoval také do sousedních zemí včetně Čech a Moravy. Od roku 1761 Johann Schulz pravidelně hostoval během hlavní sezony v lázeňském městě Badenu u Vídně, odtud také pocházel název jeho další společnosti Badnerische Gesellschaft deutscher Schauspieler (Bádenská společnost německých herců). V zimních měsících pak odjížděl na štace do blízkých měst. V sezonách 1761/1762 a 1762/1763 hrál v Brně, v následující sezoně 1763/1764

273 Dle Jaroslava Bartoše měl Vogt neúspěšně žádat o povolení i v roce 1757. Srov. BARTOŠ, pozn. 15, s. 72.

274 MZA, B 1. (Gubernium). Kart. 73, sign. 47/2, fol. 494–495.

275 Tamtéž, fol. 496–497.

276 RICHTER, pozn. 12, s. 226.

277 SCHINDLER, Otto G. Hra představovaná osobami, jež jsou té řeči zcela neznalé. Pohostinské hry „Bádenské společnosti německých herců“ v Brně roku 1767 a počátky českého národního divadla. *Divadelní revue*. 1993, 4(4), s. 44.

pobýval v dnešní Bratislavě (dříve Preßburg) a v roce 1763 se údajně stihl zastavit i ve Znojmě a Mikulově.²⁷⁸ Tehdy se však už vedení společnosti pro Schulzovo stáří a slepotu věnovala jeho žena Josefa, roz. Rabenau (1732–1786).²⁷⁹

Ve stejném roce 1763 chtěla v Mikulově uvádět loutková představení s marionetami vdova po divadelním řediteli Ferdinandu Ederovi, Barbara Eder (psáno Ederin). První žádost adresovaná nově vzniklému zemskému guberniu je datována k 29. srpnu 1763. V ní se mimo jiné žadatelka prokázala doporučením úřadu dohlížejícího na kočovné společnosti z Arcivévodství rakouského (Löblich Obrist = Spiel = Grafen = Amt Lander Erztherzogthüern Oesterreich), kde její manžel hrál na obou březích řeky Enže (Enns) a také v sousedních dědičných zemích. Žádost však byla zamítnuta.²⁸⁰ Nebylo běžné, jak je ostatně zmíněno v úředním stanovisku k žádosti, hrát na malých městech jako je Mikulov loutková představení, což bylo nejspíše z důvodu, že tato divadla, jejichž repertoár stále vycházel z extemporované komedie, zde nemohla být pod takovým úředním dohledem jako v královských městech. Současně bylo zcela jistě přihlédnuto i k výše uvedenému rozhodnutí brněnského krajského úřadu, které zakazovalo produkci kočovných společností na malých městech.

Barbara Eder se však pokoušela získat povolení znovu a ve své žádosti ze dne 20. září na svou obhajobu doplnila, že marionetová představení, která se svými dětmi a ve vši počestnosti uváděla v malých městech, jako je i Mikulov, měla vždy úspěch. Bohužel ani tato žádost na čtrnáctidenní pobyt v Mikulově během Svatováclavských trhů nebyla kladně vyřízena. Oproti první žádosti provedla divadelní ředitelka změnu i v místě, kde by se představení měla odehrávat, a z původního hostince (Würths-haus)²⁸¹ je hodlala přenést do soukromého domu (Privat-haus).²⁸²

Přesto, že byla žádost Barbary Eder zamítnuta, je důležitá, neboť na ní lze ukázat zájem kočovných společností o vystupování během trhů, které zaručovaly dostatečný počet publika. Mikulov musel být v tomto směru pro kočovné společnosti velmi lákavý, neboť Dietrichsteinové z Mikulova učinili jedno z nejvýznamnějších obchodních středisek na Moravě, které proslulo rozsáhlými tržními svobodami. Privilegia císařů Matyáše a Ferdinanda II. například zaručovala městu sedm výročních trhů.²⁸³

278 CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, pozn. 31, s. 100–109.

279 RUDIN, Bärbel – SCHERL, Adolf. Johann Schulz. In JAKUBCOVÁ – PERNERSTORFER (eds.), pozn. 7, s. 613–614; SCHINDLER, Otto. G. Johann Matthias Menninger. In Tamtéž, s. 422.

280 MZA, B 1. (Gubernium). Sign. 47/2, kart. 73, fol. 101–102.

281 Tamtéž.

282 Tamtéž, fol. 105–106; Jaroslav Bartoš, jenž čerpá ze stejných pramenů, mylně uvádí rok 1764. (BARTOŠ, pozn. 15, s. 73.) Bartoš nachází také loutkářský rod Ederů i v dalším století. Zmínuje se například o Janu Ederovi z Číma u Kosovy Hory na Berounsku, jenž loutkařil na území Čech. Nebo o jisté Anně Ederové z Lavičky, která v roce 1856 přenechala svou koncesi Janu Pfliegerovi ze Zhoře. (BARTOŠ, pozn. 15, s. 177.) Zdali se jednalo o potomky Ferdinanda a Barbary však není zřejmé.

283 První výroční trh se konal v úterý po Hromnicích (2. února), druhý v úterý po Nanebevstoupení Páně (Letnice), třetí v úterý po sv. Salomeně a Juditě (29. června), čtvrtý v úterý po sv. Ignácovi

V roce 1658 povolil kníže Ferdinand Josef Dietrichstein další třídenní výroční trh v neděli po sv. Václavu.²⁸⁴ Tyto výsady, které v té době nemělo žádné jiné moravské město, pak vedly k tomu, že si zde některé přední exportní norimberské a lipské obchodní domy zařídily své filiálky.²⁸⁵ K další změně v rozvržení trhů přistoupilo vedení města až v roce 1873, nyní jich bylo celkem šest a konaly se vždy v první úterý po Hromnicích, po Nanebevstoupení Panny Marie v květnu, po Juditě (29. června), po Ignácovi (31. července), po Povýšení sv. Kříže (14. září) a po Všech svatých.²⁸⁶

Téma divadelních produkcí během trhů v Mikulově však zůstane zatím rovněž nedořešeno. Lze sice předpokládat, že některým společnostem bylo při těchto příležitostech povoleno svá představení uvádět, konkrétnější zprávy však chybí. Ani v období, které je možné poznávat skrze místní týdeník, nejsou o společnostech hrajících během trhů žádné zprávy. Tato skutečnost se však dá vysvětlit tím, že společnosti nabízející pouliční představení nebyly pro pisatele o kulturních událostech ve městě zajímavé. Stejně tak se na stránkách týdeníku nepíše ani o loutkových společnostech, které do města určitě přijížděly.

Na konci dubna 1777 měl do Mikulova s tříměsíčním povolením zavítat ředitel, herec a loutkář Matthias Joseph Einziger (1740–?).²⁸⁷ Einziger, rodák z uherského Györu, se v sedmdesátých letech zabydlel v Trnavě a odtud pak vždy po Velikonocích odjížděl na další štace.²⁸⁸ Na našem území hrál celkem často, nejčastěji v Olomouci (1767, 1773, 1779).²⁸⁹ Pohyboval se však také po Dolním Rakousku, v letech 1764 a 1767 hrál například ve Wiener Neustadtu, v roce 1771 v Perchtoldsdorfu a v roce 1776 i ve Vídni.²⁹⁰

Einziger, který se herecky uplatňoval také coby představitel Hanswursta, přijel do Mikulova z Brna, kde v roce 1777 uváděl „krejcarové komedie“ s Kašpárkem. Jeho brněnské produkce se staly také terčem kritiky Heinricha Friedricha Hopfa²⁹¹

(31. července), pátý v úterý po povýšení Kříže (14. září), šestý v úterý po Všech svatých (1. listopadu), sedmý v úterý po sv. Juditě (5. prosince). (Srov. SVOBODOVÁ, pozn. 257, s. 174.)

284 KOCMAN, Pavel. Kardinálovi dědicové (1636–1698). In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2013, s. 128.

285 RICHTER, pozn. 12, s. 168; ŠTARHA, Ivan. Mikulovská privilegia. *Jižní Morava*. 1986, 22, s. 250–253;

286 Srov. ŘEPA, Milan. Mikulov v období první republiky. In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 195.

287 BARTOŠ, pozn. 15, s. 74.

288 CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena. Geschichte des deutschsprachigen Theaters in der Slowakei. Köln – Weimar – Wien: Böhlau, 1997, s. 70; CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, pozn. 31, s. 220; CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena. *Premeny divadla*. Bratislava: Veda 1981, s. 55.

289 BARTOŠ, pozn. 15, s. 74.

290 SCHINDLER, Otto G. Wandertruppen in Niederösterreich im 18. Jahrhundert. *Jahrbuch der Gesellschaft für Wiener Theater-Forschung XVII*. 1970, s. 22.

291 Heinrich Friedrich Hopf, německý evangelík, který vystudoval teologii na univerzitě v Tübingenu, byl současně vydavatelem, redaktorem a zároveň jediným přispěvatelem týdeníku *Prosaische und*

vedené v duchu osvícenských divadelních reforem: „...*Zdá se, že lásku k Hanswurstovi nelze jen tak lehce vypudit, protože ta zapustila v mnoha srdcích příliš hluboké kořeny. Takzvaná banda krejcarových komediantů, která zde každým rokem v létě stále ještě působí, je toho důkazem. Před jejich jevištěm se tísní zástup obecného lidu a tleská a zplna hrdla se směje pokleslým šprýmům Kašpara.*“²⁹² Zda s krejcarovými komedii pokračoval Einziger i v Mikulově, není zřejmé. V zimě 1778 v Jihlavě a ve Znojmě již hrál, snad následkem zmíněné brněnské kritiky, činoherní představení s fixovými texty, zpěvohry, veselohry a také pantomimy.²⁹³

Své produkce plánoval v roce 1784 uvádět v Mikulově a okolních městech (Břec-lavi, Lednici, Podivíně, Hustopečích) i rakouský loutkář Mathias Unger. Tato představení se měla konat v rámci jeho velkého turné po Moravě a Slezsku. Unger ale nestihl absolvovat ani polovinu plánové štace. V březnu 1784 na něj přišla stížnost zemskému guberniu, že hrál bez povolení, a navíc i nepovolenou hru v Zábřehu (Hohenstadt). Vzhledem k tomu, že nebyl schopen předložit texty svých her, bylo mu další vystupování zakázáno s odůvodněním, že hry „*ve kterých vystupuje Hanswurst a míchá se mezi svaté, jsou pohoršlivé*“,²⁹⁴ a Unger musel Moravu opustit.

Sbírku dochovaných žádostí z druhé poloviny 18. století uzavírá žádost divadelního ředitele Franze Neumanna z roku 1787, respektive korespondence mezi brněnským krajským úřadem a zemským guberniem o udělení povolení.²⁹⁵ Z této korespondence vyplývá, že Neumann přijel do Mikulova v polovině března, aby zde po Velikonocích (Velikonoční neděle vycházela na 8. dubna) mohl uvádět se svou kočovnou společností divadelní představení. Z Mikulova pak chtěl dále pokračovat do Uherského Brodu a Uherského Hradiště, na které také žádal povolení. Neumann povolení hrát v Mikulově, jehož součástí muselo být i předložení vysvědčení o zachovalosti²⁹⁶ a dobrém chování, dostal. Podmínkou však bylo dát za každé představení třicet krejcarů do pokladny místně příslušných chudobinců, což byla ostatně běžná praxe, lišila se jen výše poplatku. Druhou povinností bylo uvádět jen cenzurou schválené hry. Pro Hradištský kraj však musel Neumann žádat o povolení zvlášť.

poetische Beiträge zum Nutzen und Vergnügen, jenž vycházel v Brně v roce 1777. (HAVLÍČKOVÁ, Margita. Baroko kontra osvětenství. Střetnutí dvou epoch v Městském divadle na Zelném trhu v Brně. In ŠORMOVÁ, Eva – KUKLOVÁ, Michaela (eds.). *Miscellanea theatrialia, Adolfu Scherlovi k osmdesátinám*. Praha: Divadelní ústav, 2005, s. 227.)

292 Tamtéž.

293 SCHINDLER, Otto. G. Matthias Joseph Einziger. In JAKUBCOVÁ – PERNERSTORFER (eds.), pozn. 7, s. 171–172.

294 BARTOŠ, pozn. 15, s. 77.

295 MZA, B 14. (Moravské místodržitelství). Kart. 4520, sign. 108, fol. 209–212.

296 Jednalo se o potvrzení ze strany policie, které dokládalo, že na dotčnou osobu nebylo nalezeno nic trestného nebo jinak závadného. V dnešním chápání by šlo o výpis z trestního rejstříku.

SÁLY PRO POŘADÁNÍ DIVADELNÍCH PŘEDSTAVENÍ

Po přestavbě zámeckého a uzavření piaristického divadla nebyla v Mikulově jiná divadelní budova postavena. Minimálně v první polovině 19. století se k občasným divadelním představením využívaly prostory zimní zámecké jízdárny. Nejčastějším útočištěm kočovných společností nebo místních spolků se pak stávaly sály zdejších hostinců, případně také budova, kterou nechal v roce 1827 postavit Měšťanský střelecký spolek (Bürgerliche Schützengesellschaft) v místech dnešního amfiteátru v ulici Vinohrady. V přízemí tohoto prostoru fungovala restaurace pro veřejnost a v prvním patře se nacházel velký sál.²⁹⁷ V červenci roku 1873 byla v měšťanské střelnici otevřena i letní divadelní scéna.²⁹⁸

Je s podivem, že k divadelním účelům už nikdy nebyla znovu zprovozněna do dnešních dnů stojící budova piaristického divadla z roku 1746. Její konec, respektive přeměnu na erární skladiště v roce 1771 zapříčinily josefínské reformy školství, které zrušily či výrazně omezily školská představení. V tomto ohledu se zdá být inspirativní řešení z Uherského Hradiště, kde po zrušení jezuitského řádu v roce 1773 přešel objekt koleje a gymnázia do majetku města a divadelní sál s kukátkovým jevištěm, zbudovaný mezi lety 1724–1732 v kolejní zahradě, byl pronajímán kočovným společností. Divadlo se zde hrálo až do dvacátých let 19. století, kdy se divadelní představení přesunula do sálu Reduty.²⁹⁹ V Mikulově se však nic takového nestalo. Nejspíše nebylo v silách zdejších radních či vlivných měšťanů, kteří museli zaručeně pociťovat absenci společenských prostor ve městě, získat

297 SVOBODOVÁ, pozn. 257, s. 172.

298 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 12. 7. 1873, 14(28), s. 4.

299 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 143; RAŠTICOVÁ, Blanka. Kočovné divadelní společnosti v Uherském Hradišti na přelomu 20. a 30. let 19. století. *Slovácko*. 1989, 31, s. 21.

prostory bývalého piaristického divadla pro potřeby města. Možná v tom také hrála jistou roli skutečnost, že bylo společensky nepatřičné, aby v těsné blízkosti školní instituce vznikl prostor zaměřený na světské radovánky, které by mohly ohrožovat studentskou mládež.

Na uvedeném příkladu z Uherského Hradiště je zajímavá i skutečnost, že tehdy bylo obyvatelstvo tohoto královského města tvořeno především drobnými českými a německými řemeslníky a živnostníky. Střední vrstva německé inteligence a úřednictva, která byla důležitou základnou pro fungující městskou scénu, tvořila v početně malém městě převážně zemědělského charakteru jen slabou kulturně zaostávající vrstvu.³⁰⁰ Tradice městské samosprávy v královském městě však do jisté míry zvyšovala sebevědomí zdejších obyvatel, kteří vnímali provozování divadla jako samozřejmou a prestižní záležitost.

Mikulov byl sice rovněž zemědělského charakteru, přítomností piaristického gymnázia, zámožného měšťanstva a úředníků zde však byla výrazněji zastoupena německá inteligence, která by mohla zaručovat jistý okruh diváků a tím i provozuschopnost divadla. Navíc zde bylo mnoho umělecky založených osobností, například v učitelském sboru piaristického gymnázia, a dokonce také mezi probošty Význačné kolegiátní kapituly u sv. Václava, která byla založena kardinálem Františkem Dietrichsteinem v roce 1625. Na tomto místě lze jmenovat například teologa, spisovatele a dramatika Karla Landsteinera (proboštem 1886–1909), který v letech 1893 a 1894 přepracoval text *Hoříckých pašijových her*.³⁰¹ Přesto se v Mikulově na rozdíl od Uherského Hradiště městské divadlo zbudovat nepodařilo.

Další inspirací pro mikulovské mohlo být blízké královské město Znojmo, kde bylo městské divadlo v provozu už od roku 1784.³⁰² Na rozdíl od královského města Znojma, a vlastně i Uherského Hradiště, byl však Mikulov poddanské město, které mělo možnost spravovat si své záležitosti bez omezování ze strany vrchnostenského úřadu až od zrušení poddanství po roce 1848.³⁰³ K výraznému zásahu do pravomocí vrchnostenského úřadu, který do jisté míry diktoval chod města, sice došlo již v důsledku josefínských správních reforem v osmdesátých letech 18. století, kdy nabylo město rozsáhlou samosprávu se samostatnou pravomocí

300 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 142.

301 Do Mikulova za ním dokonce přijela 13. března 1898 delegace z Hořic (Horitz), v níž byl zakladatel tradice hoříckých pašijových her Josef Taschek, člen představenstva družstva „Horitzer Volksschauspiel-Genossenschaft“ L. Hansek, starosta Hořic Stiny (Stini), představitel role Krista Jordan Wiltschko, obecní rada Adolf Hofbauer a režisér pašijových her Ludwig Deutsch, aby mu osobně poděkovala za úpravu pašijového textu. Starosta Hořic zde také proboštu Landsteinerovi udělil čestné občanství Hořic, Josef Taschek zase zlatý kříž od budějovického biskupa Martina Josefa Říhy (Rziha) s relikviemi svatého Víta a Vavřince a Jordan Wiltschko daroval proboštovi vavřínový věnec, na jehož stuze bylo napsáno: „*Dem genialen Dichter die dankbaren Spieler*“. (Lokales. Im heurigen Sommer... *Nikolsburger Wochenschrift*. 2. 4. 1898, 38–39(14), s. 1.)

302 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 155.

303 RICHTER, pozn. 12, s. 240.

soudní a politickou v tzv. magistrátu. Teprve zrušení poddanství a rozklad patrimoniálního systému však vytvořily základní předpoklad pro formování nové, moderní občanské správy a samosprávy.³⁰⁴

V souvislosti s potenciální stavbou či provozem městského divadla v Mikulově je nutné sledovat další možnosti města. Mikulov sice mohl být ještě na počátku 19. století pátým moravským městem, co se velikosti týče, za Brnem, Olomoucí, Prostějovem a Znojmem,³⁰⁵ problém však byl v tom, že zdejší židovská obec měla od svých počátků vlastní správu, a to jak duchovní, tak světskou, která byla nezávislá na správě křesťanského města a byla odpovědná feudálnímu majiteli města.³⁰⁶ Rozdělení města na část křesťanskou a židovskou platilo i od roku 1849, kdy obě části měly svá samostatná obecní zřízení a svého starostu.³⁰⁷ V Mikulově tak vedle sebe vlastně existovala dvě samostatná města, která byla sloučena až se vznikem Československé republiky.³⁰⁸ Určitá provázanost obou obcí zde fungovala alespoň na úrovni běžného života. Od josefínských reforem mohli na místním piaristickém gymnáziu studovat i židovští žáci.³⁰⁹ Po roce 1848, kdy skončila izolace Židů v ghettu, se zámožnější Židé stěhovali do domů na náměstí. Později od šedesátých let se židovští a křesťanští obyvatelé města společně účastnili spolkové činnosti. Starostové obou obcí spolu seděli ve správní radě zdejší nemocnice, která byla postavena na konci 19. století.³¹⁰

Myšlenka zřízení reprezentativního divadelního sálu v Mikulově ale existovala. Ve vídeňském periodiku *Der Wanderer* z prosince 1840 místních poměrů znalý dopisovatel vyzdvihuje krásy Mikulova s jeho památkami a přírodou, vzpomíná i knihkupectví či rozsáhlé knihovny v piaristickém klášteře, které dokládají vzdělanost města. Mikulov se v jeho slovech stává dokonalým místem pro život, ovšem jen v letních měsících. V zimě je, podle něj, město tiché a jednotvárné, jediným útočištěm, kde bylo možné zahrnout dlouhou chvíli, byla neustále plná Bartlova kavárna („Bartl's Kaffeehaus“).³¹¹ Jak dále uvádí, Mikulov má ideální podmínky pro vznik městské divadelní scény, což dokládá počtem obyvatel, mezi kterými je množství zámožných měšťanů, úředníků, členů důstojnického sboru, studentů,

304 ŘEPA, pozn. 286, s. 182.

305 RICHTER, pozn. 12, s. 227.

306 KOCMAN, Pavel. Židé v Mikulově. In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 278.

307 NEZHODOVÁ, pozn. 260, s. 186.

308 Tamtéž, s. 215.

309 Tamtéž, s. 120–121.

310 ŠIMŮNEK, pozn. 45, s. 22.

311 „So angenehm Nikolsburg zur Sommerszeit durch seine Lage und seine herrlichen Umgebungen ist, eben so still und einförmig ist es zur Winterzeit. Der einzige Zufluchtsort gegen die Lageweile ist noch Bartl's Kaffeehaus, das aber auch stets in allen seinen Räumen überfüllt ist“. (*Der Wanderer im Gebiete der Kunst und Wissenschaft, Industrie und Gewerbe, Theater und Geselligkeit*. 9. prosince 1840, 27(294), s. 1175.)

učitelů a profesorů, penzistů z civilního a armádního stavu a velký počet židovských obchodníků. Ti všichni jsou podle něho potenciálními diváky, kteří musí z místního divadla udělat výdělečný podnik. Po jeho vybudování by kočovné společnosti současně nemusely hrát v malých sálech zdejších hostinců. Bez divadla a kulturního vyžití v zimních měsících se pro pisatele Mikulov stává nezajímavým k pobytu, a proto raději volí odjezd do kulturnější Vídně. Ovšem na jaře, jak hlásí, se kvůli přírodě opět do Mikulova vrátí.³¹² Autor tohoto článku určitě netušil, že jednotvárné zimy, alespoň co se divadla týče, čekají Mikulov ještě minimálně do roku 1868, kdy se začne více rozvíjet spolková činnost.

Přání zbudovat divadelní sál se objevuje i v nových společenských podmínkách po roce 1848. V posledním čísle periodika *Nikolsburger Wochenschrift* roku 1871 jej vyslovil tehdejší student medicíny Johann Liedermann. Ten, nejspíše ovlivněn vídeňským kulturním životem, který mohl poznat při svých studiích, ve svém článku, pojatém jako novoroční přání, touží vymanit Mikulov z pokračujícího úpadku.³¹³ Jedním z viníků tohoto stavu byla nesporně stavba železnice z Vídně do Brna vedená namísto zamýšleného Mikulova přes Břeclav. Mikulov tím ztratil své postavení obchodního střediska, což společně se stagnací průmyslu³¹⁴ vedlo k tomu, že se město začalo vylidňovat.³¹⁵

Podle Liedermanna bylo nutné opět nastartovat průmysl s obchodem a samozřejmě rovněž dále dbát na rozvoj vzdělání. Ten spatřoval autor onoho novoročního přání nejen ve stavbě nové školy, ale také ve stavbě divadla, kterému připisoval důležité osvětové funkce. Po založení spolku Harmonie (o místní spolkové činnosti bude pojednáno dále) bylo navíc zřejmé, že diváci na tento druh umění slyší. Zájem o něj je možné sledovat i v délce pobytu některých kočovných společností ve městě. Je zajímavé, že Liedermann nepočítá s podporou radnice, ale hledá akcionáře mezi místními zámožnějšími měšťany. Není podle něj nutné stavět paláce, neboť „*také ve stavbě ze dřeva se hraje dobře*“ a dává za příklad brněnské

312 „*Die Freunden des Carnevals, welcher, wenn es hoch kommt, vier Bälle bringt, gedenke ich hier nicht zu erleben, denn mich zieht es nach dem im Winter so freundlichen Wien. Nächstens werde ich mich auf einem hiesigen Leutenschiffe nach Lundenburg einschiffen, um auf der Eisenbahn der geliebten Vaterstadt im schnellen Fluge zuzueilen. Kehrt aber der Frühling wieder, um Auserstehung zu feiern in der Natur, dann eile ich wieder nach meinem freundlichen Nikolsburg, dann verschmerze ich gerne Bälle und Theater; ich erquicke mich hier mehr an dem großen Schauspiel der wieder auflebenden Natur.*“ (*Der Wanderer im Gebiete der Kunst und Wissenschaft, Industrie und Gewerbe, Theater und Geselligkeit*. 9. prosince 1840, 27(294), s. 1175.)

313 LIEDERMANN, Johann. Feluionet. Neujahds-Wünsche. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 30. 12. 1871, 12–13(52), s. 1–3.

314 Od poloviny 19. století provozovali v Mikulově Dietrichsteinové vápenku a cihelnu, „*v jižní části města v Mlýnské ulici stál parní mlýn postavený v roce 1846 Ignazem Holzknecem, na břehu říčky Hnánice nedaleko od centra města vyrostla po roce 1848 manufaktura na kožené výrobky, založená rodinou Lebwohlovou. Úpravou hedvábí a jeho barvením se zabývala továrna bratří Fröschelů.*“ (SVOBODA – SYNEK, pozn. 172, s. 26.)

315 NEKUDA, Vladimír. *Břeclavsko*. Brno: Muzijní spolek, 1969, s. 478.

Prozatímní divadlo (Brünner Interimstheater),³¹⁶ které bylo otevřeno 1. ledna 1871 na Ratwitově (též Radwitově) náměstí (dnešním Žerotínově) poté, co vyhořelo divadlo na Zelném trhu.³¹⁷

Ve svém novoročním přání Liedermann upozorňuje i na notnou zanedbanost města, které už nedosahovalo nádhery, na niž vzpomínali jeho předkové a nabádá proto k založení okrašlovacího spolku, který by vrátil městu dřívější lesk.³¹⁸ Výrazný podíl na tomto stavu mohly mít stále ještě dozvuky fatálního požáru Mikulova v roce 1784. Ostatně také kníže František Josef Dietrichstein (1767–1854) se ujal opravy zchátralého a vyhořelého kostela sv. Anny až v letech 1845–1852, kdy zde nechal postavit rodovou hrobku. Samozřejmě nelze opomenout válečné události, které zaručeně ochromovaly chod města. Na přelomu 18. a 19. století to byly napoleonské války spojené s průchody domácích i nepřátelských vojsk tímto územím. V roce 1866 město poznamenaly události kolem rakousko-pruské války, včetně cholery, která sem byla zavlečena.

Liedermannovy tužby byly nejspíše ve shodě s uvažováním i dalších obyvatel města, neboť už v lednu 1872 vznikl zdejší Okrašlovací spolek (Verschönerungsverein). Spolek, jenž měl na začátku 219 členů, založili a jeho hybnými činiteli byli například Karl Lebwohl, Karl Prochaska, starosta židovské obce Sigmund Blau, Rudolf Berger, Leopold Götz.³¹⁹ Plnila se ovšem i Liedermannova další přání. Díky železnici Břeclav–Znojmo se stanicí v Mikulově, zprovozněné v roce 1872, došlo alespoň k částečnému oživení průmyslového podnikání ve městě.³²⁰ V roce 1873 obecní výbor navíc rozhodl o stavbě nové školní budovy na Hrnčířském náměstí (Töpfermarkt), dnes ulice Komenského. Stavba byla úspěšně dokončena v roce 1878. Ve stavebních aktivitách města nechyběla již zmíněná nemocnice, o jejíž stavbě bylo rozhodnuto také v roce 1873.³²¹ Na přelomu 19. a 20. století zde započal čilý stavební ruch iniciovaný i movitými měšťany. Zejména v severovýchodní části města se stavěly nové obytné domy a vilky.³²²

316 „Neben der Schule ist hauptsächlich die Bühne bestimmt, auf Volksbildung einzuwirken, ja das Theater ist ein Bedürfnis geworden; daß unsere Stadt dafür empfänglich ist, ersehen wir aus der Gründung der „Harmonie“ aus des ausverkauften Häusern jeweiliger Truppen. Würden sich nicht Aktionäre unter den Bürgern finden, die – gewiß nicht zu ihrem Schaden – den Bau eines Theater veranlassen? Wir brauchen keinen Pallast, auch im Bretterhause spielt sich gut. – Brünner Interimstheater.“ (LIEDERMANN, pozn. 313, s. 2)

317 Projekt i provedení stavby byly na základě rozhodnutí poroty svěřeny Ferdinandu Fellnerovi. Objekt v raně renesančních formách se v podstatě stal replikou vídeňského Treumann Theater (Kaitheater). Divadlo s kapacitou 1600 míst sloužilo svému účelu jedenáct let, než bylo na okraji historického jádra města, na tzv. Ovocném trhu postaveno Německé městské divadlo (dnešní Mahenovo divadlo). (HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 48.)

318 LIEDERMANN, pozn. 313, s. 3.

319 ŘEPA, pozn. 286, s. 184.

320 Více viz RICHTER, pozn. 12, s. 242.

321 ŠIMŮNEK, pozn. 45, s. 22.

322 ŘEPA, pozn. 286, s. 187–188, 193.

Na samotnou stavbu městského divadla už ale nedošlo a prostory pro pořádání divadelních představení i nadále poskytovaly místní hostince. Ke konci 19. století se nejčastěji hrálo na náměstí v hotelu Rose (Růže), jenž byl označován také jako Gasthaus zur Rose (Hostinec U růže). Zde také před první světovou válkou tehdejší majitel Anton Mayer (1880–1925) zbudoval nové prostory pro pořádání koncertů a divadelních představení. V této chvíli získal Mikulov asi nejprezentativnější prostory pro pořádání kulturních aktivit včetně divadla ve své novodobé historii. Anton Mayer byl velký přítel umění a hudby. Působil ve spolku Frohsinn jako hudebník a kapelník a v jeho divadelní sekci jako režisér (Theaterleiter).³²³ Tyto jeho zájmy jej nejspíše přivedly k rozhodnutí financovat nákladnou rekonstrukci hotelu Rose, díky níž byl zbudován velký sál, na jehož východní užíší straně směrem ke Kapucínské ulici (Kapuzinergasse) bylo jeviště. Za jevištěm a vedle něj se pak nacházela přípravná a šatna pro hudebníky a herce. Předsíní tohoto sálu sloužila i jako zkušebna pro spolky. Ke komornějším akcím mohl být využíván i menší sál, který se nacházel vedle velkého sálu. Prostory byly slavnostně otevřeny 8. listopadu 1913 vystoupením Městské kapely ze Znojma.³²⁴ Válečné události ovšem velké plány na využívání sálu zhatily. Nejpozději od roku 1920 však vystupovaly v hotelu významné divadelní společnosti, které do Mikulova přijížděly, jako například Vereinigte deutsche Theater z Brna, rakouská Exl-Bühne nebo Theater der Komiker z Berlína. Anton Mayer ovšem nezhálel ani během první světové války. Když nebylo možné sály využívat k divadelním či hudebním produkcím, otevřel zde v roce 1916 mikulovské městské kino (Nikolsburger Stadtkino).

Sál hotelu Rose byl patrně oblíbeným prostorem i pro místní obyvatele. V článku „Nikolsburg in 150 Jahren“, v němž se jeho autor zabývá budoucností Mikulova v roce 2073, je hotel Rose též zmíněn a je mu předpovězeno, že se z něj stane dvacetipodlažní mrakodrap s velkolepým divadlem, které bude stále vyprodané. Samozřejmě zde mělo i nadále fungovat kino, a to dokonce s několika sály.³²⁵

Prostor pro pořádání kulturních akcí měla i restaurace Zum schwarzen Adler (U černého orla) na rohu Pavlovské (Pollauerstrasse) a Sonnenfelsovy (Sonnenfelsgasse) ulice, dnes České.³²⁶ Tento sál byl ve dvacátých letech 20. století zmodernizován a zvětšen tehdejším majitelem Adalbertem Stecklem. Slavnostní otevření proběhlo 23. listopadu 1924.³²⁷ Restaurace Zum schwarzen Adler bývá v lokálním tisku označována i jinými názvy, které vycházejí ze jmen jejích současných majitelů. Lze se tak setkat s názvem „Gasthaus Steckel/Steckl“, podle zmíněného Adalberta

323 Sterbefall. *Nikolsburger Wochenschrift*. 18. 4. 1925, 65(16), s. 4.

324 HOFMANN, Richard, A. Die letzten Jahre Nikolsburg vor dem Ersten Weltkrieg 1913–1914. In ELSINGER (ed.), pozn. 44, s. 363; Saaleröffnung im Hotel Rose. *Nikolsburger Wochenschrift*. 1. 11. 1913, 53(44), s. 1.

325 Nikolsburg in 150 Jahren. *Nikolsburger Wochenschrift*. 21. 7. 1923, 63(29), s. 3.

326 Na místě této restaurace v současnosti stojí Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově.

327 Saaleröffnung. *Nikolsburger Wochenschrift*. 22. 11. 1924, 64(47), s. 4.

Steckla, jenž restauraci zaručeně provozoval ve dvacátých letech a z kraje let třicátých. Později se o této restauraci hovoří jako o „Gasthaus Kisch“, o sálu se pak mluví jako o „Saale des Gasthauses Kisch“ nebo „Kischsaale“. Dalším místem, kde se hrálo divadlo, byla restaurace Zum wilden Mann (U divokého muže) nebo sál kavárny Schaffa v židovské čtvrti, případně prostory bývalé piaristické koleje, kde představení uváděly hlavně katolické spolky.

Ze soupisu divadelních společností, které v Mikulově vystupovaly, vyplývá, že chybějící samostatně stojící budova divadla, ať už v majetku města nebo soukromého podnikatele, neměla vliv na setkávání místních obyvatel s tímto druhem umění. Mikulovští však byli závislí na divadelních společnostech, které do města přijížděly, a na jejich repertoáru, se kterým se ne vždy ztotožňovalo i zdejší náročnější publikum. Výjimkou samozřejmě byly případy, kdy do města zavítaly společnosti hrající v kamenných scénách velkých měst, které využívaly zastávky v Mikulově při svých cestách mezi Vídní a Brnem či opačně.

Z výzkumu, který byl publikován v trojdílné kolektivní monografii *Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku*,³²⁸ vyplývá, že městská divadla byla více rozšířená na severní Moravě a ve Slezsku, kde v druhé polovině 19. století docházelo v důsledku industrializace k prudkému rozvoji měst. Na jižní Moravě byla městská divadla zbudována v Brně, Znojmě, Jihlavě a v Uherském Hradišti. Na příkladu Mikulova lze ukázat, že i přes výrazné intelektuální zázemí samo město nebylo schopné stavbu či provoz divadla financovat. Současně zde kvůli nedostatku průmyslu chyběla bohatší střední třída, která by v této věci dokázala převzít zodpovědnost na sebe. Možná v tom hrála jistou roli také skutečnost, že vzdělaní a bohatší měšťané mohli jezdit za divadelním uměním do relativně blízkých vídeňských divadel.

Městské divadlo však nevzniklo ani v blízké Břeclavi, která na úkor Mikulova od poloviny 19. století zažívala průmyslový rozmach spojený s nárůstem obyvatelstva. Divadlo se zde povětšinou hrávalo v hotelu Grand. V roce 1940 pak došlo za odborné pomoci intendantů z „Gaubühne Niederdonau“ a ředitele Městského divadla v Jihlavě a Znojmě, kterým byl v té době Herold Hadolf,³²⁹ k přeměně sálu hostince „Zum deutschen Eck“, v němž vznikl divadelní sál pro 500 diváků, jehož jeviště o šířce 9 m a hloubce 12 m bylo vybaveno moderní mašinerií včetně světelné rampy a provaziště.³³⁰ Vzhledem k načasování této přestavby nebyl prostor nejspíše výrazně využíván. Do jaké míry se pak na této jistě finančně náročné investici podílelo samo město Břeclav, zůstává stále otázkou.

328 Srov. HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 3; HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4; HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32.

329 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 166.

330 Kultureller Aufbau in unserer Stadt. *Nikolsburger Kreisblatt*. 3. 10. 1940, 80(90), s. 4.

DIVADELNÍ SCÉNA V ZÁMECKÉ JÍZDÁRNĚ

Na počátku 19. století ovlivňovaly chod města napoleonské války spojené s peněžními a naturálními rekvizicemi a průchody domácích i nepřátelských vojsk. Francouzští vojáci se v Mikulově objevili v roce 1805 a 1809. V roce 1805 sem s nimi přišla také tyfová nákaza, které podlehla i řada místních obyvatel.³³¹ Na podzim roku 1813 byl na zámku zbudován lazaret, jenž měl sloužit pro lehce raněné, kteří zvládnou transport ze vzdálených bojišť.³³²

V té době docházelo v Mikulově i k emancipaci měšťanstva a zrodu měšťanského společenského života, který se ovšem plně rozvinul až ve druhé polovině století v souvislosti s politickými, sociálními a hospodářskými reformami. Byla to rovněž doba, kdy se ve městě rozšířily možnosti vzdělání, neboť zde od roku 1807 fungovalo dvouleté filozofické lyceum, a doba, kdy v židovské obci jako zemský rabín působil Mordechaj den Abraham Benet, jeden z největších učenců své doby, za něhož na mikulovské ješivě studovalo 300 studentů.³³³ V té době vynikl Mikulov i jako centrum knižního obchodu, když spolu s Brnem, Olomoucí a Opavou patřil k městům na Moravě a v rakouské části Slezska, která disponovala kamenným knihkupectvím.³³⁴

Majitelem panství byl v té době kníže František Josef Dietrichstein. František Josef se po studiích věnoval vojenské kariéře a následně diplomacii, roku 1809 se

331 RICHTER, pozn. 12, s. 224.

332 SVOBODA, Miroslav. Život v Mikulově na přelomu 18. a 19. století. In Týž (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 163.

333 KOCMAN, pozn. 306, s. 280.

334 SVOBODA, pozn. 332, s. 154. Koncem 18. století působilo na celé Moravě šest knihkopců, z toho dva z nich – Franz Riegele a Andreas Rossberger v Mikulově. (MASSOWOVÁ, Dana – BRÍCHTOVÁ, Dobromila – VRBKOVÁ, Stanislava. *Vydáno v Mikulově. Mikulovské fotoateliéry a nakladatelství do roku 1945*. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 2014, s. 13.)

stal vrchním hofmistrem arcivévody Františka d'Este a současně také dvorským komisařem v Haliči. Ve zralém věku stál kníže v opozici k Metternichově rakouské politice, propagoval anglický parlamentní systém a federaci rakouské říše.³³⁵ Jeho vídeňský salon patřil k nejvýznamnějším v předbřeznovém Rakousku. V dietrichsteinském paláci na Währingerstrasse se scházeli vědci, historici, herci, zpěváci a umělci.³³⁶

Mikulovští měšťané

Mikulovský zámek disponující rozsáhlými prostory se v prvních dvou desetiletích 19. století dostal do zájmu jak divadelních ředitelů přijíždějících do Mikulova, tak i místních měšťanů, kteří se snažili více zapojovat do zdejšího kulturního života, respektive se jej snažili vytvářet. Měšťané se v dřívějším období zaručeně podíleli na uvádění her s náboženskými tématy o velikonočních a vánočních svátcích. Zatím nejstarší zprávy o jejich ochotnických představeních pocházejí však až z této doby. Na přelomu 18. a 19. století se jim otevřel též inspirační zdroj v nedalekých Valticích (Feldsberg). Kníže Alois Josef Liechtenstein (1759–1805) tu v roce 1790 otevřel své nově zbudované zámecké divadlo, které až do roku 1805, kdy kníže zemřel, hostilo významné divadelní ředitele té doby a jejich společnosti.³³⁷ Obyvatelé Valtic a okolí měli údajně v prvních letech do zámeckého divadla vstup zdarma. Poté, co divadlo přestala využívat vrchnost, neboť nástupce Aloise Josefa Liechtensteina, Jan I. Josef Liechtenstein (1760–1836), přesunul svůj zájem na zámek v Lednici (Eisgrub),³³⁸ sem mohli dokonce valtičtí měšťané směřovat své aktivity.³³⁹ Snahy mikulovských měšťanů o využívání zámecké jízdárny pro divadelní účely tak

335 BRICHTOVÁ, pozn. 61, s. 89.

336 KROUPA, pozn. 248, s. 267.

337 BOHATTA, pozn. 138, s. 38–86; PÖMERL, Jan. Liechtensteinská divadla ve Valticích a Lednici. *Cour d'honneur: Hrady – zámky – paláce I*, 1998, 1, s. 65–67; ŠTÁVOVÁ, pozn. 175, s. 32–46. „*Během patnácti let se v této funkci vystřídal divadelní ředitel Karl Mayer 1792 – toho času vlastník veřejného Divadla v Josefstadtu, roku 1793 Georg Wilhelm – dřívější nájemce bádenského divadla, 1794 a 1795 opět Karl Mayer – roku 1795 ho zastupovala jako ředitelka jeho žena Elisabeth Mayer, 1796 pak Joseph Rothe, činoherní ředitel brněnského divadla, a od roku 1798 Franz Xaver Felder, německý divadelní podnikatel. V letech 1803 a 1804 byl uměleckým vedoucím souboru herec a režisér Dvorního divadla ve Vídni Johann Heimer Müller. Každý z uchazečů o účinkování v liechtensteinských službách musel spolu se žádostí předkládat knížecí cenouřez seznam her, které by chtěl nebo byl schopen se svým souborem uvádět.*“ (PAVLIŠOVÁ, Jitka. Ve službách knížete Liechtensteina: několik poznatků k provozu zámeckého divadla ve Valticích. *Theatralia*. 2015, 18(1), s. 89–90.)

338 JAKUBCOVÁ, Alena – VAŇÁČ, Martin. Alois I. Josef Liechtenstein. In JAKUBCOVÁ – PERNERSTORFER (eds.), pozn. 7, s. 387–390. V letech 1815–1816 provedl na zámku v Lednici architekt Joseph Kornhäusel přístavbu východního křídla s novými reprezentačními sály jako byl hudební sál, jídelna či společenský sál. U západního konce staré barokní oranžerie vznikla budova malého divadla se šatnami. (ŠTÁVOVÁ, pozn. 175, s. 37.)

339 Tamtéž, s. 32–46.

mohly vycházet i z možného soupeření s kulturním děním ve Valticích. Navíc podíl zámeckého panstva na kulturním životě Mikulova byl v té době spíše minimální a mohl se snad projevat jen v souvislosti s rodinnými oslavami, které přesahovaly i za brány zámku. Na počátku 19. století měl František Josef Dietrichstein rovněž starosti s úpadkem mikulovského sídla. V březnu 1810 si po návštěvě Mikulova stěžoval, že je zde i přes početný personál všude vidět nepořádek, po zámecké zahradě pobíhají ovce, slepice a vepři a na nevhodných místech se objevily kurníky.³⁴⁰ Možná také právě v této zanedbanosti zámku viděli měšťané svou šanci, jak se snáze dostat k prostorám, které by jim jinak zůstaly asi zavřené.

V březnu roku 1812 žádali místní měšťané, zastoupeni obchodníkem Ignazem Rochlederem (1779–?) a lékárníkem Johannem Karminem (psáno též Carmine, kolem 1780–?), o dočasné zapůjčení zámecké zimní jízdárny (Winterreitschule), neboť, jak se v přepisu jejich žádosti uvádí, ve městě není jiný prostor pro pořádání divadelních představení. Měšťané chtěli v jízdárně na své náklady zbudovat malé jeviště, přesněji „malé domácí divadlo“ („kleines Haustheater“),³⁴¹ aby zde v rámci probíhajícího masopustu mohli pořádat dobročinná ochotnická divadelní představení, jejichž výtěžek byl věnován místnímu chudobinci (Hausarme).³⁴² Kníže Dietrichstein dal k této akci povolení v dopise z 19. března, bylo však podmíněno tím, že všechny náklady si ponese žadatelé sami a budou ručit i za případné škody.³⁴³ V této chvíli měšťané získali „svůj“ prostor, své divadlo, které, jak se ukáže níže, hodlali i v dalších letech plně využívat.

Místní obyvatelé měli v té době velmi omezené možnosti při pořádání kulturních akcí. Jednou z cest, jak získat k jejich pořádání povolení od politické vrchnosti nebo získat povolení využívat k těmto událostem zámecké prostory, byl dobročinný přesah těchto aktivit. V roce 1812, rok po státním bankrotu, který měl za následek zdražení všech životních potřeb, bylo pořádání dobročinné akce pro chudé i důležitým signálem vyspělosti zdejšího měšťanstva. Dobročinné akademie, jak byly tyto akce rovněž nazývány, se po celé 19. století stávaly běžnou součástí kulturního života v Mikulově.

340 SVOBODA, pozn. 332, s. 156. Původní barokní zahrada se později jeho přičiněním změnila na přírodní anglický park, k němuž našel kníže inspiraci při svém pobytu v Anglii. (Srov. KROUPA, pozn. 248, s. 266.)

341 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8367, kart. 1502, sign. 217 II a, fol. 50.

342 Přepisy žádostí jsou uvedeny v příloze. MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 63.

343 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8367, kart. 1502, sign. 217 II a, fol. 44. Nebo také MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, kart. 1507, sign. 217 VIIc, fol. 62.

Kočovné divadelní společnosti na začátku 19. století

Napoleonské války do jisté míry ochromily i činnost kočovných divadelních společností. Po bitvě u Lipska v říjnu 1813 ale znovu oživaly, což následně pocítil i Mikulov, kde je možné v roce 1814 potvrdit zájem nejméně tří divadelních ředitelů. Na začátku roku 1814 přijel do Mikulova loutkář Josef Schütz z Postupimi, aby tady uvedl dvanáct představení.³⁴⁴ V jeho případě ale není zřejmé, kde vystupoval, pravděpodobně to bylo někde ve městě. Schütz kočoval již od konce 18. století a hrál nejvíce ve Vratislavi (Breslau) a v Berlíně, kde také v zimě roku 1807 založil stálou loutkovou scénu.³⁴⁵ Kromě Mikulova vystupoval toho roku se svými loutkami ještě ve Znojmě a v Brně.³⁴⁶

Josef Krones

V červenci 1814 žádal o povolení hrát na zámku v Mikulově divadelní ředitel Josef Krones (1766–1839),³⁴⁷ otec pozdější slavné vídeňské herečky Theresy Krones (1801–1830) a herce a dramatika Josefa Kronese mladšího (1797–1832). Josef Krones, rodák z Bruntálu, začínal s divadlem v německém ochotnickém spolku. V roce 1805 Bruntál opustil a nastoupil profesionální dráhu. Hrál v městských divadlech v Opavě, Olomouci, Brně a v Jihlavě. V letních měsících obvykle sám provozoval malou divadelní společnost, s níž procestoval mezi lety 1805–1821 různá města východních Čech, Moravy, Uher a Dolního Rakouska. Když dostala jeho dcera Therese v roce 1821 angažmá v Theater in der Leopoldstadt, zanechal kočovného podnikání a žil u ní ve Vídni.³⁴⁸

Na Kronesově žádosti lze demonstrovat, jak výrazně jsou tyto archiválie zajímavé a důležité z hlediska poznání divadelních dějin. Krones poslal žádost z Valtic,

344 BARTOŠ, pozn. 15, s. 112.

345 PURSCHKE, Hans Richard. *Die Entwicklung des Puppenspiels in den klassischen Ursprungsländern Europas. Ein historischer Überblick*. Frankfurt, Im Eigenverlag, 1984, s. 218.

346 BARTOŠ, pozn. 15, s. 112. Ze Schützovy brněnské štace se dochovaly divadelní cedule, které umožňují poznat i jeho repertoár. Nechyběly v něm pohádkové hry, rytířské hry a loupežnické hry a také *Doktor Faust*. Ve všech hrách samozřejmě vystupoval Kašpárek. Ve druhém díle *Dějiny českého divadla* je uvedeno, že cedule pocházejí z knihovny kláštera augustiniánů na Starém Brně. (Srov. ČERNÝ, František (ed.). *Dějiny českého divadla II*. Praha: Academia, 1969, s. 392.) Dle informace od Margity Havlíčkové byly cedule před rokem 1989 ve fondu Moravské zemské knihovny, a tudíž volně přístupné. V rámci restitucí se však vrátily zpět do kláštera augustiniánů na Starém Brně.

347 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 29–30. Jeho jméno se vyskytuje v sekundární literatuře i v podobě Franz Josef Krones, jindy je zase jako Franz Josef Krones označován jeho syn. V této práci bude jeho jméno psáno tak, jak je uváděno v žádostech.

348 SCHERL, Adolf. Krones Franz Josef. In LUDVOVÁ, pozn. 17, s. 298; NEUHUBER, Christian. Joseph Krones – ein Nestroy in nucze?. *Nestroyana*. 2010, 30(1/2), s. 65–78.

kde, jak sám píše, šest týdnů ke všeobecné spokojenosti uváděl operní, činoherní a baletní představení.³⁴⁹ Bohužel není zřejmé, kde a pro koho přesně se svou společností hrál. Nejspíše nehrál před vrchností, neboť touto skutečností by se jistě v žádosti pochlubil. Pokud by však v té době zámecké divadlo sloužilo i obyvatelům Valtic, mohl své produkce uvádět v tomto prostoru.

Z uvedené žádosti lze dále vyčíst, že Krones nemohl v Mikulově najít, stejně jako místní měšťané v roce 1812, žádné adekvátní místo k uvádění divadelních představení a prosí tedy o povolení hrát přímo v zámecké jízdnárně nebo v kočárovně (Wagenschupfen). Poslední důležitou informací je skutečnost, že jeho soubor byl složen z deseti lidí, což umocňuje domněnku, že členem jeho společnosti by v té době mohl stále být i český dramatik, básník a herec Václav Thám (1765–?), který měl u něj působit v letech 1812 až 1814 a snad i 1815.³⁵⁰ Thám po odchodu z Vlastenského divadla v roce 1799 vedl s hercem Václavem Svobodou hereckou společnost v Liberci a Hrádku nad Nisou. Poté se stal hercem německy hrajících kočovných společností. V sezoně 1811/1812 pak vystupoval ve společnosti divadelního ředitele Josefa Siegeho, který měl pronajaté znojenské a současně i jihlavské městské divadlo.³⁵¹ U této společnosti byla ve zmíněné sezoně v angažmá jako dětská herečka, tehdy desetiletá, Therese Krones.³⁵² Spolu s ní zde musel být samozřejmě také její otec. Zdá se být tedy pravděpodobné, že se Thám seznámil s Kronesem právě prostřednictvím Josefa Siegeho. Proč Thám nezůstal raději ve velké Siegeho společnosti a zvolil si tuto spíše rodinnou společnost Kronesovu, však zůstává otázkou. Jedním z vysvětlení by mohla být skutečnost, že tehdy skoro padesátiletý Thám měl v Kronesově společnosti jako zkušený divadelník zaručenou vedoucí uměleckou funkci, kdežto v ostatních společnostech byl pouze hercem.

Aby spekulací nebylo málo, komplikuje celou situaci ještě mikulovský vrchní úředník Joseph Schumann, který 6. července 1814 knížeti píše, že Krones měl působit ve vídeňském Theater in der Josefstadt.³⁵³ Jak tuto informaci získal, není

349 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditřichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 29.

350 BOHATTA, pozn. 138, s. 58; SCHERL, Adolf. Krones Franz Josef. In LUDVOVÁ, pozn. 17, s. 298.

351 Rakouský židovský spisovatel Roda Roda (1872–1945), vlastním jménem Alexander/Sándor Friedrich Ladislaus Rosenfeld, který se historii Siegeho společnosti věnuje ve svém článku uveřejněném v periodiku *Prager Tagblatt*, uvádí, že Siege hrál v hostinci „Beim wilden Mann“, tedy u divokého muže, jenž byl od roku 1825 nazýván U tří knížat. (RODA, Roda. Die Familie Siege. Ein Beitrag zur Theatergeschichte. *Prager Tagblatt*. 11. 6. 1929, 136, s. 7. Dostupné online. [cit. 23.2.2015] URL: <<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=ptb&datum=19290611&seite=7&zoom=33>>). V té době však mělo být stále v provozu i původní městské divadlo umístěné v odsvěceném kostelíku sv. Alžběty ve Špitální ulici. Divadelní sál U tří knížat měl být jako městské divadlo využíván až mezi lety 1825–1850. (HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 182–183)

352 RODA, pozn. 351. V roce 1811 vystupuje Therese Krones jako dětská herečka i v brněnském divadle. Krones, Therese. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1969. Sv. 4, s. 293–294. Dostupné online. [cit. 23.2.2015] URL: <<http://www.biographien.ac.at/oeb1?frames=yes>>

353 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditřichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 26, 58.

možné ověřit. Krones se svou dcerou určitě hostovali v roce 1809 a 1810 ve vídeňském Theater in der Leopoldstadt, kde vystupovali v pohádce *Die Teufelsmühle am Wienerberg* od Karla Friedricha Henslera (1759–1825).³⁵⁴ Ovšem první doložená zpráva o angažmá Kronese v Theater in der Josefstadt je až z podzimu 1816.³⁵⁵ Je možné se domnívat, že Joseph Schumann zaměnil jména obou divadel. Ale co když ne? Co když opravdu Kronesovi před svým příjezdem na jižní Moravu v roce 1814 působili ve vídeňském Theater in der Josefstadt? Znamenalo by to současně, že s Kronesem zde hrál i Thám? Tyto otázky budou připomenuty níže.

V uvedeném dopise z 6. července 1814 Schumann současně knížeti sděluje, že nebude problém na nějakou dobu uvolnit kočárovnu, která stejně slouží pouze k umístění otevřených hospodářských vozů. Ty pak mohou být odstaveny v jakési boudě s pultovou střechou. Rozhodnutí, zda bude Kronesova žádost přijata, ale nechal pouze na knížeti. Kníže vrchnímu úředníkovi následně sdělil, že pokud Krones splňuje i policejní směrnice, může být žádost schválena.³⁵⁶ Bylo mu ale povoleno hrát pouze v kočárovně, respektive možnost hrát v zimní jízdárně se v odpovědích dále nerozvádí. Bohužel není zřejmé, jak dlouho se zde se svou společností zdržel. Pravděpodobně nejpozději do konce srpna, neboť v září jej vystřídal jiný divadelní ředitel.

Josef Huber

V září 1814 přišla knížeti další žádost, nyní již konkrétně na zapůjčení zimní jízdárny. Žádost se sice nedochovala, lze ji ale rekonstruovat na základě dvou zpráv od knížete, z nichž jedna směřovala k divadelnímu řediteli a druhá vrchnostenské kanceláři. Žadatelem byl Josef Huber.³⁵⁷ Kníže mu souhlas udělil pod podmínkou, že získá povolení i od zemského gubernia a bude ručit za škody vzniklé při stavbě jeviště nebo při představeních.³⁵⁸ Uvedeným divadelním ředitelem byl mikulovský rodák Josef Huber (1776–?), který měl toho času v pronájmu vídeňský Theater in der Josefstadt.³⁵⁹ Zajímavé je, že stejný záměr měl i Josefův starší bratr Leopold

354 NEUHUBER, pozn. 348, s. 66; MATYSKA, Josef. Bruntálská rodačka Tereza Kronesová a její působení v Rakousku. *Kulturně historické styky jižní Moravy. XX Mikulovské sympozium*. Břeclav: Okresní archiv pro okres Břeclav v Mikulově, 1991, s. 157–159.

355 FUTTER, Edith. Krones Thesere, Schauspielerin. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Wien, 1993. Svazek 4, s. 293–294. Dostupné online. [cit. 23.1.2016] URL: <http://www.biographien.ac.at/oebl_4/293.pdf>

356 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 59.

357 Tamtéž, fol. 27.

358 Tamtéž. Přepis tohoto povolení je zde dochován dvakrát, viz fol. 54 a 66.

359 HADAMOWSKY, pozn. 212, s. 537.

(1766–1842)³⁶⁰, který získal od roku 1814 do pronájmu vídeňský Theater in der Leopoldstadt.³⁶¹ Zdá se, jako by si oba bratři, kteří byli také autory několika divadelních her, plnili jakýsi klukovský sen o tom, že budou řídit divadla, jejichž názvy se hodí k jejich jménům.

Bratři Huberovi pocházeli z vinařské rodiny. Otec se jmenoval Matthias, matka Anna Marie (rozená Karabekisch). Bydleli na Neustiftgasse 84,³⁶² dnes Pod Platanem, tedy v ulici, na níž doposud stojí i budova bývalého piaristického divadla. Pravděpodobně oba na zdejším piaristickém gymnáziu také studovali a snad i získali vztah k divadlu. Bohužel matriky, které by tuto domněnku potvrdily, chybí. Leopold Huber odešel do Vídně v roce 1789 a uchytil se tam jako obchodník se železářským zbožím. Později se stal vlastníkem obytného a obchodního domu³⁶³ a v roce 1819 dokonce spoluzakladatelem Die Erste österreichische Sparkasse.³⁶⁴ Josef odešel do Vídně až na podzim roku 1811, tedy několik měsíců po státním bankrotu. Do té doby působil v Mikulově jako lékárník. V květnu následujícího roku si od Karla Mayera na deset let pronajal Theater in der Josefstadt, který Mayer založil v roce 1788.³⁶⁵ Josef Huber započal svou éru v divadle tím, že za pomoci Josefa Kornhäusela (1782–1860), dvorního architekta knížete Jana I. Liechtensteina a představitele rakouského klasicismu, renovoval vnitřní vybavení.³⁶⁶ Nejspíše nepříznivá situace po skončení napoleonských válek a snad i chybějící zkušenosti měly vliv na to, že Huber divadlo neudržel po celých deset let. Měl problémy s placením gáží a následně i s odchodem herců a na konci roku 1817 došla trpělivost i jeho věřitelům.³⁶⁷

V roce 1818 Josef Huber opustil Vídeň a divadlo nechal svému bratru Leopoldovi,³⁶⁸ který následně předal umělecké vedení divadla Ferdinandu Rosenauovi (1785–1841), s nímž spolupracoval již ve svém divadle. Ale ani toto řešení dlouho

360 V literatuře a encyklopediích je uváděno nesprávné datum úmrtí 25. 8. 1847. Tento omyl vznikl záměnou shodných jmenem. Obchodník a divadelní ředitel Leopold Huber zemřel 4. 9. 1842. (Srov. Matricula Online, Österreich, Wien, Gumpendorf, Sterbebuch 1841–1846, s. 124. Dostupné online. [cit. 20.8.2018] URL: <<http://data.matricula-online.eu/en/oesterreich/wien/06-gumpendorf/03-18/?pg=164>>.)

361 Tamtéž.

362 *Biographie*. Leopold Huber (1766–1847). Dostupné online. [cit. 5.1.2016]. URL: <http://lithes.uni-graz.at/maezene-pdfs/bio_huber.pdf>; KAHN, Brigitte. *Leopold Huber und sein Theater*. Wien, 1934. Dizertační práce. Universität Wien.

363 HADAMOWSKY, pozn. 212, s. 537–540.

364 Leopold Huber. ÖBL 1815–1950, Sv. 2 (Lfg. 10, 1959), s. 444. Dostupné online. [cit. 5.1.2016]. URL: <http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_H/Huber_Leopold_1766_1847.xml>.

365 Stejný Karl Mayer byl i prvním divadelním ředitelem působícím ve valtickém zámeckém divadle po jeho otevření v roce 1790. (PAVLÍŠOVÁ, pozn. 337, s. 90.)

366 HADAMOWSKY, pozn. 212, s. 538.

367 Tamtéž, s. 539.

368 *Biographie*. Leopold Huber (1766–1847). Dostupné online. [cit. 5.1.2016]. URL: <http://lithes.uni-graz.at/maezene-pdfs/bio_huber.pdf>.

nevydrželo a v roce 1821 šlo divadlo do konkurzu. Ve stejném roce se Leopoldovi nepodařilo odvrátit konkurz také v divadle Theater in der Leopoldstadt,³⁶⁹ který od roku 1814 nejdříve ve spojení s Karlem Friedrichem Henslerem a pak od sezony 1816/1817 sám vedl.³⁷⁰ Leopold byl zřejmě dobrým obchodníkem, pozice divadelního ředitele, snad i kvůli ochotě pomáhat bratrovi v nouzi, jej však přivedla k finančnímu krachu.

Neúspěchy obou bratrů ve vedení divadel mohou vyvažovat relativní úspěchy na poli dramatickém. Leopold Huber napsal své první dílo, truchlohru *Rach aus Liebe*, v roce 1789, tedy v době, kdy odešel do Vídně. Do roku 1824 napsal více než dvacet her, mezi nimiž nechyběly hry se zpěvy, komické opery nebo veselohry pro děti.³⁷¹ Většina jeho her byla hrána v Theater in der Leopoldstadt, a to i před tím, než si je pronajal. Hudebně se na jeho díle podíleli skladatelé a kapelníci spojení s uvedeným divadlem, například rodák z Dyjávoviček na Znojemsku Ferdinand Kauer (1751–1831) a Wenzel Müller (1759–1835).³⁷² Josef Huber napsal asi jen 15 kusů, převážně lokálních frašek, veselohr či libret k operetám,³⁷³ které byly uváděny v jeho divadle Theater in der Josefstadt.

Zajímavostí je, že v obou divadlech pod správou bratrů Huberových vystupoval rakouský dramatik a herec Ferdinand Raimund (1790–1836). V Josefstadtu debutoval 13. dubna 1814 a vydržel zde až do října 1817, kdy přešel do Theater in der Leopoldstadt, kde působil do roku 1830.³⁷⁴

Ve spojitosti s Josefem Huberem se nelze nevrátit k žádosti zdejších měšťanů z roku 1812 a také k Josefu Kronesovi. Huber měl odjet do Vídně v roce 1811. Bylo by s podivem, kdyby se osobně v podstatě se svými vrstevníky Ignazem Rochlede-rem či Johannem Karminem neznal. Lékárník Johann Karmine byl pravděpodob-

369 Theater in der Leopoldstadt založil v roce 1781 podnikatel Karl Marinelli (1745–1803), bývalý herec Schulzovy Bádenské společnosti německých herců.

370 HADAMOWSKY, pozn. 212, s. 537–540; Nebo také viz: *Biographie*. Leopold Huber (1766–1847).

371 *Biographie*. Leopold Huber (1766–1847).

372 Müller začínal v roce 1782 v brněnském divadle jako houslista. V roce 1786 přijal místo kapelníka ve vídeňském Theater in der Leopoldstadt. Od března 1807 do konce května 1813 působil jako kapelník a režisér německé opery v Praze. Po odchodu z Prahy se vrátil zpět do Theater in der Leopoldstadt. (JAKUBCOVÁ, Alena. Wenzel Müller. In. LUDVOVÁ, pozn. 17, s. 346–353.) Nejspíše díky Müllerovi pronikly Huberovy hry i do pražského divadelního prostředí. Jan Nepomuk Štěpánek (1783–1844) uvedl v roce 1803 ve vlastním překladu v divadle U Hybernů Huberovu a Müllerovu zpěvohru *Železný muž aneb Příbytek mýry v Bušínhradském lese* (*Der eiserne Mann, oder Die Drudenhöhle im Wienerwald*). O rok dříve se zde hrála i lidová pohádka se zpěvy *Hvězdotřpytící děvče v dobříšských lesích* (*Das Sternenmädchen im Meidlinger Walde*) s hudbou Ferdinanda Kauera. (ČERNÝ, pozn. 346, s. 77, 95.) U výše zmíněných her se však vedly spory o jejich autorství, neboť novinář a dramatik Adolf Bäurle (1786–1859) za jejich autora označil Karla Friedricha Henslera (1759–1825). BÄUERLE, Adolf. *Ferdinand Raimund: Roman aus Wien's jüngster Vergangenheit*. Sv. 1. Wien: Eduard Hügel, 1855, s. 35.

373 Soupis děl: GOEDEKE, pozn. 8, s. 210–212.

374 BAUER, Anton. *Das Theater in der Josefstadt zu Wien*. Wien: Manutiuspresse, 1957, s. 37.

ně i Huberův pokračovatel v lékárnické živnosti. Mikulovští měšťané chtěli od knížete zapůjčit zámeckou jízdárnu v březnu 1812, Josef Huber se ujal Theater in der Josefstadt v květnu 1812. Tím zůstává otevřená i možnost, že se mohl Josef Huber na přípravě ochotnických divadelních představení v Mikulově podílet a lépe si tak podchytit možný vznik své letní scény, na níž by hrál po skončení hlavní sezony v divadle v Josefstadtu. Podobně si držel letní štaci v divadle v Meidlingu mezi lety 1814 až 1817³⁷⁵ nebo v divadle v Hietzingu, kde ale pobýval jen v srpnu 1816.³⁷⁶ V případě Josefa Kronese se nabízí úvaha, že by se mohli Kronesovi s Huberem znát, pokud by se vrchní úředník nemýlil a Kronesovi by opravdu před příjezdem na jižní Moravu, tedy v sezoně 1813/1814, působili v Theater in der Josefstadt. V tom případě by existovala možnost, že to byl právě Huber, kdo nasměroval Kronese do svého rodného města.

Další skutečnosti o Josefu Huberovi a jeho mikulovské štaci vyplývají ze situace, která nastala o rok později. Ve druhé polovině srpna 1815 místní měšťané opět prosili o zapůjčení jízdárny. V úvodní části své žádosti děkují knížeti za to, že mohou již delší čas pořádat v knížecí jízdárně divadelní představení. V této chvíli však už ne pouze ochotnická, jako v roce 1812, ale profesionální, neboť měšťané knížete prosí o povolení měsíční štace pro malou divadelní společnost z Vídně, která by zde zajišťovala večerní divadelní představení.³⁷⁷ V žádosti bohužel není uveřejněno jméno divadelního ředitele zmíněné vídeňské společnosti, nelze však vyloučit její vazbu na bratry Huberovy. Uvedená žádost nabízí dvě důležité informace, tou první je, že divadelní představení by se měla hrát na jevišti, které zde v roce 1814 „k potěšení místních obyvatel“ zanechal divadelní ředitel Josef Huber.³⁷⁸ Druhou informací je skutečnost, že měšťané se už nespokojovali jen s ochotnickými představeními, ale zvali i profesionální divadelní společnosti. Místní se tak snažili mít divadelní život ve městě ve svých rukách, podobně jako tomu bylo v královských městech, kde divadelní budovu spravovala radnice, která také rozhodovala o tom, komu bude divadlo pronajato.

Kladné vyřízení žádosti si měšťané pojistili i zdůrazněním, že dvě představení budou věnována na dobročinnost, které byl sám kníže podporovatelem. Odvádění poplatku do chudinské pokladny bylo rovněž běžnou povinností divadelních ředitelů působících v městských divadlech. Nechybí ani zmínka o tom, že z pobytu vídeňské společnosti se může těšit nejen místní publikum, ale také v Mikulově pobývajícím vojenští důstojníci.³⁷⁹ Ignaze Rochledera, patrně vůdčí osobnost tehdejších

375 BAUER, pozn. 374. HADAMOWSKY, pozn. 212, s. 570.

376 Tamtéž, s. 572.

377 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 35.

378 Tamtéž.

379 V Mikulově byla v té době armáda přítomna trvale: „Na konci 18. století byli v Mikulově ubytováni příslušníci 12. praporu lehké pěchoty Rubenitz, které později vystřídali vojáci pěšího pluku Lindenau.“ (SVOBODA, pozn. 332, s. 151.)

měšťanských aktivit, pak v této žádosti doplňuje měšťan Gerstenbrand. V pozdější Dietrichsteinově odpovědi je zmíněn i měšťan Johann Diechler.³⁸⁰

Vzhledem k tomu, že zámek a s ním i zimní jízdárna byl od podzimu 1813 do začátku roku 1814 užíván jako lazaret³⁸¹ a probíhaly v něm v té době nutné opravy, doporučil vrchní úředník Joseph Schumann knížeti, aby žádost mikulovských měšťanů nebyla povolena. Navíc byl přesvědčen, že si v poválečném období lidé nemohou dovolit utrácet peníze za zábavu.³⁸² Kníže Schumannovy argumenty vyslyšel a z důvodu oprav jízdárny povolení k divadelním představením v zámecké jízdárně vydat odmítl.³⁸³ Schumann na pravou míru uvedl rovněž informaci o jevišti, které tady Josef Huber při své štaci v roce 1814 zanechal. Podle Schumanna to bylo hlavně kvůli jeho dluhům, což současně vykresluje divadelního ředitele Hubera jako neobratného podnikatele. Pokud měly letní štace jeho společnosti úspěch v divadle Meidlingu či v Hietzingu, kam odjížděl, jak bylo uvedeno výše, po ukončení hlavní divadelní sezony v Theater in der Josefstadt, v Mikulově tomu tak nebylo. Huber patrně podcenil fakt, že Mikulov je zemědělské město, pro které je druhá půle léta a začátek podzimu dobou, kdy probíhají polní práce a přípravy na vinobraní. Touha ukázat se doma byla asi větší než uvažování nad finančními dopady celého pobytu. Nejspíše slepě spoléhal na větší podporu, kterou by zde mohl skrze své známosti mít. Jeho dluhy pak zaplatili místní měšťané, čímž se stali majiteli scény v zámecké jízdárně.

Zajímavá je také proměna vrchního úředníka Schumanna, který se ještě o rok dříve v souvislosti s Josefem Kroneselem snažil najít řešení, aby zde mohl divadelní ředitel se svou společností vystupovat a nechal vyklidit kočárovnu, nyní však na jakoukoli pomoc či přímluvu rezignuje. Naopak žádá knížete o zamítnutí této žádosti. Nejspíše už v té době se celá situace s půjčováním jízdárny a vztahy s měšťany nevyvíjí podle jeho představ.

Franz Bonnot

V srpnu 1816 žádal o povolení hrát v následujících zimních měsících v zámecké jízdárně divadelní ředitel Franz Bonnot, který zde, jak z žádosti vyplývá, už v minulosti hrál. Bonnot nazývá scénu v zámecké jízdárně jako městské divadlo (städtisches Theater). Vzhledem k tomu, že žádost posílá z Mikulova, je již pravděpodobně domluven na zapůjčení jeviště s jeho vlastníky, tedy s mikulovskými měš-

380 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 33.

381 SVOBODA, pozn. 332, s. 163.

382 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 34.

383 Tamtéž, fol. 32.

ťany. Divadelní ředitel knížete rovněž ujišťuje, že vybral dobrou společnost, s níž uvede obměněné hry a vynasnaží se nabídnout obyvatelům příjemné večery.³⁸⁴

To, že Franz Bonnot opravdu nebyl v té době v Mikulově neznámým, lze vyčíst z přímluvy zaslané knížeti od mikulovského vrchního úředníka Franze Schmieda a vedoucího důchodního úřadu, kterým byl Johann Holli. V ní je uvedeno, že Bonnot zde s úspěchem hrál už minulou zimu, čímž lze současně očekávat početnou návštěvnost i nyní. Z uvedené přímluvy jen není zřejmé, v jakém prostoru v Mikulově Bonnot minulou zimu hrál. Oba úředníci si dále také dovolují pokorně podpořit schválení žádosti pro tohoto, jak sami píší, uznávaného herce a prosí knížete o udělení nového povolení.³⁸⁵ S přihlédnutím k tomu, že Bonnot disponoval i povolením od zemského gubernia, kníže jeho žádost povolil. Divadelní ředitel se však musel zavázat, že bude ručit za případné škody a vzhledem k používání osvětlení bude dodržovat požární předpisy a projevovat v této věci neustálou ostražitost.³⁸⁶

O Franzi Bonnotovi je doposud známo pouze to, že se svou společností účinkoval ve Slezsku. Zaručeně hrál v Těšíně v sezoně 1818/1819 a ještě i v roce 1825.³⁸⁷ V období 1824–1827 měl pak povolení hrát v Opolí (Oppeln) v dnešním Polsku.³⁸⁸ Mikulovská žádost rozšiřuje znalosti o jeho působení i na jižní Moravu, a to minimálně v sezoně 1815/1816 a 1816/1817. Bez zajímavosti není, že jistý herec Bonnot byl minimálně v sezoně 1812/1813 členem Theater in der Josefstadt,³⁸⁹ tedy v době, kdy jej měl v pronájmu Josef Huber. V novinových zprávách je však uvedeno pouze příjmení tohoto herce a nelze jej proto přímo spojovat s divadelním ředitelem Franzem Bonnotem.

Ukončení pronájmů zámecké jízdárny

Jeviště v zámecké zimní jízdárně vydrželo až do roku 1819, kdy bylo z nařízení knížete Dietrichsteina odstraněno. Došlo k tomu kvůli neshodám v kompetenci půjčování klíčů od jízdárny, což vedlo k následné hádce mezi archivářem a správcem zámku. Tuto přestřelku odstartovala zpráva archiváře Wenzelicka³⁹⁰ knížeti Františku Josefu Dietrichsteinovi. Archivář v ní uvedl, že 1. srpna 1819 využil jeviště v zámecké jízdárně, patřící místním ochotníkům, zvláště obchodníkovi

384 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnu). Inv. c. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 47.

385 Tamtéž, fol. 46.

386 Tamtéž, fol. 45, 51

387 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 88.

388 „Amts-Blatt der königlichen Oppelnschen Regierung“. 1825, s. 26.

389 Briefe über das Josephstädter-Theater. *Wiener Theater-Zeitung*. 27. 3. 1813, 6(37), s. 147.

390 Jedná o zámeckého archiváře Karla Wenzelidesa (1770–1852). Jen pro upřesnění je nutné zmínit, že Wenzelides byl znám i jako básník a archeolog Karl Wenzelides.

s kořením Rochlederovi, brněnský taneční mistr Wild, aby zde nazkoušel dětské baletní představení se svými chovanci, převážně z řad nižšího mikulovského měšťanstva. Vzhledem k tomu, že archivář nevěděl, zda má taneční mistr k této činnosti povolení, požádal jen správce zámeckých pokojů (Garderobier/Zimmerwärter) Antona Hallera, aby dohlédl na uhašení světel po představení. Když se však celá situace opakovala a v zámecké jízdárně znovu probíhala zkouška, zeptal se vrchního úředníka, zda k této produkci udělil povolení. Když dostal zamítavou odpověď, šel za Hallerem a zjistil, že ten řešil zapůjčení jen s Rochlederem. Archivář pak sice nechal ještě proběhnout i naplánované baletní vystoupení, aby zabránil možné škodě baletního mistra a rodičů vystupujících dětí, upozornil však Hallera, aby v budoucnu klíče bez souhlasu knížete nevydával. Archivář současně prosil knížete o vydání instrukcí, jak se má on, případně vrchní úředník, v těchto případech v budoucnu zachovat. A současně rychle dodává, že z doslechu ví o jistém zájmu nějaké kočovné společnosti zde vystupovat.³⁹¹

Odpovědi knížete nejdříve předcházely obecný přehled nastalé situace, kde se mimo jiné píše, že kníže povolil uvádět představení pouze v letech 1814 a 1816. Jednalo se o zmíněná povolení divadelním ředitelům Kronesovi, Huberovi a Bonnotovi. Dále je zde uvedeno, že se souhlasem knížete se rovněž pořádala všechna dobročinná představení. Následně je zdůrazněno, že bez jeho svolení nebudou na zámku žádné prostory půjčovány a porušení tohoto nařízení nižšími úředníky bude potrestáno. O tomto rozhodnutí by mělo být také zámecké služebnictvo informováno.³⁹² Z uvedeného dopisu tedy vyplývá, že kníže minimálně v roce 1819 nebyl o aktivitách v zámecké jízdárně zcela informován a že půjčování klíčů probíhalo pouze pod dohledem zámeckých úředníků.

K této záležitosti se samozřejmě vyjádřil i správce Hans Schneider, který knížeti zaslal svůj názor na vzniklou situaci. Provinění podle něj dopadá na správce pokojů Hallera, neboť právě on klíče od jízdárny brněnskému tanečnímu mistrovi Wildovi vydal, aniž by si zjistil, zda disponuje patřičným povolením. Navíc, jak sám dodává, byl dozorem na zámku v minulém roce speciálním nařízením pověřen archivář. On sám od té doby nemá žádný vliv na zámecké záležitosti a také mu nepřísluší dávat povolení k divadelním představením. Podle něj tedy archivář mohl celou situaci velmi snadno udržet v mezích, kdyby zabránil zkouškám v zámecké jízdárně, jenže archivář se podle něj snažil každé nepříjemnosti vyhnout. Proto také on sám musí v té době již radnímu Rochlederovi úředně nařídit, aby své divadelní rekvizity bez odkladu ze zimní jízdárny odstranil.³⁹³

Podle knížete se však provinili všichni tři podřízení. Haller předal zcela neoprávněně klíč od knížecí zimní jízdárny brněnskému tanečnímu mistru Wildovi.

391 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditřichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 37.

392 Tamtéž, fol. 41.

393 Tamtéž, fol. 42.

Nedaleko bydlící archivář, který měl o všem přehled, mohl a měl nastalé situaci zabránit. Vrchního úředníka, který jej nejspíše rozlítl svým alibismem, kníže zase upozornil na skutečnost, že ačkoli byl přímý dohled nad zámekem svěřen archiváři, jemu náleží politický a policejní úřad, a proto se na něj vztahuje i dohled nad cizími kočovnými společnostmi a také nad místními amatéry. Ještě před tím, než byla celá záležitost založena „ad acta“, vystoupil se svou obhajobou archivář.³⁹⁴ Na celé situaci to však již nic nezměnilo a uvedený prohrěšek ukončil zajímavou etapu z divadelního života v Mikulově.

Josef Reisinger

V květnu 1821 se marně pokoušel dostat povolení na zapůjčení zámecké jízdárny divadelní ředitel Josef Reisinger, toho času pobývajícím v Jihlavě.³⁹⁵ Reisinger doložitelně působil v Městském divadle v Jihlavě v sezoně 1819/1820.³⁹⁶ Dle uvedené žádosti se lze domnívat, že zde zůstal minimálně do jara roku 1821. Mikulov se pak mohl stát zastávkou na Reisingerově cestě z Jihlavy do Uherského Hradiště, kam se uchýlil v sezoně 1823/1824.³⁹⁷ Jeho žádost byla ovšem zamítnuta z důvodu její nepřijatelnosti.³⁹⁸ Vzhledem k tomu, že se dochovalo pouze zamítavé stanovisko knížete, není přesně jasné, čím se Reisinger provinil. Nejspíše jde o „Ubication“, tedy ubytování, které divadelní ředitel patrně kromě prostor pro hraní žádal. Bylo by zajímavé vysledovat informační kanál, kterým k divadelním ředitelům proudily zprávy o možnosti využívat v Mikulově pro divadelní produkce zámeckou jízdárnu. Mikulov bylo známé město, o němž se zcela jistě občas psalo i v dobovém třeba i vídeňském tisku. Znalost toho, že je možné hrát v prostorách zámku, si ovšem vyžadovalo mnohem větší informovanost. Tato situace může dokládat jistou komunikační provázanost mezi kočovnými společnostmi. Nositeli těchto informací se stávali pravděpodobně herci, jejichž pohyb mezi divadelními společnostmi potvrzuje i příklad Václava Tháma.

Po Reisingerovi byly až do roku 1860 v Mikulově zachyceny zatím jen čtyři společnosti. Zda však uváděly své produkce na zámku nebo ve městě není zřejmé. V roce 1822 zde měl se svou společností hrát divadelní ředitel Josef Siege,³⁹⁹ o kterém bude řeč níže. V roce 1836 měl v Mikulově hostovat divadelní ředitel

394 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnu). Inv. c. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 39.

395 Tamtéž, fol. 53, 70.

396 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 193; RAŠTICOVÁ, pozn. 299, s. 21–26.

397 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 146.

398 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 53, 70.

399 PAUSCH, Oskar. *Ambulantes Theater durch vier Generation. Die Familie Siege. Nestroyana* 2014, 34(3–4), s. 141–159.

Wilhelm Thiel (1800–?).⁴⁰⁰ Wenzl sice uvádí až rok 1856,⁴⁰¹ ale jedná se s největší pravděpodobností o překlep. V sezoně 1833/1834,⁴⁰² resp. 1834/1835⁴⁰³ působil Thiel ve Znojmě a od sezony 1837/1838 v brněnském městském divadle na Zelném trhu,⁴⁰⁴ jeho pobyt v Mikulově tak lépe zapadá do doby, kdy mu skončil pronájem znojemského městského divadla, navíc v roce 1855 pobýval Thiel v Míšni (Meissen).⁴⁰⁵ Poté jeho stopa mizí. Po cestě z Brna do Uher se v Mikulově v listopadu 1842 údajně zastavila i loutkářská společnost Prattische Gesellschaft,⁴⁰⁶ což byla kočovná společnost vedená vnuky jednoho z nejstarších českých loutkářů Jana Jiřího Bráta (nebo také Brath/Prath, 1724–1805) narozeného ve Studnici na Náchodsku.⁴⁰⁷ A konečně do tohoto období spadá i hostování výše zmíněného divadelního ředitele Ludwiga Via.

Historie zámecké zimní jízdárny je samozřejmě bohatší a netýká se pouze divadla. V letech 1808, 1810 a 1812 žádal o pronájem těchto prostor korutanský krasojedec (Kunstreiter) Christoph de Bach (1768–1834).⁴⁰⁸ Christoph de Bach, který je považován za prvního provozovatele cirkusu v Čechách,⁴⁰⁹ si otevřel 6. června 1808 ve vídeňském Prátru „Circus Gymnasticus“, odtud pak často vyjížděl na evropské turné. V prosinci 1828 žádala o povolení vystupovat v zámecké jízdárně

400 H. W. (Hans Welzl). Musik und Bühne. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 7. 1904, 44–45(30), s. 1.

401 Tamtéž. Žádost, ze které Wenzl vycházel, nebyla dohledána.

402 KOSCH, Wilhelm. *Deutsches Theater-Lexikon*. Sv. IV. Klagenfurt, Wien: Kleinmayr, 1998, s. 2555.

403 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 46.

404 Tamtéž.

405 KOSCH, pozn. 402, s. 2555.

406 DUBSKÁ, Alice. *Cesty loutkářů Brátů a Pratte Evropou 18. a 19. století*. Praha: Akademie múzických umění, 2011, s. 74, 83.

407 „Prattische Gesellschaf“ nebo také „Kunst-Figuren und Metamorphosen Theater“ úspěšně vystupovala v mnoha evropských městech, například v Petrohradě, Moskvě, Vratislavi, Mannheimu, Norimberku, Linci, Vídni, Pešti, Prešpurku/Bratislavě, Lvově či Praze. Téměř polovina jejich repertoáru vycházela z rodinné tradice. Nechyběl zde však ani *Faust* a *Don Juan*. Na závěr svých představení souboranci Pratteovi předváděli také mechanické figury lidské velikosti a panoramata zobrazující různé krajinné scenérie, města, chrámy, řeky, vodopády, sopky či historické výjevy a válečná střetnutí. Jednalo se o scény, které byly zřejmě prováděny na známém technickém principu theatru mundi. Před malovanými prospekty měst či přístavů se pohybovaly z boční strany animované předměty. To vše bylo samozřejmě doprovázeno zvukovými i světelnými efekty. (DUBSKÁ, Alice. Anton Pratte. In JAKUBCOVÁ, A. (ed.). pozn. 18, s. 469–470; DUBSKÁ, Alice. Tschuggmallovi samohybcí v českých zemích. *Divadelní revue*. 2007, 18(4), s. 25; DUBSKÁ, 2011, s. 50, 51, 68; BARTOŠ, pozn. 15, s. 54.)

408 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 7, 8, 10, 11, 13.

409 JORDAN, Hanuš. Vývoj českého cirkusu od nejstarších dob do 50. let 20. století a jeho dokumentace ve sbírce Národního muzea. *Muzeum – Muzejní a vlastivědná práce*. 2011, 49(2), s. 53; Z jeho vystupování v Praze (1803, 1806, 1816, 1817, 1818) se dochovaly i cedule, které odkrývají některá jeho čísla. ZÍBRT, Čeněk. Cedule komediantů a zvěřinců kočujících v zemích českých před sto lety I, II. *Český lid*. 1912, XXI, s. 24–40, 79–80. O jeho pražském pobytu také NOVOTNÝ, Antonín. *Staropražští komedianti a jiné atrakce 1800–1850*. Praha: Atlas, 1944, s. 14–38.

vídeňská cirkusová podnikatelka Anna Price, rozená Hyam, která nejspíše přijížděla s podobným repertoárem jako de Bach. Její žádost nebyla schválena z důvodu nevhodnosti.⁴¹⁰

V roce 1832 byla povolena žádost o zapůjčení zámecké jízdárny provozovateli exotického zvěřince (Menagerie) Hermannu van Akenovi (1797–1834).⁴¹¹ Ředitel královského nizozemského zvěřince, Hermann Van Aken, měl ukazovat zkraceného královského tygra, bílého ledního medvěda, hyeny, hady, krokodýla a klokana,⁴¹² tedy zvířata, která musela být pro obyvatele Mikulova naprostou senzací.

Období, kdy v zámecké zimní jízdárně stálo jeviště, bylo důležitou etapou v divadelním životě města. Možná by se v této souvislosti dalo rovněž hovořit o tom, že tato doba mohla být i předzvěstí zrodu instituce městského divadla. Bylo by zajímavé dále sledovat osudy místních měšťanů, kteří se na vzniku divadelní scény v zámecké jízdárně podíleli, zvláště pak mikulovského radního Ignaze Rochledera.⁴¹³ Bohužel z této doby se dokumenty týkající se města nedochovaly. Otázka, zda se po neúspěchu v zámecké jízdárně Rochleder snažil přesunout divadelní vybavení do jiných prostor, tak zůstane nezodpovězena. Další místo, kde bylo možné hrát divadlo, však nejspíše přinesla až stavba spolkové budovy na městské střelnici v roce 1827. Jaké podmínky pro hraní divadla nabízely v té době místní hostince, není zcela jasné.

410 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 743, sign. 62, kart. 278, 1828.

411 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 2.

412 ZÍBRT, pozn. 409, s. 84.

413 Jako „Magistratsrat“ je nazýván až v žádostech z let 1819 a zůstává jím i v roce 1821. (Srov. *Schematismus für Mähren u. Schlesien, sammt einem Schreibkalender*. Brünn und Olmütz: Johann Sylv. Siedler 1821, s. 155.)

ÚVODNÍ LÉTA TÝDENÍKU *NIKOLSBURGER* *WOCHENSCHRIFT* A JEHO REFLEXE DIVADLA

Až do zrušení poddanství císařským patentem ze 7. června 1848 měl v Mikulově rozhodující slovo rod Dietrichsteinů. Zánikem vrchnostenského, patrimoniálního systému se poprvé dostala správa města do rukou občany volených orgánů. Dosaďadní magistrátní úředníky tak nahradil starosta a městský výbor v počtu tří mužů. V roce 1849 se Mikulov stal sídlem politického okresu v čele s okresním hejtmánem, do jehož působení spadaly dva soudní okresy, a sice mikulovský s 24 obcemi a jaroslavický s 18 obcemi. Tento systém státní správy však trval pouze do roku 1855, kdy se začaly formovat nové, takzvané smíšené okresy.⁴¹⁴

Uvolnění poměrů mělo samozřejmě vliv i na vzestup měšťanstva a rozvoj občanského společenského života. Od července 1860 začal v Mikulově vycházet týdeník, který místní obyvatelé vedle různých zpráv z regionu, ale i ze světa, informoval také o kulturních událostech. Týdeník vycházel nejdříve pod názvem *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*, od roku 1879 až do jeho zániku v roce 1939 byl jeho název zkrácen pouze na *Nikolsburger Wochenschrift*. Vznik mikulovského periodika inicioval Johann Bezdieka, který přišel do Mikulova z Prahy v roce 1859 a na Hlavním náměstí (Hauptplatz) si otevřel tiskárnu. Redakce se ujal August Krawani (Krawany, 1828–1900), rodák ze štýrského města Ptuj (Pettau),⁴¹⁵ kterého s Mikulovem spojovaly rodinné vazby. Pocházela odtud jeho matka Johanna Maria rozená Straub (1792–?)⁴¹⁶ a narodila

414 SVOBODA – SYNEK, pozn. 172, s. 24.

415 ŘEPA, pozn. 286, s. 196.

416 Krawaniho babička Josefa (1769–?), rozená Rochleder, byla sestrou Ignaze Rochledera, tedy onoho měšťana, který na počátku 19. století pořádal v zámecké jízdárně divadelní představení. Údaje jsou čerpány z přepisů matričních záznamů dostupných online na webu: URL: <http://www.nikolsburg.eu/OFB/Nikolsburg/vf1_allf.html>

se zde i jeho manželka Karoline Deutsch.⁴¹⁷ Krawani působil po svých studiích jako advokátní koncipient v Brně a současně také přispíval svými divadelními kritikami do brněnského deníku *Neuigkeiten*. V roce 1861 odešel z Brna do Vídně, kde pokračoval ve své publicistické činnosti.⁴¹⁸ Zda po odchodu do Vídně stále přispíval do mikulovského týdeníku, není zřejmé.

Místní periodikum nabízí pohled zhruba do osmdesátiletého kulturního života Mikulova. Své místo v něm samozřejmě měla i divadelní rubrika, která nejčastěji plnila propagační funkci. Informovala o příjezdu divadelního ředitele a jeho společnosti, přibližovala nabízený repertoár a seznamovala s hereckým obsazením, a to zvláště pokud byla v souboru nějaká herecká hvězda. Referent často také svými texty burcoval k návštěvě divadla, aby tak zabránil brzkému odjezdu společnosti. Po představeních se na stránkách týdeníku objevovaly recenze zaměřené hlavně na herecké výkony, kostýmy a případně i scénu. Jestliže měla společnost v repertoáru zpěvohry a operety, byly zmíněny pěvecké výkony a kvalita hudebního doprovodu. Tyto informace pak doplňovaly poznámky o návštěvnosti a občas i ohlasy publika. V případě, že společnost uvedla v Mikulově nějakou novinku, neopomněl referent zmínit kolikrát a s jakým ohlasem se už dotyčná hra dávala na vídeňských scénách. Vyzvednutí úspěchu daných her ve vídeňských divadlech nebylo ostatně nic neobvyklého a objevovalo se i v brněnském tisku.⁴¹⁹ Jednalo se o ukazatel kvality platící pro celou Moravu a Slezsko, které byly pod kulturním vlivem Vídně. V souvislosti s Mikulovem je ovšem nutné upozornit na povědomí autorů referátů o vídeňském divadelním životě, které nejspíše vycházelo ze sledování vídeňského tisku, ačkoliv osobní zkušenost také nelze vyloučit. V prvních dvou desetiletích 20. století měl týdeník *Nikolsburger Wochenschrift* dokonce rubriku „Wiener Briefe“, v níž brněnský rodák Heinrich Müller, toho času žijící ve Vídni, informoval i o dění na tamních scénách. Občas se zaměřil také na divadlo v rodném Brně.⁴²⁰

Sledování místního tisku v jeho úvodních letech přináší i velmi zajímavý pohled na vnímání kvality přijíždějících kočovných společností ze strany intelektuální elity města. Zpočátku se na stránkách týdeníku často vyskytuje nespokojenost s nabízeným repertoárem a kvalitou společností. V tomto duchu se nese také poznámka v článku „Aufruf zur Gründung eines Gesangs-Vereins in Nikolsburg“, který byl věnován, jak sám název napovídá, potřebě založit v Mikulově hudební, resp. pěvecký spolek. V uvedeném článku, uveřejněném v týdeníku ze dne 22. 9. 1860, se nachází i obecné hodnocení dosavadního kulturního života ve městě včetně zmínky o kočovných divadlech, která v Mikulově nabízela svůj repertoár. V této souvislosti

417 Srov. Gebietsfamilienbuch „Kreis Nikolsburg (Mikulov) und angrenzende Orte im Weinviertel“. URL: <http://www.nikolsburg.eu/OFB/Nikolsburg/vf1_allf.html>.

418 *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften. Sv. 4, 1968, s. 238.

419 MAŠARÁK, pozn. 16, s. 11.

420 Mein Liebes Brünn. *Nikolsburger Wochenschrift*. 15. 12. 1906, 47(50), s. 1

pak autor příspěvku mluvil o „rozpadlé Thespidově káře, tažené polochromou herkou místo Pegase, která do města tu a tam zabrousila“.⁴²¹

Josef Blober

Nešťastníkem, kterého se slova o rozpadlé Thespidově káře týkala, byl bezpochyby divadelní ředitel Josef Blober, který z Mikulova krátce před uvedením článku odjel. Blober sem zavítal v létě roku 1860, údajně z Městského divadla v Jihlavě (k. städt. Theater zu Iglau).⁴²² Bohužel jeho jihlavské působení zatím nebylo možné ověřit. Z drobných zmínek o tomto divadelním řediteli je známo pouze to, že část zimní sezony roku 1854 strávil ve městě Wels a druhou v nedalekém městě Gmunden v Horním Rakousku.⁴²³

Blobber byl vůbec prvním divadelním ředitelem, jehož vystoupení v Mikulově byla místním tiskem sledována. Z toho důvodu se v týdeníku objevila i slova o stylu, jímž budou následné referáty či recenze podávány: „*Dříve než se pustíme do bližšího hodnocení, musíme předeslat, že vzhledem k lokálním poměrům Mikulova, zvláště při omezeném množství městského obyvatelstva a při nepatrné materiální podpoře, kterou můžeme uměleckým podnikům poskytnout, musíme být maximálně shovívaví. Z tohoto hlediska chceme také všechny naše další divadelní zprávy podávat.*“⁴²⁴ Co ovšem znamená ona „shovívavost“? Znamená to, že do Mikulova přijíždělo pouze „podřadné“ kočovné divadlo a zdejší divák mohl být rád, že vůbec nějaké přijelo? Pisatelova

421 „*Was das Theater betrifft, so verirrt sich wohl hie und da ein Thespiskarren zu uns, doch wäre es besser, wenn er weggeblieben wäre. Denn, der Karren selbst ist verwittert und verkommen, und das Roß, das an ihm zieht, trägt viel zu deutliche Spuren eines lendenlahmen Ackergaules an sich, als daß es uns die göttliche Sendung eines Pegasus hinaufliegen konnte.*“ (Aufruf zur Gründung eines Gesangs-Vereins in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 22. 9. 1860, 1(12), s. 1.)

422 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 28. 7. 1860, 1(4), s. 31.

423 *Deutscher Bühnen Almanach*. 1855, 19, s. 353–354. Společně s ním zde byla také jeho žena Julie a dvě dcery, Fanny a Josefa. Josefa Blober (1848–1913) sklízela od roku 1884 velký úspěch na scénách rakouské monarchie a Německa nejdříve jako subreta pod jménem „Thal“ a později hrála role typu tzv. „komische Alte“ (komické staré). Byla manželkou herce, režiséra a divadelního ředitele Antona Lechnera (1845–1905), který debutoval v roce 1864 v divadle v Českých Budějovicích, následně působil v divadle v Teplicích, Jihlavě, Praze, Vídní a dalších městech. Mezi lety 1875 až 1878 byl v Olomouci. Od roku 1898 až do své smrti působil v městském divadle v Brně. (*Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften. Sv. 5, 1970, s. 75.)

424 „*Bevor wir in eine nähere Beurtheilung eingehen, müssen wir die Bemerkung vorausschicken, daß wir in den lokalen Verhältnissen Nikolsburgs, insbesondere der beschränkten Menge städtischer Bevölkerung, und der geringen materiellen Unterstützung, welche wir einem künstlerischen Unternehmen gewähren können, allen Grund zu finden glauben, in unseren Beurtheilungen die ausgedehnteste Milde walten zu lassen. Von diesem Standpunkte aus wollen auch alle unsere ferneren Theaterberichte aufgesaßt werden.*“ (Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 28. 7. 1860, 1(4), s. 31.)

zkušenost pak musela být natolik negativní, že už dopředu očekával setkání s nepřilíživě kvalitním divadelním uměním. Problém ovšem nemusel spočívat jen ve slabší repertoárové nabídce. Pobyt některých cestujících divadel v Mikulově byl velmi krátký, proto nedocházelo k vzájemnému „porozumění“ (vztahu) mezi společností a diváky. Jinak tomu bylo v městských divadlech, která si v té době ředitelé pronajímali až na tři roky. Taková společnost musela uspokojit vkus diváků, a když to nedokázala, neměla příjmy a odjela.

Jak se později ukáže, není recenzent (v té chvíli jde nejspíše o Augusta Krawaniho) schopen svých dřívějších slov o shovívavosti dostat. Od počátku ho totiž trápi- lo, že na programu společnosti byly převážně frašky (Possen), což samozřejmě ne- libě nesl a přál si obohatit repertoár náročnějšími tituly.⁴²⁵ Nelze přesně stanovit, do jaké míry si Blober mohl za špatná hodnocení sám a do jaké míry to bylo dáno vnímáním divadelního umění ze strany autora příspěvků a recenzí uveřejňovaných v mikulovském týdeníku. Pro místní inteligenci ale bylo divadlo důležitým pro- středkem k obohacení kulturního života ve městě, či dokonce vzdělávací institucí, a krátké frašky, které mohly fungovat před venkovským publikem, musely být pod jejich úroveň. V podobném duchu se recenzent s Bloberovým divadlem ostatně také rozloučil: „*Herecká společnost pana Blobera se s námi minulou neděli rozloučila. Musíme přiznat, že jsme se s ní rozloučili bez bolesti, neboť takové divadlo, jaké je u nás v Mikulově možné, nemůže odpovídat dobrému vkusu a na každého přítele pravého umění musí působit nepříjemným dojmem.*“⁴²⁶ Přestože tato slova nemusí odrážet celkové mínění a je k nim nutné přistupovat jako k výrazu individuálního názoru jejich autora, do značné míry přece jen reflektují stav neuspokojení, který musela místní inteligence prožívat při setkávání s podobnými kočovnými společnostmi.

Nespokojenost s produkcí a kvalitou divadelních společností, které do Mikulo- va zavítaly, se objevila už o dvacet let dříve. Ve zprávě o mikulovském divadelním životě z ledna 1841 uveřejněné ve vídeňském periodiku *Der Wanderer* nastínil dopi- sovatel tehdejší stav na příkladu ručně psaných divadelních cedulí, neboť „*tišťené by zde byly luxusem*“.⁴²⁷ Tato výsměšná poznámka, kterou začíná zvoláním „*hilf Sa-*

425 Srov. Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 28. 7. 1860, 1(4), s. 31.

426 „*Die Schauspielergesellschaft des Hrn. Blober hat am verflossenen Sonntage vor uns Abschied genommen. Wir müssen gestehen, dass wir sie ohne allen Schmerz scheiden sahen, da ein Theater, wie es bei uns in Nikolsburg möglich, durchaus nicht geeignet ist, den guten Geschmack zu haben, und auf jeden Freund echter Kunst den peinlichsten Eindruck machen muss.*“ (Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 26. 8. 1860, 1(8), s. 62.)

427 „*Wir haben zu früh gejammert über den Mangel eines Theaters; wir haben uns in Ermanglung einer besseren eine gewöhnliche ambulante Truppe gewünscht. Wir haben ein Theater, aber! hilf Samiel! was für ein Theater! Um Ihnen, Verehrter, einen gehörigen Begriff von demselben beizubringen, muss ich Ihnen nächstens einem geschriebenen Theaterzettel senden. Ich sage geschrieben, denn ein gedruckter wäre unerhörter, hier nie erlebter Luxus.*“ (Der *Wanderer im Gebiete der Kunst und Wissenschaft, Industrie und Gewerbe, Theater und Geselligkeit*. 23. ledna 1841, 28(20), s. 80.)

miel!“, odkazujícím k postavě Samiela z *Čarostřelce* (*Der Freischütz*) Carla Maria von Webera, v podstatě říká to samé, co o dvacet let později referent, který se nehodlá smířit s fraškami. Příjezd kočovné společnosti do města byl společenskou událostí, které však mohl na lesku ubrat jak zvolený repertoár, tak i celková úroveň společnosti včetně divadelních cedulí.

Není ovšem možné přistoupit k zobecňujícímu stanovisku a říci, že do Mikulova přijížděly jen podřadné společnosti. Jejich úroveň mohla být často dána třeba jen dočasnou indispozicí, neboť také jejich životy ovlivňovala spousta faktorů. Není znám ani ohlas většího počtu místních obyvatel. Určitě však lze konstatovat, že místní, v té době již sebevědomí, hospodářsky a politicky vlivní měšťané, z nichž mnozí při svých studiích, soukromých nebo pracovních pobytech poznali kulturní život ve Vídni, vnímali návštěvu divadla jako prestižní záležitost. Protože v Mikulově neexistovalo městské divadlo, byli ovšem závislí na příjezdech divadelních společností a na jejich repertoáru.⁴²⁸

Karl Flor

Změna ve způsobu referování o divadelních představeních na stránkách místního tisku, daná nejspíše změnou zpravodaje, nastala v roce 1863, kdy v Mikulově dvakrát hostoval divadelní ředitel a herec Karl Flor. V jeho případě reagovaly noviny pouze strohými informacemi týkajícími se programu. Zpětná reakce na konkrétní představení byla uvedena jen výjimečně. Při Florově jarním pobytu od dubna do června 1863 vyšel referát pouze v čísle z 25. dubna, tedy v podstatě až z konce jeho působení v Mikulově, v němž bylo souhrnně a kladně hodnoceno několik představení.⁴²⁹ Mezi nimi například *Die Grille* od Charlotty Birch-Pfeiffer nebo parodie⁴³⁰ Friedricha Hoppa na všeobecně známý archetyp Fausta, nazvaná *Doctor Faust's Hauskäppchen*.⁴³¹

Podobně pracoval místní tisk i při Florově druhé návštěvě Mikulova, která proběhla od poloviny října 1863 do ledna roku 1864. Tehdy se referent poprvé a naposled roze-psal začátkem listopadu. V úvodu příspěvku své konání vysvětlil tím, že chtěl nechat publiku více času na seznámení se s repertoárem divadelní

428 Podobná situace byla například i v Šumperku. (Srov. HUDCOVÁ, Eva. *Měšťan a divadlo. Z kulturních dějin Šumperka*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 142–143.)

429 Feuilleton. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 25. 4. 1863, 17(4), s. 1–2.

430 Parodie byla oblíbená téměř po celé 19. století, ovšem v šedesátých letech 19. století, kdy došlo k uvolnění politických poměrů v Rakousku a diváci se chtěli hlavně bavit, docházelo k jejímu rozkvětu. (ŠTEFANIDES, Jiří. Tvůrčí stereotypy provinčního divadla na Moravě v 19. století. In Týž (ed.). *O divadle 2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 55.)

431 Feuilleton. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 25. 4. 1863, 4(17), s. 1–2.

společnosti. Dále pak projevil divadelnímu řediteli uznání nad výběrem nových představení. Závěrem ještě upozornil na to, že Flor do svého repertoáru zařadil i veselohru *Der Ballkavalier* od výše zmíněného Augusta Krawaniho, která se hrála v úterý 10. listopadu 1863.⁴³² Uvádění her autorů lokálně spjatých s místem, kde společnost hostovala, byla celkem běžná praxe, která měla příznivý vliv na návštěvnost. Důležitá je pak i sama situace, kdy se divadelní ředitel vrací do města po krátké odmlce, což může značit výrazný umělecký a tím i finanční úspěch předchozí štace v daném místě.

Johann Hugo Treu

Pochybnosti týkající se kvality nabízeného divadelního repertoáru se na stránky týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift* vrátily na konci masopustu v roce 1865, kdy do Mikulova zavítal divadelní ředitel Johann Hugo Treu⁴³³ (1829–1903). Treu sem přijel nejspíše po ukončení hlavní (zimní) divadelní sezony v divadle v Uherském Hradišti (Ungarisch Hradisch), kde působil mezi lety 1864 až 1866.⁴³⁴ V mikulovském týdeníku se společně s jeho příjezdem objevila zpráva, v níž její pisatel doufá v dodržení slibů divadelního ředitele ohledně bohatého repertoáru včetně operet, dobrých herců a pěkných kostýmů. Současně ale dodává, že „*jednonohé tanečnický a tanečnice, stejně jako cvičené opice ala Klitschnig*⁴³⁵ *mu rádi promineme, neboť masopust nám posledně zmíněného dopřává měrou vrchovatou. Přispěje-li k povznesení našeho postního rozptýlení, pak současně pečuje o růst svých financí, kterých se v této době právě nedostává. Nemůžeme samozřejmě poměřovat naše požadavky s velkoměstskými poměry, jiné síly, jiné výkony. Nepotřebujeme dámy, které se ve svých rolích nesmyslně 3–4krát převlíkají nebo dekorace na každý večer vytvořené; kde myšlenka vládne, vzdáme se rádi výtvořů kostymérů a malířů dekorací. Jsme uskutku skromní lidé, jen se nechceme nechat tahat tak zle za nos.*“⁴³⁶ Znechucení méně kvalitními divadelními produkcemi bylo

432 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 7. 11. 1863, 4(45), s. 4.

433 Psán také Johann Hugo Treu-Gratzer, Johann Hugo Gratzer. (HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 3, s. 214)

434 Ještě jednou se do městského divadla v Uherském Hradišti vrátil v sezoně 1875/1876. V sedmdesátých letech strávil čtyři sezony i v divadle ve Znojmě. Později hrál převážně na severní Moravě a ve Slezsku. (HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 3, s. 146)

435 Myšlen patrně Eduard Klitschnigg (?–1877), zvaný opičí muž. Klitschnigg se narodil kolem roku 1812 v Londýně, kde pak také vystupoval v Drury Lane Theatre. Později si vzal za ženu dceru majitele zvěřince van Akena. Hrál i ve vídeňském Carltheatru. Vídeňský dramatik Johann Nepomuk Nestroy pro něj napsal hru *Der Affe und der Bräutigam*. (NOVOTNÝ, pozn. 409, s. 94–96; KOSCH, Wilhelm. *Deutsches Theater-Lexikon*. Sv. 2. Klagenfurt, Wien: Kleinmayr, s. 1025.)

436 „*Seinen einbeinigen Tänzer und Tänzerin, so wie einen dressierten Affen a la Klitschnig wollten wir ihm gerne nachsehen, hat uns doch der Fasching in letzterem Genre Vieles und sehr Ausgebildetes gezeigt. Wird der*

u pisatele těchto slov velmi výrazné, což je patrně dokladem toho, že krátce před divadelním ředitelem Treuem navštívila Mikulov společnost, která svými produkcemi vyváděla zástupce místní inteligence z míry. V odkazu na jednonohé tanečnice a cvičené opice lze hledat společnost nabízející cirkusové produkce, kterými bavila místní obecnost v období masopustu.

Johann Hugo Treu, vlastním jménem Johan Nepomuk Gratzler, se narodil ve Znojmě jako syn pokrývače. Od začátku padesátých let 19. století působil u divadelní společnosti ředitelky Locke (?–1864). Později se oženil s její dcerou Annou a v roce 1864 se společnosti ujal sám.⁴³⁷ Jeho první štací bylo právě výše zmíněné Uherské Hradiště. Treuovu kariéru lze pak sledovat až do roku 1903, kdy hrál v Šumperku (Mährisch Schönberg). V rozmezí uvedených let se pohyboval v podstatě po celé Moravě a Slezsku. Jeho častými štacemi byl například Nový Jičín (Neutitschein) nebo Krnov (Jägerndorf).⁴³⁸ V Mikulově se tedy patrně zastavil na začátku své divadelní kariéry a rozhodně zde i přes počáteční nedůvěru nezklamal. Kritický ohlas vyvolalo pouze hudební nastudování zpěvohry libretisty Julia Bittnera a skladatele Julia Hoppa *Der Postillon von Langeslois*, což měla být parodie na komickou operu *Le Postillon de Lonjumeau* skladatele Adolpha-Charlese Adama, neboť, jak se píše v recenzi, její disharmonie přinášela divákům s hudebním sluchem utrpení.⁴³⁹ V této souvislosti padla vina i na vedoucího orchestru, kterým byl jistý pan Tutschka, neboť lépe nedohlédl na dodržování taktu jak u zpěváků, tak u orchestru.⁴⁴⁰ Zmíněným hříšníkem byl nejspíše místní učitel hudby a uznávaný muzikant Johann Tutschka (1820–?),⁴⁴¹ který se také angažoval v kulturním životě města a později byl i členem spolku Harmonie, o spolcích a spolkové činnosti bude pojednáno níže. Nebyla by to ostatně jediná spolupráce tohoto muzikanta s kočovnou společností. Jeho služeb využila minimálně i divadelní ředitelka

Mann zur Hebung unserer Fastenunterhaltung sonders, so sorgt er gleichzeitig für die Hebung seiner Finanzen, was heutzutage nicht eben leicht ist. Wir dürfen natürlich unsere Ansprüche nicht nach großstädtischem Masse richten, andere Kräfte, andere Leistungen; wir brauchen keine Damen, die sich in einer Rolle unnötiger Weise 3-4mal umkleiden, ober Dekorationen für einen Abend geschaffen; wo der Gedanke herrscht, verzichten wir gerne auf die Produkte des Theaterschneiders oder Dekorationsmalers. Wir sind so sonst ganz genügsame Leute, nur wollen wir uns nicht gar zu arg über den Daum drehen lassen.“ (Feuilleton. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 18. 2. 1865, 6(7), s. 1–2.)

437 PRACNÁ, Sylva. Treu, Johann Hugo. *Česká divadelní encyklopedie*. Dostupné online. [cit. 23.10.2018]. URL: <http://encyklopedie.idu.cz/index.php/Treu,_Johann_Hugo>.

438 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 117, 118, 266.

439 Theater-Nachrichten. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 25. 3. 1865, 6(12), s. 3.

440 Tamtéž.

441 Gebietsfamilienbuch „Kreis Nikolsburg (Mikulov) und angrenzende Orte im Weinviertel“. Dostupné online. [cit. 23.10.2018]. URL: <http://www.nikolsburg.eu/OFB/Nikolsburg/vf1_allf.html>.

Anna von Lazary, o níž bude řeč následně.⁴⁴² Využívání místních muzikantů při hudebních představeních bylo celkem běžnou praxí, neboť kočovné společnosti neměly vždy možnost udržet si vlastní hudební soubor. Johann Hugo Treu využil například při štaci ve Svitavách jako divadelní orchestr místní městskou kapelu a v Novém Jičíně zase kapelu složenou z 16 vojenských vysloužilců.⁴⁴³

Kromě zlepšení hudby byl v místním tisku vysloven také požadavek volající po dřívějších začátcích představení, neboť některá končila až o půl jedenácté večer, což se mělo u diváků podepsat ztrátou pozornosti.⁴⁴⁴ Podobná prosba se objevila v týdeníku i při hostování společnosti Josefa Lacknera v roce 1908. Tehdy místní chtěli začátek představení přeložit z původní osmé hodiny na sedmou nebo půl osmou.⁴⁴⁵

Divadelní společnost Johanna Huga Treue na delší čas uzavřela zájezdovou činnost profesionálních divadelních skupin v Mikulově. V následném roce měli místní obyvatelé jiné starosti. Po porážce Rakouska u Hradce Králové se v červenci 1866 přesouvaly pruské jednotky na jižní Moravu směrem k Vídní. V polovině července byl Mikulov již plný pruských vojáků, jejichž počet v době největšího náporu několiknásobně převyšoval počet obyvatel. Po domech bylo běžně ubytováno až několik desítek vojáků, kterým domácí museli zajišťovat stravu.⁴⁴⁶ Velkou zátěž představovala i existence pruského hlavního stanu na zámku, díky které se ovšem Mikulov zapsal do evropských dějin, neboť se zde za přítomnosti pruského krále Viléma a kancléře Bismarcka odehrála hlavní mírová jednání k ukončení prusko-rakouské války.⁴⁴⁷ Největší pohromou však byla cholera, kterou s sebou do města vojáci zavlekli. Ta ve městě naplno propukla v srpnu a odezněla až v září. Cholerou onemocnělo celkem 909 obyvatel a každý třetí až čtvrtý nakažený na ni zemřel.⁴⁴⁸

Treu pobýval v Mikulově ještě v roce 1896, tehdy jako ředitel společnosti Wiener Operetten-Gesellschaft, kterou umělecky vedl Paul Holdig, viz níže.⁴⁴⁹

442 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 29. 1. 1870, 11(5), s. 3.

443 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 113.

444 Theater-Notiz. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 11. 3. 1865, 6(10), s. 2.

445 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 28. 11. 1908, 48–49(48), s. 2.

446 SVOBODA – SYNEK, pozn. 172, s. 50.

447 ŘEPA, pozn. 286, s. 199, 200; RICHTER, pozn. 12, s. 248.

448 Před příchodem Prusů měl Mikulov 8739 obyvatel. (SVOBODA – SYNEK, pozn. 172, s. 62.)

449 Uvedené spojení dokládají divadelní cedule ze Šternberka, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Olomouci. Archivní fond Šternberk. Dokumentační sbírka plakátů 1853–1967. Inv. č. 8–22, kart. 9.

Anna von Lazary

Další společnost přijela do Mikulova až v roce 1869. Jednalo se o soubor divadelní ředitelky Anny von Lazary, která zde uváděla svá představení nejdříve od února do konce dubna, poté se sem vrátila ještě v listopadu toho roku a zdržela se do konce ledna 1870.⁴⁵⁰ Návrat do Mikulova ještě v tom samém roce může opět dokládat, že první mikulovská štace byla finančně úspěšná, důležitější však je zjištění, že mikulovské publikum bylo schopné svým zájmem udržet kočovnou společnost ve městě v podstatě v průběhu jednoho roku dvakrát po tři měsíce. Příznivé divácké zázemí je samozřejmě spojené s relativně méně náročným zemědělským obdobím.

Z žádostí,⁴⁵¹ které ředitelka společnosti zaslala zemskému úřadu, vyplývá, že společnost chtěla po odjezdu z Mikulova hrát od 9. září 1869 do 22. října v Uher-ském Ostrohu (Ungarisch Ostra), od 23. října do 28. listopadu 1869 v Bzenci (Bisenz), odkud se pak měla vydat do Kyjova (Gaya).⁴⁵² Dle týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift* je však minimálně od 13. listopadu zpět v Mikulově, což znamená, že společnost své plány nakonec pozměnila. Důvodem mohla být skutečnost, že ředitelka, možná nevědomky, zvolila štace s výrazněji českým obyvatelstvem, než tomu bylo v Mikulově a nesetkala se zde tedy s úspěchem. Po druhém odjezdu z Mikulova měla společnost zamířit do Hustopečí (Auspitz), kde hodlala hrát od 10. února do dubna 1870⁴⁵³ a poté do Třebíče (Trebitsch), kde plánovala zůstat od 1. října do 19. prosince 1870.⁴⁵⁴

O této divadelní ředitelce a její činnosti byly objeveny zatím jen drobné informace. Anna Lazary byla manželkou divadelního ředitele Josefa Lazaryho (?–1861), který je z českého prostředí údajně znám minimálně od roku 1841.⁴⁵⁵ Anna společnost převzala v roce 1860, tedy rok před smrtí svého manžela, kdy působila v Moravské Ostravě.⁴⁵⁶ Mezi lety 1873 až 1885 pobývala Anna Lazary také v Horním Rakousku (Braunau, Ried, Freistadt, Enns ...).⁴⁵⁷

450 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 13. 2. 1869, 10–11(7), s. 3; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 29. 1. 1870, 11(4), s. 3.

451 Za upozornění na tyto odkazy děkuji Dominice Poláškové.

452 MZA, B 13, sig. 1/12, k. 496, f. 173.

453 Tamtéž, f. 189.

454 Tamtéž, f. 564–566.

455 KOSCH, pozn. 435, s. 1186.

456 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 143. Z druhé poloviny 18. století je známé i jméno divadelního ředitele Angela Lazzari/Lazzari, který v letech 1785 a 1787 účinkoval v Praze. (FLECHSIG, Horst. *Unterwegs zwischen Prag und Leipzig: Eine Reiseroute der Wanderkomödianten im 17. und 18. Jahrhundert*. In JAKUBCOVÁ, Alena – LUDVOVÁ, Jitka – MAIDL, Václav (eds.). *Deutschsprachiges Theater in Prag. Begegnungen der Sprachen und Kulturen*. Praha: Divadelní ústav, 2001, s. 137.)

457 KOSCH, pozn. 435, s. 1186.

Repertoár společnosti byl poskládán z oblíbených her O. F. Berga, Mosenthala, Charlotte Birch-Pfeiffer, Fedinanda Raimunda či Johanna Nepomuka Nestroye. Na program ovšem byla i Schillerova tragédie *Die Räuber*.⁴⁵⁸ Příspěvatelé do kulturní rubriky týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift* sice občas volali po vyšším umění, u této tragédie však pro změnu divadelní ředitelce radili, aby prozatím ponechala repertoár zaměřený pouze na veselohry, neboť se tím „zamezí potížím, které jsou na malém provinciálním jevišti při uvádění klasických tragédií téměř nebo zcela nevyhnutelné. Kde nalézt dostatečné herecké zdroje, které jsou schopny tragické role jakž takž působivě ztvárnit, pochopit básníka a jeho poselství, jež nespočívá jen v prázdném memorování, nýbrž v estetické tvorbě a historické přípravě? Příliš omezeny jsou rovněž prostředky režiséra, kterými může vyvolávat přeměny takovým způsobem, aby nebyly iluze divákovy příliš nešetřně šokovány.“⁴⁵⁹ Většina společností, které do Mikulova ve druhé polovině 19. století přijížděly, měla už zkušenosti i s provozem kamenných divadel, které si na různě dlouhou dobu a v různých městech společnosti najímaly. Při těchto pobytech určitě neměly problém mít v angažmá i zkušené herce či herečky, s nimiž si troufaly i na inscenování klasických tragédií. Na štacích po provinčních městech se až na výjimky musely obejít bez hereckých hvězd. V Mikulově žilo vzdělané publikum, citlivé na uvádění klasické německé literatury, což bylo dáno i silnou tradicí piaristického gymnázia. Snad kdyby se nejednalo o Schillera, dokázal by místní recenzent více ocenit ušlechtilý záměr divadelní ředitelky zařadit do repertoáru i náročnější titul.

Celkově podle místního tisku měla společnost Anny von Lazary úspěch: „Jen zřídka kdy jsme viděli cestující společnost, která by se zhostila svého úkolu s takovou pílí a nadšením; zde se vyskytly jen drobné nedostatky, jež jsou jinak na provinčních jevištích velmi časté – a mnohý z herců by si skutečně zasloužil lepší úděl.“⁴⁶⁰

Od druhé poloviny šedesátých let 19. století se hodnocení společností hrajících v Mikulově zlepšují. Podobná zklamání, jako v případě divadelního ředitele Josefa Blobera, se již nevyskytují. Občas může být recenzent nespokojen s nastudováním

458 Vom Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 13. 3. 1869, 10–11(11), s. 2–3.

459 „Wir hatten unlängst in wohlmeinender Absicht der Direktion den Rath gegeben, das Repertoire vorläufig auf Lustspiele zu beschränken. Es lassen sich ja die Schwierigkeiten, die sich an kleineren Provinzialbühnen gegen Aufführung klassischer Tragödien erheben, schwer oder gar nicht beheben. Wo findet man da in genügender Anzahl die Kräfte, die befähigt sind, tragische Rollen nur einigermaßen zur Geltung zu bringen, die jenes Verständniß für den Dichter und sein Wirken besitzen, das nicht aus dem bloßen Memoriren resultirt, sondern auf ästhetischer Bildung und historischen Vorstudien fußt? Ebenso stehen dem Regisseur allzu geringe Mittel zu Gebote, um Verwandlungen in jener Weise herbeiführen zu können, daß die Illusion der Zuschauer nicht zu unsanft choquirt wird.“ (Vom Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 13. 3. 1869, 10–11(11), s. 2.)

460 „Wohl selten sahen wir noch eine fahrende Truppe, die mit so viel Fleiß und Eifer an die Sache geht; hier kommen, was sonst an kleineren Bühnen sehr häufig vorzufallen pflegt – kleine Störungen vor und mancher der Schauspieler wäre wirklich eines besseren Loses werth.“ (Vom Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 27. 2. 1869, 10–11(9), s. 3.)

nějaké hry, ale více méně si přijíždějící společnosti udržují dobrou úroveň. To se týká i nastudování náročnějších her. Když například v roce 1881 uvedl zmíněnou Schillerovu hru i divadelní ředitel Ignatz Neufeld, setkal se již s kladným ohlase^m.⁴⁶¹

⁴⁶¹ Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 1. 1. 1881, **22**(1), s. 2.

NÁVŠTĚVY Z MĚSTSKÉHO DIVADLA VE ZNOJMĚ

Z hlediska divadelní historie Mikulova je nutné souběžně sledovat i divadelní dějiny Znojma, neboť relativně krátká vzdálenost mezi oběma městy mohla přispívat k tomu, že někteří divadelní ředitelé, kteří žádali o povolení hrát ve Znojmě, mohli současně počítat i s další štací v Mikulově.

Městské divadlo ve Znojmě bylo po Brně, Olomouci a Uherském Hradišti čtvrté nejstarší na Moravě.⁴⁶² O jeho vzniku rozhodla znojemská městská rada v roce 1782, následně nechala pro potřeby divadelní budovy adaptovat odsvěcenou kapli sv. Bernarda ve zrušeném klášteře klarisek v tehdejší Panenské, dnešní Veselé ulici. Královské městské divadlo (Königlich städtisches Theater) bylo otevřeno po dvouleté přestavbě 12. prosince 1784. S menšími přestavbami sloužila budova divadla do roku 1891, kdy byla kvůli zchátralému stavu uzavřena a o dva roky později také zbořena. Nová divadelní budova s hledištěm pro 600 diváků, stojící na Salisově náměstí, dnešním náměstí Republiky, byla slavnostně otevřena až v září 1900.⁴⁶³

Vlastníkem obou divadelních budov bylo vždy město Znojmo, které je prostřednictvím městského zastupitelstva pronajímalo divadelním ředitelům. Ti si však současně museli ještě žádat o koncesi na znojemském policejním komisařství.⁴⁶⁴ Obvyklá divadelní sezona v podobně fungujících městských divadlech začínala v polovině září a trvala až do Květné neděle (Palmsonntag). Po Velikonocích

462 V Brně bylo městské divadlo (Opernhaus, Opernhaus, Schauspielhaus, Theater in der Taffern) otevřeno v roce 1733 na Zelném trhu, jednalo se o první divadlo toho druhu v českých zemích vůbec. V Olomouci bylo městské divadlo otevřeno v roce 1770 a v Uherském Hradišti v roce 1773. (HAVLÍČKOVÁ, Margita - PRACNÁ, Sylva - ŠTEFANIDES, Jiří. Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku (1733–1944). *Theatralia*. 2010, 13(1), s. 50–55.)

463 HAVLÍČKOVÁ - PRACNÁ - ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 155–156.

464 Tamtéž, s. 162.

pokračoval divadelní ředitel se svým souborem buď na stejném místě (tzv. Nachsaison), nebo začal kočovat. Často si také na letní měsíce pronajal některé lázeňské divadlo. V případě Znojma se od šedesátých let 19. století stále častěji uplatňovala praxe, že ředitel měl vedle zdejšího divadla pronajatou ještě scénu v jiném městě, kam jezdil odehrát druhou polovinu sezony, neboť znojenské publikum nebylo schopno kapacitu divadla naplnit po celou sezonu. Časté pak bylo spojení například s Jihlavou.⁴⁶⁵ Divadelní ředitel musel se svým souborem uvést v sezoně desítky různých titulů. Provozně to znamenalo, že nový titul byl uveden na jeviště po jedné, dvou zkouškách, což samozřejmě mělo dopad i na uměleckou úroveň výsledného představení. Činoherní tituly se nejčastěji uváděly jednou nebo dvakrát, úspěšná operní nebo operetní novinka dosáhla výjimečně deseti či dvanácti repríz.⁴⁶⁶

Josef Siege

Zatím doložitelně prvním divadelním ředitelem, který po sezoně ve Znojmě navštívil Mikulov, byl v roce 1822 rodák z Deggendorfu v Dolním Bavorsku Josef Siege (1766–1839).⁴⁶⁷ Josef Siege, zakladatel dlouhé rodové divadelní tradice sahající až do poloviny 20. století, si poprvé divadlo ve Znojmě pronajal v sezoně 1811/1812.⁴⁶⁸ Podruhé se do něho vrátil o deset let později v roce 1821, kdy měl získat povolení na tři roky.⁴⁶⁹ Současně mu hrabě Antonín Bedřich Mitrovský (1770–1842), který v té době zastával post moravského zemského hejtmána a guvernéra, rozšířil koncesi na další města na Moravě a ve Slezsku. Musel ovšem i nadále dodržovat policejní a cenzurní předpisy a zajišťovat si povolení také od příslušných krajských úřadů.⁴⁷⁰ Siege této možnosti samozřejmě využil a v roce 1822 jej lze evidovat ve Svitavách, v Šumperku a na konci roku i v Mikulově.⁴⁷¹ V dochovaných žádostech divadelních ředitelů, usilujících o zapůjčení zimní jízdárny na mikulovském zámku, se Siegeho jméno nenachází. Svá představení tedy uváděl v některém z hostinců ve městě.

465 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 162.

466 ŠTEFANIDES, pozn. 430, s. 53.

467 PAUSCH, pozn. 399, s. 142.

468 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 164.

469 PAUSCH, pozn. 399, s. 141.

470 RODA, pozn. 351.

471 Theater Museum Wien. Sammlung Gustav Siege. Si 307 Theaterdirektor Siege Josef 1811–1857. Dostupné online. [cit. 25.2.2015]. URL: <<http://www.theatermuseum.at/fileadmin/content/tm/nachlaesse/S-Siege.pdf>>.

Johann Edler von Radler

Patrně dalším divadelním ředitelem, který se mohl skrze své působení ve znojemském městském divadle dostat do Mikulova, byl Johann Edler von Radler (kolem roku 1819–1884). Radlerova společnost ve Znojmě hrála v sezonách 1855/1856, 1860/1861 a 1875/1876.⁴⁷² Když pak v roce 1879 přijel do Mikulova, nebyl, alespoň podle místního týdeníku, ve městě neznámým.⁴⁷³ Mikulovským novinám, které vycházely od roku 1860, by jistě onen dřívější pobyt von Radlera neunikl. Je proto pravděpodobné, že zde pobýval někdy před rokem 1860. Nejspíše to pak bylo v době, kdy měl v pronájmu divadlo ve Znojmě, tedy v sezoně 1855/1856.⁴⁷⁴

Wilhelm Ritter von Preu⁴⁷⁵

Červen a červenec 1885 v Mikulově strávil divadelní ředitel Wilhelm Ritter von Preu.⁴⁷⁶ V oznámení o jeho příjezdu se píše, že vedl Městské divadlo ve Znojmě uplynulou (verflossen) zimu.⁴⁷⁷ Autor novinové zprávy tak patrně myslel zimu v předešlém roce, neboť v sezoně 1884/1885 ve znojemském divadle působil ředitel Viktor Berthal.⁴⁷⁸ Ritter von Preu se do Mikulova vrátil ještě na konci října 1885, jak dlouho se ale zdržel, není zřejmé.⁴⁷⁹ Zvláštní je, že jeho pobyt na Moravě byl spíše výjimečný. Mimo Znojma a Mikulova nebyla zatím jeho činnost na našem území nikde zachycena. Vlastní společnost má však ještě i v roce 1887, kdy neúspěšně žádal i o povolení hrát o masopustu v roce 1887 v Linci.⁴⁸⁰ Dle Koschova

472 472 Theater Museum Wien. Sammlung Gustav Siege. Si 307 Theaterdirektor Siege Josef 1811–1857. Dostupné online. [cit. 25.2.2015]. URL: <<http://www.theatermuseum.at/fileadmin/content/tm/nachlaesse/S-Siege.pdf>>.

473 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 20. 12. 1879, 20(51), s. 1.

474 V jihlavském divadle Radler působil v sezonách 1856/1857, 1857/1858 a poté ještě v sezoně 1865/1866. Srov. HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 193.

475 V záznamech o znojemském městském divadle je uvedený divadelní ředitel psán jako Wilhelm Ritter von Treu. Srov. Tamtéž s. 165.

476 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 20. 6. 1885, 26(25), s. 1; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 1. 8. 1885, 26(31), s. 1.

477 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 20. 6. 1885, 26(25), s. 1.

478 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 165.

479 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 24. 10. 1885, 26(43), s. 1. S uvedenou divadelní společností byl krátce spjat i operetní zpěvák a herec Gustav Brandt, jenž měl dávat v Mikulově v srpnu stejného roku „Musikalische Soirée“. Brandt pak kromě Preuovy divadelní společnosti působil také v divadlech v Curychu, Innsbrucku, Vratislavi, Karlových Varech či vídeňském divadle Theater an der Wien. (Concert. *Nikolsburger Wochenschrift*. 1. 8. 1885, 26(31), s. 1.)

480 HÖLZL, Norbert. *Theatergeschichte des östlichen Tirol vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Sv. 2, část 1. Wien: H. Böhlau, 1966, s. 62.

německého divadelního lexikonu byl Preu vzděláním námořník s kapitánským patentem na dlouhé plavby, který však v roce 1880 sběhl k divadlu. Hrál v Lipsku, Frankfurtu, Hannoveru, v ruském Královci (Königsberg). V roce 1898 pak přišel do vídeňského divadla Deutsches Volkstheater.⁴⁸¹

Wilhelm Ritter von Preu přijel do Mikulova po dvouleté pauze, kdy zde žádná kočovná divadelní společnost nehrála, což se projevilo i v obsáhlejší novinové zprávě upozorňující na jeho příjezd. Autor této zprávy upozornil čtenáře na významné herce, kteří ve společnosti působili či hostovali, v tomto případě na jistého von Rittersfelda, a vyzdvihl též nabízený repertoár.⁴⁸² Učinil tak zřejmě proto, aby vzbudil zájem o představení, a tím i co nejdéle prodloužil pobyt společnosti. Neopomněl se však zaměřit i na popis idylického prostředí městské střelnice, kde se představení měla odehrávat, a „na krásnou procházku při svitu měsíce, která se divákům nabízela po konci představení“.⁴⁸³ Zde je nutné dodat, že měšťanská střelnice, nacházející se na severním okraji města, v místech dnešního amfiteátru, mohla být pro část obyvatel bydlících v opačné části celkem vzdálená a bylo tedy nutné využít všech prostředků k nalákání publika.

Ani sám divadelní ředitel Ritter von Preu nepodcenil zájem diváků a honoráře ze dvou představení věnoval místním spolkům. Hru se zpěvy *Das bemooste Haupt oder lange Israel* od Rodericha Benedixe věnoval spolku Harmonie a komedii od francouzského dramatika Émila Augiera (1820–1889) v překladu Karla Saara *Die Goldprobe* (původně *La Pierre de touche*) uvedl ve prospěch Německého školského spolku (Deutscher Schulverein).⁴⁸⁴

Friedrich Dorn

V podstatě celé září 1889 strávil v Mikulově se svou společností divadelní ředitel Friedrich Dorn.⁴⁸⁵ Načasování pobytu do období sklizně se může zdát velmi odvažné, to, že zde vydržel celý měsíc, však dokládá úspěšnou štaci. Dorn působil ve Znojmě v předchozí sezoně 1888/1889.⁴⁸⁶ Zdalí tam pokračoval i po odjezdu z Mikulova není zřejmé, neboť v soupisu divadelních ředitelů, kteří si divadlo pronajímali, z odpovídajícího období zápis chybí. Dorn se do Mikulova vrátil na dvě krátké návštěvy i v červnu 1893 a srpnu 1894, to už ale jako divadelní ředitel

481 KOSCH, Wilhelm. *Deutsches Theater-Lexikon*. Sv. 3. Klagenfurt, Wien: Kleinmayr, 1992, s. 1394.

482 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 20. 6. 1885, 26(25), s. 1.

483 E. W. (Edmund Wuchta). Planderei vom Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 27. 6. 1885, 26(26), s. 1–2.

484 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 20. 6. 1885, 26(25), s. 1.

485 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 21. 9. 1889, 30(38), s. 1–2; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 31. 8. 1889, 30(35), s. 1.

486 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 165.

společnosti Die Wiener Operettengesellschaft, aby zde s úspěchem představil operetní díla Carla Millöckera, Carla Zellerera či Johanna Strausse. Od Strausse to byly jeho nejznámější operety, a to *Der Zigeunerbaron* a *Die Fledermaus*.⁴⁸⁷ Tato vystoupení musela pro většinu místních znamenat divadelní zážitek roku.

V divadelním prostředí druhé poloviny 19. století v Rakousku-Uhersku není jméno Friedrich Dorn neznámé. Jistý Friedrich Dorn (1830–1898) byl mezi lety 1882–1884 ředitelem divadla v Linci, kam přišel z Šoproně (Ödenburg). Zkušenosti však již měl i z dalších měst, například z Welsu, Gmundenu, Steyru nebo Bad Ischlu. Po odchodu z Lince pak přebral divadlo v Sibini (Hermannstadtu) a v Brašově (Kronstadtu) v Sedmihradsku, dnešním Rumunsku.⁴⁸⁸ Bohužel určit, zda se jedná o téhož Dorna, který hostoval v Mikulově, není možné. S velkou pravděpodobností se však jednalo o dvě různé osobnosti.⁴⁸⁹

Robert Nelton

Po Friedrichu Dornovi se na dlouhá léta divadelní spojení mezi Mikulovem a Znojmem vytrácí. Až před vypuknutím první světové války v dubnu 1914 přijeli do Mikulova na krátkou návštěvu bývalí členové Městského divadla ve Znojmě pod vedením Roberta Neltona, operetního zpěváka a komika, jenž dříve působil ve vídeňském divadle a kabaretu „Hölle“, které mělo svou scénu v suterénu divadla Theater an der Wien.⁴⁹⁰ Místní tisk o jejich návštěvě bohužel více nereféroval.

Alfred Kraft

Zatím všechny zmíněné soubory přijížděly do Mikulova až poté, co jejich činnost skončila v Městském divadle ve Znojmě. Jediným divadelním ředitelem, který sem přijel na zájezdové představení přímo v průběhu sezony, byl Alfred Kraft. Ten zde ovšem hostoval pouze jeden den, v sobotu 22. ledna 1921, kdy v sále restaurace Schaffa uvedl veselohru Karla Slobody (1875–1929) *Am Teetisch*. Při této krátké návštěvě však bylo naplánováno, že se Kraft do Mikulova se svou společností ještě v téže sezoně a na delší čas vrátí. Dokonce bylo ohlášeno i jedno z představení,

487 Theater-Nachricht. *Nikolsburger Wochenschrift*. 1. 7. 1893, 34(26), s. 1; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 18. 8. 1894, 34–35(33), s. 1.

488 WIMMER, Heinrich. Das Linzer Landestheater 1803–1958. *Oberösterreichische Heimatblätter*. Sv. 13. Linz: Oberösterreichischer Landesverlag, 1958, s. 51–52.

489 Toto tvrzení lze zatím podpořit pouze skutečností, že zatímco se „Dorn z Lince“ po smrti své první ženy Franzisky v roce 1882 oženil s herečkou Paulou Hauf, pohybovala se vedle „mikulovského Dorna“ v roce 1889 jistá Carla Dorn. (WIMMER, H. Das Linzer Landestheater 1803–1958, s. 51; Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 21. 9. 1889, 30(38), s. 2.)

490 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 11. 4. 1914, 54(15), s. 1.

keré zde mělo být uvedeno. Jednalo se o *Medeu* Franze Grillparzera.⁴⁹¹ Uvedené plány se ovšem nenaplnily, což bylo ke škodě místního náročnějšího publika, neboť v případě Alfreda Krafta by zcela jistě byla zaručena i dobrá úroveň provedení. Ostatně místní mohli kvality Alfreda Krafta poznat již při jeho zdejším vystupování v roce 1910, kdy krátce hostoval ve společnosti Roberta Guttmanna, která v Mikulově pobývala od konce listopadu 1909 do února 1910. S příjezdem Krafta byl okamžitě nasazen náročnější repertoár a místní obyvatelé ho tak mohli spatřit v hlavních rolích Schillerových dramát *Die Räuber* a *Wilhelm Tell* či dramatu *Die Ahnfrau* Franze Grillparzera. Alfred Kraft byl v místním tisku představen rovněž jako herec a režisér vídeňského Thalia-Theater a jako bývalý člen vídeňských divadel Bürgertheater a Volkstheater.⁴⁹²

V létě stejného roku 1921 přijel do Mikulova ze Znojma i divadelní ředitel Josef Hübner, který nahradil Krafta v roli nájemce znojemského divadla.⁴⁹³ Tato štace bude popsána níže.

Dalo by se předpokládat, že Mikulov bude pro divadelní ředitele působící ve znojemském městském divadle lákavější, třeba i jen pro krátkodobá zastavení. Mezi městy navíc od roku 1872 fungovalo přímé železniční spojení, které mohlo divadelní ředitele k návštěvě Mikulova více motivovat. Zatím sice nelze spolehlivě vysledovat všechny divadelní společnosti, které přejížděly ze Znojma do Mikulova a opačně, ale pouze ty, které měly v pronájmu znojemské městské divadlo, přesto o přímé divadelní provázanosti mezi oběma městy hovořit nelze. Na příkladu divadelního ředitele Roberta Guttmanna, rodáka ze Znojma, o němž bude pojednáno níže, lze však doložit, že mikulovští měli pro Znojmo, své „sesterké město“, slabost.

Dle doposud získaných informací nebyl Mikulov příliš navštěvován ani divadelními řediteli, kteří cestovali po trase Jihlava–Znojmo–Uherské Hradiště. Z Jihlavy do Uherského Hradiště mířil v květnu 1821, jak bylo uvedeno výše, Josef Reisinger. Koncem května 1899, tedy v období, kdy se Znojmo ocitlo bez divadelní budovy, neboť ta první byla zbořena a nová ještě nevznikla, přijel do Mikulova po několikátýdenním znojemském hostování divadelní ředitel Julius Watzke,⁴⁹⁴ který měl toho času v pronájmu i Městské divadlo v Jihlavě (Stadttheater in Iglau).⁴⁹⁵ Podobně mizivé jsou také návštěvy divadelních ředitelů z Uherského Hradiště, odtud do Mikulova přijel jen Johann Hugo Treu a Josef Lackner, o nichž již byla či bude ještě řeč.

491 Theaterabend. *Nikolsburger Wochenschrift*. 29. 1. 1921, 61(5), s. 2.

492 Vom Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 12. 2. 1910, 50(7), s. 1.

493 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 165.

494 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 13. 5. 1899, 39–40(19), s. 1.

495 K divadelním představením si ředitelé v té době ve Znojmě pronajímali například zahradní pavilon hostince U zlatého kříže, případně sál v Měšťanském spolkovém domě (Bürgervereinhaus). (HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 155–156, 194.)

MIKULOV JAKO TRADIČNÍ ŠTACE

Ve druhé polovině 19. století lze v Mikulově najít několik divadelních společností, které se sem často a na delší dobu vracely. Vypěstovaly si zde určité zázemí, které jim mimo jistoty obecnictva nabízelo i možnost více se zapojit do zdejšího kulturního života, včetně navázání spolupráce s místními obyvateli.

Ignatz Neufeld

Jedním ze stálých hostů v Mikulově byl divadelní ředitel Ignatz Neufeld (1843–1920).⁴⁹⁶ Poprvé tady se svou společností hrál od ledna do března roku 1873.⁴⁹⁷ Poté se sem vrátil v září následujícího roku a zůstal až do listopadu. Potřetí bavit mikulovské publikum od listopadu 1880 do ledna 1881. Následovaly ještě dvě krátké návštěvy, a to v červnu 1888 a v červnu 1912. Mimo Mikulova byla Neufeldova společnost v prostředí Moravy zaznamenána v Hodoníně (Göding) v roce 1873 a v sezoně 1876/1877 v Moravské Ostravě (Mährisch Ostrau).⁴⁹⁸ Vzhledem k tomu, že Neufeldův syn Eugen se narodil 6. prosince 1883 v Hodoníně,⁴⁹⁹ lze předpokládat, že také v tomto období zde Neufeld se svou společností hrál. Podobně lze společnost dle matriky narozených vystopovat také v Guntersdorfu v Dolním Rakousku, v obci v blízkosti hranic s jižní Moravou, kde se 13. února 1887 narodil

496 LOACKER, Armin (ed.). *Kunst der Routine – Der Schauspieler und Regisseur Max Neufeld*. Wien: Filmarchiv Austria, 2008, s. 11, 14.

497 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 4. 1. 1873, 14(1), s. 3.

498 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 143.

499 MZA, E 67. (Sbírka matrik). Sign. 5038, Matrika narozených Hodonín, 1873–1887, s. 239.

Ignatzův další syn Max.⁵⁰⁰ Záběr společnosti byl však mnohem větší, což dokládají například její pobyty v Horním Litvínově (Oberleutensdorf) v letech 1893 a 1900 nebo v Pinkafeldu v tehdejší západním Uhersku v roce 1898.⁵⁰¹

Pro úplnost lze dodat, že jistá rodina s příjmením Neufeld hrála v Mikulově i na konci roku 1888, tehdy však jen jako členové hereckého souboru společnosti, kterou vedl divadelní ředitel Jeschek.⁵⁰² Stejně tak jistí Neufeldovi hostovali v roce 1899 ve společnosti divadelního ředitele Franze Reisse na štaci v Laa an der Thaya v Dolním Rakousku.⁵⁰³ Tato situace by nebyla ničím novým, neboť se stávalo, že se divadelní ředitel, například kvůli tíživé finanční situaci, spojil s jiným divadelním ředitelem. Bohužel není možné ověřit, zda se alespoň v jednom z uvedených případů jedná o Ignatze Neufelda.⁵⁰⁴ Ignatz Neufeld ale pravděpodobněji fungoval po celou svou divadelní dráhu jako ředitel své vlastní společnosti, pro niž si občas najímal také herce a herečky z kamenných divadel.⁵⁰⁵ V roce 1888 byla dokonce větší část jeho společnosti tvořena z hereček a herců z různých scén tehdejší monarchie, například z Vídně, Grazu, Innsbrucku, Ödenburgu, Temešváru či Plzně.⁵⁰⁶

Hereckou přípravu v této společnosti zažily nepochybně všechny Neufeldovy děti. Jak výrazně se v otcově společnosti angažovaly i v dospělosti, však není zřejmé. Max Neufeld, později filmový režisér a producent, hostoval v otcově společnosti při jejím pobytu v Mikulově v červnu 1912.⁵⁰⁷ Tehdy mu končilo angažmá v brněnském divadle, kde působil od září 1910, a chystal se na nové angažmá ve ví-

500 LOACKER, pozn. 406, s. 11.

501 Tamtéž, s. 13.

502 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 17. 11. 1888, 28–29(46), s. 1; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 15. 12. 1888, 28–29(50), s. 1. Jistý divadelní ředitel Jeschek působil v sezoně 1887/1888 ve Svitavách. (HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 206.)

503 LOACKER, pozn. 406, s. 14; *Neuer Theater-Almanach*. 1899, 10, s. 400.

504 V soupisu hereckého obsazení společnosti Franze Reisse jsou u herců uvedeny pouze iniciály křestních jmen. V mužské části souboru se sice vyskytuje jistý E. Neufeld a I. Neufeld, což by se mohlo ztotožnit se jmény Eugen a Ignatz. Problém je ovšem v ženské části souboru, kde ani jedna ze tří členek společnosti s příjmením Neufeld nemá iniciály svého jména takové, které by odkazovaly na manželku nebo dcery Ignatze Neufelda.

505 V roce 1873 to byl například herec Albert Löwinger ze znojemského městského divadla (Znaimer Stadttheater). Löwinger byl v té době v Mikulově již známý, neboť zde hostoval v roce 1863 se společností Karla Flora. V roce 1874 u Neufelda zase hostovali Henriette Löwe z Vídně a Anton Josef delli Zotti. (Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 8. 3. 1873, 14(10), s. 3; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*, 3. 10. 1874, 15–16(40), s. 2.)

506 Členové souboru byli následující: sl. Fritzi Elmenberg (k. freistädt Theater in Preßburg), sl. Anna Lafontaine (Stadttheater in Pilsen), sl. Olga Walla (Stadttheater in Linz), Herta Bassen (Stadttheater in Reichenberg), Hermine Becker (Gärtnerplatztheater in München), Elsa Welten (k. Stadttheater in Temesvar), Franz Kainz (Stadttheater in Graz), Carl Arnberg (k.k. Nationaltheater in Innsbruck), Carl Bassen (k.k. Hofburgtheater in Wien), Georg Bassen (Stadttheater in Linz), Fritz Digruber (Stadttheater in Krems), Emil Elmenberg (k. freistädt Theater in Preßburg), Ernst Müller (k. freistädt Theater in Ödenburg).

507 Theaternachricht. *Nikolsburger Wochenschrift*. 15. 6. 1912, 52(24), s. 1.

deňském Theater in der Josefstadt.⁵⁰⁸ Mimo Maxe a zmíněného Eugena, který hrál i v několika Maxových filmech,⁵⁰⁹ měli Neufeldovi ještě dcery Annu, Irene a Julii. Annu a Irene lze nalézt v roce 1920 v olomouckém divadle.⁵¹⁰

Zmíněné zápisy z matrik narození Maxe Neufelda a jeho bratra Eugena samozřejmě rozšířily poznání o Ignatzi Neufeldovi. Ten se narodil ve vídeňské části Gaudenzdorf, jeho otcem byl židovský obchodník Pinkus Neufeld, pocházející ze slovenské Senice (Szenitz) ležící v tehdejší severní části Uherska, a matkou Julie Gotlieb.⁵¹¹ S maželkou Josefinou, dcerou Simona Macheinera/Machainez, strojníka (Maschinenwärter) z Vídně, a Kathariny rozené Krbeček, se Ignatz Neufeld oženil v létě roku 1875 v Hranicích na Moravě (Mährisch Weißkirchen).⁵¹² Zajímavé je, že při štaci společnosti v Mikulově v roce 1873 již v souboru jistá paní Neufeld hrála.⁵¹³ V matrikách jsou Ignatz se svou ženou uváděni jako osoby bez vyznání (konfessionslos). Josefina Neufeld zemřela v roce 1911 v Brně, kde v té době byl její syn Max v angažmá.⁵¹⁴ Doložené místo a rok svatby Ignatze Neufelda a Josefiny, stejně jako datum a místo narození jejich synů Eugena a Maxe, umožňuje rozšířit mapu jejich pobytů o další potenciální štace. Zajímavé jsou také židovské kořeny Ignatze a patrně české kořeny jeho ženy Josefiny.

Společnost Ignatze Neufelda nepatřila mezi ty, které si na jednu či více sezon pronajímaly městská kamenná divadla. Svě štace měla spíše v menších městech, kam se vracela. Repertoárově se pak příliš neodkláněla od tehdejší produkce. V programové nabídce měla frašky a lidové hry se zpěvy, méně pak operety. Nevýrazné zastoupení operet v repertoárové skladbě společnosti může ukazovat na omezené hudební možnosti souboru. Za zmínku stojí například hra *Der Jude von Nikolsburg*, kterou zde Ignatz Neufeld uvedl při své první návštěvě. Jednalo se pravděpodobně o přepracování frašky se zpěvy *Lazarus Polkwitzer von Nikolsburg oder Die Landparthie nach Baden* od Friedricha Hoppa. Po uvedení této hry se v místním tisku recenzent konečně zaměřuje i na obecnost, respektive pouze na jednu část diváků, které upozorňuje na to, aby se svými kritikami „nestavěli

508 BÜTTNER, Elisabeth – DEWALD, Christian. *Das tägliche Brennen. Eine Geschichte des österreichischen Films von den Anfängen bis 1945*. Salzburg/Wien: Residenz, 2002. Sv. 1, s. 66.

509 V Mikulově si mohli na film Maxe Neufelda zajít v sobotu 24. září 1933, kdy zde byl uveden zvukový film *Zwei glückliche Herzen* (prem. 1932). (*Zweiglückliche Herzen. Nikolsburger Wochenschrift*. 22. 9. 1933, 73(38), s. 5.) Byl to také jeden z posledních Neufeldových filmů natočených do konce druhé světové války v Německu, neboť pro svůj židovský původ musel v roce 1933 Berlín opustit. (LOACKER, pozn. 406, s. 54, 55.)

510 LOACKER, pozn. 406, s. 14. Jistá Irene Neufeld se představila v Mikulově v roce 1905 se společností divadelní ředitelky Rosy Holdig. (Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 8. 7. 1905, 45–46(27), s. 1.)

511 Diözesanarchiv St. Pölten. Sign. 94149, Matrika narozených Guntersdorf, 1869–1888, s. 209.

512 Tamtéž.

513 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 15. 2. 1873, 14(7), s. 3.

514 LOACKER, pozn. 406, s. 14.

*do rolí velkoměšťáků, neboť zdejšímu publiku je cizí velkoměšťácká blazeovanost, a pokud je něco k smíchu, tak se neptá hlavy, ale směje se z celého srdce.*⁵¹⁵

Při své druhé návštěvě začal Neufeld spolupracovat i s místními obyvateli. Nejříve herec Anton Josef delli Zotti⁵¹⁶ připravil se zdejšími dětmi pohádku *Das Schneewittchen* Carla Augusta Görnera (1806–1884).⁵¹⁷ Z dětských herců v uvedeném představení vystupovala například Pauline Schwarzkopf, Hermine Deutsch či Gisela Kohn, která hrála Sněhurku.⁵¹⁸ V roce 1888 zase Neufeld přizval místní hudebně vzdělané obyvatelstvo ke spoluúčinkování v operetních představeních *Mein Leopold* a *Ein Wiener Bettelstudent*.⁵¹⁹ Strohost novinových recenzí bohužel neumožňuje ani jedno uvedené představení blíže rekonstruovat.

Ignatz Neufeld začal jako jeden z mála využívat zdejšího týdeníku k propagaci svých představení. Před prvním představením diváky v samostatném příspěvku pozdravil, představil jim repertoár a nabídl jim možnost získání abonmá na dvanáct představení, které například v roce 1873 vyšlo na 4 zlaté. Před odjezdem společnosti zase divákům poděkoval za zájem a rozloučil se s nimi.⁵²⁰

Wilhelm Pohl

Dalším divadelním ředitelem, který se do Mikulova často vracel, byl Wilhelm Pohl. Na rozdíl od Neufelda jsou jeho pobyty na území Moravy a Slezska doloženy o něco více. V sezoně 1868/1869 a 1870/1871 působil v Městském divadle v Krnově, v roce 1876 v Šumperku a v roce 1878 ve Svitavách.⁵²¹

Wilhelm Pohl pobýval v Mikulově poprvé od června do září 1873. Vzhledem k tomu, že Neufeld odtud se svou společností odjížděl v březnu stejného roku,

515 „*Es wäre wünschenswerth, wenn sich einzelne Besucher nicht so bemerkbar machen würden und bei der Kritik sich nicht auf großstädtischen Boden stellten, denn unser heimisches Publikum weiß nichts von der Blasirtheit des Großstädtischen und wenn es lachen will, fragt es nicht erst den Kopf, sondern lacht aus vollem Herzen.*“ (Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 18. 1. 1873, **14**(3), s. 4.)

516 Herec stejného jména působil v roce 1881 ve společnosti Josefa Lacknera a v roce 1904 v Městském divadle v Pasově. (*Neuer Theater-Almanach*. 1904, **15**, s. 495.) Zda se jedná o stále stejnou osobu, není zřejmé.

517 Theaternachricht. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 24. 10. 1874, **15–16**(43), s. 4.

518 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 31. 10. 1874, **15–16**(44), s. 3.

519 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 9. 6. 1888, **28–29**(23), s. 1.

520 Voranzeige. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 1. 2. 1873, **14**(5), s. 4; Danksagung und Abschied. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 22. 3. 1873, **14**(12), s. 3.

521 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 117, 176, 206.

dostala se místním příznivcům divadla možnost velmi pestrého divadelního vyžití. Takto bohatá sezona se samozřejmě neobešla bez toho, aby diváci viděli jednu hru ve dvou nastudováních, jak tomu bylo například s obrazy ze života *Von Stufe zu Stufe* od Huga Müllera (1831–1882), které měly na repertoáru obě společnosti.⁵²² Ne všichni obyvatelé si ovšem mohli dovolit navštěvovat tak velkorysý divadelní program, který se jim v rámci jednoho roku náhodou naskytl, na což pochopitelně více doplatil Pohl. Ten navíc bojoval i s nepříznivými klimatickými podmínkami, resp. vysokými letními teplotami. Pohl tak sice v sobotu 12. července slavnostně otevřel nově postavenou letní divadelní scénu na měšťanské střelnici,⁵²³ v důsledku velkých veder byla však představení přesouvána do hostince Zum wilden Mann nebo byla úplně zrušena. Jistou roli v menší návštěvnosti musely určitě hrát i probíhající polní práce.

Masivní návštěvnost měla pouze hra *Mann ohne Urtheil* pojednávající o slavném místním rodákovi Josefu Sonnenfelsovi od autora Leopolda Sacher-Masocha (1836–1905), uvedená v neděli 10. srpna 1873.⁵²⁴ Bohatou účast vykazoval i program k oslavě narozenin císaře Františka Josefa I. (1830–1916), který se uskutečnil další neděli 17. srpna. V úvodu těchto oslav pronesla jedna z hereček Pohlovy společnosti prolog nazvaný *Österreichs Stern*, který byl otištěn v plném znění i v týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift*,⁵²⁵ následoval přednes vlastenecké básně *Mein Österreich* a představení *Ein junger Monarch* od Johanna Leitnera (1849–1922).⁵²⁶ Podobné slavnostní akce nebyly samozřejmě nijak nezvyklé, neboť kultura v německých městech se vyznačovala lojalitou vůči vládnoucí dynastii.⁵²⁷ Mimo oslav narozenin se pak slavilo také například uzdravení některého člena vládnoucího rodu. Divadelní ředitel Anton Reichmann uvedl v Mikulově 23. srpna 1862 v rámci slavnostního večera, jehož se aktivně účastnili i místní obyvatelé, představení konané na počest uzdravení císařovny Alžběty Bavorské (1837–1898).⁵²⁸

Podruhé se Wilhelm Pohl objevil v Mikulově na přelomu let 1875 a 1876. V té době využil aktuálně probíhající plesové sezony a rozpočet své společnosti vylepšo-

522 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 15. 2. 1873, 14(7), s. 3; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 23. 8. 1873, 14(34), s. 2–3.

523 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 12. 7. 1873, 14(28), s. 4.

524 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 16. 8. 1873, 14(33), s. 4.

525 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 23. 8. 1873, 14(34), s. 3.

526 Tamtéž.

527 HUDCOVÁ, pozn. 428, s. 59.

528 Der Theaterdirektor Herr... *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 23. 8. 1862, 3(34), s. 135; Danksagung. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 30. 8. 1862, 3(35), s. 140.

val půjčováním masek a kostýmů.⁵²⁹ Naposledy hrál v Mikulově od března do dubna 1879, kdy sem přijel ze štace v blízkých Valticích.⁵³⁰ V březnu následujícího roku pobýval v Břeclavi, odkud pak měl odjet do Hodonína.⁵³¹ Je tedy možné, že v období od odjezdu z Mikulova do příjezdu do Břeclavi hostoval se svou společností stále na jižní Moravě nebo v Dolním Rakousku.

Už při své první návštěvě v Mikulově v roce 1873 si divadelní ředitel Wilhelm Pohl získal recenzenta místního týdeníku, který o jeho společnosti napsal: „*Jak víme z vlastní zkušenosti, je pro ředitele malé divadelní společnosti velmi obtížné angažovat vhodné členy, a podaří-li se mu to s velkými oběťmi, pak ho čeká to nejtěžší: dosáhnout harmonického spolupůsobení nově angažovaných členů. Je věcí režiséra, jak to dokonale vyřešit ke spojenosti členů i publika; když člověk vidí hru této malé společnosti, přenesse se do atmosféry dvorských divadel, kde je většina členů angažována na celý život a své role se učí nazpaměť v poklidném tempu. Ale poděkování náleží i samotným členům, kteří se tak rychle zorientovali v nových podmínkách, jak tomu bylo v tomto případě. – Dále chceme upozornit ještě na něco, co se mnohým jeví podružným, ale často bývá hlavní věcí: kostýmy a dekorace. Obojí si v tomto případě zaslouhuje pochvalu a tato skutečnost opět dokazuje režisérovo úsilí, zalíbit se publiku a razit cestu sobě a své společnosti v časech dnešních i budoucích.*“⁵³²

Z podtextu recenzentových slov je sice cítit i snaha vyburcovat k návštěvě představení co nejvíce diváků, neboť kvůli vysokým vedrům se Pohlova společnost potýkala s nezájmem publika, uvedené hodnocení ovšem také popisuje situaci kočovných společností přijíždějících do Mikulova, resp. menších měst. Společnosti byly neustále omezovány častou migrací hereckých osobností, které si sice dokázaly udržet během sezony v městských divadlech, když se ale vydaly na štace po menších městech, část herců ztratily a musely hledat nové. Současně i v menších městech musely společnosti, pokud si chtěly získat diváky, udržovat jistou kvalitu. Ta se pak týkala nejen repertoáru a hereckých výkonů, ale také kostýmů a dekorací.

529 Costüme für... *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 12. 2. 1876, 17–18(7), s. 4.

530 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 22. 2. 1879, 20(8), s. 1.

531 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 6. 3. 1880, 21(10), s. 1.

532 „*Wie wir aus eigener Anschauung wissen, hält es dem Direktor einer kleinen Theater-Gesellschaft sehr schwer, passende Mitglieder zu engagiren, und gelingt ihm dieses mit bedeutenden Opfern, so bleibt noch das Schwerste: das harmonische Zusammenwirken der neu engagirten Mitglieder zu bewerkstelligen. Dieses ist die Sache des Regisseurs, vollkommen, sowohl zur Zufriedenheit der Mitglieder wie des Publikums gelöst; man fühlt sich ganz in die Lust der Hoftheater, wo die meisten Mitglieder für Lebenszeit engagirt sind und ihre Rollen mit der Zeit auswendig gelernt haben, versetzt, wenn man das Spiel dieser kleinen Gesellschaft sieht. Aber Dank muß man auch den Mitgliedern selbst wissen, die sich so schnell in neue Verhältnisse finden, wie es hier der Fall ist. – Ferner wollen wir noch auf Etwas aufmerksam machen, was Vielen nebensächlich erscheint, öfters aber eine Hauptsache ist: die Kostüme und Dekorationen. Beides ist hier untadelhaft und zeigt auch dieser Umstand wieder von dem Bestreben des Direktors, dem Publikum zu gefallen und sich und seiner Gesellschaft für jetzt und später Bahn zu brechen.*“ (*Theater. Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 12. 7. 1873, 14(28), s. 4.)

Josef Lackner

Posledním divadelním ředitelem, který se do Mikulova několikrát vrátil, byl Josef Lackner (1839–1909). Lackner, narozen v Ebensee v Horním Rakousku, pocházel z divadelního prostředí, jeho rodiče Johann Lackner a Anna Maria rozená Danspet (Tansbet) byli herci. Divadelní kořeny rodiny lze však sledovat minimálně k jeho dědovi z matčiny strany, herci Andreasi Danspetovi.⁵³³ Jako divadelní ředitel, kterým byl od roku 1876, byl znám zvláště na severní Moravě a ve Slezsku. V této oblasti prokazatelně působil od roku 1877, kdy pobýval v Moravské Třebové (Mährisch Trübau).⁵³⁴ Do Mikulova poprvé zavítal v listopadu 1881. Následně se sem vrátil o dva roky později, po ukončení pobytu v Uherském Hradišti, a zdržel se zde od října do prosince.⁵³⁵ Naposled do Mikulova se svou společností přijel až v listopadu 1908. V létě následujícího roku pak přinesl místní tisk, dokonce na titulní straně, zprávu o jeho úmrtí, ke kterému došlo v Mikulově.⁵³⁶ Podle matriky zdejšího kostela svatého Václava zemřel 3. srpna na selhání srdce (Herzlähmung).⁵³⁷ O dva dny později byl na tehdejší městském hřbitově pohřben. Drobnou zajímavostí je fakt, že ač byl pochován jako křesťan, pobýval v době svého úmrtí v židovské čtvrti na dnešní Husově ulici v domě, který patřil židovské obci.⁵³⁸ Vzhledem k tomu, že v místním dobovém tisku chybí zprávy o divadelních představeních Lacknerovy společnosti, je možné, že zde tehdy sedmdesátiletý Josef Lackner dožíval už od konce roku 1908, kdy zde zaručeně hrál. 31. ledna 1908 mu zemřela v Zábřehu na Moravě (Hohenstadt) jeho žena Julie,⁵³⁹ což mohlo jeho rozhodnutí zůstat v Mikulově a dále již nepokračovat ještě utvrdit. V té době už společnost stejně vedl jeho syn Josef.⁵⁴⁰ O dalším vývoji divadelního rodu Lacknerů bude řeč později.

533 Österreich, Linz, rk. Diözese (Oberösterreich), Ebensee (Langbath), Sig. 106/1839, Taufen 1839 (narození J. Lacknera). Dostupné online. [cit. 1. 9. 2018]. URL: <<http://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/oberoesterreich/ebensee-langbath/106%252F1839/?pg=35>>.

534 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 225.

535 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 29. 10. 1881, 22(44), s. 1.; *Deutscher Bühnen-Almanach*. 1884, 48, s. 293–294.

536 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 7. 8. 1909, 49–50(32), s. 1.

537 Tato informace vychází z údaje v matrice, kde je uvedena adresa Hauptgasse 21 Srov. MZA, fond E67 (Sbírka matrik). Sign. 2954, Matrika zemřelých Mikulov – sv. Václav, 1870–1918, s. 574.). Za konkrétnější informaci o tom, komu dům patřil, děkuji Miroslavu Koudelovi z Regionálního muzea v Mikulově.

538 Todesfall. *Nikolsburger Wochenschrift*. 7. 8. 1909, 49–50(32), s. 1.

539 KOSCH, pozn. 435, s. 1146.

540 *Neuer Theater-Almanach*. 1907, 18, s. 572.

Paul Holdig – Rosa Holdig

Mikulov se často stával zastávkou pro divadelní soubory, které tudy projížděly z území Dolního Rakouska nebo opačně. Několikrát se zde zastavil například Paul Holdig (?–1904). Poprvé sem přijel na jaře 1896, kdy Mikulovem projížděl se společností „Die Wiener Operettengesellschaft–Treu“ nebo pouze „Die Wiener Operettengesellschaft“.⁵⁴¹ Pravděpodobně měl v Mikulově s operetním repertoárem velký úspěch, neboť se zde zastavil i na konci srpna, kdy cestoval zpět do Vídně. V té době byl však pouze uměleckým vedoucím souboru, ředitelem společnosti byl pak výše zmíněný Johann Hugo Treu.

V Mikulově Holdig pobýval i v květnu 1897, tehdy už jako divadelní ředitel, který měl v pronájmu sál ve Šternberku.⁵⁴² Stále si ovšem udržoval kontakty s rakouským divadelním prostředím a po konci sezony odjížděl hrát do Neulengbachu u Vídně.⁵⁴³ Pro diváky ze Šternberku a vlastně i z Mikulova musela být tato společnost zárukou kvality, neboť Holdigova štace v blízkosti Vídně musela mít vliv i na volbu repertoáru společnosti, který svou kvalitou respektoval úroveň vídeňského divadla. Na mikulovské štaci v roce 1897 sice v repertoáru jeho společnosti nejsou obsaženy operety, nechybí však díla rakouských autorů, jako například Franze von Schönthana (1849–1913).

Po smrti Paula Holdiga převzala společnost jeho žena Rosa Holdig,⁵⁴⁴ která na pobyty svého manžela v Mikulově navázala a v letech 1905 až 1909 se zde opět na cestě do Neulengbachu pravidelně zastavovala.⁵⁴⁵ Rosa Holdig nabízela, na rozdíl od výše zmíněných společností, i náročnější repertoár, a to například dramata Friedricha Schillera *Kabale und Liebe*, *Wilhelm Tell*, *Die Räuber*, nebo Hermanna Sudermanna *Heimat a Stein unter Steinen*.⁵⁴⁶ V roce 1905 se v Mikulově účastnila také Letních slavností (Sommerfest), které se konaly v sobotu 9. července v zahradě židovské školy, kde uvedla veselohru od Victoriena Sardoua v překladu Emile de Najace *Cyprienne*.⁵⁴⁷ Poslední návštěva divadelního souboru pod vedením Rosy Holdig proběhla v roce 1908, výjimečně zde ale hráli v září, tedy až po návratu z Rakouska. V té době byl už uměleckým vedením souboru pověřen Eduard Kränzel.⁵⁴⁸

541 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 11. 4. 1896, **36–37**(15), s. 1.

542 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 226.

543 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 1. 7. 1905, **45–46**(26), s. 1

544 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 113.

545 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 20. 5. 1905, **45–46**(20), s. 1; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 5. 5. 1906, **46–47**(18), s. 1.

546 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 1. 7. 1905, **45–46**(26), s. 1; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 18. 5. 1907, **47–48**(20), s. 1

547 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 8. 7. 1905, **45–46**(27), s. 1.

548 Jedná se nejspíše o Eduarda Kränzla, který od roku 1911 působil jako spolutvůrce v divadelní společnosti Wilhelminy Fink. (HUDCOVÁ, pozn. 428, s. 188.)

KULTURNÍ STYKY S VÍDNÍ PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU

O Mikulov projevovala zájem i divadla z jiných koutů monarchie, která městem projížděla na turné po českých zemích nebo se z něj vracela. Na rozdíl od „tradičních“ kočovných společností se ovšem jednalo jen o krátkodobé pobyty. Tato zájezdová představení byla pro místní zájemce o divadlo výrazným zpestřením, neboť se z větší části jednalo o renomované soubory, které vyhledávaly spíše zázemí velkých měst. Je zřejmé, že zastavení v Mikulově byla pro tato divadla dána hlavně trasou jejich cesty, na druhou stranu divadelní ředitelé museli vnímat Mikulov jako kulturní město, kde nebude jejich produkce ztrátová. Opomenout samozřejmě nelze ani skutečnost, že zastavení v Mikulově mohlo souborům nabídnout příležitost si některá, zvláště nově vzniklá, představení „zkušebně“ odehrát ještě předtím, než je představí ve větších městech.⁵⁴⁹

Před první světovou válkou v Mikulově například vystupovalo Městské divadlo z Osijeku (Stadttheater in Esseg), které zde 14. srpna 1906 uvedlo hru *Die Juden* od Eugena Tschirikowa.⁵⁵⁰ V dubnu 1911 hostoval v hotelu Rose „1. Tegernseer Bauerntheater“ pod vedením ředitele Fritze Müllera, který na Velikonoční neděli uvedl lidovou hru Ludwiga Ganhoferera *Der Prozesshansl* a na Velikonoční pondělí představení *Der Dorfpfarrer*. Výdělek z prvního představení byl věnován na chudé.⁵⁵¹

Divadlům přijíždějícím do Mikulova, resp. na území Moravy, z jiných částí monarchie vévodila divadla z Vídně. Německojazyčná oblast Moravy a Slezska měla ostatně

549 Tuto tezi vyslovila i Ursula Stamberg v souvislosti s pohostinskými vystoupeními vídeňských souborů na území celého Československa. (Srov. STAMBERG, Ursula. Německé divadlo v Praze ve 30. letech. *Hudební věda*. 1996, 4, s. 326.)

550 Eine interessante Theatervorstellung. *Nikolsburger Wochenschrift*. 4. 8. 1906, 46–47(31), s. 1.

551 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 8. 4. 1911, 51(14), s. 1; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 15. 4. 1911, 51(15), s. 1.

před rokem 1918 a vlastně i za první republiky tradiční vazby na Vídeň. Německá populace k Vídní vzhlížela jako k centru kultury a vídeňští umělci zde zase nacházeli vděčné publikum. Snadné dostupnosti vídeňského umění na Moravě a ve Slezsku samozřejmě nahrávalo i budování infrastruktury spojující metropoli s těmito oblastmi.

Jak bylo výše uvedeno, kulturní styky s Vídní byly v Mikulově běžné již od 17. století. Na konci 19. století s rozvojem dopravních možností se však tyto kontakty ještě zintenzivnily. Kromě souborů nabízejících operetní nebo kabaretní produkce⁵⁵² se zde objevily i společnosti, které přivázely v jistém smyslu osvětovou tematiku. Na přelomu let 1913 a 1914 hostoval v Mikulově, v tehdy nově otevřeném divadelním sále v hotelu Rose⁵⁵³ soubor uváděný pod názvy Wiener Residenz Ensemble nebo také Neue Wiener Bühne. Divadlo vzniklo roku 1908 na půdě někdejšího Harmonietheater ve Vídni a od roku 1912, kdy divadlo vedl Emil Geyer (1817–1942), získalo pověst průbojného divadla propagujícího expresionistické či naturalistické autory.⁵⁵⁴ V repertoáru uvedeném v Mikulově se tak objevilo i drama *Die Schiffbrüchigen* (původně *Les Avariés*) z roku 1902 od francouzského dramatika Eugèna Brieux (1858–1932). Jeho režisérkou byla manželka vedoucího souboru Ellen Geyer-Neustädter.⁵⁵⁵

Tématem uvedené hry, v českém prostředí známé pod názvem *Utajované zlo*, je pohlavní nemoc syfilis a její přenos. Vídeňský soubor ji na svém turné uváděl jako představení výhradně pro dospělé, aby tím otevíral diskuzi o nebezpečí pohlavních chorob. Při pobytu společnosti v Praze v únoru 1914 předcházela představení přednáška s besedou.⁵⁵⁶ V Mikulově patrně přednáška nebyla. Redaktor mikulovského týdeníku, který samozřejmě vnímal choulostivost této hry, nechal alespoň v předstihu otisknout převzatou recenzi z jejího vídeňského uvedení, která vyšla 3. listopadu 1913 ve vídeňském periodiku *Neuen Freien Press*.⁵⁵⁷ Po místním představení pak vychválil hlavně její poučnost, zobrazení mezer v zákonodárství či kritiku společenských zásad, které brání v boji s touto nemocí. Důležitá by byla podle něj i veřejná diskuze nad touto problematikou, které by se žádný dospělý neměl vyhýbat. Následně svá slova zakončuje narážkou na pokrytecké měšťanské prostředí, které tuto diskuzi odmítá, ale přitom „*rodice často berou své děti do tingl-tanglu a varieté, kde jsou uváděny scény, při kterých by se i opice zarděla*“.⁵⁵⁸ Tato slova jsou současně i parafrází povzdechu lékaře z Briexovy hry.

552 Wiener Komiker-Abend. *Nikolsburger Wochenschrift*. 18. 2. 1899, 39–40(7), s. 1.

553 Gastspiel. *Nikolsburger Wochenschrift*. 6. 12. 1913, 53(49), s. 2.

554 LUDVOVÁ, Jitka. *Až k hořkému konci. Pražské německé divadlo 1845–1945*. Praha: Academia, 2012, s. 235.

555 Tamtéž.

556 Tamtéž.

557 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 27. 12. 1913, 53(52), s. 2.

558 „*Wie oft führen Eltern ihre Kinder in Tingl-Tangls und Varietés, wo ihnen Scenen vorgeführt werden, bei denen ein „Affe“ erröten müsste.*“ (Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 17. 1. 1914, 54(3), s. 2.)

Osvětová představení, i když s méně citlivou problematikou, nebyla v Mikulově nezvyklá. 25. října 1930 se v sále hotelu Rose konal divadelně-filmový večer s mottem: „*Kampf gegen die Tuberkulose*“. Po úvodu koncipovaném vídeňským odborníkem na tuberkulózu primářem dr. Hansem Poindeckerem sehráli členové souboru s názvem „Rakouské sociálně-hygienické jeviště“ (Die österreichische sozialhygienische Bühne) představení z pera dr. Franze Karnera *Liebe verpflichtet*, jehož smyslem a účelem bylo lidově poučit o tuberkulóze. Poté následoval film *Licht, Luft und Ernährung* od prof. Pirqueta.⁵⁵⁹

Wiener Residenz Ensemble, který při své první návštěvě strávil v Mikulově necelý měsíc, zdejší obyvatele pouze „nešokoval“, ale nabídl jim také odlehčený repertoár, například konverzační komedii *Cyprienne* od francouzského autora Victoriena Sardoua. V titulní roli ohromovala zdejší publikum známá herečka Philine Tormin (1892–1924), která za své výkony několikrát sklídila potlesk na otevřené scéně.⁵⁶⁰

Uvedená vídeňská společnost zahájila v Mikulově pestrý divadelní půlrok. Po lednovém vystoupení se zde krátce objevila i na začátku února,⁵⁶¹ když tudy projížděla na turné po Československé republice. V polovině března 1914 pak bavit místní publikum „satirickými přednáškami, šansony, operními zpěvy a žerty“ slavný vídeňský kabaret Fledermaus (Wiener Cabarett-Ensembles Fledermaus) s uměleckým šéfem Heinzem Hanusem.⁵⁶² O dva týdny později, tedy poslední víkend v březnu 1914, se v Mikulově zastavila herecká společnost pod názvem Wiener Bühnenkünstler, jejímž vedoucím byl Eugen Jensen.⁵⁶³ Nadvládu vídeňských souborů porušilo jen dubnové hostování bývalých členů znojemského divadla pod vedením Roberta Neltona⁵⁶⁴ a květnová návštěva operetní společnosti pod vedením divadelního ředitele Hirschbergera.⁵⁶⁵ Posledním divadlem, které v tom roce Mikulov navštívilo, byla herecká společnost opět s názvem „Wiener Bühnenkünstler“. Zda se jednalo o tu stejnou, kterou vedl Eugen Jensen, není zřejmé. Společnost zde ve čtvrtek 21. června uvedla operetu skladatele Lea Aschera *Der Vergeltsgott*.⁵⁶⁶ Uvedené představení bylo také na delší čas posledním, neboť následným

559 Ein Theater und Filmabend... *Nikolsburger Wochenschrift*. 17. 10. 1930, **70**(42), s. 6.

560 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 20. 12. 1913, **53**(51), s. 2.

561 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 7. 2. 1914, **54**(6), s. 1.

562 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 14. 3. 1914, **54**(11), s. 2.

563 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 28. 3. 1914, **54**(13), s. 1; Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 21. 3. 1914, **54**(12), s. 3. Nejspíše se jednalo o Franze Hirschbergera, který ještě v roce 1908 působil jako herec ve společnosti Carly Dorn v rakouském Leobenu. Členem této společnosti byl i herec Kurt Bachmann, který vystupoval v roce 1914 společně s Hirschbergerem v Mikulově. (*Deutsches Bühnen-Jahrbuch*. 1908, **19**, s. 450–451.)

564 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 11. 4. 1914, **54**(15), s. 1.

565 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 16. 5. 1914, **54**(20), s. 1.

566 Ensemblegastspiel... *Nikolsburger Wochenschrift*. 30. 5. 1914, **54**(22), s. 2; Ensemblegastspiel... *Nikolsburger Wochenschrift* 6. 6. 1914, **54**(23), s. 2.

vypuknutím první světové války byla samozřejmě všechna další divadelní hostování v Mikulově přerušena.

Vídeň jako rozvinuté centrum divadelní kultury ovlivňovala i repertoár společností působících na Moravě a ve Slezsku, což je možné sledovat i na společnostech přijíždějících do Mikulova. Z programů uveřejňovaných v mikulovském týdeníku je patrné, že vídeňská, potažmo rakouská tvorba měla v repertoárové nabídce společností výrazné zastoupení. Hrála se díla Ferdinanda Raimunda (1790–1836), Friedricha Ernsta Hoppa (1789–1869), Johanna Nestroye (1801–1862), Hermanna von Mosenthala (1821–1877), Aloise Berly (1826–1896), O. F. Berga (1833–1886). U společností nabízejících i operety pak vídeňští autoři pochopitelně dominovali. Z této oblasti byla v Mikulově k vidění díla Franze von Suppého (1819–1895), Karla Millöckera (1842–1899), Johanna Strausse ml. (1825–1899). S 20. stoletím, kdy přicházela nová generace vídeňských skladatelů, se objevovaly operety Franze Lehára (1870–1948), Emmericha Kálmána (1882–1953) a Edmunda Eyslera (1874–1949). Pro upřesnění lze uvést, že patrně jako první přivezl operetní repertoár do Mikulova divadelní ředitel Wilhelm Pohl v roce 1873, ten měl na repertoáru například Suppého díla *Flotte Bursche* a *Zehn Mädchen und kein Mann* či Offenbachovu operetu *Die Hochzeit bei Laternenschein*.⁵⁶⁷

567 Theater-Nachricht. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 12. 7. 1873, 14(28), s. 4; Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 6. 9. 1873, 14(36), s. 2–3.

DIVADELNÍ ČINNOST MÍSTNÍCH SPOLKŮ

K rozmachu spolků přispěla společensko-politická situace po roce 1848 a poté hlavně vznik Rakouska-Uherska v roce 1867, kdy byla utvořena nová ústava, jejíž součástí byly dva zákony věnované sdružování občanů. Jednalo se o zákon o právu spolkovém a zákon o právu shromažďovacím. Spolky se staly místem setkávání a společenské volnočasové zábavy. Byly hnací silou při vytváření občanské společnosti a významným faktorem určujícím a organizujícím sociální vztahy člověka. Nelze však opomenout i skutečnost, že s sebou současně přinesly i nacionální, sociálně-kulturní a mentální ohraničení. Formování měšťanské společnosti a její aktivní účast ve volnočasových zájmových skupinách se nevyhnulo ani Mikulovu. Nejstarší takovou skupinou byl Měšťanský střelecký spolek (Bürgerlicher Schützen-gesellschaft), který byl založen už v roce 1712. Za ním následoval v roce 1850 Okresní spolek pro hospodářství a vinařství (Bezirksverein für Landwirtschaft und Weinbau). Ve druhé polovině 19. a na začátku 20. století zde pak existovalo asi třicet různých spolků. Mezi nimi například Německý školský spolek (Deutscher Schulverein), podporující pěstování německého jazyka a školství, či Německý tělovýchovný spolek (Deutscher Turnverein). Z židovských spolků lze jmenovat Hilaritas (Geselligkeits-Verein Hilaritas) či sportovní klub Makkhabi.⁵⁶⁸

Velmi rozšířené byly samozřejmě spolky pěvecké či hudební, které měly ve své organizační struktuře také divadelní soubor. Tyto spolky v jistém smyslu navazovaly na zdejší hudební kulturu, jejíž kořeny sahají až ke kardinálu Františku Dietrichsteinovi. Ostatně loretánský a václavský seminář, které kardinál založil, fungovaly až do třicátých let 20. století.⁵⁶⁹ Důležité místo v hudební výchově zaujímal i mikulovské gymnázium,

568 ELSINGER, pozn. 44, s. 153–177.

569 ZEMEK, Metoděj. *Gymnázium Mikulov 1631–1981. Almanach k třístému padesátému výročí založení mikulovského gymnázia*. Brno: Muzejní a vlastivěd. společnost, 1981, s. 40; CZAJKOWSKI, Igor. *Hudební*

v jehož řadách lze ve sledovaném období nalézt řadu výrazných osobností. Mezi lety 1753–1756 tu například působil jako prefekt a profesor filozofie významný představitel řádové hudby Jan Antonín Brossmann (řeholním jménem Damasus a Sancto Hieronymo, 1731–1798). Z jeho tvorby se mimo teoretických spisů zachovalo kolem 20 mší, 60 ofertorií a čtyřdílná kantáta o turecké vojně.⁵⁷⁰ Další výraznou postavou byl Václav Kalous (Simon a Sancto Bartholomeo, 1715–1786), autor řady chrámových skladeb, který od roku 1745 zastával funkci regenschoriho kolejniho kostela sv. Jana Křtitele. Po odchodu z Mikulova pobýval Kalous na piaristickém gymnáziu v Kosmonosích, kde mimo jiné učil i českého hudebního skladatele Františka Xavera Brixiho (1732–1771).⁵⁷¹ Z pozdějšího období lze jmenovat například Josefa Schwarze (1811–1886), jenž v letech 1842–1846 vyučoval na gymnáziu, resp. v loretánském semináři sólovému zpěvu, sborovému zpěvu a hře na hudební nástroje. Schwarz byl v době studií na pražské filozofické fakultě členem sboru opery Stavovského divadla v Praze. Poté, co opustil Mikulov, se stal ředitelem Liechtensteinského pěveckého a hudebního semináře v Kroměříži.⁵⁷² V neposlední řadě je možné zmínit sbormistra, varhaníka a skladatele Ernesta Stoibera (1833–1889), který na piaristickém gymnáziu působil od roku 1845 do roku 1853, kdy odešel do Vídně.⁵⁷³

Nejstarší kulturní aktivity měšťanů by bylo možné hledat ve spojitosti s církevními festiviti v 17. století. Minimálně od začátku 19. století pořádali měšťané též dobročinné akademie. Například v roce 1811 žádal hudební ředitel (Musicdirector) Lorenz Greiner (1775–1846)⁵⁷⁴ knížete Františka Josefa Dietrichsteina o zapůjčení zámeckého kamenného sálu (Steineren Saal) z důvodu pořádání dobročinné akademie společností zdejších přátel hudby (Nikolsburger Musikfreunde).⁵⁷⁵ Tento hudební spolek žádal ze stejného důvodu o zapůjčení zámeckých prostor i v roce 1818.⁵⁷⁶ Samozřejmě nelze opomenout ani činnost Ignaze Rochledera, o níž byla řeč výše. Blíže neurčité ochotnické představení se mělo hrát i 5. dubna 1826, kdy místní ochotníci připravili a uvedli v rámci komponovaného večera krátkou hru k počtě uzdravení císaře.⁵⁷⁷

semináře v Mikulově v období 1895–1939. In *RegioM 2000-2001. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2001, s. 87–88.

570 VRBKA, Svatopluk. *Kronika gymnázia Mikulov. Almanach k 370. výročí založení piaristického a 65. výročí vzniku českého gymnázia v Mikulově*. Mikulov: Regionální muzeum, 2001, s. 13.

571 ZEMEK, pozn. 569, s. 24.

572 SVÁTEK, pozn. 171, s. 226.

573 FASTL, Christian. Stoiber Ernst. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Sv. 13 (Lfg. 61, 2009), s. 302.

574 Datum narození a úmrtí je převzato z digitalizovaných matrik. Dostupné online. [cit. 23.2.2016]. URL: <http://www.nikolsburg.eu/OFB/Nikolsburg/vf1_allf.html>.

575 MZA, fond F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 22.

576 Tamtéž, fol. 18, 20.

577 BÄUERLE, Adolf. *Gott erhalte Franz den Kaiser. Erinnerungsbuch der Unterthanenliebe*. Wien: Anton v. Haykul, 1827, s. 54.

V roce 1847 uspořádal nejméně dvě dobročinné akademie i místní probošt Vincenz Weintridt (1778–1849).⁵⁷⁸ Jejich výtěžky měly být věnovány na založení dětské opatrovny (Kleinkinderbewahranstalt), údajně prvního zařízení tohoto druhu na Moravě.⁵⁷⁹ Na první dobročinné akademii 26. března zazněla pod vedením regenschoriho Josefa Wolfa díla Wolfganga Amadea Mozarta a Josefa Haydna. Tohoto vystoupení se účastnilo 20 zpěváků a 31 instrumentalistů především z řad učitelů. Akademie se znovu opakovala 18. července. Na jejím programu bylo opět Haydnovo dílo, respektive oratorium *Die Schöpfung*.⁵⁸⁰ Bezesporu se jednalo o výraznou kulturní událost, což dosvědčuje také fakt, že se zpráva o ní dostala i na stránky periodika *Wiener Theaterzeitung*, vydávaného Adolfem Bäuerlem (1786–1859).⁵⁸¹

O založení prvního pěveckého spolku se začalo uvažovat minimálně v roce 1860, což dokládá článek z místního týdeníku ze dne 22. 9. 1860 „Aufruf zur Gründung eines Gesangs – Vereins in Nikolsburg“ doplněný citátem německého spisovatele a básníka Johanna Gottfrieda Seumeho (1763–1810): „*Wo man singt, da laß‘ dich ruhig nieder, böse Menschen haben keine Lieder*“,⁵⁸² ve volném překladu: „*Kde se zpívá, tam zklidni se, špatní lidé nezpívají písně.*“ Autor článku se vznikem pěveckého sdružení očekával výrazné obohacení kulturního vyžití v Mikulově, které město vytrhne ze strnulé každodennosti a současně se stane i důležitým spojujícím článkem rozpolcené společnosti.⁵⁸³ Při obecném pohledu do historie města se zdá, že se zdejší měšťané i církevní a školské instituce neustále snažili udržovat bohatý kulturní život. S každou novou generací, se však objevuje jistá kritičnost k nabízenému stavu a potřeba dalšího rozvoje.

K prvnímu pokusu založit pěvecký spolek došlo začátkem roku 1861, kdy se ustanovil Mikulovský mužský pěvecký spolek (Nikolsburger Männergesangs Ve-

578 Weintridt dříve působil jako profesor na vídeňské univerzitě, k jeho posluchačům tehdy patřili například hudební skladatel Franz Schubert (1797–1828), malíř Moritz von Schwind (1804–1871) nebo kníže Josef František Dietrichstein (1798–1858). Kvůli svým liberálním názorům a pro své styky s Bernardem Bolzanem (1781–1848) byl v roce 1834 zbaven profesury a poslán do Retzu, kde působil dalších dvanáct let jako farář, než jej kníže František Josef Dietrichstein (1767–1854) prosadil na místo probošta v Mikulově. K jeho nepřehlédnutelným počínům patří například zřízení večerní školy pro dospívající mládež, dětských jeslí, opatrovny nebo špitálu pro služebné osoby. Tyto realizace také sám financoval. (Srov. KOUDELA, Miroslav – VRBKA, Jiří. *Verbo et exemplo. Dějiny Význačné kolegiální kapituly a kostela sv. Václava v Mikulově*. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 2007, s. 57; RICHTER, pozn. 12, s. 231–232; ZEMEK, Metoděj. Od Voigta k Weintridtovi. *Jižní Morava*. 1984, 20, s. 98–99.)

579 KOUDELA – VRBKA, pozn. 578, s. 57.

580 H. W. (Hans Welzl) Musik und Bühne. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 7. 1904, 44–45(30), s. 1. Žádosti o povolení jsou uloženy v Moravském zemském archivu. MZA, F 72 (Velkostatek Mikulov). Inv. č. 3725, sign. 17, kart. 1286, folio 21, 22.

581 H. W. (Hans Welzl) Musik und Bühne. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 7. 1904, 44–45(30), s. 1.

582 Aufruf zur Gründung eines Gesangs-Vereins in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 22. 9. 1860, I(12), s. 1.

583 Tamtéž.

rein). Předsedou byl dr. Schmidt, členy výboru se stali předseda židovské obce Sigmund Blau, dr. Leopold Götz, K. Lebwohl a dr. Sigmund Schmelkes. Místa sbormistrů obsadily v té době asi nejvýraznější mikulovské hudební osobnosti, Johann Tutschka a Johann Karolus.⁵⁸⁴ Tutschka měl v rámci spolku také vést a učit mladé zpěváky.⁵⁸⁵ Dle personálního složení se zcela jistě jednalo o prestižní sdružení, v němž se soustřeďovaly vlivné osobnosti zdejšího veřejného života, navíc složeného jak z křesťanské, tak i židovské obce.

Jednou ze zajímavých akcí spolku bylo pěvecké vystoupení k oslavě narozenin císaře Františka Josefa I., které se uskutečnilo 18. srpna 1861 na Tichém ostrově (Portz-insel).⁵⁸⁶ Zde, jak už bylo dříve zmíněno, byl počátkem 17. století kardinálem Dietrichsteinem zřízen libosad s letohrádkem a také se tady v pozdějším období konaly různé slavnosti, kterých se účastnil například i císař Leopold I. Možná právě povědomí o významnosti ostrova mělo za následek, že se vystoupení k počtě císaře Františka Josefa I. uskutečnilo právě v těchto místech. V té době však ostrov již nedosahoval svého dávného lesku a o dalších jedenáct let později, v roce 1872, jej dokonce přetnula železniční trať směřující z Břeclavi do Znojma.⁵⁸⁷

Následně však byla činnost Mužského pěveckého spolku utlumena, případně zcela zanikla, neboť o jeho činnosti nejsou dále žádné zprávy. V roce 1862 vyšel v místním týdeníku další článek, opět žehrající na současný stav kulturního vyžití ve městě. Nyní však autor směřoval svůj zájem i k divadelnímu umění a kladl si otázku, proč ve městě ještě nevzniklo ochotnické divadlo, tak jako v jiných mnohem menších městech. Vinu pak přikládal nejednotnosti, vzájemné nevraživosti či náboženským rozporům, které ničí možnosti fungování spolků.⁵⁸⁸

584 Die Generalversammlung... *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 28. 1. 1861, 2(4), s. 16.

585 Zum Nikolsburger Gesangsvereine. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 16. 2. 1861, 2(7), s. 4.

586 Nachrichten aus Nikolsburg... *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 17. 8. 1861, 2(33), s. 3. Slavnosti spojené s osobou císaře Františka Josefa I. pořádaly spolky i v dalších letech, oslavovaly například jeho narozeniny, výročí vlády nebo odhalení jeho pomníku. Velkou výzvou pro prezentaci spolků se rovněž stávalo setkání se zámeckým panstvem, které do Mikulova přijíždělo. 8. září 1892 se například pořádala velká slavnost u příležitosti přjezdu knížete Huga Dietrichsteina a jeho novomanželky do Mikulova.

587 ŠIMŮNEK, pozn. 45, s. 16.

588 „Wir haben kein Theater, wohl wahr, warum gründen wir aber nicht ein Dilletanten-Theater, wie viele kleinere und Kräfte ärmere Städte es haben?“ ... „Wir haben keine Einigkeit, der eine schmolzt mit dem Andern, der Andere ist wieder einem Andern in Stellung nicht ebenbürtig, beim Dritten endlich sind gar confessionelle Bedenken, und so geht es in's Unendliche fort...“ (Feuilleton. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 1. 11. 1862, 3(44), s.1.)

Spolek Harmonie

Ke zrodu dalšího spolku došlo v létě 1867, kdy se opět Johann Tutschka a Johann Karolus společně s Josefem Pospisilem a W. Millerem začali pravidelně scházet, aby nastudovali některé Haydnovy kvartety. Z jejich činnosti se pak postupně během jara následujícího roku zformovala myšlenka založit spolek Harmonie (Geselligkeitsvereines Harmonie).⁵⁸⁹ Spolkové stanovy byly místodržitelstvím schváleny 14. 4. 1868.⁵⁹⁰ Předsedou Harmonie byl v letech 1868 a 1869 dr. Sigmund Schmelkes, jeho zástupcem Rudolf Berger a členy výboru Jakob Igl, Johann Karolus, Theodor Koritscher, Josef Lahner, Josef Pospischil, Ferdinand Schmidt a Adolf Rochleder. Ve vedení se postupně střídaly i další významné osobnosti mikulovského společenského života, například Rudolf Berger, Leopold Götz, Karl Lebwohl, Edmund Wuchta či Karl Prinz.⁵⁹¹

Spolek Harmonie byl od počátku rozdělen na tři sekce: hudební, divadelní a recitační. Tomuto rozdělení odpovídaly i komponované večery neboli tzv. hudebně divadelní zábavy (Musikalisch-theatralische Unterhaltung), kde zaznívala hudba, recitovaly se básně a uváděla se divadelní představení. K největším akcím pak patřily silvestrovské a novoroční oslavy. Vedením ochotnického divadla (Dilettanten Theater) byli na počátku pověřeni Moritz Spegele a Karl Prinz, v té době řídící učitel na chlapecké škole. V roce 1870 se k nim přidal Paul Bebar, kterého v roce 1872 vystřídala Luisa Lebwohl.⁵⁹² Divadelní sekce spolku se převážně zaměřovala na krátké jednoaktové veselohry. Z celovečerních her nastudovali například dvě hry od Augusta von Kotzebua *Die deutschen Kleinstädter* a *Don Ranudo de Colibrados*. Druhá jmenovaná pak byla uvedena 25. listopadu 1872 při příležitosti oslavy stého programu spolku.⁵⁹³ Výjimečně nazkoušeli také autorská díla, jako například hru člena spolkového výboru Jakoba Igla *A.B.C. Schule des Lebens in der Liebe*, napsanou podle Nestroyovy jednoaktové burlesky *Die schlimmen Buben in der Schule*.⁵⁹⁴ Premiéra se konala 28. března 1868, ještě před oficiálním ustanovením

589 Popis vzniku spolku je uveden v pamětní knize spolku: SOkA Mikulov, F 62, NAD 805 (Pěvecký spolek Harmonie Mikulov). Gedenkbuch des Nikolsburger Geselligkeitsvereines Harmonie 1868–1908; Český překlad lze pak najít na: HLAVÁČEK, Petr. Hudba v moravských spolcích do roku 1918. *Geselligkeitsverein Harmonie*. Dostupné online. [cit. 2.2.2016]. URL: <<http://spolky.profitux.cz/m/mikulov/mikulov1.html>>. Více také CZAJKOWSKI, Igor. Hudební spolky v Mikulově ve druhé polovině 19. století, *Jižní Morava*. 2001, **37**, s. 69–79. ELSINGER, pozn. 44, s. 153–177.

590 CZAJKOWSKI, pozn. 24, s. 69–79.

591 ŘEPA, pozn. 286, s. 196.

592 Harmonie. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 19. 10. 1872, **13**(42), s. 3.

593 SOkA Mikulov, F 62, NAD 805 (Pěvecký spolek Harmonie Mikulov). Gedenkbuch des Nikolsburger Geselligkeitsvereines Harmonie 1868–1908, s. 47.

594 Tamtéž, s. 4; Das Comitee... *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 4. 4. 1868, **9**(14), s. 4.

spolku Harmonie, kdy existoval pouze provizorní výbor. Mimo Jakoba Igla byl autorem divadelních her také Edmund Wuchta. Při desátém výročí spolku byla uvedena jeho hra *Festspiel*,⁵⁹⁵ při silvestrovské oslavě v roce 1892 zase jednoaktová veselohra *In letzter Stunde*.⁵⁹⁶

První oficiální představení Harmonie se uskutečnilo 18. dubna 1868, kdy byla sehrána jednoaktová veselohra *Wenn Frauen weinen* od Adolfa Winterfelda (1824–1889).⁵⁹⁷ Tato hra byla také uvedena 24. 10. 1908 při vzpomínkovém večeru k 40. výročí založení spolku.⁵⁹⁸ Zajímavostí je, že Karl Prinz hrál po čtyřiceti letech stejnou roli, tedy Alberta von Rodena. Pro částečnou představu o pilnosti spolku lze uvést, že se jednalo o program s pořadovým číslem 459.⁵⁹⁹

Na jaře 1871 získala divadelní větev spolku poměrně slušné vybavení. Divadelní ředitel Josef Friedrich Kopp, který v Mikulově se svou společností pobýval v březnu tohoto roku,⁶⁰⁰ jim za 100 guldenů rakouské měny prodal 51 kostýmů, 17 rekvizit zbraní (Waffen) a část knihovny, přesněji 48 knih.⁶⁰¹ K tomuto kroku, jak je zmíněno v pamětní knize spolku, přinutily Koppa „špatné obchody“ z posledního období. Ani v Mikulově nebyla návštěvnost představení příliš dobrá.⁶⁰² Dle počtu kostýmů se lze domnívat, že se divadelní ředitel Kopp zbavil celé či alespoň větší části svého kostýmního fundusu. Bohužel o činnosti uvedeného divadelního ředitele nebyly zatím objeveny žádné zprávy. Je možné, že od roku 1871 už divadelní profesi nevykonával.

Další výrazný přírůstek v inventáři spolku přibyl v roce 1883, kdy jim český malíř Alfons Mucha (1860–1939) namaloval oponu a kulisy. Mucha přijel do Mikulova v prosinci 1881 z Vídně, kde předchozí dva roky pracoval jako malíř kulisy ve firmě Kautsky–Brioschi–Burghardt. Poté, co v roce 1881 vyhořel Ringtheater,

595 SOKA Mikulov, F 62, NAD 805 (Pěvecký spolek Harmonie Mikulov). Gedenkbuch des Nikolsburger Geselligkeitsvereines Harmonie 1868–1908, s. 68.

596 Harmonie. *Nikolsburger Wochenschrift*. 31. 12. 1892, 33(53), s. 1.

597 SOKA Mikulov, F 62, NAD 805 (Pěvecký spolek Harmonie Mikulov). Gedenkbuch des Nikolsburger Geselligkeitsvereines Harmonie 1868–1908, s. 4.

598 Tamtéž.

599 Soupis představení vypracovaný na základě informací z pamětní knihy Harmonie nebo z novinových pozvánek je součástí přílohy.

600 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 4. 3. 1871, 12–13(9), s. 3; MZA, B 13, sig. 1/12, k. 496, f. 594–600. (Za upozornění na tento archivní pramen děkuji Dominice Poláškové.)

601 „In Folge schlechten Geschäftsganges sah sich Josef Fried. Kopp Direktor einer Theater Gesellschaft veranlasst, seine Theater-Gaderobe zu verkaufen. Das Comité der Harmonie erwarb für den Verein sämtliche Gaderobe, Waffen, und einen Theil der Theater-Bibliothek um den Preis von Hundert Gulden Ö.W.“ (SOKA Mikulov, F 62, NAD 805 (Pěvecký spolek Harmonie Mikulov). Gedenkbuch des Nikolsburger Geselligkeitsvereines Harmonie 1868–1908, s. 36.)

602 Theater. *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 11. 3. 1871, 12–13(10), s. 2.

nejvýznamnější zákazník jeho zaměstnavatele, byl Mucha propuštěn.⁶⁰³ V Mikulově si vydělával portrétováním místní honorace a prací pro kameníka Huga Galluse.⁶⁰⁴ Současně navázal styky se spolkem Harmonie a aktivně se účastnil jeho činností. Když došlo na jaře roku 1883 ke zvětšení sálu na měšťanské střelnici, kde spolek Harmonie vystupoval, podílel se Mucha pravděpodobně i na jeho vymalování.⁶⁰⁵ V dubnu 1883 požádal Muchu tehdejší předseda Harmonie Georg Reischl o zhotovení výše zmíněné opony a kulis.⁶⁰⁶ Muchovo dílo bylo slavnostně představeno na měšťanské střelnici při silvestrovské oslavě v témže roce. V prvním čísle *Nikolsburger Wochenschrift* z 5. ledna 1884 je uveřejněn článek, v němž je kromě jiného detailně popsána opona: „... *v krajině hýřící barvami se zvedá dvorana řeckého templu; mezi sloupy se vznášá blahoslavená postava Thálie s pravíci zvednutou k žehnání; u jejích nohou spočívá jako symbol zpěvu labuť; na schodišti stoupajícím k templu stojí reprezentanti různých kategorií dramatu.*“⁶⁰⁷ Na jevištní dekoraci pak měla být zobrazena krajinná scenerie, v ní pak divadelní sekce v rámci silvestrovského programu sehrála jednoaktovou veselohru Edmunda Brauneho *Der kleine Moltke*.⁶⁰⁸ Opona ani kulis se bohužel nedochovaly.

O více než padesát let později, v neděli 9. června 1935, byla Alfonsi Muchovi v Mikulově odhalena na hotelu U Lva (Zum Löwen), kde při svém prvním pobytu pobýval, pamětní deska.⁶⁰⁹ V té době se v hotelu U Lva již scházela česká menšina a sídlil zde i místní Sokol. Česká menšina, pro niž byl Alfons Mucha, tvůrce Slovanské epejeje, zcela jistě důležitou postavou, byla rovněž organizátorem akce. Malířův pobyt ve městě byl ovšem spjat s německými obyvateli, jak bylo doloženo

603 MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. Praha: Mladá fronta, 1982, s. 37.

604 Tamtéž, s. 38; Muchovy vzpomínky na tu dobu jsou velmi idylické: „*Celé město vědělo, že se v hotelu U lva usadil malíř. A tak jsem postupně omaloval a namaloval celé okolí. Všechny strýce a tety, co jich v Mikulově bylo. Všude mě rádi viděli, pro mne to byla škola, modely mě nic nestály. Pak jsem jim vymaloval i divadlo, hrál jsem s nimi, dokonce i na hudebních večerech jsem musel hrát na housle nebo kytaru. Když přišly plesy, byl jsem všude zván, a tak jsem se brzy stal jedním z mikulovských občanů.*“ (MUCHA, pozn. 603, s. 38–39.)

605 Ve svých pamětech se Mucha zmiňuje o tom, že spolku vymaloval divadlo, je tedy možné, že myslel právě tento sál. O oponě se pak zmiňuje na jiném místě. (Srov. MUCHA, pozn. 603, s. 39.)

606 ČERVENÝ, Eduard. Výstava a „Dokumenty slávy“ k sedmdesátému výročí úmrtí Alfonse M. Muchy. In *RegioM 2009, Sborník Regionálního muzea v Mikulově*, 2009, s. 244–248; Zápis z kroniky o rozhodnutí nechat vyrobit kulis viz SOKA Mikulov, F 62, NAD 805 (Pěvecký spolek Harmonie Mikulov). Gedenkbuch des Nikolsburger Geselligkeitsvereines Harmonie 1868–1908, s. 85.

607 „...*in farbenprächtiger Landschaft erhebt sich die Vorhalle eines griechischen Tempels; zwischen den Säulen schwebt die Huldgestalt der Thalia, die Rechte segnend ausgestreckt; ihr zu Füßen ruht als Symbol des Gesanges ein Schwan; auf den zu dem Tempel emporführenden Stufen sind die Repräsentantinnen der verschiedenen Kategorien des Dramas gelagert.*“ (Feuilleton. *Nikolsburger Wochenschrift*. 5. 1. 1884, 25(1), s. 1.) Překlad je převzat z článku Eduarda Červeného, viz ČERVENÝ, pozn. 606, s. 247.

608 SOKA Mikulov, F 62, NAD 805 (Pěvecký spolek Harmonie Mikulov). Gedenkbuch des Nikolsburger Geselligkeitsvereines Harmonie 1868–1908, s. 86.

609 ČERVENÝ, pozn. 606, s. 247. O odhalení pamětní desky také: Gedenktafelenthüllung. *Nikolsburger Wochenschrift*. 14. 6. 1935, 75(24), s. 6; Maler Mucha an Bürgermeister Zimmert. *Nikolsburger Wochenschrift*. 20. 6. 1935, 75(25), s. 5.

výše. Na Muchu, který na odhalení pamětní desky přijel i se svou manželkou, musela celá událost, zakončená odpolední sportovní slavností sokolské župy,⁶¹⁰ působit do jisté míry rozpačitě. Na jedné straně, jak dokazuje malířova korespondence s Janem Turkem, vrchním celním dozorcem v Mikulově a jedním z organizátorů slavnostního odhalení pamětní desky, Muchovi na této slavnosti velmi záleželo. Snažil se pořadatelům pomáhat a sám dokonce udělal náčrt pamětní desky. Na straně druhé chtěl, aby se akce účastnili i Němci, s nimiž vždy dobře vycházel.⁶¹¹ V roce 1935 ovšem byly vztahy mezi českým a německým obyvatelstvem v Mikulově dosti rozjitřené, což si malíř také sám uvědomoval.

Po svém odjezdu z Mikulova napsal Mucha dopis i mikulovskému starostovi Ignazi Zimmertovi. V dopise, který byl následně otištěn v místním týdeníku, je velmi zdvořilý, děkuje za hezké přijetí a lituje toho, že po tak dlouhém čase, kdy se do Mikulova vrátil, už mnozí z těch, které znal z dřívějšího pobytu, nežijí. Nezakrývá rovněž, že přijel do jiného města, než jaké znal. Ve chvíli, kdy se v dopise začne slavný malíř věnovat i soužití obou národů, respektive národní a politické otázky v Mikulově, jsou jeho slova pouze parafrázována. Mucha měl vzpomenout na minulé volby, které nesplnily očekávání všech voličů, věří ale ve šťastnou budoucnost této země, která bude vytvořena společnou dobrou prací obou národů. „Potom teprve vyjde slunce míru a šťastné spokojenosti. Každý národ může svou vlastní evoluci přijít k nejlepšímu výsledku, aby se nakonec se všemi ostatními národy harmonicky spletl v jeden kvetoucí, žijící věnec.“⁶¹² Závěrečná část dopisu je znovu otištěna v plné verzi. Slavný malíř v ní před rozloučením opět v touze podpořit společné soužití obou národů dodává: „Čím krásnější je jednotlivý květ, tím krásnější je celý věnec. To bych dal na vědomí milému obyvatelstvu Mikulova, aby tím jejich pohled mohl být soustředěn na správný bod práce stojící před nimi...“⁶¹³ Přirovnání soužití obou národů ke květům ve věnci vychází i z Muchova uvažování o umění, které rovněž jednotlivé národy svými „pestrými květy“ činí krásnější.⁶¹⁴

610 Gedenktafelenthüllung. *Nikolsburger Wochenschrift*. 14. 6. 1935, 74(24), s. 6.

611 SOkA Mikulov, G 16, NAD 993 (Sbírka korespondence Muchy Alfonse).

612 Maler Mucha an Bürgermeister Zimmert. *Nikolsburger Wochenschrift*. 20. 6. 1935, 74(25), s. 5.

613 „... Der Schreiber des Briefes geht dann auf das nationale und politische Gebiet über, gedenkt der letzten Wahlen, welche nicht aller Wähler Hoffnungen gestillt haben, glaubt aber, dass die Zukunft diesem schönen Lande, das von allen seinen Kindern geliebt werden muss, und die nur Gutes wollen, durch eine gemeinsame gesegnete Arbeit beider Nation Glück bringen werde. Dann erst wird die Sonne des Friedens und glücklicher, fruchtbarer Zufriedenheit aufgehen. Jede Nation möge ihre eigenen Evolution (Entwicklung) bis in die höchste Möglichkeit verfolgen um zuletzt mit allen übrigen Nationen harmonisch in einen bunten lebenden Kranz verflochten zu werden. Der Brief schließt mit folgenden Worten: Je herrlicher jede einzelne Blume, desto herrlicher der ganze Kranz. Dies möchte ich den lieben Bewohnern von Nikolsburg zur Kenntnis bringen, damit ihre Augen auf den richtigen Punkt der bevorstehenden Arbeit eingesetzt werden...“ (Maler Mucha an Bürgermeister Zimmert. *Nikolsburger Wochenschrift*. 20. 6. 1935, 74(25), s. 5.)

614 „Umění je zrovna tak věčné, jako je věčná cesta člověka k absolutnu, neboť umění svými harmoniemi má mu svítit na cestu. Proto je umění ve stálém vývoji a vždycky několik kroků před lidstvem. Vyrostlé z půdy svého lidu, roste na svých kořenech a zelená se mizou své země a rozkveté vlastním květem, aby bylo vpleteno do společ-

Mucha vnímal, že sílící nacionalismus ohrožuje vztahy obou národů ve společně obývaném prostoru. V důsledku hospodářské krize i vlivem nástupu Adolfa Hitlera k moci v roce 1933 se radikalizoval i nacionalismus jihomoravských Němců. Dokladem této skutečnosti se staly i parlamentní volby v květnu 1935, na které Mucha v dopise narážel, v nichž zaznamenala výrazný úspěch Sudetoněmecká strana Konráda Henleina.⁶¹⁵ Po Mnichovské dohodě v roce 1938 a následném podstoupení pohraničí Československé republiky, a tedy i Mikulova, Německu, byla Muchova pamětní deska na hotelu U Lva stržena.⁶¹⁶

Spolky Nikolsburg a Frohsinn

Kromě Harmonie vznikly v průběhu následujících let v Mikulově i další pěvecké spolky, které pěstovaly divadlo. Z významnějších lze jmenovat pěvecký spolek Nikolsburg (Gesangverein Nikolsburg) a Frohsinn (Gesang und Geselligkeitsverein Frohsinn). Nikolsburg založil na konci roku 1893 stavitel Johann Turetschek.⁶¹⁷ Hlavní oblastí zájmu spolku byl sborový zpěv se zaměřením na německou národní píseň.⁶¹⁸ Spolek měl zkušebnu v hostinci Zum grünen Baum (U Zeleného stromu) v ulici Rudolfstrasse 7, dnešní Pavlovské.⁶¹⁹ Po roce 1908 mělo dojít k fúzi pěveckého spolku s Harmonií.⁶²⁰ Činnost spolku Nikolsburg byla ukončena v roce 1937.⁶²¹

Pěvecký spolek Frohsinn byl založen v roce 1895. Jeho předsedou se stal Leo Rottensteiner, zástupcem Karl Obsieger.⁶²² Frohsinn měl sídlo v hotelu Rose, kde

něho věnce s květy ostatních národů. Čím původnější, krásnější bude každý květ – tím krásnější a cennější bude celý věnec.“ (MUCHA, pozn. 603, s. 156.)

615 ŘEPA, Milan. Mikulov v období první republiky. In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2013, s. 210.

616 ČERVENÝ, pozn. 606, s. 248.

617 V jeho vedení byli dále advokátní koncipient Heinrich Brunar, učitelé Emanuel Schad (1873–1948), Franz Tichy (1867–?), Franz Bachmann (1870–1941) a dále Karl Hornich (1863–?) a Anton Roth (1866–?) (Gesangverein „Nikolsburg“. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 12. 1893, 34(51), s. 1.) Data narození a úmrtí jsou čerpána z URL: <http://www.nikolsburg.eu/OFB/Nikolsburg/_ofb1index.html>. Pokud nelze alespoň jedno datum stanovit přesně, není napsáno.

618 ELSINGER, pozn. 44, s. 173.

619 Mimochoodem v období mezi válkami působil ve spolku jako sbormistr dr. Emerich Radda, jenž byl v roce 1920 zvolen poslancem Národního shromáždění za Německou nacionální stranu DNP. (Gesangverein „Nikolsburg“. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 12. 1893, 34(51), s. 1.)

620 ELSINGER, pozn. 44, s. 173.

621 GOLKOVÁ, Darja – KORDIOVSKÝ, Emil, – ŠULÁKOVÁ Ludislava. Spolkový katastr okresu Břeclav v archivních pramenech. XXII. *Mikulovské sympozium 1992*. Mikulov: Statní okresní archiv Břeclav, 1993, s. 358.

622 Více viz: URL: <http://www.nikolsburg.eu/OFB/Nikolsburg/_ofb1index.html>. Celé složení vedení spolku je uvedeno v týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift*. (Geselligkeitsclub „Frohsinn“. *Nikolsburger Wochenschrift* 5. 10. 1895, 35–36(40), s. 1.)

jim také pozdější majitel a zároveň člen spolku Anton Mayer vytvořil v roce 1914 reprezentativní scénu. Pokud spolek Harmonie spolupracoval s profesionálním malířem, Frohsinn rozvinul v roce 1913 spolupráci s profesionálním divadelníkem. Jednalo se o divadelního ředitele a herce Roberta Guttmanna (1869–?).

Robert Guttman a Frohsinn

Guttman přijel do Mikulova poprvé se svou společností v listopadu 1909 a vydržel zde až do poloviny února následujícího roku. Vzhledem k tomu, že strávil část svého života ve Znojmě, byl pro zdejší obyvatele „krajanem“, jehož divadlo by se mělo navštěvovat.⁶²³ Robert Guttman byl také jediným divadelním ředitelem, kterému mikulovský týdeník otiskl podrobnější popis jeho životní kariéry. Ze zmíněného článku vyplývá, že se narodil ve Vídni, ale svá mladá léta prožil u nevlastního otce ve Znojmě. Od 14 let se věnoval malířství a studoval u profesora vídeňské akademie Eduarda von Lichtenfelse (1833–1913). Na jeviště vstoupil poprvé 2. ledna 1889 v Laxenburgu. V dalších letech střídal angažmá a hrál v Triestu, Pule a Varaždině, cestoval také po Rusku a Orientu, poté hrál v divadlech v Curychu, Bernu a Basileji. Účinkoval i ve Dvorním divadle v Sigmaringenu. Od roku 1899 působil v městských divadlech ve Steyru,⁶²⁴ ve Frisachu, ve Völkermarktu či v Braunau am Inn. Později vystupoval i v letním divadle ve slovinském Mariboru nebo v německých městech Göttingen a Gera. „Nyní se však rozhodl,“ jak je uvedeno v závěru medailonu Roberta Guttmanna, „že se vrátí do vlasti a už zde zůstane.“⁶²⁵ Kde se nakonec Guttman usadil, nebylo možné dohledat. Při pohledu na jeho kariéru je však zvláštní, že nikdy nepůsobil ve znojenském divadle, tedy alespoň ne jako divadelní ředitel.

Při své první návštěvě Mikulova oslavil Guttman před vyprodaným hledištěm dvacetileté výročí své divadelní kariéry. Oslava připadla na čtvrtek 16. prosince 1909. Při této příležitosti uvedl se svou společností představení *Der Verschwendter* od Ferdinanda Raimunda.⁶²⁶ Další představení, které měla jeho společnost v té

623 „Wir empfehlen unserem Volksgenossen von Stadt und Land unsumehr das Theater zu besuchen, da Herr Direktor Guttman als Znaimer unser Landesmann ist.“ (Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 10. 1909, 49–50(43), s. 1.)

624 *Neuer Theater-Almanach*. 1902, 13, s. 527; *Deutsches Bühnen-Jahrbuch*. 1898, 9, s. 413; POLLNER, Martin Thomas. *Das Salz-Kammergut: Grundzüge einer allgemeinen Geschichte des Salzkammergutes und einiger angrenzender Landesteile, mit besonderer Berücksichtigung des Ausseer Landes: eine Gesamtübersicht von den Anfängen bis in die 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts*. Wien: M. Th. Pollner, 1992, s. 214.

625 *Theaternachricht*. *Nikolsburger Wochenschrift*. 4. 12. 1909, 49–50(50), s. 1.

626 *Theaternachrichten*. *Nikolsburger Wochenschrift*. 25. 12. 1909, 49–50(52), s. 2.

době na repertoáru, *Israel* od Henry Léona Gustava Bernsteina, uvedl v sále restaurace – kavárny Schaffa v židovské čtvrti.⁶²⁷

Robert Guttmann se vrátil do Mikulova v únoru 1913. O tom, jakými hrami bavil zdejší publikum, nejsou bohužel dochovány žádné zprávy. Uvedeno je pouze to, že v polovině měsíce hostoval na „jeho jevišti“ soubor „Original-Tegernseer“ z Bavorska pod vedením ředitele Sterna, který zde uvedl dvě hornobavorské lidové hry se zpěvy a tanci (*Die schöne Millibäuerin von Tegernsee* a *Der zweite Schatz*).⁶²⁸ Nejspíše už bez své společnosti pobýval Guttmann v Mikulově i na konci roku 1913. Začátkem prosince se společně s místními spolky podílel na přípravách a realizaci divadelních představení věnovaných opožděným oslavám 100. výročí bitvy u Lipska. Při této příležitosti uvedl spolek Frohsinn představení *Josef Heyderich oder Deutsche Treue* od německého básníka a vojáka Theodora Körnera (1791–1813), který se aktivně účastnil napoleonských válek a také v nich padl. V tomto představení hrál Guttmann jednu z rolí. Mimoto sám ještě inscenoval čtyři živé obrazy z časů osvobozující války (*Lebenden Bilder aus der Zeit der Befreiungskrieg*).⁶²⁹

Společně se spolkem Frohsinn oslavil Guttmann v Mikulově i začátek nového roku 1914, kdy 1. ledna sehráli novoroční pozdrav, v němž na sebe Guttmann vzal roli Starého roku. Nový rok hrála obyvatelka Mikulova Anna Kreutzer.⁶³⁰ Po první světové válce se Robert Guttmann z mikulovského kulturního života vytratil.

Hostování profesionálních herců v ochotnických souborech, které nebylo v té době neobvyklé, plnilo i důležitou motivační funkci směrem k ochotníkům. Když například 2. února 1914 uváděl v Mikulově dolnodunajovický spolek Traube (Deutscher Geselligkeits-Verein Traube) operetu Karla Zellera *Der Vogelhändler*, zaskakoval za představitele titulní role profesionální divadelní herec, operetní zpěvák, režisér a znojemský rodák Gustav Stelzer-Kaitan (1871–?),⁶³¹ který tuto roli podle svého vyjádření dobře znal, neboť ji hrál více než 600krát na různých scénách, například v Theater an der Wien, v mnichovském Gärtnerplatztheater či berlínském Friedrich-Wilhelmstädter-Theater.⁶³²

627 Theaternachrichten. *Nikolsburger Wochenschrift*. 25. 12. 1909, 49–50(52), s. 2.

628 Theater in Nikolsburg... *Nikolsburger Wochenschrift*. 8. 2. 1913, 53(6), s. 1.

629 *Nikolsburger Wochenschrift*. 13. 12. 1913, 53(50), s. 2–3.

630 Leipziger Schlacht 1813... *Nikolsburger Wochenschrift*. 27. 12. 1913, 53(52), s. 1.

631 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 7. 2. 1914, 54(6), s. 1–2.

632 Eine im Sommer 1913... *Nikolsburger Wochenschrift*. 24. 1. 1914, 54(4), s. 2; KOSCH, pozn. 435, s. 948–949. Představení s ochotníky z Dolních Dunajovic nastudoval sbormistr, učitel klavíru a violoncella Robert Doleschal (Dolezal), který se později stal regenschorim u sv. Václava a také členem spolku Frohsinn.

Občasná divadelní představení uváděl také spolek Katholischer Jünglingsverein nebo židovský spolek Hilaritas, jehož kulturním zázemím byla kavárna Schaffa. I tyto spolky povětšinou hrávaly krátké jednoaktové hry. K realizaci větších divadelních projektů docházelo až po roce 1918, kdy mikulovské gymnázium nebo divadelní spolek, fungující pod hlavičkou Německého kulturního svazu (Deutscher Kulturverband), uváděly klasická díla hlavně německé dramatiky. Tato problematika bude rozvedena v kapitole věnující se meziválečnému období.

MEZIVÁLEČNÉ DIVADLO

Po první světové válce, kdy došlo k rozpadu rakousko-uherské monarchie, se muselo německé obyvatelstvo žijící na našem území přizpůsobit novým politickým a společenským poměrům souvisejícím se vznikem a formováním Československé republiky. Čeští a moravští Němci své začlenění do nově vznikajícího státu dlouho odmítali a snažili se o vytvoření čtyř provincií s převahou německého obyvatelstva, které by byly připojeny k souběžně se konstituujícímu státu Deutsch-Österreich (Německé Rakousko). Součástí jedné z provincií nazvané Deutsch-Südmährischer Kreis (Německý jihomoravský kraj), která měla centrum ve Znojmě, byl také Mikulov.⁶³³

Pro Mikulov znamenal vznik československého státu narušení hospodářské a obchodní provázanosti s Dolním Rakouskem, které bylo nyní odděleno státní hranicí, což zavedené obchodní styky zatěžovalo celními povinnostmi. Problém způsobilo také znehodnocení rakouské měny a s ním spojené oslabení kupní síly. Toho naopak využívali překupníci, kteří na území Československé republiky pašovali produkty, jež levně získali v Rakousku.⁶³⁴ Nově do Mikulova přicházeli i obyvatelé české národnosti. Jednalo se hlavně o státní zaměstnance, kteří zde zaujímali místa na úřadech a na dráze. V poměru k německy mluvícím obyvatelům se však nejednalo o nijak razantní nárůst.⁶³⁵ S příchodem českého živlu se ve městě rozvinula i česká spolková činnost. Nechyběl zde pochopitelně ani Sokol, jehož členové

633 „Zamýšlený kraj měl mít rozlohu 1840 čtverečních kilometrů se 173 000 obyvateli ve 195 obcích.“ (ŘEPA, pozn. 615, s. 204.)

634 Tamtéž.

635 Při sčítání lidu v roce 1910 zde bylo evidováno 189 obyvatel české národnosti, v roce 1921 pak 626 a v roce 1930 bylo obyvatel české národnosti 898. (Srov. Tamtéž, s. 217.)

mimo vykonávání sportovní činnosti pořádali také ochotnické divadlo.⁶³⁶ Údajně první představení českého ochotnického divadla se v Mikulově odehrálo v květnu 1919.⁶³⁷ Společenský ruch mikulovských sokolů se soustřeďoval v hostinci U Lva.

V období první republiky se změnila i situace německého divadla na našem území. Některá německá městská divadla, která se rázem ocitla bez městských a státních dotací, zanikla, jiná se pak udržela jako divadla spolková.⁶³⁸ V důsledku nově získané české převahy v městských správách se dostávaly původně německé divadelní budovy, které patřily městu, do užívání českým divadelním spolkům na úkor německých. Tato situace nastala i v Brně, kde bylo v prosinci 1918 městskou komisí pro divadla, složenou ze šesti Čechů a tří Němců, rozhodnuto, že od další divadelní sezony bude Němcům dáno do užívání brněnské divadlo na Zelném trhu a Čechům původně německé Městské divadlo Na hradbách (dnešní Mahenovo divadlo). V té době se však ještě plánovalo, že do tří let bude dokončena stavba nového českého divadla a Němci tak budou mít možnost ucházet se opět o divadlo Na hradbách. Po intenzivních jednáních příznivců německého divadla bylo v létě následujícího roku uvedené rozhodnutí korigováno a Němci mohli v pondělí a v úterý využívat pro své produkce Městské divadlo Na hradbách. Češi v těchto dnech hráli v divadle na Zelném trhu.⁶³⁹ Vzhledem k tomu, že v meziválečném období v Brně ke stavbě českého divadla nedošlo, ostatně tak jako k plánované stavbě německého divadla, vydržely takto rozdělené hrací dny až do vytvoření Protektorátu Čechy a Morava, kdy byla budova Městského divadla Na hradbách dána do užívání výhradně německému divadlu.⁶⁴⁰ Podobně se o divadelní budovu dělili i ve Znojmě němečtí herci s českými ochotníky, případně s hostujícími českými profesionálními společnostmi.⁶⁴¹

S novou situací se musely vypořádat také kočovné divadelní společnosti, jejichž činnost byla už s vypuknutím první světové války výrazně ochromena. Po jejím ukončení mnohé z nich na svou tradici nenavázaly. Ty, které zůstaly, byly i nadále provozovány na základě koncese. Jako nesubvencované podniky pak trpěly nedostatkem finančních prostředků a vysokou daňovou zátěží. Jejich nepříznivou situaci zhoršoval i rozvoj konkurenčního filmového průmyslu. V samotném Miku-

636 Vlastní Sokolskou jednotu založili česky mluvící obyvatelé Mikulova v lednu 1920. Organizačně spadala do prvního okrsku sokolské župy, jež nesla jméno Komenského, od roku 1922 pak Slovácká. Patronem mikulovské jednoty byl Sokol Královo Pole z Brna. (Srov. ŘEPA, pozn. 615, s. 215.)

637 VRBKA, Svatopluk. *Povídání o Mikulově. O čem městské kroniky hovoří a o čem mlčí*. Mikulov: Regionální muzeum, 2009, s. 76.

638 ŠTEFANIDES, Jiří. České drama v Deutsches Theater v Ostravě v letech 1919–1938. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Moravica*. 2008, 6, s. 39.

639 Srov. HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 48; CEJPEK, Václav. Německé divadlo v Brně v letech 1918–1938. *Divadelní revue*. 1990, 1(4), s. 30–31; MAŠARÁK, pozn. 16, s. 30.

640 CEJPEK, pozn. 639, s. 37, 42.

641 Více o fungování divadla ve Znojmě viz HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 162–163.

lově fungovalo kino (1. Nikolsburger Kino Theater) od jara roku 1912. Nejdříve se promítalo v sále na městské střelnici (Bürgerliche Schießstätte), od zimy pak v restauraci Zum schwarzen Adler, jejímž majitelem byl A. Hofer. Promítání probíhalo v sobotu, v neděli a o svátcích. V roce 1916 otevřel mikulovské městské kino (Nikolsburger Stadtkino) majitel hotelu Rose Anton Mayer.⁶⁴²

Divadla sdružených měst

Po ukončení první světové války a s novým státoprávním uspořádáním sehrálo divadlo pro německé obyvatelstvo na našem území zvlášť důležitou roli, neboť prezentace německé dramatiky, zvláště klasické, posilovala zápas o „národní svébytnost“ a zabraňovala ztrátě kulturní identity.⁶⁴³ Někteří divadelní podnikatelé proto využili zvýšené poptávky po německy psané dramatice a usilovali o těsnější spolupráci s centry regionů s většinovou německou národností, do kterých poté zajížděli a nabízeli zájezdová představení.⁶⁴⁴ Nově se tak v některých regionech lze setkat s pojmem „Das Städtebundtheater“ (Divadlo sdružených měst, Divadlo svazu měst). Jednalo se o divadla, jejichž fungování spočívalo na „smluvním vztahu vedení souboru s několika městy daného regionu, která nedisponovala vlastním městským divadlem. Zatímco ředitel divadla se zavazoval v rámci sezony uvést určitý počet představení her a skladbou repertoáru pozvednout úroveň kultury ve sdružených městech, jednotlivá města měla divadelní scénu finančně podporovat z městské pokladny.“⁶⁴⁵ Vlivem nedostatku finančních prostředků se pak stávalo, že tyto lokálně vázané soubory počet původních smluvních měst rozšiřovaly, popřípadě na část sezony zajížděli i do vzdálenějších regionů.

Takovým divadlem byl například i soubor Das Mährische Städtebundtheater (Divadlo sdružených moravských měst), který přijel do Mikulova v létě 1921.

642 První filmová představení nabízely v Mikulově kočovné kinematografy. V březnu 1889 místní obyvatelé svým mechanickým divadlem bavil Oskar Gierke. (Herr Oskar Gierke.... *Nikolsburger Wochenschrift*. 9. 3. 1889, 29–30(10), s. 1, 6.) V lednu 1906 přijel do Mikulova Mathias Saxinger a jeho „Elektrisches Theater“. (Elektrisches Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 13. 1. 1906, 46–47(2), s. 1.) O rok později město navštívila společnost pod názvem The Union Bio Co. (Elektr. Theater... *Nikolsburger Wochenschrift*. 30. 11. 1907, 46–47(48), s. 1.). Z roku 1910 je ještě zmínka o kočovné kinematografické společnosti pod názvem „Mücks elektrisches Theater“. (Mücks elektrisches Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 14. 5. 1910, 50(20), s. 1.)

643 Srov. WESSELY, Katharina. Identitäten im Umbruch Mährische Provinztheater um 1918. In ŠTEFANIDES, Jiří (ed.). *O divadle 2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 59–65.

644 HUDCOVÁ, Eva. Působení německojazyčných „divadel sdružených měst“ v Šumperku v letech 1918–1938. In LAZORČÁKOVÁ, Tatjana (ed.). *O divadle 2011*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 40.

645 Tamtéž.

Divadlo založil v roce 1920 vídeňský rodák „cand. phil.“⁶⁴⁶ Josef Hübner (1888–1966) společně se svitavským podnikatelem Franzem X. Friedem. Soubor měl nejprve domovskou scénu v divadle Elysium ve Svitavách, následně ale expandoval i do Šumperku, kde hrál v divadelním sále spolkového domu.⁶⁴⁷ Bohužel hned v první sezoně se společnost začala potýkat s finančními problémy, proto Hübner opustil v roce 1921 své teritorium a pronajal si divadlo i ve Znojmě,⁶⁴⁸ odkud pak přijel i do Mikulova. Ještě v lednu 1921 je v mikulovském týdeníku označen za pronajímatele znojemského divadla Alfred Kraft, na jaře stejného roku však už ze Znojma do Mikulova přijíždí Josef Hübner. K jejich výměně v pozici nájemníků tedy dochází někdy v jarních měsících roku 1921.

V upozornění na příjezd Hübnerova souboru do Mikulova, uvedeném v místním týdeníku, bylo zdůrazněno, že se nejedná o žádnou podřadnou kočující společnost („die wandernde Schmierengesellschaft“), ale o umělecký podnik, jehož úkolem je nabízet kvalitní repertoár i malým městům.⁶⁴⁹ Divadelní ředitel se stále ještě opíral o svůj původní záměr, a to naplňovat výchovnou a vzdělávací funkci divadla. Hübner se mohl samozřejmě pochlubit i svými bohatými zkušenostmi, neboť dříve působil jako herec a ředitel v divadlech ve Vídni, Klagenfurtu, v Moravské Ostravě, v Teplicích, v Opavě nebo v Linci.⁶⁵⁰ V repertoáru, který byl společností v Mikulově uveden, se mimo operet objevila také dramatická díla německých klasických autorů: Goetha, Schillera nebo Lessinga. Velmi očekávaným představením byl pak Goethův *Faust* v hlavní roli s Alfredem Rittigem, hercem se zkušenostmi z brněnského divadla⁶⁵¹ a pražského německého divadla.⁶⁵² V repertoáru společnosti nechyběli ani zástupci naturalismu a expresionismu Frank Wedekind a Hermann Sudermann, jejichž hry mohli diváci v Mikulově vidět patrně úplně poprvé. Společnost zde sehrála i dětské představení nazvané *Die Spitzbuben von Nikolsburg* (Rošťáci z Mikulova) od „Sam. Morocuttiho“.⁶⁵³ Není ovšem zřejmé, zda se jednalo o hru, jejíž název byl obměňován vždy podle města, kde ji společnost uváděla, nebo zda se opravdu jedná o původní název hry.

Hübner se však v Mikulově potýkal se špatnou návštěvností nabízených představení. Nezájem publika špatně nesl i recenzent místního týdeníku a poté, co byly před poloprázdným hledištěm v zahradě na měšťanské střelnici uvedeny hry

646 Zmínka o vzdělání Josefa Hübnera je uveřejněná v týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift*. 9. 7. 1921, 61(28), s. 1.

647 HUDCOVÁ, pozn. 428, s. 215.

648 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 219.

649 Mährische Städtebund-Theater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 25. 6. 1921, 61(26), s. 2.

650 HUDCOVÁ, pozn. 644, s. 47.

651 *Neuer Theater Almanach*. 1902, 13, s. 287.

652 Gastspiel des mährischen Städtebundtheaters. *Nikolsburger Wochenschrift*. 16. 7. 1921, 61(29), s. 2.

653 Jméno Morocutti se vyskytuje i v hereckém souboru této společnosti. Jednalo se tedy nejspíše o tutéž osobu.

Hanse Sachse, napsal štiplavou výtku: „...když se někde legionář pere s medvědy, je mikulovské kulturní publikum na místě, když ale lze na jevišti spatřit mistrovský výkon, na který může být německý národ pyšný, hraje se před prázdnými lavicemi. Umělec se pak může utěšovat jen tím, že je lepší hrát pro prázdný sál, než před idioty!“⁶⁵⁴ I v tomto případě měla na návštěvnost divadelních představení vliv skutečnost, že sem Hübner zavítal v letních měsících, kdy se většina obyvatelstva věnovala zemědělské činnosti, případně jiným aktivitám, kterým nahrávalo letní počasí. Navzdory nesnázím v Mikulově Hübner avizovaný dvouměsíční pobyt naplánovaný od začátku července do konce srpna dokončil. Svůj pobyt ve městě přerušil prokazatelně pouze jednou, a to v polovině srpna, když odjel na krátké dvoudenní hostování do blízkých Dolních Dunajovic.⁶⁵⁵

Koncem roku 1922, kdy Hübner opět pobýval ve znojenském městském divadle, přestal plnit své ekonomické závazky a celý jeho podnikatelský záměr zkrachoval. Podle převzaté zprávy uvedené v mikulovském týdeníku zanechal Hübner následkem špatného hospodaření divadlo ve Znojmě včetně herců a hudebníků v dlužích a opustil je.⁶⁵⁶ Celou situaci za něj musel následně řešit zdejší Divadelní spolek (Theaterverein), který zajišťoval správu divadla. Kvůli dluhům měl být Hübner, jak se objevuje také ve zmíněné zprávě, dobře znám i na své mikulovské štaci.⁶⁵⁷

Hübner svou situaci vnímal a snažil se zabránit ještě větším ztrátám, což dokládá i jeho dopis zemské správě politické, který psal z Mikulova 14. července 1921. V něm informuje o tom, že „podle jeho zpráv se jistý vídeňský herec Oskar Walden společně s Herminou Herma a dalšími herci chystají do větších moravských měst (Břeclav, Hodonín, Prostějov, Hranice), aby zde uváděli operetu *Tanz ins Glück* Roberta Stolze. Vzhledem k tomu, že také on, jenž prokázal příslušnost Československé republice, vlastní koncesi a platí daně, se na podobné turné chystá, cítí se být touto zahraniční konkurencí poškozen.“⁶⁵⁸ Žádá proto, aby zemská správa politická skrze oběžník vyrozuměla okresní hejtmány, aby nedávali této společnosti povolení k produkci.⁶⁵⁹ Hübner měl v té době dostatek zkušeností a věděl, že potenciální divák dvakrát na stejné představení nepůjde, a tím může být každá konkurence problémem.

V červnu 1924 se měl v Mikulově představit opět soubor s názvem „Das Mährische Städtebundtheater“. Znovu sem měl zavítat ze Znojma, a to poté, co hrál ve městech s tradičně německým obyvatelstvem: Šumperku, Uničově, Šternberku,

654 Mährisches Städtebundtheater. *Nikolsburger Wochenschrift*. 13. 8. 1921, 61(33), s. 1–2.

655 Tamtéž, s. 2.

656 Ein durchgebrannter Theaterdirektor. *Nikolsburger Wochenschrift*. 30. 12. 1922, 62(52), s. 5.

657 Tamtéž.

658 Cizinci byli v tehdejší Československé republice vnímáni jako lidé, kteří ohrožují pracovní příležitosti pro domácí obyvatelstvo. (srov. HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 162–163.)

659 MZA, B 40 (Zemský úřad Brno). Kart. 2520.

Zábřehu, Novém Jičíně, Prostějově, Svitavách a Moravské Třebové.⁶⁶⁰ V Mikulově se zdržel, pokud vůbec, jen krátce, neboť v místním periodiku nebyly uvedeny ani obvyklé recenze či zprávy z představení. V té době však pod názvem „Das Mährische Städtebundtheater“ vystupovala společnost, kterou vedli divadelní ředitelé Kurt Ehrle (1883–1967), bývalý ředitel vídeňského Volkstheateru, a Franz Moser, brněnský herec a režisér.⁶⁶¹ Na přelomu dvacátých a třicátých let završila hostování sdružených divadel v Mikulově společnost Die Nordmährische Städtebundbühne (Divadlo sdružených severomoravských měst), kterou vedl divadelní ředitel Franz Karl Ihme. Pobývala zde od druhé poloviny listopadu 1929 do poloviny ledna 1930.⁶⁶²

Spojená německá divadla v Brně

V období první republiky se v Mikulově několikrát objevilo i brněnské německé divadlo působící pod názvem Vereinigte deutsche Theater (Spojená německá divadla). Název vycházel z nového uspořádání divadla (dříve Stadttheater) a z rozdělení jeho provozu do tří budov: Městského divadla Na hradbách, Reduty, kde byla zřízena komorní činoherní scéna Kleines (později Deutsches) Schauspielhaus, a velkého Slavnostního sálu v Německém domě (Deutsches Haus), kde se hrála opereta.⁶⁶³ Návštěvy brněnského divadla v Mikulově byly spíše kratšího charakteru, převážně se jednalo o jedno či dvoudenní pobyty. Poprvé se zde soubor objevil na začátku července 1920. Divadlo vedl režisér a herec Rudolf Beer (1886–1938).⁶⁶⁴ Podle prvního plánu měly být v Mikulově uvedeny čtyři operety, nakonec však byl tento záměr ze strany divadla z technických důvodů omezen jen na dvě představení, která byla odehrána 6. a 7. července.⁶⁶⁵ O rok později, respektive 4. a 5. května 1921, čekala Mikulov na zdejší poměry daleko významnější událost, a to seznámení se s operním souborem brněnského německého divadla, který zde měl uvést komické opery *Don Pasquale* od Gaetana Donizettiho a Mozartovo dílo *Entführung aus dem Serail*.⁶⁶⁶ Příjezd operního souboru pod vedením Hanse Mohna byl dán pravděpodobně skutečností, že opery mohly být v Brně hrány jen dvakrát týdně,

660 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 31. 5. 1924, 64(22), s. 2

661 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 169. O rok dříve, tedy v roce 1923, stáli oba v čele společnosti Die Mährische Schauspieltruppe (Moravská herecká skupina).

662 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 22. 11. 1929, 69(47), s. 2

663 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 219.

664 CEJPEK, pozn. 639, s. 30.

665 Gastspiel der „Vereinigten deutschen Theater Brünn“. *Nikolsburger Wochenschrift*. 19. 6. 1920, 60(25), s. 1; Vereinigte deutsche Theater Brünn. *Nikolsburger Wochenschrift*. 26. 6. 1920, 60(26), s. 1; Vereinigte deutsche Theater Brünn. *Nikolsburger Wochenschrift*. 3. 7. 1920, 60(27), s. 1.

666 Opernabende. *Nikolsburger Wochenschrift*. 30. 4. 1921, 61(18), s. 2.

kdy měli Němci k dispozici Městské divadlo Na hradbách, neboť ani Reduta, ani sál v Německém domě nebyly vhodné k uvádění velkých operních děl.⁶⁶⁷ Tato situace měla patrně podíl na tom, že soubor vyjížděl na hostování i do měst jako byl Mikulov. Otázkou však zůstává, jak se vypořádal se scénickým řešením obou oper jevištní prostor sálu v hotelu Rose. Z novinové zprávy není sice zřejmé, kde přesně se představení odehrálo, ale o jiném prostoru v podstatě uvažovat nelze. Vzhledem k tomu, že v místním tisku nebyla otištěna obvyklá recenze, je problematické určit, zda soubor v Mikulově nakonec opravdu vystupoval.

Další a pouze jednodenní zastávku s pásmem krátkých scén a žertů mělo brněnské německé divadlo v Mikulově 25. října 1924. Zřejmě naposledy zde hrálo 6. června 1927, kdy místnímu publiku představilo hudební veselohru *In der Johannisnacht* Jeana Gilberta.⁶⁶⁸

Therese a Josef Lacknerovi

Nejčastějším hostem v meziválečném období v Mikulově byla divadelní společnost, kterou vedlo ředitelské duo Therese a Josef Lacknerovi. Jednalo se o následovnický a pokračovatel rodového kočovného divadla, jehož zakladatelem byl někdy ve druhé polovině 19. století Josef Lackner starší, o němž byla řeč v kapitole Mikulov jako tradiční štace. Lacknerovi přijeli se svou společností do Mikulova poprvé v polovině března 1926 a zůstali až do poloviny července.⁶⁶⁹ Při této návštěvě zažili i rozsáhlý požár města, který vypukl 30. dubna v bývalé židovské čtvrti a zničil 91 domů, v nichž bydlely převážně chudší vrstvy obyvatelstva.⁶⁷⁰ Možná i tato skutečnost Lacknerovy ovlivnila v rozhodnutí, že při své návštěvě v roce 1931 věnovali výtěžek z představení operety *Die Förster-Christl* do fondu na nákup motorové stříkačky „Motorspritzenfond“ pro zdejší hasiče.⁶⁷¹

Při své první štaci v Mikulově v roce 1926 představila tato společnost repertoár o více než šedesáti kusech včetně her pro děti. Hrál se převážně čtyřikrát týdně, nejčastěji v úterý, ve čtvrtek a o víkend. Dětská představení byla dávana v neděli odpoledne. Na programu byly hlavně operety, například od Imreho Kálmána, Jeana Gilberta nebo Franze Lehára. Uvedeny však byly i hry *Heimat* od Hermanna

667 CEJPEK, pozn. 639, s. 31.

668 Gastspiel der „Vereinigten deutschen Theater Brünn“. *Nikolsburger Wochenschrift*. 21. 5. 1927, 67(21), s. 4.

669 Theater im Steckl-Saale. *Nikolsburger Wochenschrift*. 13. 3. 1926, 66(11), s. 3; Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 24. 7. 1926, 66(30), s. 5.

670 ŘEPA, pozn. 615, s. 212.

671 Theaterschluss. *Nikolsburger Wochenschrift*. 26. 6. 1931, 71(26), s. 9.

Sudermanna nebo *Kabale und Liebe* od Friedricha Schillera. Divácky nejuspěšnější představení se poté nejméně dvakrát reprízovala.⁶⁷²

Znovu se do Mikulova Lacknerovi vrátili za půl roku, tedy v únoru 1927 a zdrželi se až do dubna.⁶⁷³ Oproti minulé návštěvě přibýly na repertoáru operety od skladatele Ralpa Benatzkého (1884–1957), rodáka z Moravských Budějovic. Výraznější změnou ale bylo zkrácení hracího týdne pouze na tři dny. Hrál se tak pravidelně pouze v sobotu a v neděli, tedy v ekonomicky nejatraktivnějších dnech, dále pak jen v úterý nebo ve čtvrtek. Ve dnech, kdy se v Mikulově nehrálo, společnost přejížděla hrát do Břeclavi (Lundenburg), blízkých Dolních Dunajovic (Unter Tanowitz) nebo do Pohořelic (Pohrlitz).⁶⁷⁴

Další plánovaný pobyt měl být podle novinových zpráv zahájen v únoru 1928. Společnost se ale nakonec, k nespokojenosti redaktora *Nikolsburger Wochenschrift*, usídlila v Břeclavi, odkud měla vyjíždět na hostování i do jiných měst, a to včetně Mikulova či Hustopečí (Auspitz).⁶⁷⁵ Místní kulturní veřejnost určitě pociťovala rozdíl mezi tím, zda se divadlo usídlilo v jejich městě, nebo sem jen zajíždělo na jednodenní hostování z jiného místa. Do jisté míry se jednalo o otázku prestiže. Výše zmíněnou zprávou byl také veškerý servis, který se obvykle společností dostával v místním tisku, ukončen. To, že zde opravdu Lacknerovi vystupovali, je možné odvodit pouze z novinové zprávy z 1. března 1929, která ohlašuje příjezd společnosti divadelní ředitelky Pauly Zeineke. V úvodu této zprávy je uvedeno, že po předchozích dvou letech, tedy po roce 1927 a 1928, kdy do města pravidelně přijížděla Lacknerova divadelní společnost, přijíždí bavit místní publikum jiná divadelní skupina.⁶⁷⁶ Lacknerovi se v Mikulově objevili ještě v dubnu 1931, kdy zde hledali novou štaci po předčasně ukončeném pobytu v Moravské Třebové, kde následkem hospodářské krize ztratili diváky.⁶⁷⁷

Klesající zájem veřejnosti o divadelní představení způsobený hospodářskou krizí ve třicátých letech 20. století se projevil i v Mikulově. Společnosti často hrály před poloprázdným sálem, což je nutilo zkracovat své pobyty a přejíždět do dalších měst. Zájem diváků nejvíce upoutávaly novinky z vídeňských scén nebo představení vzniklá ve spolupráci s místními obyvateli. Lacknerova společnost nazkoušela s mikulovskými amatéry z Divadelního spolku (Theatergruppe) pod vedením režiséra společnosti Otto Beera původní hru zdejšího notáře Friedricha Schumanna *Das elfte Gebot (Jedenácté přikázání)*. Z místních herců si v ní zahráli Leopold

672 Soupis všech citací je uveden v příloze.

673 Die Theaterdirektion Lackner. *Nikolsburger Wochenschrift*. 12. 2. 1927, 67(7), s. 4; Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 16. 4. 1927, 67(16), s. 7.

674 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 12. 3. 1927, 67(11), s. 5.

675 Die Theaterdirektion Lackner. *Nikolsburger Wochenschrift*. 21. 1. 1928, 68(3), s. 4; Die Theaterdirektion Lackner. *Nikolsburger Wochenschrift*. 18. 2. 1928, 68(7), s. 4.

676 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 1. 3. 1929, 69(9), s. 3.

677 Von der Theaterdirektion Lackner. *Nikolsburger Wochenschrift*. 30. 1. 1931, 71(5), s. 6.

Zögl nebo Herbert Goldmann. Premiéra se uskutečnila ve čtvrtek 11. června 1931. Celá akce byla pojata jako vzpomínkový večer na autora, který se už uvedení své hry nedožil. Večer byl zahájen předehrou z romantické opery *Alessandro Stradella* od Friedricha von Flotowa v podání orchestru složeného ze členů pěveckého spolku Frohsinn pod vedením Lacknerova kapelníka Huga Pilze. Poté následoval prolog připravený Otto Beerem a přednesený členem místního divadelního spolku Hubertem Doleschalem. Děj hry *Das elfte Gebot* zobrazoval příběh bývalého ekonoma a starosty Franze Helmicha, který chtěl bezstarostně strávit podzim svého života, a proto přepsal svým dětem majetek s podmínkou, že se o něj budou starat. Jenže pro jeho potomky bylo jeho stáří příliš dlouhé a nákladné, což se odráželo na špatné stravě, zanedbané místnosti, kde ho nechali bydlet, a vůbec v celkové péči o něj. Přilepšení se mohl dočkat jen za další peníze. Jedenácté přikázání tedy znělo: „*Du sollst nich bei Lebzeiten all dein Gut verschenken, wenn du dir die Liebe und Achtung deiner Kinder erhalten willst.*“⁶⁷⁸ („Nesmíš za života darovat všechno své jmění, když chceš lásku a pozornost svých dětí udržet.“) Je možné, že se v tématu hry, které je variací na Shakespearova *Krále Leara*, odráží i zkušenost z vlastní praxe notáře Friedricha Schumanna. Bohužel není známo, zda představení zůstalo na repertoáru společnosti i mimo Mikulov. Lze však usuzovat, že nikoliv, neboť jeho kouzlo mohlo fungovat právě jenom zde.

Poslední návštěva této kočovné společnosti v Mikulově trvala od května do srpna 1937. Tehdy však již vystupovala pod názvem Lackner-Bühne a pod uměleckým vedením Hanse Steinera.⁶⁷⁹ Ve zprávě o jejím příjezdu bylo uvedeno, že společnost měla v předchozích čtyřech letech umělecký a finanční úspěch v městských divadlech v Bruntále (Freudenthal) a Novém Jičíně (Neutitschein).⁶⁸⁰ Na tento úspěch navázala i v Mikulově, neboť se zde v daném období zdržela nezvykle dlouho, od 9. května do 5. srpna.

V té době měla společnost na repertoáru i německé verze dvou děl od českých autorů. V sobotu 5. června 1937 byla uvedena tříaktová opereta z roku 1936 *Auf der grünen Wiese* (*Na tý louce zelený*) od skladatele Járy Beneše (1897–1949).⁶⁸¹ O necelé dva týdny později, ve čtvrtek 17. června představili hru *Menschen aus der Eisscholle* (*Lidé na kře*) Viléma Wernera (1892–1966). Wernerova hra, která byla v místním tisku označena jako nejlepší představení v repertoáru souboru,⁶⁸² se dotýkala aktuálních problémů a líčila příběh mladé generace, která si na rozdíl od morálně zásadových rodičů musela v době krize hledat své uplatnění v životě i za cenu zrady morálních

678 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 19. 6. 1931, 71(25), s. 8.

679 Pod tímto názvem hrála mimochodem už v roce 1929 ve Šternberku. (Srov. HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 227.)

680 Die Lacknerbühne kommt. *Nikolsburger Wochenschrift*. 15. 4. 1937, 77(15), s. 5.

681 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 17. 6. 1937, 77(24), s. 3.

682 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 24. 6. 1937, 77(25), s. 6.

a politických ideálů. Tato hra byla ve své době divácky nejúspěšnější i v Praze, a to jak v Národním divadle, tak v divadle německém.⁶⁸³ Nutno ještě dodat, že Vilém Werner patřil na domácích a německých scénách k vůbec nejhranějším českým autorům první poloviny 20. století.⁶⁸⁴ Kromě jeho tvorby pronikala na německá jeviště i dramatická tvorba dalších meziválečných autorů: Karla Čapka, Olgy Scheinplugové, Edmonda Konráda a zejména pak Františka Langera.

Anna Bill

Druhým divadlem, které ve dvacátých a třicátých letech více než jednou přijelo do Mikulova, byla společnost divadelní ředitelky Anny Bill,⁶⁸⁵ umělecky vedená duem Josef Ritschek a Paul Pohl. Anna Bill byla patrně jen držitelkou koncese, kterou snad mohla převzít po divadelním řediteli Ferdinandu Billovi. Potvrdit tuto domněnku sice zatím s určitostí nelze, ale vedou k ní stopy skrze společné štace, ať už je to Mikulov či blízký Drnholec (Dürnholz). Ferdinand Bill⁶⁸⁶ hostoval v Mikulově v roce 1895 a v Drnholci v roce 1913⁶⁸⁷.

Společnost Anny Bill přijela poprvé do Mikulova v roce 1932 a strávila zde období od října do prvního lednového týdne 1933. Už na začátku prosince se ovšem uvažovalo o zkrácení turné,⁶⁸⁸ neboť se představení potýkala s nezájmem publika. Při této štaci se v souboru společnosti objevili dva umělci, kteří ještě v roce 1927 působili v Lacknerově skupině, a to Viktor Röhssneri, který u Anny Bill zastával pozici režiséra, a Otto Beer.

Společnost Anny Bill se v Mikulově také snažila svůj pobyt nějak oživit a za přispění místních podnikatelů a obyvatel nazkoušela a uvedla operetu Paula Abrahama *Die Blume von Hawaii* s libretem od Alfreda Grünwalda a Fritze Löhnera-Bedy. Premiéra se uskutečnila v předvánočním čase v pátek 23. prosince 1932. Majitel obchodního domu se sukrem, módním střížným a konfekčním zbožím (Josef Kohn) pak poskytl pro inscenaci koberce a opony, mikulovský zahradník (Grigar) daroval

683 ŠTEFANIDES, pozn. 638, s. 41.

684 Bohužel druhá polovina století jeho jméno z širokého kulturního povědomí dokonale vytěsnila. „Po Květnu 1945 byl dočasně distancován jako dramatik a byl nejprve stálým, později (1947–1948) externím filmovým lektorem na Barrandově. Definitivním zlomem v jeho životě byl až Únor 1948, kdy byl vyloučen ze Syndikátu českých spisovatelů, a poté už nesměl publikovat – jevištně ani knižně – až do své smrti.“ (JUST, Vladimír. Případ Vilém Werner. (Črty k jednomu portrétu). *Divadelní revue*. 2003, 14(1), s. 3.)

685 Z divadelního prostředí je z dřívějšího období známé jméno divadelního ředitele Ferdinanda Billa. Zda mezi nimi existoval příbuzenský poměr, nebylo možné ověřit.

686 Činnost divadelního ředitele Ferdinanda Billa je známá od roku 1886. (*Deutsches Bühnen-Jahrbuch* 6, 1895, s. 490.)

687 Die Theater-Direktor Bill. *Nikolsburger Wochenschrift*. 16. 3. 1895, 35–36(11), s. 1; Dürnholz. *Nikolsburger Wochenschrift*. 27. 12. 1913, 53(52), s. 3.

688 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 2. 12. 1932, 72(48), s. 7–8.

květiny, palmy a zahradní dekorace a místní malíř (Finkes) namaloval pro inscenaci ostatní dekorace.⁶⁸⁹ V nazkoušené inscenaci měly spoluúčinkovat také místní dívky. Uvedená opereta se poté v Mikulově ještě dvakrát reprízovala. Nepřekonalala však úspěch operety *Im weissen Rössl*, jejímž autorem byl skladatel Ralph Benatzky a jež se v Mikulově hrála před vyprodaným hledištěm nejméně pětkrát. Zvýšená návštěvnost byla podle autora recenze dána také tím, že v představení spoluúčinkovali místní občané.⁶⁹⁰ Další možností, jak více upoutat místní obyvatele, bylo například pořádání představení, jejichž výtědky byly věnovány na podporu místních aktivit. Zajímavým marketingovým tahem bylo uspořádání přátelského fotbalového utkání mezi společnostmi Bauernbühne divadelního ředitele Hanse Riedla a staršími pány z A.S.K. (Arbeiter Sport und Kulturverband) v červnu 1935.⁶⁹¹

Po lednovém odjezdu z Mikulova pokračovala společnost Anny Bill směrem na Znojmo do necelých padesát kilometrů vzdálených Jaroslavic (Joslowitz).⁶⁹² Od 25. března 1933 už ovšem hostovala ve Valticích (Feldsberg) v sále hostince pana Strouhala, popřípadě v Německém domě.⁶⁹³ Poté 1. července otevřela na zámku ve Vranově nad Dyjí (Frain) letní divadelní scénu.⁶⁹⁴ Vranov nad Dyjí měl v roce 1930 pouze 1676 obyvatel, zde se však nepochybně počítalo s výletníky ze Znojma a okolí. Z Vranova zamířil soubor na štaci do Hrušovan nad Jevišovkou (Grußbach), kde od 2. září 1933 hrál v sále hostince pana Froschauera.⁶⁹⁵ Odtud pak v druhé polovině září podnikla společnost jednu návštěvu do nedaleko ležícího Drnholce (Dürnholz).⁶⁹⁶ V pokračující sezoně 1933/1934 se přesunula na severní Moravu do Šternberka (Sternberg), kde hostovala pod názvem Südmährisches Theater-Ensemble (Jihomoravská divadelní společnost).⁶⁹⁷ Společnost hlásící se k jižní Moravě byla spíše vzácností. Divadelní ředitelé v té době více vykazovali příslušnost k regionu severní Moravy a Slezska, jako například společnosti uvedené v kapitole o divadlech sdružených měst.

Anna Bill se do Mikulova se svým souborem opět vrátila v říjnu 1934. Z důvodu špatné návštěvnosti zde ale vydržela jen do konce listopadu. Nepomohla ani výzva otištěná v místním týdeníku, která nabádala k propagaci divadelních představení ze strany kulturních nadšenců a k podpoře divadla všemi, kdo disponují nezbytnými

689 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 12. 1932, **72**(51), s. 10.

690 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 11. 11. 1932, **72**(45), s. 8.

691 Riedels Bauernbühne. *Nikolsburger Wochenschrift*. 20. 6. 1935, **75**(25), s. 5–6.

692 Feldsberg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 24. 3. 1933, **73**(12), s. 6–7.

693 Tamtéž.

694 Feldsberg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 2. 6. 1933, **73**(22), s. 10.

695 Grusbach. *Nikolsburger Wochenschrift*. 1. 9. 1933, **73**(35), s. 9.

696 Dürnholz. *Nikolsburger Wochenschrift*. 22. 9. 1933, **73**(38), s. 6.

697 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 227. Společnost byla identifikována podle jmén Josef Ritschek a Paul Pohl, tedy dle uměleckého vedení divadla Anny Bill.

prostředky.⁶⁹⁸ Společnost raději svůj pobyt v Mikulově ukončila, aby tak zabránila finančním ztrátám. Dříve než město opustila, podařilo se jí lehce zčeřit hladinu místního klidného kulturního života, neboť v neděli 11. listopadu odpoledne uvedla jako dětské představení operetu *Der Tanz ins Glück* od Roberta Stolze. V recenzi na představení byl sice operetě uznán úspěch u publika, současně se však objevily hlasy, které se pozastavovaly nad tím, zdali je uvedená opereta vhodná pro děti a zdali by nebylo lepší opět uvádět osvědčená dětská představení.⁶⁹⁹ Daleko obširněji se o nevhodnosti v odpoledních hodinách uvedené operety rozepsala Rufina Morawek. Její článek s dosti emotivním zabarvením popisoval, jak se děti celý týden nedočkavě těšily na neděli, jak se pak už dvě hodiny před představením trousily kolem sálu a ujišťovaly se, že se představení opravdu uskuteční a že bude i dost míst. Podle recenzentky měla být neděle pro děti hlavně dnem odpočinku a z tohoto důvodu by bylo dobré volit představení tak, aby odpočinek opravdu nabízela. Určitě by se podle ní neměl přetěžovat mozek dětí dlouhým tříhodinovým představením. Děti se mohly místo něj spíše procházet na čerstvém vzduchu nebo si hrát s míčem. Nevhodné pak podle ní byly i první dva akty s milostnými pletkami, které musely být pro děti navíc nesrozumitelné. V závěru pak pisatelka nabádá, že se divadelní podnikatelé nemusí u dobře vybrané pohádky bát nezájmu i ze strany dospělých, neboť také oni se rádi u pohádky pobaví.⁷⁰⁰ Na obranu kočovné společnosti je třeba dodat, že podobná představení, která byla uváděna hlavně ve večerních hodinách pro dospělé, se v programech pro děti jinak nevyskytovala. V předchozích nedělích byly například uvedeny pohádky *Aladin und die Wunderlampe* či *Aschenbrödel*.⁷⁰¹ Kritizovaná opereta se tak do dětského programu patrně dostala jen z důvodu, že zájem o dětská představení převyšoval jejich nabídku.

Vzhledem k tomu, že v týdeníku *Nikolsburger Wochenschrift* chybí zprávy o loutkářích, kteří do města zajížděli, není možné si udělat představu o tom, jak pestré

698 „Seit 8 Wochen gastiert bei uns die bestbekannte Theatergruppe unter der Leitung des hier sehr beliebten Direktors J. Ritschek-Rhösnerie. Wie man aus den Aufführungen ersehen konnte, kennt diese Bühne nur ein Ziel: Der Bevölkerung von Nikolsburg durch Vermittlung seiner besten und wesentlichsten Kunst zu dienen. Dieselbe will auch keine Zugeständnisse an den vielfach verdorbenen Geschmack machen. Es wäre daher sehr erfreulich, wenn einige Personen sich bemühen würden, durch Schaffung eines Fördererkreises oder durch die Werbung von Monatsabonnenten dem Theater einen besseren Besuch zu ermöglichen. Die Menschen, die sich zur Förderung kultureller Aufgaben verpflichtet fühlen oder verpflichtet fühlen sollten, sind es, auf die die Theatertruppe angewiesen ist. Es sollten sich daher einzelne und auch führende Persönlichkeiten für die Sache einsetzen und für das Theater werden. Auch wer nicht über Geldmittel verfügt könnte in dieser Sache dadurch wirken, dass er für regen Besuch des Theater begeistert, denn der Ausfall eines einzigen Spiel Tages oder schwacher Besuch einst Vorstellung bedeuten für die Bühne einen ganz beträchtlichen Schaden. Wir in Nikolsburg sollten in unseren kulturellen Bedürfnissen nicht zurückstehen, darum mögen alle helfen, denen es möglich ist.“ (Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 30. 11. 1934, 74(48), s. 5.)

699 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 16. 11. 1934, 74(46), s. 12.

700 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 11. 1934, 74(47), s. 2–3.

701 Theaternachricht. *Nikolsburger Wochenschrift*. 28. 9. 1934, 74(39), s. 7.

bylo divadelní vyžití dětských diváků. Jedním z mála zde zachycených loutkářů byl Hubert Nerad (1889–1952) z Jihlavy, který v Mikulově vystoupil 10. a 13. března 1923.⁷⁰² Zpráva o jeho zdejším účinkování se do týdeníku dostala zřejmě kvůli jeho působení v Německém kulturním svazu (Deutscher Kulturverband).⁷⁰³

Z celkového výčtu kočovných divadelních společností, které v meziválečném období navštívily Mikulov, lze ještě jmenovat společnost Schubert-Bühne. V jejím čele stál divadelní ředitel Eduard Schubert (1863–1938), který podle místního týdeníku před svým příjezdem do Mikulova v roce 1928 působil v předchozích šesti letech v Šumperku (Mährisch Schönberg). Eduard převzal živnost po svém otci, divadelním řediteli Aloisi Schubertovi (?–1922), jehož divadelní činnost je zachycena minimálně od roku 1875 shodně opět v Šumperku.⁷⁰⁴ Pod Eduardovým vedením vystupoval soubor krátce pod názvem Mährisch-schlesische Tournee a později, v roce 1923, byl přejmenován na Schubert-Bühne.⁷⁰⁵ Když Eduard Schubert v roce 1938 ve Vídni zemřel, převzali společnost jeho synovci Louis a Edi Schubert-Roberti.⁷⁰⁶

Všechny uvedené cestující společnosti víceméně shodně a nedobrovolně ukončily svou činnost v roce 1938, neboť v oblastech připojených k Říši nová národněsocialistická kulturní politika nacistů neumožňovala činnost soukromých divadelních ředitelů.⁷⁰⁷ Po roce 1939 navštěvovaly Mikulov a okolí spíše soubory z Rakouska. Ve městech na severní Moravě a ve Slezsku, která byla připojena k tzv. Sudetské župě a neměla svůj stálý soubor, zajišťoval divadelní představení zájezdový soubor Städtetheater Ostsudetenland (Divadla měst Východních Sudet) se sídlem v Šumperku.⁷⁰⁸

702 Puppenspiele. *Nikolsburger Wochenschrift*. 10. 3. 1923, 63(10), s. 3; Deutscher Kulturverband, Das „Kasperl“ war da. Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 17. 3. 1923, 63(11), s. 3.

703 Hubert Nerad patřil k vůdčím osobnostem kulturního života na Jihlavsku. Narodil se v Kameně nedaleko Jihlavy. Absolvoval německé jihlavské gymnázium a německý učitelský ústav v Brně. Už za studií byl příslušníkem hnutí „Wandervogel“ a spolku německé agrární mládeže (Deutsch-agrarischer Jugendbund). Mezi lety 1920 až 1925 působil jako cestující učitel u Německého kulturního svazu (Deutscher Kulturverband). Od roku 1925 až do jeho odchodu z republiky 1938 byl pracovníkem pražského vedení této kulturní organizace. Byl rovněž tvůrcem jihlavského Kašpárka (Iglauer Kasper) a autorem řady divadelních her a povídek, z nichž mnohé byly v jihlavském nářečí. V roce 1938 přesídlil se svou druhou ženou židovského původu do Dánska, kde také v roce 1952 zemřel. (KOLÁŘOVÁ, Štěpánka. Zapomenutý autor Hubert Nerad. *Eurolitteraria & Eurolingua* 2005. Opera Academiae Paedagogicae Liberecensis. Series Bohemistica. Liberec, 2005, s. 152–157; Informace o Hubertu Neradovi lze nalézt také zde: Dostupné online. [cit. 15.11.2014]. URL: <http://www.kohoutikriz.org/data/w_nerah.php>.)

704 Srov. HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 176.

705 Tamtéž, s. 226.

706 Die Schuberbühne unter neuer Leitung. *Nikolsburger Wochenschrift*. 15. 6. 1938, 78(24), s. 6.

707 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 203.

708 Jednalo se například o města Moravská Třebová, Svitavy či Bruntál. (HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 208, 227, 242.)

ZAHRANIČNÍ DIVADLA A SPOLEČNOSTI

Ani po vzniku státní hranice oddělující Československou republiku od Rakouska neustal pohyb rakouských divadel na našem území. V případě jižní Moravy se jednalo o styky opět převážně s vídeňskými divadelními soubory. Nepříjemnou změnou pro tyto společnosti byla nutnost mít s sebou cestovní pas a platné vízum od československých úřadů. Složitější to bylo i pro rakouské herce, kteří měli či chtěli mít v československých divadlech angažmá. Na ty se od poloviny dvacátých let vztahovala povinnost mít vybavené pracovní povolení a povolení k pobytu. Počet cizinců, které bylo možno v divadle angažovat, byl však omezen.⁷⁰⁹ Kvóty pro cizince se vztahovaly nejen na individuální hostování, nýbrž i na vystoupení celých souborů.⁷¹⁰ Přesto zažil meziválečný Mikulov na své poměry velmi pestré divadelní období, které místním nabídlo možnost spatřit celou řadu domácích a zahraničních společností s hereckými hvězdami té doby.

Wiener Bühnenkünstler

Často se zde vyskytovaly společnosti tvořené řadou herců vídeňských divadel, kteří vystupovali pod názvem Wiener Künstler, případně Wiener Bühnenkünstler. Pravděpodobně se jednalo o krátkodobě fungující soubory složené z „hereckých hvězd“. Ze zavedených vídeňských divadel zde hostoval pouze slavný Raimund-Theater v roce 1937.⁷¹¹

709 Doklady o kontinuitě rakouských divadel s českými i po roce 1918, na příkladu Vídně a Brna, přináší diplomová práce Pavla Mašaráka. (MAŠARÁK, pozn. 16.)

710 STAMBERG, pozn. 549, s. 326.

711 Das Gastspiel des Wiener Raimund Theaters. *Nikolsburger Wochenschrift*. 18. 2. 1937, 77(7), s. 7.

V roce 1935 mělo divadelní obecnstvo v Mikulově možnost seznámit se i s vídeňským kabaretním uměním, neboť sem na krátkou návštěvu zavítala společnost Wiener Könige des Humors, označovaná také jako kabaret Simplicissimus/Simpl, jehož členy byli židovští kabaretiéři Fritz Wiesenthal (1883/4–1936), Franz Engel (1898–1944) a herečka Charlotte Waldow.⁷¹² Návštěva této společnosti se opakovala i v květnu následujícího roku, když se vraceli zpět po turné po českých městech. Tehdy zde představili burlesku Erwina Gerolda *Schaut her, wir sind's*.⁷¹³ Fritz Wiesenthal a Franz Engel byli v té době již známými kabaretními umělci. Wiesenthal společně s bratry Hermannem a Ferdinandem Leopoldiovými založil v roce 1922 Kabaret Leopoldi-Wiesenthal (Kabaret L.W.), který se stal významným místem vídeňské kabaretní scény. Franz Engel se po první světové válce stal oblíbeným komikem a kabaretním umělcem jak ve Vídni, tak i v Berlíně. Společně s Fritzem Wiesenthalem mimo vystupování v kabaretu Simpl, kde působili od třicátých let, vytvářeli také gramofonové nahrávky „Hallo! Hier Radio Wien“. V roce 1944 byl Engel internován v táboře Westerbork, téhož roku byl deportován do Terezína a poté do Auschwitzu, kde byl popraven.⁷¹⁴

Exl-Bühne

Opakovaně do Mikulova zajíždělo tyrolské divadlo Exl-Bühne. Mikulov se pro něj stával pravidelnou zastávkou při návratu z hostování po českých zemích zpět do Rakouska, respektive do Vídně. Divadlo založil v roce 1902 Ferdinand Exl⁷¹⁵ (1875–1942) jako „Erste Tiroler Bauernspiel-Gesellschaft“. Společnost měla domovskou scénu v Innsbrucku, kde od roku 1902 hrála lidové hry s venkovskou, náboženskou a mravně naučnou tematikou.⁷¹⁶ Její repertoár tvořily například hry od rakouského prozaika a dramatika Ludwiga Anzengruber (1839–1889) či původní hry člena souboru Julia Pohla.

Společnost Exl-Bühne hrála na našem území poměrně často, pravidelně hostovala například v Brně, Opavě, Ostravě či Jeseníku.⁷¹⁷ V roce 1912 hrála také

712 Sensationsgastspiel im Adlersall. *Nikolsburger Wochenschrift*. 26. 4. 1935, **75**(17), s. 5.

713 Theater in Kirchsaale. *Nikolsburger Wochenschrift*. 7. 5. 1936, **76**(19), s. 5.

714 PATKA, Marcus G. – STALZER, Alfred (eds.). *Die Welt des Karl Farkas*. Wien: Holzhausen Verlag GmbH, 2001, s. 175, 181, 185.

715 Ferdinand Exl začínal jako herec v tyrolském souboru Bauerntheater z obce Pradl. V letech 1915–1920 řídil Městské divadlo v Innsbrucku a mezi lety 1919–1922 vedl i jím založené Innsbrucké komorní divadlo (Innsbrucker Kammerspiele). V sezoně 1927/28 se stal uměleckým vedoucím vídeňského Raimundtheater, kam si jej pozval výše zmíněný divadelní ředitel Rudolf Beer v souvislosti s připravovaným uváděním lidových her na této scéně. (MAŠARÁK, pozn. 16, s. 69.)

716 LUDVOVÁ, pozn. 554, s. 235.

717 MATUŠKOVÁ, Jitka. *Hudební život na Jeseníku s důrazem na XX. a XXI. století*. Brno, 2011, s. 17. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Filozofická fakulta.

v Praze v Novém německém divadle.⁷¹⁸ V Mikulově pak účinkovala v letech 1924, 1925, 1929, 1931 a 1932 a pokaždé se zde těšila, ostatně stejně jako všude jinde, velkému zájmu.⁷¹⁹

V roce 1933 navštívil Mikulov další soubor z Innsbrucku, a to Das Tiroler Pradl-Theater. Na rozdíl od Exl-Bühne a jejich her ze života tyrolského venkova znovuobjevovala tato společnost hry s rytířskou tematikou.⁷²⁰ Poblíž Mikulova se tento soubor objevil i v roce 1939, kdy hostoval v Břeclavi.⁷²¹

Kabarett der Komiker

Mimo rakouských souborů se v Mikulově objevila i divadla z jiných zemí, například v roce 1927 ruské divadlo „Blaue Maus“ pod vedením divadelního ředitele Pawlowa, které zde představilo scény z ruského života a ruské lidové písně a tance.⁷²² Krátce se zde zdržel i divadelní soubor Riesch-Bühne z Mnichova, který 7. března 1933 uvedl hru *Die Venus von Wisternitz* s podtitulem „eine Geschichte der heutigen Zeit in drei Akten“ od Seppa Luchse.⁷²³ Tato hra uváděná osm let od slavného nálezu Věstonické venuše profesorem Karlem Absolonem mohla být pro místní zvláště zajímavá. Jak se však při návštěvě představení ukázalo, hra nepojednávala o významném nálezu z období mladého paleolitu, ale o venkovské morálce v jejím hrubším ražení.⁷²⁴

Poté, co byl v Německu po vyhraných volbách v lednu 1933 jmenován říšským kancléřem Adolf Hitler, spustily následné čistky masovou emigraci celé řady významných židovských a levicových umělců či intelektuálů.⁷²⁵ Následkem násilně ukončené činnosti přijel do Mikulova v červnu 1933 se svým souborem divadelní ředitel a pražský rodák Kurt Robitschek (1890–1950). Robitschek od dvacátých let působil v Berlíně, kde se stal jedním ze spoluzakladatelů proslulého Kabaretu komiků (Kabarett der Komiker nebo zkráceně KadeKo).⁷²⁶ V Mikulově byl jeho

718 LUDVOVÁ, pozn. 554, s. 235.

719 Gastspiel der Exlbühne. *Nikolsburger Wochenschrift*. 9. 2. 1924, **64**(6), s. 5; Exls Bühne. *Nikolsburger Wochenschrift*. 27. 6. 1925, **65**(26), s. 5; Gastspiel der Exlbühne. *Nikolsburger Wochenschrift*. 26. 4. 1929, **69**(17), s. 4; Gastspiel der Exlbühne. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 10. 1931, **71**(43), s. 5; Einmaliges Gastspiel der „Exl-Bühne“... *Nikolsburger Wochenschrift*. 26. 5. 1932, **72**(21), s. 6.

720 Das Tiroler Pradl-Theater... *Nikolsburger Wochenschrift*. 27. 10. 1933, **73**(43), s. 5.

721 Pradltheater kommt nach Lundeberg. *Nikolsburger Kreisblatt*. 31. 3. 1939, **79**(26), s. 6.

722 Das russische Theater... *Nikolsburger Wochenschrift*. 21. 5. 1927, **67**(21), s. 4.

723 Gastspiel der Münchener „Riesch-Bühne“... *Nikolsburger Wochenschrift*. 24. 2. 1933, **73**(8), s. 5–6.

724 Tamtéž.

725 O emigraci německých umělců do Československa více: SCHNEIDER, Hansjörg. *Exiltheater in der Tschechoslowakei 1933–1938*. Berlin: Henschel, 1979. Dále SCHNEIDER, Hansjörg. Nepřišli do cizího. Emigranti německého divadla 1933–1938 v Československu. *Divadelní revue*. 1992, **3**(2), s. 19–26.

726 Kabarett der Komiker byl založen v roce 1924 herci Paulem Morganem, Kurtem Robitschekem a Maxem Hansenem. Společnost zavedla pravidelný měsíční systém hostování účinkujících herců. Jej

soubor označen jako „Theater der Komiker“ a představen jako jeden z nejoblíbenějších za posledních deset let. Současně však bylo opatrně zmíněno, že to byly právě poslední události v Německu, které přinutily divadlo ukončit svou činnost a vydat se na turné po Československé republice.⁷²⁷ Než 12. června přijel Kurt Robitschek se svou společností do Mikulova, hráli například v Praze, Liberci, Jablonci a 8. června také v Brně.⁷²⁸ Ono turné, o němž se zmiňuje místní tisk, byla ve výsledku cesta židovského umělce Kurta Robitscheka do emigrace. Z Mikulova vedla ještě do Vídně, kde se v září Robitschek ujal vedení Komorního divadla (Kammerspiele). V roce 1936 pak přes Paříž a Londýn emigroval do USA, kde se dál věnoval divadelnímu umění pod pseudonymem Ken Robey.⁷²⁹ Po boku Robitscheka vystupovala v Mikulově i Trude Hesterberg (1892–1967), jedna z nejoslnivějších osobností německého kabaretu dvacátých let, přední šansoniérka a zakladatelka kabaretního divadla Wilde Bühne (Divoké jeviště),⁷³⁰ která však musela po svém návratu do Německa tuto cestu ve společnosti židovského principála vysvětlovat.⁷³¹ Dalšími členy divadla byli: herečka Vera Nargo, herci Max Günberg, Ludwig Schüller, Walter Sealtiel, Rolph Ronay či herec Andre Mattoni (1900–1985), jenž pocházel ze známé karlovarské podnikatelské rodiny.⁷³²

V rámci svého téměř tříhodinového večerního vystoupení nazvaného *Abend des Lachens*, kterým provázel Kurt Robitschek, předvedla divadelní společnost s velkým úspěchem program poskládaný z různých scénických čísel. Na programu byla například fraška *Der Schwätzer*, jejímž autorem byl Osip Dymow (1878–1959), dále pak scénka nazvaná *Das Theater wird gerettet* nebo *Friedenskonferenz in Genf*. Recenzent zavrhl jen jeden výstup věnovaný Goethovi.⁷³³ Zdejší konzervativní publikum nemělo patrně pochopení pro podobné zacházení s velikány německé literatury.

program byl rozdělen do dvou částí. V té první byly na programu kabaretní písně a specializovaná představení (s konferencí). V té druhé pak muzikály o jednom dějství, operety, parodie nebo hry (od Roberta Stolze po Čechova a Heinricha Manna, stejně tak jako mnoho děl od ředitelů Paula Morgana a Kurta Robitscheka). Jde-li o formát, jednalo se spíše o varietní divadlo než o soukromé literární kabarety. Program společnosti se záměrně vyhýbal politickým tématům. (Srov. LAREAU, Alan. *The German Cabaret Movement during the Weimar Republic*. *Theatre Journal* 43, č. 4, 1991, s. 471–490; VÖLKER, Klaus. *Kabarett der Komiker. Berlin 1924–1950*. München: edition text + kritik, 2010.)

727 „Zehn Jahre hindurch war das „Theater der Komiker“ in Berlin nicht nur das beliebteste, sondern auch das best fundierteste, aktive Theater Berlins. Durch die Ereignisse der letzten Zeit war diese Großstandbühne gezwungen, ihre Pforten zu schließen, befindet sich zur Zeit auf einer Tournee durch die Tschechoslowakei...“ (Gastspiel des Berliner „Theaters der Komiker“. *Nikolsburger Wochenschrift*. 9. 6. 1933, **73**(23), s. 5.)

728 Tamtéž.

729 BUDZINSKI, Klaus. Robitschek, Kurt. *Neue deutsche Biografie*. Sv. 21, Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 681–682.

730 POKORNÝ, Jindřich. (ed.). *Kniha o kabaretu*, Praha: Mladá fronta, 1988, s. 366.

731 JELAVICH, Peter. *Berlin Cabaret*. Cambridge: Harvard University Press, 1996, s. 234.

732 Gastspiel des Berliner „Theaters der Komiker“. *Nikolsburger Wochenschrift*. 9. 6. 1933, **73**(23), s. 5.

733 „Nur ein uns geschmacklos erscheinender Goethe-Vergleich wäre besser unterblieben.“ (Gastspiel des „Theaters der Komiker“. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 6. 1933, **73**(25), s. 6.)

Přítom parafráze Goethovy poezie či díla inspirovaná jeho tvorbou nebyla v německých kabaretech ojedinělou záležitostí.⁷³⁴

734 Erich Kästner (1899–1974) vytvořil například parodii na Goethovu píseň *Mignon*, kterou „obohatil“ silným antimilitaristickým podtextem. Studenti divadelního vědce Arthura Kutschera (1878–1960) zase vytvořili v rámci jeho divadelního semináře v roce 1932, kdy se slavilo sto let od Goethova úmrtí, celovečerní kabaretní scénu nazvanou „*Zde se Goethe mylí*“, která se vysmívala „*nehorázné okázalosti, s níž se toto jubileum slavilo a především Goethovu uznávanému životopisci Emilu Ludwigovi.*“ (Srov. POKORNÝ, (ed.), pozn. 730, s. 408, 426.)

JEDERMANN-FESTSPIELE V MIKULOVĚ

V meziválečném období pokračovaly ve své činnosti i místní spolky, jako například pěvecký spolek Nikolsburg nebo Frohsinn, které občas nastudovaly i divadelní představení. S divadlem se v té době mohli místní setkat také v rámci produkce mikulovského, v té době již Státního reálného gymnázia, které byly zaměřeny zvláště na německá klasická dramata. Pod vedením ředitele dr. Arthura Petaka a prof. Aloise Knauera uvedli studenti v květnu 1921 v hotelu Rose Schillerovo drama *Die Räuber*. Výtěžek z představení byl věnován na podporu nemajetných studentů.⁷³⁵ V této činnosti pokračovali gymnazisté i v dalších letech. V dubnu 1922 nastudovali Goethovu hru *Iphigenie auf Tauris*⁷³⁶ a v dubnu 1924 Sofoklovu tragédii *König Ödipus*.⁷³⁷ Na podzim roku 1929 inscenovali Goethovo dílo *Urfaust*⁷³⁸ a v březnu následujícího roku *Kabale und Liebe* Friedricha Schillera.⁷³⁹ Dominance klasické německé dramatiky ve výčtu inscenovaných děl mohla být dána starostí o německou kulturu po vzniku ČSR.

Nově do divadelního života Mikulova vstoupil Divadelní soubor (Theatergruppe). Ten fungoval pod hlavičkou Německého kulturního svazu (Deutscher Kulturverband), jenž vznikl v listopadu 1919, mikulovská odnož pak v únoru 1920,⁷⁴⁰ po zrušení celorakouského spolku Deutscher Schulverein. Výraznější čin-

735 Der Theaterabend. *Nikolsburger Wochenschrift*. 7. 5. 1921, **61**(19), s. 1; Theater-Abend, Schilles Räuber. *Nikolsburger Wochenschrift*. 21. 5. 1921, **61**(21) s. 1.

736 Theater-Aufführung. *Nikolsburger Wochenschrift*. 18. 3. 1922, **62**(11), s. 3; Iphigenie auf Tauris. *Nikolsburger Wochenschrift*. 22. 4. 1922, **62**(16), s. 1.

737 Theaterabend. *Nikolsburger Wochenschrift*. 5. 4. 1924, **64**(14), s. 4.

738 Zur Aufführung v. Goethes „Urfaust“. *Nikolsburger Wochenschrift*. 18. 10. 1929, **69**(42), s. 4.

739 Kabale und Liebe. *Nikolsburger Wochenschrift*. 7. 2. 1930, **70**(6), s. 5.

740 ŘEPA, pozn. 615, s. 215.

nost tohoto souboru začala na přelomu dvacátých a třicátých let. V roce 1929 jeho členové inscenovali např. Goethovo drama *Egmont* nebo veselohru *Die Burgruine* od Karla Caroa.⁷⁴¹ V roce 1932 uvedl soubor před Dietrichsteinskou hrobkou hru *Jedermann* z pera rakouského dramatika a libretisty Huga von Hofmannsthala (1874–1929), jednalo se bezesporu o nejvýznamnější divadelní událost v kulturním životě meziválečného Mikulova.

Hofmannsthalův text s podtitulem *Das Spiel vom Sterben des reichen Mannes*, jenž vznikl mezi lety 1903–1911, nově zpracovává středověkou moralitu *Everyman* (asi 1500), která se zamýšlí nad konečností lidského bytí. Hra zobrazuje alegorický příběh pyšného a bezohledného člověka, kterého náhle uprostřed světských radostí navštíví Smrt, aby mu oznámila jeho brzký konec. Tento člověk, Jedermann, tedy kdokoli z nás, následně hledá průvodce na své poslední cestě. Postupně ho však opouští příbuzní a přátelé či personifikovaná postava Bohatství. Na věčnost ho doprovodí pouze jeho Dobré skutky, kterými však v životě nikterak neoplýval, a Víra, k níž se v poslední chvíli obrátí. Pro Jedermanna je tak smrt cestou, na níž se z něj, z hříšného a nevěřícího člověka, stane člověk plně zodpovědný za své skutky a schopný svou situaci přijmout.⁷⁴²

Jedermann Huga von Hofmannsthala měl světovou premiéru v roce 1911 v berlínském Cirku Schumann v režii významného rakouského divadelního režiséra a experimentátora židovského původu Maxe Reinhardta (1873–1943).⁷⁴³ Významnější však byla Reinhardtova inscenace z roku 1920 uvedená na nově vzniklém divadelním festivalu v Salcburku (Salzburger Festspiele), u jehož zrodu stáli zmínění Reinhardt a Hofmannsthal společně se skladatelem Richardem Straussem (1864–1949). *Jedermann* se následně stal kmenovým a zahajovacím představením festivalu. Nehrál se pouze v letech 1922–1925 a samozřejmě ani v období 1938–1945.⁷⁴⁴

Uvedení *Jedermanna* v Salcburku mělo pravděpodobně rozhodující vliv i na inscenování tohoto dramatu v Mikulově. Reinhardtovy inscenace ostatně určovaly vývoj evropského divadla a jeho davové divadlo bylo inspirací i pro mnohé další inscenátory.⁷⁴⁵ Svůj podíl na tom mohla mít i vzrůstající obliba plenérových a amatérských divadelních hnutí, která jako formy lidové zábavy houfně vznikala

741 Festaufführung des Deutschen Kulturverbandes. *Nikolsburger Wochenschrift*. 11. 10. 1929, 69(41), s. 5.

742 STEHLÍKOVÁ, Eva. „Potkala ho Smrti.“ *Divadelní revue*. 1997, 8(4), s. 77.

743 BRAULICH, Heinrich. *Max Reinhardt*. Praha: Orbis, 1969, s. 127. V Cirku Schumann, dnes berlínský Friedrichstadt-Palast, vybudoval v roce 1919 Max Reinhardt své Velké činoherní divadlo pro tři a půl tisíce lidí. Do roku 1922 zde uvedl sérii monumentálních představení, například *Oresteiu*, *Julia Caesara* a *Dantovu smrt*. POKORNÝ, (ed.), pozn. 730, s. 343; BROCKETT, pozn. 121, s. 57.

744 Srov. FUHRICH, Edda – POSSNITZ, Gisela. *Max Reinhardt – Die Träume des Magiers*. Salzburg: Residenz, 1993, s. 107.

745 Srov. OBST, Milan. Max Reinhardt a české divadlo. *Divadelní revue*. 1990, 1(4), s. 12–28.

na přelomu 19. a 20. století.⁷⁴⁶ Tato hnutí však současně mohla přejímat i agitační funkce – budit revoluční zápal a vlastenecké city.⁷⁴⁷

S nápadem inscenovat *Jedermann* v Mikulově přišel tehdejší student práv Hubert Doleschal. Bylo to, jak sám uvedl, jednoho horkého dne 12. června 1931 na koupališti na Janičově vrchu (Janitschberg),⁷⁴⁸ když vedle něj ležící pan Sedlatschek lamentoval nad „nudností všeobecného bytí“ v Mikulově. „Tu mne náhle a bez rozmyslu, snad zrozena z občasných šosáckých prázdnoty našeho okolí, napadla myšlenka inscenovat *Jedermann*.“⁷⁴⁹ Zajímavostí je, že matka Maxe Reinhardta, Rosa Goldmann – rozená Wengraf (1851–1924), z Mikulova pocházela,⁷⁵⁰ otázkou ovšem zůstává, do jaké míry mohla i tato skutečnost zdejší uvedení *Jedermann* ovlivnit. Pravděpodobně však tato informace nebyla obecně známa.

Režijního nastudování *Jedermann* se ujal Rudolf (Rudi) Zobl za jevištní spolupráce Hanse Sedlatschka. Pořadatelem divadelního představení se stala Místní osvětová komise (Ortsbildungskommission).⁷⁵¹ Premiéra se uskutečnila v sobotu 19. září 1931 ve „Stecklsaale“,⁷⁵² repríza pak v pondělí 28. září.⁷⁵³ Tato v podstatě přípravná fáze umožnila získat přehled o možnostech souboru a současně i opatřit finanční prostředky na konečnou realizaci projektu. V dubnu následujícího roku se začalo konkrétněji uvažovat o vytvoření velké divadelní slavnosti salcburského stříhu – Jedermann-Festspiele a přenesení inscenace Hofmannsthalova textu před Dietrichsteinskou hrobku. Z toho důvodu vznikla festivalová komise, kterou tvořili kanovníci Johann Mühlberger a Viktor Janek, notář Josef Ludwig Skudrzyk a zlatník Josef Doleschal. Stavitel Ferdinand Kowalski, jenž byl zvolen do čela této komise, měl pak na starost technický dohled nad inscenací, Hubert Doleschal byl pověřen uměleckým vedením a profesor místního gymnázia dr. Berthold Huller

746 FISCHER-LICHTE, Erika. Divadlo ve třetí říši: Mezi „Thingspielem“ a klasikou. *Svět a divadlo*. 2001, 12(5), s. 110.

747 BRAUN, pozn. 124, s. 53–54.

748 Jedná se o koupaliště u Mariánského mlýna, které bylo vybudováno v roce 1921 adaptací starého rybníku. Janičův kopec, Mariánský kopec nebo německy Janitschberg byl pokračováním dominantního vápencového bradla Svatého kopečku. Později byl však odtěžen, dnes je místo něj vápencový lom. (Srov. ŘEPA, pozn. 615, s. 214.)

749 „Es war der 12. Juni 1931, ein drückend heisser Tag im Bad am Janitschberg, als Herr Sedlatschek, der neben mir lag, über das öde Dasein im Allgemeinen und die Sterilität in unserem Städtchen im Besonderen lamentierte. Unüberlegt plötzlich, vielleicht geboren aus der mitunter etwas spiessbürgerlichen Öde unserer Umgebung, schoss die Idee in mir auf „Jedermann“ zu inszenieren.“ (Wie die Nikolsburger Festspiele zu Stande kamen. *Nikolsburger Wochenschrift*. 5. 8. 1932, 72(31), s. 4.)

750 Max Reinhardt se narodil v Badenu u Vídně jako syn Wilhelma Goldmanna, obchodníka, který pocházel ze Stupavy (Stampfen). Více k jeho dětství viz FUHRICH – POSSNITZ, pozn. 744, s. 7–9.

751 Zur „Jedermann“ Aufführung. *Nikolsburger Wochenschrift*. 11. 9. 1931, 71(37), s. 5.

752 Jednalo se o sál restaurace Zum schwarzen Adler („U Černého orla“), jejímž majitelem byl v té době Adalbert Steckl.

753 Wiederholung der „Jedermann“ Aufführung. *Nikolsburger Wochenschrift*. 25. 9. 1931, 71(39), s. 4.

se staral o propagaci.⁷⁵⁴ V programu z roku 1934 je také zmínka o hudební režii, kterou měl na starost Herbert Horntrich, a varhanním doprovodu, který obstaral Rudolf Mahr.⁷⁵⁵ Založen byl i garanční fond, do něhož mohli případní mecenáři vkládat finanční podporu. Záštitu nad slavnostními hrami (Festspiele) převzal zdejší probošt dr. Emanuel Waldstein-Wartenberg.⁷⁵⁶ Představení se pořádala 2. až 6. července vždy o půl deváté večer. Cena za představení se pohybovala v rozmezí patnácti korun za křeslo (Sperrnitz),⁷⁵⁷ přes deset korun za sedadlo, tři koruny za místo ke stání a studentský lístek.⁷⁵⁸ Výtěžek 800 Kčs byl věnován na pomoc lidem, kteří v důsledku hospodářské krize ztratili zaměstnání.⁷⁵⁹

Vzhledem ke známé části výtěžku z pětidenních slavnostních her se sice nabízí možnost alespoň v hrubých obrysech spočítat průměrnou návštěvnost, není však jisté, zda je v této sumě obsaženo celkové vstupné, nebo zda se jedná o částku po odečtení nákladů na realizaci festivalu. Nejspíše jde o druhou možnost, neboť v případě té první by se festival potýkal spíše s průměrným či podprůměrným zájmem ze strany diváků.

Uvedení *Jedermann* pod širým nebem před Dietrichsteinskou hrobkou muselo bezesporu nabídnout velmi intenzivní zážitek, který byl navíc umocněn i celkovým rázem Mikulova s dominujícím zámekem či Svatým kopečkem zvedajícím se východně za hrobkou.⁷⁶⁰ V této atmosféře lze sledovat jistou podobnost se salcburským *Jedermannem*, kterého Max Reinhardt inscenoval před katedrálou na Dómském náměstí. Dle fotografií, které se z mikulovského představení dochovaly, je zřejmé, že obě inscenace spojovala i výtvarná podobnost. Reinhardt nechal před dómem zbudovat jednoduché schodovité jeviště z prken, na němž se hrálo bez rekvizit, bez pomoci světelných efektů a v plném denním světle. Svou roli zde hrály i nahodilosti všedního dne od letících holubů až po bouřku, která „*vstupo-*

754 Jedermann Festspiele... *Nikolsburger Wochenschrift*. 15. 4. 1932, 72(15), s. 7.

755 SOCHOR, Franz. Die Festspiele in Nikolsburg 1931–1934. *Südmährisches Jahrbuch* 31, 1982, s. 49.

756 Wie die Nikolsburger Festspiele zu Stande kamen. *Nikolsburger Wochenschrift*. 5. 8. 1932, 72(31), s. 4.

757 Termín označoval sedadlo, které měl divák dlouhodobě předplacené, v tomto případě na celý festival.

758 Die Jedermannspiele... *Nikolsburger Wochenschrift*. 24. 6. 1932, 72(25), s. 8.

759 V roce 1931 jich bylo v Mikulově evidováno 169 a o dva roky později už 440. Srov. ŘEPA, pozn. 615, s. 209.

760 Harmonické zasazení hry do historických kulis Mikulova bylo pozitivně vnímáno i místním tiskem: „*Nikolsburg mit seinem berühmten Schloss, das weit in die Lande schaut und an das sich ein Stück Weltgeschichte knüpft, der hl. Berg, von dessen Höhe zwei denkwürdige Baudenkmäler heruntergrüssen, die vertraumten Gässchen, idyllische Winkel, die wieder mit grossartigen Perspektiven und Veduten abwechseln, ein malerisch zerfallener Pulverturm aus der Schwedenzeit.... Alles das fügt sich harmonisch zusammen, wird mitspielen und ein Stück von seinem Geiste dem Spiel vor der Gruftkirche einhauchen....*“ (Jedermann Festspiele... *Nikolsburger Wochenschrift*. 10. 6. 1932, 72(23), s. 5.)

vala do představení a propůjčovala mu zvláštní, proměnlivé kouzlo“.⁷⁶¹ Tyto prostředky dovoľovaly Reinhardtovi „...architektonickou scénografickou jednotu jeviště a hlediště, a vzbudit u divadelního návštěvníka dojem skutečného prostoru, v němž se odehrává skutečný děj, jehož se divák účastní“.⁷⁶²

Do jaké míry s podobným účinkem počítali i v Mikulově, zůstává otázkou. Rozhodně se však řešením scény a také kostýmů nechali výrazně inspirovat. Zdejší Jedermann, kterého ztvárnil Hubert Doleschal, místním tiskem označený jako „homo novus“ mikulovského divadelního života,⁷⁶³ se tak svým oděvem nápadně podobal salcburskému Jedermannovi v podání jednoho z nejvýznamnějších rakouských herců první poloviny 20. století Alexandra Moissiho (1879–1935). Zcela jistě se však nejednalo o naprostou kopii slavnější inscenace. Na základě drobných archivních pramenů k mikulovské verzi je složité vymezit míru odlišnosti. Jednou z nich však může být skutečnost, že alegorizovanou postavu Bohatství v Mikulově ztvárnila studentka tanečního umění na Vídeňské univerzitě Albine Thuiner, která svou roli zřejmě obohacovala tanečními kreacemi. Dalším rozdílem bylo i využití reflektorů v závěrečné scéně, kdy Jedermann po trýznivém umírání dochází k blaženému spasení. Osvětlení klasicistní sochy Krista, která stojí na balustrádě Dietrichsteinské hrobky obklopena anděly, muselo v této rozhodující chvíli zcela jistě nabídnout vrcholný zážitek. Podle dochované fotografie (obr. 40) stál v tom okamžiku Jedermann v bílém oděni uprostřed scény mezi svými „anděly“, tedy Dobrými skutky a Vírou, a s pohledem upřeným vzhůru k nebi. Důležitou roli měly hrát rovněž zvony kostelů sv. Václava, sv. Jana Křtitele a velký zvon poutního kostela sv. Šebestiana, o jejichž společnou „symfonii“ v závěru hry se staral právě Herbert Horntrich.⁷⁶⁴

Význam představení dalece přesahoval lokální rozměr. Kombinace zvoleného místa a hry, která se svým tématem vymykala divadelní produkci místních spolků sahajících spíše po odlehčených žánrech, se jistě stala lákadlem i pro diváky ze širokého okolí. Zájem o představení údajně přilákal i delegaci ze Salcburku.⁷⁶⁵ Svůj podíl na oslovení publika měla propagační práce, k níž gymnaziální profesor Huller využil i německé vysílání Rádía Brno (Radio Brünn),⁷⁶⁶ kde také 1. července pronesl odborný příspěvek k *Jedermannovi*.⁷⁶⁷

761 BRAULICH, pozn. 743, s. 169–170.

762 Tamtéž, s. 173.

763 „Jedermann“. *Nikolsburger Wochenschrift*. 25. 9. 1931, 71(39), s. 7.

764 SOCHOR, pozn. 755, s. 48.

765 Za tyto informace děkuji Reineru Elsingerovi. (Soukromá korespondence ze dne 7. 5. 2014. Uloženo v archivu autora.)

766 Jedermann Festspiele... *Nikolsburger Wochenschrift*. 26. 5. 1932, 72(21), s. 6.

767 Hulerův příspěvek byl veřejně vysílán z ampliónu před hotelem Rose. (Die Jedermannspiele... *Nikolsburger Wochenschrift*. 24. 6. 1932, 72(25), s. 8.)

Po ukončení her se zpráva o mikulovském *Jedermannovi* dostala do kulturní rubriky brněnského vydání *Lidových novin*, kde byla také velmi příznivě hodnocena: „*Ideální pozadí chrámu, vybudovaného v slohu barokním, jeho alegorické figury a bohatá umělecká ornamentika ve spojení s filosofickou hloubkou a ušlechtilou mluvou Hofmannsthalovy hry tvořilo harmonický celek, jehož hlubokému působení nikdo neunikl. I další zákulisí, starý slavný Mikulov, město, kde se děly události světového významu, doplnilo harmonicky děj na jevišti a dotklo se každého, kdo má porozumění pro velkou historickou minulost. Herci vzatí z mikulovského obyvatelstva nebyli na závadu, nýbrž jen lépe vystihovali lidový ráz mystéria.*“⁷⁶⁸ Tato zmínka dokládá nejen významnost akce, ale také, což je důležitější, že nezůstala stranou zájmu česky mluvícího publika.

Slavnostní hry měly být znovu připraveny o rok později. Tehdy se počítalo s inscenací jiné Hofmannsthalovy hry *Das Salzburger grosse Welttheater* s podtitulem *Das Leben und Sterben eines armen Mannes*,⁷⁶⁹ která byla rovněž uvedena na salcburském festivalu v režii Maxe Reinhardta.⁷⁷⁰ K samotné realizaci však už nedošlo. Další slavnostní hry se tak konaly až na přelomu června a července 1934. Záštitu nad nimi převzal probošt dr. Franz Linke, který nahradil zemřelého Emanuela Waldsteina-Wartenberga a nově i Alexander Dietrichstein.⁷⁷¹ Členové divadelního spolku současně rozšířili program her o inscenaci hry *Das Schutzengelspiel* od vídeňského dramatika Maxe Mella (1882–1971), která měla, jak uváděl místní tisk, velký úspěch ve vídeňském Burgtheatru a také na jiných scénách, jako například v Prinzregententheateru v Mnichově.⁷⁷² V „duchovním mysteriu“, v češtině známém pod názvem *Anděl strážný*, je oproti *Jedermannovi* hlavní postavou zbožná žena, kterou v mikulovské inscenaci ztvárnila Hansi Oser. Ta na sebe uvalí kvůli své pýše a pohrdání Boží trest a je nucena přijmout velmi ponižující pokání, při kterém se musí u dveří chrámu nabízet všem kolemjdoucím mužům. Vrcholem vykoupení z jejího hříchu je pak příprava svatby s věčně opilým mydlářem. Nakonec je však ze svého hříchu vykoupena a dívčin *Anděl strážný*, kterého v mikulovském představení hrál Georg Danksagmüller, přivádí k oltáři jejího pravého snoubence.

Stejně jako v roce 1932 byl i nyní zásluhou profesora Hullera slavnostním hrám věnován prostor v německém vysílání brněnského rozhlasu.⁷⁷³ Huller také po jejich ukončení napsal do místního periodika obsáhlejší recenzi obou představení.

⁷⁶⁸ Hofmannsthalův *Jedermann* v Mikulově. *Lidové noviny*. 7. 7. 1932, **40**(339), s. 9.

⁷⁶⁹ ŠKODOVÁ, Pavla. *Dílo Huga von Hofmannsthal v českých překladech*. Praha, 2006, s. 27. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta.

⁷⁷⁰ Na Salcburských slavnostních hrách byla tato hra poprvé uvedena v roce 1922 v klášterním kostele Fischera von Erlacha. V roce 1925 pak také v Salcburském festivalovém divadle. (BRAULICH, pozn. 743, s. 171.)

⁷⁷¹ Die geistliche Spiele von Max Mell... *Nikolsburger Wochenschrift*. 8. 6. 1934, **74**(23), s. 7–8.

⁷⁷² Tamtéž. Program byl pak stanoven následovně: 29. a 30. června a 5. (odpoledne) a 6. července se hrál *Das Schutzengelspiel*, 1. a 5. července večer *Jedermann*.

⁷⁷³ Die Festspiele vor der Gruftkirche... *Nikolsburger Wochenschrift*. 22. 6. 1934, **74**(25), s. 6.

Jedná se samozřejmě o velmi pozitivní hodnocení, které vychází z celkově kladného přijetí slavnostních her a také z obdivu k tomu, co vše bylo možné v amatérských podmínkách vytvořit. Mimo chvály hereckých výkonů se pak krátce zastavil i u režie obou představení, které se ujal zkušený Rudolf Zobl. Pouze v jeho případě si recenzent dovolil drobnou výtku k davovým scénám, které se kvůli nedostatečnému obsazení na velkém jevišti rozpadají. Uvedenou poznámkou pak současně vyzývá k zapojení většího počtu lidí, třeba z řad místních spolků.⁷⁷⁴ Plány na další pokračování slavnostních her však byly znemožněny vývojem politické situace.

Pořádání letních slavnostních her, jejichž součástí byl Hofmannsthalův *Jedermann*, nebylo v té době nijak ojedinělou záležitostí. Podobné akce se konaly i na jiných místech naší země, většinou v pohraničních oblastech osídlených německy mluvícím obyvatelstvem. Zatím nejstarší známý doklad o této akci je z roku 1931, kdy byl *Jedermann* plenérově inscenován v Hejnicích (Haindorf) v Jizerských horách.⁷⁷⁵ Představení se konala po celý červen před poutním kostelem Navštívení Panny Marie. Hrál se každou středu, sobotu a neděli v poledne a večer, v případě nepříznivého počasí se představení přesunulo do kostela. Záštitu nad slavnostními hrami převzali církevní představitelé a starosta Liberce (Reichenberg).⁷⁷⁶ Finanční podporu poskytl Eduard Auersperg, majitel blízkých Lázní Libverda (Bad Liebwerda).⁷⁷⁷ Na rozdíl od představení v Mikulově se však režie ujal profesionální divadelní režisér Theodor (Theo) Anton Modes (1888–1962), toho času působící jako intendant divadla v Kolíně nad Rýnem (Vereinigte Stadttheater in Köln). Ten také pro větší role angažoval herce vybrané z různých německojazyčných divadel.⁷⁷⁸

774 „Die Regie – Herr Zobl ist auf diesem Gebiete ja für uns kein Neuling mehr – holte in Aufbau, Gruppierung, Abwicklung der Szenen in Zusammenspiel und Kostümierung aus dem ihm zu Gebote Stehenden, dem Stücke selbst und seinen Darstellern heraus, was herauszuholen war. Dies wäre vielleicht noch etwas mehr gewesen, wenn die Mittel zur Gestaltung bewegter Massenszenen usw. Zur Verfügung wären, wie dies eine Freilichtauf-führung, namentlich auf einer gleich der unseren sehr großen Bühne, natürlich in viel höherem Maße verlangt als etwa die Darstellung in geschlossenen Räumen. Wenn sich da mehr Menschen zur Verfügung gestellt hätten, die heimischen Vereine usw....“ (Festspiele Nikolsburg 1934. *Nikolsburger Wochenschrift*. 5. 7. 1934, 74(27), s. 5.)

775 Jedná se pouze o plenérová představení. Hofmannsthalovo drama bylo samozřejmě na našem území inscenováno i dříve. Hrál se například v roce 1922 v Německém městském divadle v Brně nebo v roce 1925 v Olomouci. (Srov. ŠKODOVÁ, pozn. 769, s. 26; FERENCE, Anji Edith. *Německé divadelní hudební, pěvecké a umělecké spolky v Olomouci v letech 1918–1938*, Olomouc, 2012, s. 58. Dizertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta.)

776 ŠKODOVÁ, pozn. 769, s. 27.

777 KRAUSE, Erhard. Die „Jedermann-Festspiele“ in Haindorf 1931. *Sudetenpost*. 17. 12. 1992, 38(24), s. 30.

778 Jedermann hrál například Hans Mühlhofer z Berlína (Berliner Schauspielhaus), jeho matku Elli Förster z Vídně (Wiener Komödie) a Smrt Walter Thomas z Brém (Bremer Staatstheater). Objevili se zde také herci z jabloneckého německého divadla Albert Metten, který hrál Schuldknechta, a Berthold Hohenau, jenž ztvárnil Jedermannova chudého souseda. Oba doplnil v roli Čerta Karl Eggerer

Hudba k inscenaci pocházela od Einara Nilsona (1881–1964),⁷⁷⁹ tedy skladatele, který vytvořil hudební doprovod i pro Reinhardtovu salcburskou inscenaci *Jedermann*. Patrně se jednalo o totožnou hudbu, která byla jen převzata. Není totiž známo, zda se Nilson osobně podílel na *Jedermannovi* i v Hejnicích. Celá inscenace ostatně inspiraci Salcburkem nezapře. Hejnické slavnostní hry, označovány též honosným názvem „Jedermann-Festspiele in Böhmen“, byly také v dobovém tisku se salcburskými slavnostními hrami srovnávány. Působivější pak ovšem měly být právě ty z Hejnic.⁷⁸⁰ Tuto informaci je však třeba vnímat s nutnou dávkou opatrnosti.⁷⁸¹ Stejně pojaté slavnostní hry se zde opakovaly i v roce 1936.

Herec, režisér a divadelní ředitel Theodor Modes, jenž v průběhu své kariéry působil v divadlech mnoha různých evropských měst, mimo již zmíněného Kolína nad Rýnem například v Curychu, Brémách, Norimberku či Drážďanech, se proslavil i jako organizátor známých Valdštejnských slavností v Chebu (Wallenstein-Festspiele in Eger), které měl na starost v letech 1934, 1938 a 1939.⁷⁸² Tyto zkušenosti vedly pravděpodobně nacistickou organizaci „Kraft durch Freude“⁷⁸³ k tomu, aby v únoru 1939 vyjednávala s Modesem, v té době intendantem Spojených německých divadel v Brně (Vereingte Deutsche Theater in Brünn), o realizaci letních slavnostních her v Mikulově (Sommer-Festspiele). Modes, tehdy už člen NSDAP, jenž byl mimochodem v roce 1937 pro subversivní nacistickou propagandu vypořádan z postu divadelního ředitele divadla v St. Gallenu,⁷⁸⁴ měl do Mikulova osobně přijet a vybrat si místo, kde by se tyto slavnosti mohly uskutečnit.⁷⁸⁵ K samotné realizaci však už nedošlo.

z libereckého německého divadla. Drobné role pak byly nabídnuty místním obyvatelům. (KRAUSE, pozn. 777, s. 30.)

779 Srov. Festspiele in Haindorf 1931 und 1936. Dostupné online. [cit. 15.3.2014]. URL: <<http://friedlandinbohmen.jimdo.com/haindorf/jedermann-festspiele-in-haindorf/>>.

780 KRAUSE, pozn. 777, s. 30.

781 Fotografie z představení v Hejnicích lze nalézt na webu: Carthalia – Theater on Postcards, pod údajem Czech Republik – Hejnice. Dostupné online. [cit. 1.9.2016]. URL: <<http://www.andreas-prae-fcke.de/carthalia/>>.

782 MICHEL, Marie-Louise. Theo Modes. In KOTTE, Andreas (ed.). *Theaterlexikon der Schweiz*. Sv. 2. Zürich: Chronos, 2005, s. 1254–1255. Dostupné online. [cit. 23.4.2016] URL: <http://tls.theaterwissenschaft.ch/wiki/Theo_Modes>.

783 NS-Gemeinschaft Kraft durch Freude, KdF (Radostí k síle) byla nejoblíbenější organizace pro řízení „volného času v ‚Třetí říši‘ – zvlášť její ‚oddělení pro cestování, turistiku a dovolenou‘ – ‚glajchšaltovala‘ a dohlížela na široké vrstvy společnosti. Zároveň byla zodpovědná za organizování a kontrolu celé oblasti volného času od vzdělávání dospělých po lidový sport, od uměleckých výstav, koncertů a divadelních představení až po varieté a taneční zábavy.“ (MIKULOVÁ, Soňa. Nacistická kulturní politika v Düsseldorfu 1933–1945. *Acta Universitatis Carolinae. Studia Territorialia*. 2007, 9, s. 175.)

784 PFAFF, Ivan. Zápas o německé divadlo v českých zemích 1934–1938, *Divadelní revue*. 2007, 18(1), s. 45.

785 Nikolsburger Sommer-Festpile. *Nikolsburger Wochenschrift*. 17. 2. 1939, 79(14), s. 6.

Další doklad o inscenaci *Jedermann* pochází ze srpna 1933 z Broumova (Braunau). Zde byla tato hra inscenována katolickými ochotníky v rámci týdne mysterií, které se konaly pod záštitou broumovského opata dr. Dominika Prokopa. Mimo *Jedermann* byla v Broumově stejně jako v Mikulově uvedena i hra *Das Schutzengelspiel* Maxe Mella, a navíc ještě dalších deset mysterií od tehdejších katolických spisovatelů.⁷⁸⁶

Jedermann byl hrán i na zámku ve Vranově nad Dyjí (Frain). Zde jej pod širým nebem v létě 1933 realizoval „divadelní ředitel Karl Heysek ze Znojma“⁷⁸⁷ společně se společností Anny Bill, která si ve Vranově otevřela 1. června 1933 letní divadelní scénu.⁷⁸⁸ Heysek vedl německé městské divadlo ve Znojmě v sezoně 1926/27.⁷⁸⁹ V korespondenci zemského úřadu politického v Brně, kde je řešena výše finančních odvodů a záloh spojených s udělením koncese Karlu Heyskovi v roce 1926, je o Heyskovi psáno jako o bývalém herci, toho času stavebním technikovi u svého tchána, stavitele Krause ze Znojma.⁷⁹⁰ Jaký měl však vztah ke znojenskému divadlu v roce 1933, není zcela jasné, neboť mezi sezonami 1932/1933 až 1938/1939 byl provoz divadla omezen nebo zcela zrušen.⁷⁹¹ Nelze ani definovat jeho vztah ke společnosti Anny Bill, v novinové zprávě je uvedeno pouze to, že se ke společnosti připojil v létě 1933, aby s ní v rámci zdejších slavnostních her uvedl Hofmannsthalova díla *Jedermann* a *Das Salzburger grosse Welttheater* a Schillerova *Wilhelma Tella*.⁷⁹²

Spolupráce Karla Heyska s Annou Bill pokračovala i v červnu dalšího roku, kdy se s *Jedermannem* na vranovský zámek vrátili, aby jej zde uvedli v rámci jihomoravského slavnostního dne (Festtage in Südmähren) pořádaného německými spolky.⁷⁹³ Pro úplnost je třeba dodat, že k divadelní společnosti Anny Bill se Karl Heysek připojil ještě na podzim toho roku při jejím pobytu v Mikulově. 1. listopadu 1934, na svátek Všech svatých, s nimi uvedl představení *Das Salzburger Welttheater*, v němž hrál i hlavní roli. O tři dny později v odpoledních hodinách společně sehráli Jarnovu operetu *Die Försterchristl* a večer operetu *Das Dorf ohne Glocke* od Eduarda Künnekeho.⁷⁹⁴ Představení *Das Salzburger Welttheater* recenzent mikulovského týdeníku, skrytý pod iniciálami F. M., vítal s ohledem na program míst-

786 RON, Vojtěch. *Inscenace náboženských her od počátku 20. století*. Chronologie, excerpta. Dostupné online. [cit. 15.3.2014]. URL: <<http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=txt&id=8121>>.

787 Die Freilichtspiele in Frain. *Nikolsburger Wochenschrift*. 14. 7. 1933, 73(28), s. 6.

788 Theaternachricht aus Frain. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 6. 1933, 73(25), s. 6.

789 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 3, s. 125.

790 MZA, fond B 40. (Zemský úřad Brno). Kart. 2523.

791 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 163.

792 Slavnostní hry se konaly pod přímou záštitou zámeckého panstva a představení byla uváděna na zámecké terase. Pouze v případě špatného počasí měla být přesunuta do zámeckého sálu předků. (Theaternachricht aus Frain. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 6. 1933, 73(25), s. 6.)

793 Festtage in Südmähren. *Nikolsburger Wochenschrift*. 8. 6. 1934, 74(23), s. 2.

794 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 9. 11. 1934, 74(45), s. 7–8.

ních slavnostních her pořádaných před Dietrichsteinskou hrobkou. Současně však lituje špatného načasování, neboť se uvedené představení krylo s rozhlasovým představením *Das Schutzengelspiel*, které v tu dobu v Rádiu Brno uváděli mikulovští herci. Zcela jistě by bylo pro zdejší amatérské herce obohacující vidět inscenaci i jiné Hofmannsthalovy hry. Pro samotného divadelního ředitele však bylo závažnější, že kvůli onomu načasování musel hrát představení *Das Salzburger Welttheater* před poloprázdným hledištěm.⁷⁹⁵ Karl Heysek byl s divadelní společností Anny Bill v určité míře provázán, respektive zcela jistě využíval její herce pro své vlastní produkce. Konkrétnější stanovení vzájemně fungující praxe, stejně jako přesné určení místního původu společnosti Anny Bill, bude ovšem možné až na základě výzkumu obsáhlejšího pramenného materiálu. Ovšem už nyní je možné potvrdit vazby Anny Bill na Znojmo a jeho okolí (Vranov nad Dyjí, Jaroslavice, Hrušovany nad Jevišovkou), což by mohlo prokázat její lokální příslušnost.

V druhé polovině třicátých let se lze s *Jedermannem* setkat také v Praze a Brně. V Praze jej v červnu 1937 uvedlo Nové německé divadlo (Neues deutsches Theater) ve Valdštejské zahradě, v červenci stejného roku bylo Hofmannsthalovo mysterium několikrát odehráno i před chrámem sv. Petra a Pavla v Brně.⁷⁹⁶ Zde *Jedermanna* ve své režii uváděl německý herec a režisér Spojených německých divadel v Brně (Vereinigte Deutsche Theater in Brünn) Vasa (Váša) Hochmann (1904–1963)⁷⁹⁷ společně s německými a českými herci.⁷⁹⁸ Hudbu k představení složil mladý brněnský komponista Franz Zubal. Na varhany děj doprovodil varhaník dómu sv. Petra a Pavla Vladimír Hawlik (1911–1993),⁷⁹⁹ pozdější profesor varhanní hry a skladby na brněnské konzervatoři. Společně s *Jedermannem* měla být součástí letních slavnostních her i další představení, například *Faust* od Christophera Marlowa (1564–1593), hra *Der verlorene Sohn* od Wilhelma Schmidtbonna (1876–1952) a Hofmannsthalovo dílo *Das Salzburger Welttheater*.⁸⁰⁰

795 Theater in Nikolsburg. *Nikolsburger Wochenschrift*. 9. 11. 1934, 74(45), s. 7.

796 Jedermann před brněnským dómem. *Lidové noviny*. 16. 7. 1937, 45(351), s. 7; Herci na dlažbě. *Lidové noviny*. 24. 8. 1937, 45(424), s. 3.

797 Vasa (Váša) Hochmann byl mezi lety 1928–1934 v angažmá v divadle St. Gallenu. Odtud přešel do divadla v Ústí nad Labem (Aussig) a poté do Brna. (WESSELY, pozn. 16, s. 265; SCHNEIDER, pozn. 725, s. 121.)

798 *Večerník Národních listů*. 2. 7. 1937, 45(180), s. 2. Z neúplného soupisu hereckého obsazení uvedeného v periodiku *Deutsche Zeitung Bohemia* lze obsazení rekonstruovat následně: Hans Hájek (Teufel), Walter Swoboda (Dünner Vetter), Fritz Gisela (Dicker Vetter), Margarete Deston-Wilt (Buhlschaft), R. E. Ullmann (Vorsänger), Eugen Guth (Stimme des Herrn), Gertrud Bechmann (Jedermanns Mutter), Resl Resse (Schuldnechts Weib), Dede Walz (Werke), Liselotte Göttinger (Glaube), Sylvester Huth (Tod), Bernhard Wilfert (Mammon), Heinz Himmel (Guter Gesel). (*Deutsche Zeitung Bohemia*. 17. 7. 1937, 110(166), s. 5.)

799 *Večerník Národních listů*. 2. 7. 1937, 45(180), s. 2.

800 Herci na dlažbě. *Lidové noviny*. 24. 8. 1937, 45(424), s. 3. Hochmann pokračoval v pořádání letních slavnostních her i o rok později, kdy před zámečkem Na Nivkách (letohrádek Mitrovských) inscenoval

Představení před chrámem sv. Petra a Pavla byla hojně navštěvovaná i českým obecnstvem.⁸⁰¹ Provázanost předválečné české a německé divadelní kultury, zvláště té protihenleinovskoy smýšlející, nebyla v té době ojedinělá.⁸⁰² Počátkem března 1938 byla v Brně zřízena pobočka pražského Klubu českých a německých divadelních pracovníků, jejímž cílem bylo čelit pokusům henleinovců o „zglajchšaltování“ německého divadla v Brně a manifestovat tak jednotu v názorovém vyhranění proti vzrůstajícím nacionalistickým tendencím.⁸⁰³

V těsné návaznosti na vlnu plenérových inscenací Jedermanna v německy mluvících oblastech na našem území byla tato hra inscenována i v češtině.⁸⁰⁴ Postaral se o to režisér Českého divadla v Olomouci Oldřich Stibor (1901–1943), který nejdříve Hofmannsthalův text, pod českým názvem *Každý*, inscenoval v roce 1932 před kaplí sv. Floriana v Prostějově (Proßnitz) a v roce 1934 před svatováclavským dómem v Olomouci,⁸⁰⁵ v letech 1936 a 1937 jej pak u příležitosti Svatokopeckých duchovních her uváděl na nádvoří poutního chrámu Navštívení Panny Marie na Svatém Kopečku. Společně s Hofmannsthalovým mystériem zde v rámci zmíněných slavností režíroval také *Strážného anděla* (*Das Schutzengelspiel*) od Maxe Mella.⁸⁰⁶

Uvedené příklady jsou jen drobným výčtem všech slavnostních her s Hofmannsthalovým *Jedermannem*, které se na našem území ve třicátých letech odehrály.

v němčině Shakespearův *Sen noci svatojánské* či v opuštěném pavilonu na Zemském výstavišti hru Bertolta Brechta *Die Dreigroschenoper*. (Sen noci svatojánské... *Lidové noviny*. 2. 8. 1938, 46(383), s. 7.)

801 Herci na dlažbě. *Lidové noviny*. 24. 8. 1937, 45(424), s. 3.

802 S účastí českých herců počítal Hochmann i při inscenaci zmíněné Brechtovy *Žebrácké opery* uvedené v červenci 1938, neboť zde měly být jarmareční verše zpívány jak v němčině, tak i v češtině. (STAMBERG, Ursula. Das deutschsprachige Theater in Böhmen und Mähren der Bedeutungswandel des deutschen Nationaltheaterbegriffs. In SRBA, Bořivoj – STÁRKOVÁ, Jana (eds.) *Ztracené kontexty – Verlorene Kontexte – Zu den Wechselbeziehungen tschechischer und deutschsprachiger Theaterkultur in Böhmen und Mähren*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 92.)

803 Ustavující schůze se zúčastnilo 120 českých a německých divadelních pracovníků. První takovou spoluprací bylo česko-německé představení Čapkovy *Bílé nemoci* hrané v divadle Na hradbách v sobotu 12. března (v den násilného připojení Rakouska k německé „třetí říši“). První polovinu představení sehráli herci českého divadla, druhou polovinu němečtí herci. V česko-německém provedení se o tuto postavu doktora Galena dělil Vasa Hochmann s Josefem Skřivanem, hercem, režisérem, ale také i českým předsedou Klubu českých a německých divadelních pracovníků. (KUBÍČEK, Ludvík. Boj o německé demokratické divadlo v Brně. In *Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. Brno: Krajské nakladatelství, 1964, s. 138–140, 145; HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 4, s. 49; SCHNEIDER, pozn. 725, s. 145, 155; STAMBERG, pozn. 802, s. 92.)

804 Zatím nejstarší zmínka o uvedení *Jedermanna* v češtině pod titulem *Hra o bohatci* pochází z roku 1930. Nejednalo se však o plenérové představení, ale o představení v brněnském Zemském divadle v režii Rudolfa Waltera. (Srov. SPURNÁ, Helena. Známá a méně známá fakta z odkazu Oldřicha Stibora českému divadlu. Stiborův příspěvek k inscenování v plenéru. In LAZORČÁKOVÁ Tatjana (ed.) *O divadle 2011. Sborník z mezinárodní teatrologické konference O divadle na Moravě a ve Slezsku V*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 57–70. Dostupné online. [cit. 15.3.2014]. URL: <http://www.filmadivadlo.cz/cs/knihovna/o_divadle_2011.pdf>, s. 63.>.)

805 Tamtéž.

806 Tamtéž, s. 67.

Tento zájem o plenérová představení různých mysterií s využíváním kulís chrámů a sakrálních staveb byl do jisté míry inspirován Salcburkem. Nepochybně však za ním stojí i meziválečná nálada ve společnosti s všeobecnou nejistotou a ohrožením duchovních hodnot. Obliba v pořádání slavnostních her s tímto programem se však v oblastech osídlených německým obyvatelstvem od poloviny třicátých let postupně omezuje, což lze přičíst i k výše zmíněnému podléhání tlakům Heinleinovy SdP.

V případě mikulovské inscenace *Jedermann* je možné podle jmen v obsazení sledovat i jistou provázanost mezi křesťanským a židovským obyvatelstvem mladší a střední generace.⁸⁰⁷ V té době to samozřejmě stále ještě nebylo nic neobvyklého. Jednalo se o pokračování zvyklostí sahajících minimálně do doby vzniku spolků v druhé polovině 19. století. Stejnou zkušenost však už neměli obyvatelé Mikulova židovské národnosti narození kolem roku 1920, jejichž vzpomínky uvádí ve své knize o židovském Mikulově Soňa Nezhodová. Podle nich už od druhé poloviny třicátých let bylo idylické soužití Němců s Židy nemyslitelné.⁸⁰⁸ Tato změna nastala poté, co se Hitler v Německu ujal moci, kdy začal být dle židovských pamětníků německý šovinismus stále vypjatější, stále více namířený proti Čechům a Židům.⁸⁰⁹ Tím byla také postupně zcela narušena jak politická, tak i společenská komunikace mezi těmito národy,⁸¹⁰ což dokládají i následné přestupy židovských studentů z mikulovského gymnázia na české gymnázium do Břeclavi.⁸¹¹ Jistou změnu může dokládat také skutečnost, že když ve městě v roce 1935 a 1936 vystupovali židovští kabaretiéři Fritz Wiesenthal a Franz Engel, nehráli už v hotelu Rose, jak bylo v té době obvyklé, ale v sále restaurace Zum schwarzen Adler, v té době označované jako Gasthaus Kisch.⁸¹²

Inscenace Hofmannsthalova *Jedermann* před Dietrichsteinskou hrobkou v roce 1932 a 1934 jsou pro Mikulov v jistém smyslu zlomové. Chtěly čelit „občasné šošácké prázdnotě“ města tím, že zde představily velký příběh s morálním ponaučením, ve výsledku však byly spíše loučením s jednou dějinnou etapou. Možná se také zde jednalo o demonstraci jednotnosti demokraticky smýšlejících obyvatel Mikulova, tak jako v případě brněnské inscenace *Jedermann* v roce 1938. Rozhodně je však nutné vnímat ji jako nejvýraznější kulturní událost té doby v Mikulově.

807 Na tuto provázanost upozornil také Ing. Reiner Elsinger. (Soukromá korespondence ze dne 7. 5. 2014. Uloženo v archivu autora.)

808 NEZHODOVÁ, pozn. 260, s. 401, 417.

809 Tamtéž, s. 401.

810 Výraznou nacionalizaci části obyvatel Mikulova lze vnímat i ze záznamů Pamětní knihy města Mikulova z let 1934 až 1940. Přepisy záznamů byly publikovány, viz VRBKA, Svatopluk – ČERVENÝ, Eduard. Kroniky města Mikulova. In *RegioM 2007. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2007, s. 185–200.

811 NEZHODOVÁ, pozn. 260, s. 401.

812 Například: Rekrutenkränzchen. *Nikolsburger Wochenschrift*. 19. 9. 1933, 73(37), s. 5.

POSLEDNÍ LÉTA (1938–1945)

Na základě mnichovské dohody byl v říjnu roku 1938 Mikulov, stejně jako další části pohraničí tehdejšího Československa s výraznějším německým osídlením, připojen k Říši. V důsledku toho byla tato oblast obsazena vojenskými jednotkami z Rakouska, které bylo součástí nacistického Německa již od 11. března téhož roku. Mikulov, který se svým okolím připadl k župě Nieder-Donau, si i nadále zachoval postavení okresního města a vedle Znojma se stal sídlem jednoho z nově vytvořených landrátů.⁸¹³

Das Salzburger Marionettentheater

V uvedeném období ustávaly také zájezdy „tradičních“ divadelních společností, známých z divadelních scén na Moravě a ve Slezsku a objevovala se zde divadla spíše z Rakouska, která nabízela převážně hry se selskou tematikou.⁸¹⁴ V té době byla všechna divadelní představení realizována či dozorována kulturně-výchovnou organizací „Kraft durch Freude“. Na její pozvání přijelo v roce 1940 do Mikulova i známé loutkové divadlo Das Salzburger Marionettentheater (Salcburské loutkové divadlo). Divadlo založil v roce 1913 sochař Anton Aicher (1859–1930), od roku 1926 jej pak vedl jeho syn Herman. Aicherovo marionetové divadlo zavítalo do Mikulova v rámci většího turné, při němž mělo mít na našem bývalém území a nepo-

813 Více viz DVOŘÁK, Tomáš. Konec německého Mikulova. In SVOBODA, Miroslav. (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 222; RICHTER, pozn. 12, s. 257; NEZHODOVÁ, pozn. 260, s. 251–253.

814 V únoru 1939 hostovala v Mikulově například společnost Salzburger Bühne z Wolfgangsee. (Die Salzburger Bühne... *Nikolsburger Wochenschrift*. 21. 2. 1939, 79(15), s. 6.)

chybně i v Dolním Rakousku 26 vystoupení na 21 místech.⁸¹⁵ Mimo Mikulova mělo divadlo podle plánu hrát ještě v Břeclavi⁸¹⁶ a v Hustopečích (Auspitz).⁸¹⁷ V Mikulově vystupovala společnost v pátek 16. února 1940. Odpoledne bylo v hotelu Rose sehráno představení *Der Diamant des Geisterkönigs* od Ferdinanda Raimunda (1790–1836). Večerní program byl složen z Mozartovy opery *Bastien und Bastienne*, hry *Columbine* od Hanse Seebacha a z výstupu *Wolfgang und der Selchermeister*, vyjevujícím obrazy z Mozartova mládí. Tento program se nejspíše opakoval na všech místech, kde soubor hostoval. V novinových propagačních zprávách, týkajících se zdejšího vystoupení Salcburského marionetového divadla, byl vyzvednut i úspěch souboru v Berlíně, včetně oslavných proslovů nacistických představitelů Josepha Goebbelse, Heinricha Himmlera a Baldura von Schiracha.⁸¹⁸

Max Radestock

Podobné turné pod patronátem organizace Kraft durch Freude měl absolvovat v lednu a únoru 1940 i Max Radestock se svými marionetami. Radestock, který měl na repertoáru středověké lidové hry, frašky Hanse Sachse a dobové parodie, navštívil údajně v předchozích patnácti letech své kariéry celé Německo a další německy mluvící země.⁸¹⁹ V jeho případě je známá i celková trasa zmíněného turné, která měla vést Dolním Rakouskem a jižní Moravou.⁸²⁰ Tyto plány se ovšem v konečné podobě lehce pozměňovaly, neboť podle nich měl v Mikulově hrát 30. ledna 1940, v ten den však nakonec vystupoval v Hustopečích. Zda Max Radestock nakonec Mikulov opravdu navštívil, se bohužel nepodařilo ověřit. V mikulovském periodiku *Nikolsburger Kreisblatt* se žádné zprávy o jeho zdejších představeních neobjevily.

815 WESSELY, Alexander. „Wie überall kommt es auch beim Puppenspiel auf die Haltung und Gesinnung an (...)“. *Zur Frage eines Zusammenhanges zwischen Handpuppenspiel und Propaganda im Dritten Reich - eine Annäherung*. Wien, 2009, s. 340. Dizertační práce. Universität Wien.

816 Tato štace však odpadla, neboť, jak uvádí periodikum *Nikolsburger Kreisblatt*, které v roce 1939 nahradilo *Nikolsburger Wochenschrift*, automobil převážející soubor zapadl u Bořího lesa (Theimwald) do sněhové závěje. Břeclav ovšem nakonec o představení ochuzena nebyla a Aicherovo divadlo sem přijelo začátkem června. (Das Gastspiel des Salzburger... *Nikolsburger Kreisblatt*. 4. 6. 1940, **80**(42) s. 5; Das Salzburger Marionettentheater. *Nikolsburger Kreisblatt*. 13. 2. 1940, **80**(22), s. 5.)

817 Tamtéž.

818 Das Salzburger Marionettentheater. *Nikolsburger Kreisblatt*. 9. 2. 1940, **80**(11), s. 5.

819 Ein Hexenmeister... *Nikolsburger Kreisblatt*. 26. 1. 1940, **80**(7), s. 6.

820 10. ledna – Hausminich, 11. ledna – Amstetten, 12. ledna – Scheibbs, 13. ledna – Melk, 14. ledna – St. Pölten, 16. ledna – Traisen, 17. ledna – Hohenau, 18. ledna – Fischau, 19. ledna – Neunkirchen, 20. ledna – Wiener-Neustadt, 21. ledna – Matterburg, 22. ledna – Bruck an der Leitha, 24. ledna – Korneuburg, 26. ledna – Mistelbach, 27. ledna – Zistersdorf, 28. ledna – Bernhardstal, 29. ledna – Břeclav/Lundenburg, 30. ledna – Mikulov/Nikolsburg, 1. února – Znojmo/Znaim, 2. února – Retz, 3. února – Sigmundsherberg, 4. února – Horn, 5. února – Waidhofen a. d. Thaya. (WESSELY, pozn. 618, s. 339.)

Začátek roku 1940 byl v Mikulově na divadelní představení velmi bohatý, což bylo z větší části zapříčiněno i nacistickou propagandou, která se snažila vytvořit obraz spokojeného života v nově obsazených oblastech. Mimo již zmíněných dvou loutkových divadel zde 9. února na pozvání místní buňky NSDAP vystoupil i herec Franz Hatlauf.⁸²¹ V sobotu 16. března 1940 se zde konal program nazvaný „Die Wehrmacht hilft!“, což byla sbírková akce válečné zimní pomoci pro Wehrmacht (KWHW – Kriegswinterhilfswerk) pořádaná u příležitosti Dne Wehrmachtu 1940 (Tag der Wehrmacht 1940). V rámci této akce předvedli umělci z vídeňských divadel program sestavený z pěveckých, tanečních a scénických čísel.⁸²²

V následných letech probíhající druhé světové války už divadelní činnost v Mikulově nelze sledovat, neboť *Nikolsburger Kreisblatt* přestal vycházet. Je však možné, že v omezené míře nějaká divadelní společnost Mikulov navštívila. Ve skrovných podmínkách pokračovaly v divadelní činnosti i některé spolky. V knize *Heimatbuch Nikolsburg* je uveřejněná fotografie blíže neurčitého divadelního spolku z roku 1941,⁸²³ kde jsou ale zachyceny pouze ženy, což bylo dáno i tím, že muži byli v té době odváděni na frontu. Divadelní činnost v Mikulově zcela utichla s jejím zákazem v roce 1944.⁸²⁴ Po ukončení druhé světové války došlo v Mikulově k obměně obyvatelstva, a tím i ke změně kulturního rázu města.

821 „Die Fahnehoch“. *Nikolsburger Kreisblatt*. 9. 2. 1940, **80**(11), s. 5.

822 Es singen und spielen fürs KWHW... *Nikolsburger Kreisblatt*. 15. 3. 1940, **80**(21), s. 4.

823 ELSINGER, pozn. 44, s. 176.

824 HAVLÍČKOVÁ – PRACNÁ – ŠTEFANIDES, pozn. 32, s. 140.

ZÁVĚR

Předložená kniha mapuje divadelní život v Mikulově od doby, kdy panství získal knížecí rod Dietrichsteinů, až do začátku druhé světové války. Postupně se zabývá divadlem na mikulovském zámku, piaristickým školským divadlem, cestujícími společnostmi, které Mikulov navštívily, a divadelní činností místních spolků.

Nejvýznamnější období v divadelních dějinách Mikulova, které má současně výrazný přesah do středoevropského divadelního prostoru, začíná érou kardinála Dietrichsteina v první polovině 17. století, kdy se Mikulov stal důležitým politickým, kulturně-společenským a duchovním centrem Moravy. V té době zde vzniklo zámecké divadlo, které mělo sloužit k potřebám reprezentace a zábavy majitele panství. Do Mikulova současně přišli piaristé, kteří využívali divadlo jako školní výukovou metodu a současně jako důležitý prostředek probíhající rekatolizace.

Uvedené období dosahuje vrcholu za vlády Leopolda Josefa Dietrichsteina na přelomu 17. a 18. století. Archivní materiály odhalily Leopolda jako výrazného milovníka divadelního umění, který s divadlem přicházel do styku už od svých dětských let, ať už při studiu na jezuitských kolejích nebo při vlastních aktivitách v domácím divadle. Později se z něj stal i podporovatel profesionálních divadelních společností. Za jeho vlády došlo rovněž k výraznému rozkvětu piaristického školského divadla, které dokázalo produkovat i tři divadelní představení ročně. Na dvou dochovaných synopsích piaristických her z uvedeného období se nachází zajímavé slovní spojení „Nickolspurgerischen Parnasso“, které přirovnává Mikulov k antickému sídlu múz. S piaristickou kolejí, hudebními semináři, rozkvetlou zámeckou kulturou, ale také s architektonickou podobou města a krajiny, byl Mikulov v té době nepochybně kulturním centrem. Uvedený výraz už ostatně použil i mikulovský rodák Johann Georg Gettner, když sám sebe označil za „Thalii na Moravském Parnasu zrozenou“.

Důležitou roli v divadelní historii Mikulova sehrály rovněž profesionální cestující divadelní společnosti, které do města zajížděly minimálně od konce třicetileté války. V této souvislosti Mikulov výrazně těžil ze své polohy na spojnici mezi Vídní a rakouským Slezskem, díky čemuž do města mimo menších společností zavítaly i renomované soubory putující po této trase, například z Vídně. Ještě ve druhé polovině 17. století však nejsou záznamy o pobytech divadelních společností v Mikulově příliš četné. Dohledat je lze převážně v účetních knihách knížecího rodu Dietrichsteinů, což dokládá, že jejich případné produkce měly spojitost se zábavou knížecího panstva. Od druhé poloviny 18. století lze pracovat také se žádostmi divadelních ředitelů, kteří hodlali uvádět svá představení v podzámčí. Zemský úřad, který tyto žádosti vyřizoval, ovšem vydávání povolení k divadelním produkcím v „malých“ poddanských městech spíše omezoval. Jistou roli při těchto zakazech samozřejmě sehrály i osvětské reformy. V 19. století se situace změnila a divadelní společnosti se v Mikulově objevovaly stále častěji. Od druhé poloviny téhož století téměř každý rok, pokud neprobíhaly válečné či jiné nešťastné události, do města nějaká divadelní společnost zavítala. Jejich repertoár se měnil dle nových trendů vycházejících především z vídeňského divadelního prostředí. V nabídce převažovaly hlavně veselohry, frašky, kouzelné báchorky či singšpíly, později pak operety. Po první světové válce, kdy se zdejší německé obyvatelstvo stalo menšinou v nově vzniklé Československé republice, zohledňovaly divadelní společnosti také národně obrannou a výchovnou funkci divadla a uváděly dramata německých a rakouských klasiků.

Některé z divadelních společností strávily v Mikulově i více jak dva měsíce, což dokazuje výrazný zájem zdejšího publika o tento druh umění a jeho stálé místo v kulturním životě měšťanů. Při delších pobytech vznikala mezi společnostmi a jejich diváky větší provázanost. Pokud však divadelní ředitel podcenil své publikum a nabídl mu nezajímavou nebo špatně připravenou produkci, setkal se s nezájmem. Totéž se mu mohlo přihodit při špatně načasovaném příjezdu do Mikulova, který se kryl se sezonními polními pracemi. Zájem o svá představení mohl naopak divadelní ředitel znásobit například inscenací novinky z vídeňských jevišť, inscenací hry místního autora nebo premiérovým uvedením hry, v níž se počítalo s účastí místních obyvatel. Neobvyklé nebylo ani využívání hudebně vzdělaných obyvatel v hudebních představeních. Běžná však byla i opačná praxe, kdy místní ochotníky v jejich činnosti podpořil profesionální hudebník nebo divadelník a nazkoušel či připravil s nimi určitý program.

Na začátku 19. století se v kulturním životě města snažili převzít iniciativu emancipovanější mikulovští měšťané. V té době ovšem měšťané naráželi na omezené možnosti ve sdružování občanů a rovněž měli problém s nedostatečným zázemím. K provozování divadla byl nutný prostor s trvalejším zázemím, kde by bylo možné postavit jeviště a skladovat kulisy a rekvizity. Paradoxem je, že ve městě stálo ke svým účelům už od roku 1771 nevyužívané piaristické divadlo. Církev a později

stát jej patrně nechtěl zapůjčit pro tento druh zábavy. Od roku 1812 získali divadla chtiví měšťané azyl v zimní zámecké jízdárně, tato spolupráce trvala jen do roku 1819, kdy byla na základě stížností knížetem Františkem Josefem Dietrichsteinem ukončena. S problémy s nedostatkem vhodných prostor k pořádání kulturních, a zvláště pak divadelních akcí se Mikulov potýkal ještě na začátku 20. století. Nikdy zde nebylo postaveno ani městske divadlo, které by mohly využívat profesionální kočovné společnosti, přitom tato idea, jak je prokázáno výše, minimálně ve druhé polovině 19. století v Mikulově existovala. Za to, že zde nebylo postaveno městske divadlo, může hlavně pozice Mikulova jako poddanského města s méně možnostmi, než měla města královská, např. Uherské Hradiště a Znojmo, kde městske divadla byla zbudována. Tato situace pak měla za následek, že si mikulovští měšťané nemohli sami zvát divadelní ředitele a byli závislí na těch, kteří do města zavítali. Samozřejmě nelze vyloučit, že ojedinele některý z aktivních měšťanů mohl skrze své kontakty nějakou divadelní společnost oslovit, aby do města přijela. Nedělo se tak však z pozice vedení města jako objednatele.

V Mikulově nikdy nevznikl ani „Německý dům“, kde by se scházely místní spolky, tak jako v blízkých a menších Valticích či Hustopečích. Spolky, které zde začaly houfně vznikat až od druhé poloviny 19. století, a divadelní společnosti tak pro své produkce využívaly sály místních hostinců nebo prostor na měšťanské střelnici. Nejreprezentativnější scéna v novodobých dějinách města vznikla až v roce 1914 v hotelu Rose.

Předkládaná kniha je v jisté míře úvodním krokem k dalším výzkumům, které by se měly týkat hlubšího poznání vzniku zámeckého divadla, zpracování historie piaristického školského divadla, výzkumu v oblasti divadelních aktivit Leopolda Ignáce Dietrichsteina či zrodu měšťanských divadelních aktivit na začátku 19. století. Tato čtyři témata, která se do určité míry vzájemně prolínají, jsou současně nejvýznamnějšími etapami v divadelním životě Mikulova. V neposlední řadě zůstává také neuzavřen výzkum mikulovských kořenů významného divadelního ředitele Johanna Georga Gettnera, který se k Mikulovu vždy hlásil, ale jehož léta strávená zde jsou zatím zahalena tajemstvím.

SUMMARY

Theater in Mikulov during the era of the Dietrichstein Family (From the end of the 16th century to the Second World War)

The thesis aims to map the theater life in Mikulov between the period when the estate belonged to the aristocratic family of the Dietrichsteins until the beginning of the World War II. The large time span of the scope understandably, has its negatives, as it does not allow a more thorough analysis of the Piarist school theatre in Mikulov. On the other hand, it enabled greater heuristic research, the results of which are collected here and offered to the needs of further researchers interested in the history of theater in Moravia and Silesia.

The most important period in the history of theater in Mikulov, which currently has a significant overlap to the development of the Central European theater, begins with the era of Cardinal Dietrichstein in the first half of the 17th century, when Mikulov became an important political and cultural-social as well as religious center of Moravia. At that time the oldest castle theater in our territory was built and simultaneously the Piarists arrived, they used the theater as an educative tool. Piarist school theater remained the main mediator in performing arts in the city until the mid-18th century.

The peak of the designated period came with the reign of Leopold Josef of Dietrichstein in the turn of the 17th and 18th centuries. Archival materials revealed Leopold as a significant lover of the performing arts, who had been in touch with theater since his childhood, whether at the Jesuit college or during his own activities in the home theater. Later on, he became a supporter of professional theater companies. During his reign, there was a significant heyday of the Piarist school theater, which managed to produce three performances per year. Two synopses

of Piarists' plays from this period involves an interesting phrase "Nickolspurgerischen Parnasso" which emphasizes the importance of the performing arts in Mikulov together with its position in the contemporary consciousness.

The professional traveling theater companies also played an important role in the theatre history of Mikulov. We can trace the presence of these travelling theatre companies from the end of the Thirty Years War. Records concerning their stay in Mikulov are unfortunately very scattered. They can be traced predominantly in the accounting documents of the Dietrichstein family, which proves that their performances had a connection with entertainment of nobility. From the second half of the 18th century, we can also work with requests from the theater directors who intended to perform their plays in the bourg. The Provincial Office, which usually approved these requests, however, did not grant the permission and rather limited the theater productions in the "small" subject towns. In the 19th century, the situation changed and theater companies increasingly appeared in Mikulov. From the second half of the same century, basically every year, unless there was a war or other unfortunate events, the city was visited by theater companies regularly. The repertoire included mostly comedies, farces, magical fable or "singspiele" and later mainly operettas. The repertoire varied according to the new trends stemming mainly from the Viennese theater environment. After the First World War, when the local German population became a minority in the newly established Czechoslovak Republic, the theater companies considered also national defensive and educative role of theater and they performed the dramas of German and Austrian classics.

At the beginning of the 19th century the emancipated citizens tried to take over the initiative of the cultural life in Mikulov. At that time, unfortunately, they alluded to the limited possibilities of citizens and also the problem of inadequate facilities. The townspeople could occasionally use the castle areas for musical productions. For the operation the theater it was necessary to have a place with more permanent facilities, where it would be possible to build the stage and store the coulisse and props. Since 1812, the townspeople managed to get an space for the theater in the winter riding hall, but this cooperation lasted only until 1819, when it was (based on complaints) ended by Prince Franz Josef Dietrichstein. The problem of the shortage of suitable premises for holding the cultural and especially theater events in Mikulov continued into the early 20th century. This is a paradox, especially when there had been a piarist theater in the city since 1771, unfortunately it was unused at that time. A city theater that could be used by a professional travelling society did not exist at that time, even though this idea has existed in Mikulov, at least in the second half of the 19th century. There has never arisen any "German House", where the local companies could meet, as was established in the nearby and smaller Valtice and Hustopeče towns. Theater companies and associations used the halls of local inns or a town shooting gallery for their per-

formances. Probably the most representative theatre scene in the modern history of the town was created in 1914 at the Hotel Rose.

Translated text is an initial step for further research, which should facilitate a deeper understanding of Castle Theater, processing history piarist school theater and research theater activities of Leopold Ignác Dietrichstein.

The presented study is an initial step for further research, which should help to facilitate a more elaborated understanding of castle theater, processing of the history of the piarist school theater and for a research of theater activities of Leopold Ignác Dietrichstein. These three branches of the research topics, which are mutually intertwined, are currently the most important stages in the theater life of Mikulov. Finally, the research also remains open for the roots of the important theater principal Johann Georg Gettner in Mikulov, whose years spent in Mikulov are still shrouded in mystery.

PRAMENY

Bayerische Staatsbibliothek München

BSB. ERHARD, Christoph. *Form und Weiss, Wie das herrliche Fest dess zarten Fronleichnams in der alten Statt Nicolsburg, im Marggraffthumb Märherrn ... jährlich gehalten wurd.* Ingolstadt, Angermarius, 1614. Sign. Fiche 4 Hom. 565.

Diözesanarchiv St. Pölten

Diözesanarchiv St. Pölten. Sign. 94149, Matrika narozených Guntersdorf, 1869–1888.

Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel

HAB, Gettner, Johann, Georg. *Donau Syren.* Wien, Thurnmayer 1673. Sign. Gm 3348 (1).

Moravský zemský archiv v Brně

MZA, B 1. (Gubernium). Sign. 47/1-3.

MZA, B 13. (Moravské místodržitelství). Sign. 1/12, kart. 497.

MZA, B 14. (Moravské místodržitelství). Sign. 108, kart. 4520.

MZA, E 53. (Piaristé Mikulov). Inv. č. 96, sign. B 23, evid. č. 29.

MZA, E 53. (Piaristé Mikulov). Inv. č. 109, sign. Ba 2, evid. č. 33.

Schach – Tamas oder die wiederhergestellte Ruh in Persien, 1728.

Singspiel, 1784.

MZA, E 67. (Sbírka matrik). Sign. 2919, Matrika narozených Mikulov – sv. Václav, 1625–1652.

MZA, E 67. (Sbírka matrik). Sign. 2920, Matrika narozených Mikulov – sv. Václav, 1653–1676.

MZA, E 67. (Sbírka matrik). Sign. 2948, Matrika zemřelých Mikulov – sv. Václav, 1654–1728.

MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6264, kart. 607.

MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6266, kart. 607.

MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6268, kart. 608.

MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6269, kart. 609.

MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6278, kart. 619.

MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 6604, kart. 1058.

- MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8279, sign. 169 a, kart. 1481.
 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8280, sign. 169 b, kart. 1481.
 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8367, sign. 217 II a, kart. 1502.
 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8384, sign. 217 VI, kart. 1506.
 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8385, sign. 217 VIIa, kart. 1507.
 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507.
 MZA, F 72. (Velkostatek Mikulov). Inv. č. 3725, sign. 17, kart. 1286.
 MZA, F 72. (Velkostatek Mikulov). Inv. č. 1814, sign. 30 I, kart. 611.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 78 sign. 46/a, kart. 23.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 79, sign. 46/b, kart. 23
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 80, sign. 46/c, kart. 23.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 81, sign. 46/d, kart. 23.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 1905, sign. 844, kart. 427.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 1913, sign. 855, kart. 450.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 1914, sign. 856, kart. 452.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 1918, sign. 860, kart. 460.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2003, sign. 921, kart. 500.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2045, sign. 945/a, kart. 518.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2069, sign. 955, kart. 524–525.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2111, sign. 996, kart. 533.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2393, sign. 1220, kart. 557.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2387, sign. 1214, kart. 557.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2388, sign. 1215, kart. 557.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2389, sign. 1216, kart. 557.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2446, sign. 1255, kart. 580.
 MZA, G 140. (Rodinný archiv Ditrichštejnů Mikulov). Inv. č. 2455, sign. 1264, kart. 584–585.

Moravské zemské muzeum Brno

MZM, Oddělení dějin divadla, Cedule divadelního ředitele Ludviga Via, sign. C 1514,
 36 × 43,5 cm

Národní knihovna v Praze

NKP, *Heilsamstes Artzney-Mittel...*, sign. 46 F 65/adl.10.

Österreichische Nationalbibliothek Wien

ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Gli augurii veracemente interpretati*.
 Sign. Cod. 10003 Han.

ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 33/20-1 Han Autogr.

ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Ein Kurtzes Spiel Oder Action von Bacchi Geburt, Leben Vnndt Todt*. Sign. Cod. Ser. n. 70 Han.

ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Collectio programmatum 22 comoediarum, quae a. 1700-1709 in collegiis PP. Piarum scholarum, Societatis Iesu etc. Nicolsburgi, Cremsierii, Lipnicii, Litomisii, Hornae et Vindobonae actae fuerunt*. Sign. Cod. 13906* Han.

ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Sanctus Wenceslaus Martyr, Divi Die beständige Freundschaft Agapiti Boemiae Moraviaeque*, Cod. Ser. n. 71 | Samml.: Han.

ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Das treue Vater-Kind oder deß*

- Hertzogen Hunnonis Landgrafens Sohn zu Aldenburg, auß Erwegung der kindlichen Pflicht und Treue für seinen Vatter freywillig zu den Tod eylende Fridericus.* Sign. 111615-B.
- ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Nocens Innocentia a divina Nemese in sancto Ephrem puero castigata.* Sign. 115201-B.
- ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Divi Agapiti praenestini sub Aureliano Augusto.* Sign. 64255-B.
- ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Die beständige Freundschaft Pylades und Orestes.* Sign. 111616-B.
- ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Trau, Schau, Wem oder: durch List beunglückseeligter Kayserlicher Printz Leo, deß Kaysers Basilii Macedonis Reichs-Erb.* Sign. 145793-B.
- ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Der Glorreiche Tugend=Schutzer Oder Bellerophon Glavci.* Sign. 66632-B.
- ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Andromacha Eine Tragodi.* Sign. 115198-B.
- ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Bathonia zu Teutsch.* Sign. 111611-B.
- ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Die von der Verlogenheit gedruckte, unter Verwaltung Pomponii aber beschützte Wahrheit.* Sign. 111602-B.
- ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Die probierte und approbierte Freundschaft zwischen Uniberto und Fidelino.* Sign. 145805-B.
- ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. *Die vergnügte Feindin oder Cornelia, eine neydsüchtige Müß-Gönnnerin Tiberii Gracchi.* Sign. 145801-B.

Regionální Muzeum v Mikulově

- RMM, Podsbírka Fotografie, pohlednice, videozáznamy.
- RMM, Podsbírka Historie.
- RMM, Zámecká knihovna. *Menodorus rex a suis ... spinis coronatus.* Znoymae 1731. Sign. Mik 2638.
- RMM, Zámecká knihovna. *Sirmpanus sev Perfidia...* Viennae 1672. Sign. Mik 2965.

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově

- SOKA Mikulov, A 1 (OkÚ Mikulov). Inv. č. 194, kart. 224.
- SOKA Mikulov, A 1 (OkÚ Mikulov). Inv. č. 169, kart. 25–38.
- SOKA Mikulov, F 62, NAD 805. (Pěvecký spolek Harmonie Mikulov). Gedenkbuch des Nikolsburger Geselligkeitsvereines Harmonie 1868-1908.
- SOKA Mikulov, G 16, NAD 993. (Sbírka korespondence Muchy Alfonse).

Státní okresní archiv Přerov

Sbírka archiválií Piaristé Lipník nad Bečvou.

Státní oblastní archiv v Třeboni – pobočka Český Krumlov,

SOA v Třeboni. (Rodinný archiv Eggenberků). Sign. III 1R No 60.

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

ZA v Opavě, pobočka Olomouc, Arcibiskupství Olomouc (AO), *Atopus.* Inv. č. 2094, sign. Bb112, kart. 437.

Periodika

Der Wanderer im Gebiete der Kunst und Wissenschaft, Industrie und Gewerbe, Theater und Geselligkeit. 9. prosince 1840, **27**(294), s. 1175.

Der Wanderer im Gebiete der Kunst und Wissenschaft, Industrie und Gewerbe, Theater und Geselligkeit. 23. ledna 1841, **28**(20), s. 80.

Lidové noviny. 24. 8. 1937, **45**(424), s. 3.

Lidové noviny. 2. 8. 1938, **46**(383), s. 7.

Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung (1860–1879).

Nikolsburger Wochenschrift (1879–1939).

Nikolsburger Kreisblatt (1939–1940).

Almanachy

Almanach für Freunde der Schauspielkunst **15**, 1851.

Deutscher Bühnen-Almanach **37**, 1873.

Deutscher Bühnen-Almanach **39**, 1875.

Deutscher Bühnen-Almanach **46**, 1882.

Deutscher Bühnen-Almanach **48**, 1884.

Deutscher Bühnen Almanach **49**, 1885.

Deutscher Bühnen-Almanach **55**, 1891.

Deutsches Bühnen-Jahrbuch **6**, 1895.

Deutsches Bühnen-Jahrbuch **9**, 1898.

Deutsches Bühnen-Jahrbuch **19**, 1908

Deutsches Bühnen-Jahrbuch **32**, 1922.

Deutsches Bühnen-Jahrbuch **33**, 1923.

Neuer Theater-Almanach **6**, 1895.

Neuer Theater-Almanach **13**, 1902.

Neuer Theater-Almanach **18**, 1907.

Theatergeschichtliche Forschungen **38**, 1928.

BIBLIOGRAFIE

- BAĎURA, Bohumil. Documenti ignoti sui comici italiani delle terza decade del Seicento. *Folia Historica Bohemica*. 2005, **21**, s. 211–218. ISSN 0231-7494.
- BALATKOVÁ, Jitka. Styky olomoucké německé opery s vídeňským divadelnictvím. Kulturně historické styky jižní Moravy. In *Sborník z XX. Mikulovského symposia*. Brno, Mikulov: Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, 1991, s. 141–144. ISBN 80-8 048-29-9.
- BALATKOVÁ, Jitka. Divadelníci v zápisech olomouckých matrik. In ŠORMOVÁ, Eva – KUKLOVÁ, Michaela (eds.). *Miscellanea theatraia. Sborník Adolfovi Scherlovi k osmdesátinám*. Praha: Divadelní ústav, 2005, s. 306–310. ISBN 80-7008-180-5.
- BALCÁREK, Pavel. Kancelář kardinála Ditrichštejna a správa biskupských statků před Bílou horou. *Sborník archivních prací*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 1978, **28**(1), s. 66–126.
- BALCÁREK, Pavel. *Kardinál František Dietrichstein 1570–1636. Gubernátor Moravy*. České Budějovice: Veduta, 2007. ISBN 978-80-86829-30-2.
- BARTŮŠEK, Antonín. *Zámecká a školní divadla v českých zemích: materiály k vývoji divadelního prostoru a výrazových prostředků*. České Budějovice: Společnost přátel Českého Krumlova, 2010. ISBN 978-80-904545-0-7.
- BARTŮŠEK, Václav. První piaristé v Mikulově a kardinál Ditrichštejn (1631–1636). In *XXIX. Mikulovské sympozium 2006. Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*. Brno, Mikulov: Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, 2007, s. 119–134. ISBN 80-86931-22-6.
- BARTŮŠEK, Václav. Mikulovská piaristická kolej jako sídlo provincie do školských reforem Marie Terezie. *Jižní Morava*. 2013, **49**(52), s. 100–130. ISSN 0449-0436.
- BARTOŠ, Jaroslav. *Loukáři 17. a 18. věku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960.
- BARTOŠ, Jaroslav. *Loukářská kronika. Kapitoly z dějin loukářství v českých zemích*. Praha: Orbis, 1963.
- BAUER, Anton. *Das Theater in der Josefstadt zu Wien*. Wien: Manutiuspresse, 1957.

- BÄUERLE, Adolf. *Gott erhalte Franz den Kaiser. Erinnerungsbuch der Unterthanenliebe*. Wien: Anton v. Haykul, 1827.
- BÄUERLE, Adolf. *Ferdinand Raimund: Roman aus Wien's jüngster Vergangenheit*. Sv. I. Wien: Eduard Hügel, 1855.
- BLÁHA, Jiří. *Státní zámek Valtice. Zámecké divadlo*. Zkrácený stavebně-historický průzkum. (Rukopis.) Liberec, 2012.
- BOHADLO, Stanislav. Pražská korunovace 1627 v dopisech III. Lelio, Florinda a Praha bez divadla. *Hudební rozhledy* 63, č. 3, s. 48-49. Dostupné online: <http://hudebnirozhledy.scena.cz/www/index.php?page=clanek&cislo_id=198&id_clanku=1235>. [cit. 2018-02-19].
- BOHATTA, Hans. Theaterwesen am Hofe des Fürsten von und zu Liechtenstein. *Jahrbuch der Gesellschaft für Wiener Theaterforschung 1950/51*, Wien: Notring d. Wiss, 1952, s. 38–86.
- BOMBERA, Jan. Výchova a vzdělání piaristů v našich zemích. *Jižní Morava*. 1984, **31**, s. 25–42. ISSN 0449-0436.
- BRAULICH, Heinrich. *Max Reinhardt: divadlo mezi snem a skutečností*. Praha: Orbis, 1969.
- BRAUN, Kazimierz. *Divadelní prostor*. Praha: Akademie múzických umění, 2001. ISBN 80-85883-73-2.
- BRÁZDOVÁ, Lucie. Hudební dění za episkopátu kardinála Dietrichsteina v Mikulově. In *XXIX. Mikulovské sympozium 2006. Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007, s. 149–156. ISBN 80-86931-22-6.
- BRICHTOVÁ, Dobromila. *Zámek Mikulov*. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 2002. ISBN 80-85088-13-4.
- BRICHTOVÁ, Dobromila. Návštěva císaře Leopolda I. na mikulovském zámku. In *RegioM 2004. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 2004, s. 16–21. ISSN 1211-5800.
- BRICHTOVÁ, Dobromila. Barokní slavnosti Habsburků ve svědectvích dietrichsteinské sbírky grafiky. In *RegioM 2009. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2009, s. 119–128. ISSN 1211-5800.
- BRICHTOVÁ, Dobromila. „Altana“ zámku v Mikulově – několik zjištění ke stavební historii. In *RegioM 2012. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2012, s. 34–42. ISSN 1211-5800.
- BRICHTOVÁ, Dobromila. Mikulov v 18. století. In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 133–149. ISBN 978-80-7422-262-7.
- BRICHTOVÁ, Dobromila. *Pod tvými ochrannými křídly. Od loretánského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově*. Mikulov, 2014. ISBN 978-80-260-6977-5.
- BROCKETT, Oskar, G. *Dějiny divadla*. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-364-9.
- BUDZINSKI, Klaus. Robitschek, Kurt. *Neue deutsche Biographie*. Sv. 21, Berlin: Duncker & Humblot, 2003, s. 681–682. ISBN 3-428-11202-4.
- BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav. Tanec v každodenním životě šlechty počátkem novověku. In ROUSOVÁ, Andrea (ed.). *Tance a slavnosti 16.–18. století*. Praha: Národní galerie, 2008, s. 27–37. ISBN 978-80-7035-394-3.
- BÜTTNER, Elisabeth – DEWALD, Christian. *Das tägliche Brennen. Eine Geschichte des österreichischen Films von den Anfängen bis 1945*. Sv. 1, Salzburg/Wien: Residenz, 2002. ISBN 3-7017-1261-1.
- CARRAI, Guido – SCHINDLER, Otto, G. Veškerá císařská glory není nic než comedi. Italští a jiní komedianti při pražských korunovacích 1627. *Divadelní revue*. 2003, **14**(4), s. 38–55. ISSN 0862-5409.

- CARRAI, Guido. Giovanni Pieroni: un informatore medico al seguito del generale Wallenstein. *eSamizdat*. 2004, (II) 1, s. 175–180.[online]. [cit. 23.2.2017] URL: <[http://www.esamizdat.it/carrai_arc_eS_2004_\(II\)_1.pdf](http://www.esamizdat.it/carrai_arc_eS_2004_(II)_1.pdf)>.
- CEJPEK, Václav. 1. *Brněnské německé divadlo v letech 1918–32. Materiály k historii německého divadla v Brně. 2. Soupis článků s divadelní tematikou v listu Tagesbote*. Brno, 1977. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. Filozofická fakulta.
- CEJPEK, Václav. *Německé divadlo v Brně v letech 1918–1938. Divadelní revue*. 1990, 1(4), s. 29–43. ISSN 0862-5409.
- CERMAN, Ivo. Zrození osvícenského kavalíra (Vzdělání a cestování Jana Karla z Dietrichsteina). *Časopis Národního muzea – řada historická*. 2004, 173(3–4), s. 157–190. ISSN 0139-9543.
- CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena. Nejstarší český divadelní program. *Listy filologické*. 1964, 87, s. 257–263. ISSN 0024-4457.
- CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena. *Premeny divadla*. Bratislava: Veda, 1981.
- CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena. *Geschichte des deutschsprachigen Theaters in der Slowakei*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau, 1997. ISBN 978-3-412-14095-3.
- CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena. *Z divadelnej minulosti na Slovensku*. Bratislava: Divadelný ústav, 2004. ISBN 80-88987-57-1.
- CZAJKOWSKI, Igor. Hudební spolky v Mikulově ve druhé polovině 19. století. *Jižní Morava*. 2001a, 37, s. 69–79. ISSN 0449-0436.
- CZAJKOWSKI, Igor. Hudební semináře v Mikulově v období 1895–1939. In *RegioM 2000–2001. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2001, s. 87–88. ISSN 1211-5800.
- CZAJKOWSKI, Petr – HOMOLA, Aleš – RIGASOVÁ, Milada. Cesty k raně novověké kulturní krajině I. Mikulovsko – průběžné výsledky průzkumu. *Vlastivědný věstník moravský*. 2013, 65(4), s. 373–383. ISSN 0323-2581.
- ČERNÝ, František (ed.). *Dějiny českého divadla I*. Praha: Academia, 1968.
- ČERNÝ, František (ed.). *Dějiny českého divadla II*. Praha: Academia, 1969.
- ČERVENÝ, Eduard. Výstava a „Dokumenty slávy“ k sedmdesátému výročí úmrtí Alfonse M. Muchy. In *RegioM 2009. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2009, s. 244–248. ISSN 1211-5800.
- DOKOUPIL, Vladislav. *Soupis brněnských tisků: staré tisky do roku 1800*. Sv. 3. Brno: Státní vědecká knihovna, 1978.
- DUBSKÁ, Alice. Tschuggmallovi samohybcí v českých zemích. *Divadelní revue*. 2007, 18(4), s. 23–39. ISSN 0862-5409.
- DUBSKÁ, Alice. *Cesty loutkářů Brátů a Pratte Evropou 18. a 19. století*. Praha: Akademie múzických umění, 2011. ISBN 978-80-7331-206-0.
- DVOŘÁK, Jan. Správa statků kardinála Dietrichsteina – z centra na periferii. In *XXIX. Mikulovské sympozium 2006. Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*. Brno: Moravský zemský archiv, 2007, s. 213–226. ISBN 80-86931-22-6.
- DVOŘÁK, Tomáš. Konec německého Mikulova. In SVOBODA Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 221–235. ISBN 978-80-7422-262-7.
- EIBEL, Zdeněk. Z dějin piaristického gymnasia v Mikulově 1631–1873. *Jižní Morava*. 1967, 3, s. 67–75. ISSN 0449-0436.
- EISENBERG, Ludwig. *Großes biographisches Lexikon der Deutschen Bühne im XIX. Jahrhundert*. Leipzig: Verlagsbuchhandlung Paul List, 1903, s. 777.
- ELSINGER, Reiner. *Heimatsbuch Nikolsburg*. Wien: Kulturverein Nikolsburg, 1987.

- ELVERT, Christian d'. *Geschichte des Theaters in Mähren und Oesterreichisch Schlesien*. Brünn: [s.n.], 1852.
- FEYFAR, Mathias. *Die erlauchten Herrn auf Nicolsburg. Eine geschichtliche Studie auf Original Urkunden begründet*. Wien: Mayer & Comp, 1879.
- FERENCE, Anji Edith. *Německé divadelní, hudební pěvecké a umělecké spolky v Olomouci v letech 1918–1938*. Olomouc, 2012. Dizertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra historie.
- FIDLER Petr. Giovanni Giacomo Tencalla. Petr Fidler. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity: řada uměnovědná (F)*. Brno: Masarykova univerzita v Brně 1996, **42–44**(37–39), s. 85–104. ISSN 0231-5025.
- FISCHER-LICHTE, Erika. Divadlo ve třetí říši. Mezi „Thingspielen“ a klasikou. *Svět a divadlo*. 2001, **12**(5), s. 110–117. ISSN 0862-7258.
- FLECHSIG, Horst. Unterwegs zwischen Prag und Leipzig: Eine Reiseroute der Wanderkomödianten im 17. und 18. Jahrhundert. In JAKUBCOVÁ, Alena – LUDVOVÁ, Jitka – MAIDL, Václav (eds.) *Deutschesprachiges Theater in Prag. Begegnungen der Sprachen und Kulturen*. Praha: Divadelní ústav, 2001, s. 102–177. ISBN 80-7008-111-2.
- FUHRICH, Edda – POSSNITZ, Gisela. *Max Reinhardt – Die Träume des Magiers*. Salzburg: Residenz, 1993. ISBN 3-7017-0840-1.
- FUTTER, Edith. Krones Thesere, Schauspielerin. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1993. Sv. 4, s. 293–294. ISBN 13: 978-3-7001-2145-9.
- GOEDEKE, Karl. *Grundriss zur Geschichte der Deutschen Dichtung*. Sv. XI/2, Düsseldorf: L. Ehlermann, 1953.
- GOLKOVÁ, Darja – KORDIOVSKÝ, Emil, – ŠULÁKOVÁ Ludislava. Spolkový katastr okresu Břeclav v archivních pramenech. *XXII. Mikulovské sympozium 1992*. Mikulov: Státní okresní archiv Břeclav, 1993, s. 311–402. ISBN 80-85048-44-2.
- GROSSEGER Elisabeth. *Theater, Feste und Feiern zur Zeit Maria Theresias. Nach den Tagebucheintragen des Fürsten Johann Joseph Khevenhüller-Metsch, Obersthofmeister der Kaiserin*. Wien – VÖAW, 1987. ISBN: 3-7001-0800-1.
- GUPCSÓ, 1997, *Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 1997, **38**(3/4), s. 315–344. ISSN 00393266.
- HADAMOWSKY, Franz. *Wien. Theatergeschichte. Von den Anfängen bis zum Ende des Ersten Weltkriegs*. Wien: Jugend und Volk, 1988. ISBN 3-224-1-6053-5.
- HAIDER-PREGLER, Hilde. *Des sittlichen Bürgers Abendschule. Bildungsanspruch und Bildungsauftrag des Berufstheaters im 18. Jahrhundert*. Wien: Jugend & Volk, 1980. ISBN 3714165525.
- HAIDER-PREGLER, Hilde. Von gespielten und nichtgespielten Stücken. Kulturtransfer zwischen Prag und Wien in den 30er Jahren. In JAKUBCOVÁ, Alena – LUDVOVÁ, Jitka – MAIDL, Václav (eds.) *Deutschesprachiges Theater in Prag. Begegnungen der Sprachen und Kulturen*. Praha: Divadelní ústav, 2001, s. 318–332. ISBN 80-7008-111-2.
- HAUPT, Herbert. *Von der Leidenschaft zum Schönen. Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein (1611–1684)*. Wien: Böhlau, 1998. ISBN 978-3-205-98874-8.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita. Johann Baptist Bergobzoom a jeho program národního divadla v Brně. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Q. Řada teatrologická a filmologická*. 2001, **50**(4), s. 21–31. ISSN 1214-0406.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita. Příspěvek k dějinám brněnského profesionálního divadla 18. století. *Acta Musei Moraviae, Sci. soc. LXXXVI*. 2001, **86**, s. 121–127. ISSN 0323-0570.

- HAVLÍČKOVÁ, Margita. Baroko kontra osvícenství. In ŠORMOVÁ, Eva – KUKLOVÁ, Michaela (eds.). *Miscellanea theatralia. Sborník Adolfo Scherlovi k osmdesátinám*. Praha: Divadelní ústav, 2005, s. 221–228. ISBN 80-7008-180-5.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita. *Profesionální divadlo v královském městě Brně 1668 až 1733*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2009. ISBN 978-80-86928-64-7.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita. K problematice studia dějin české divadelní kultury. In ŠTEFANIDES, Jiří (ed.). *O divadle 2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 155–160. ISBN 978-80-244-2427-9.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita. Vztahy a vlivy barokního školského a profesionálního divadla na příkladu hry o sv. Bonifáci (Mikulov 1639). In HOJDA, Jan (ed.). *Náboženské divadlo v raném novověku*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011, s. 60–67. ISBN 978-80-7405-156-2.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita. Mezi Brnem a Vídní: divadelní ředitel Johann Heinrich Böhm a počátek osvětských reforem v městském divadle v Brně. *Theatralia. Revue současného myšlení o divadelní kultuře*. 2013, 16(1), s. 19–27. ISSN 1803-845X.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita – NEUHUBER, Christian. *Johann Georg Gettner und das barocke Theater zwischen Nikolsburg und Krumau*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7526-9.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita – PRACNÁ, Sylva – ŠTEFANIDES, Jiří. Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku (1733–1944). *Theatralia. Revue současného myšlení o divadelní kultuře*. 2010, 13(1), s. 47–71. ISSN 1803-845X.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita – PRACNÁ, Sylva – ŠTEFANIDES, Jiří. *Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku 1/3*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2891-8.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita – PRACNÁ, Sylva – ŠTEFANIDES, Jiří. *Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku 2/3*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3820-7.
- HAVLÍČKOVÁ, Margita – PRACNÁ, Sylva – ŠTEFANIDES, Jiří. *Německojazyčné divadlo na Moravě a ve Slezsku 3/3*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-3820-7.
- HILMERA, Jiří. Direktoři a úřady. In ŠTEFANIDES, Jiří (ed.). *O divadle 2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 203–206. ISBN 978-80-244-2427-9.
- HLAVÁČEK, Petr. *Hudba v moravských spolecích do roku 1918*. Geselligkeitsverein Harmonie. [online]. [cit. 2.2.2016] URL: <<http://spolky.profitux.cz/m/mikulov/mikulov1.html>>.
- HOFMANN, Richard, A. Die Nikolsburger Fronleichnamsprozession im Jahre 1583. In ELSINGER, Reiner (ed.). *Heimatbuch Nikolsburg*. Wien: Kulturverein Nikolsburg, 1987, s. 297–301.
- HOFMANN, Richard, A. Die letzten Jahre Nikolsburg vor dem Ersten Weltkrieg 1913–1914. In ELSINGER, Reiner (ed.). *Heimatbuch Nikolsburg*. Wien: Kulturverein Nikolsburg, 1987, s. 357–366.
- HORA, Jiří. *Filmové právo. Právnícké knihkupectví a nakladatelství*, Praha 1937.
- HORVÁTHOVÁ, Ilona. *Teatralita barokních slavností*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Katedra divadelních studií.
- HÖLZL, Norbert. *Theatergeschichte des östlichen Tirol vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Sv. 2, část 1. Wien: H. Böhlau, 1966.
- HUDCOVÁ, Eva. Působení německojazyčných „divadel sdružených měst“ v Šumperku v letech 1918–1938. In LAZORČÁKOVÁ, Tatjana (ed.). *O divadle 2011*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 40–51. ISBN 978-80-244-3425-4.

- HUDCOVÁ, Eva. *Měšťan a divadlo. Z kulturních dějin Šumperka*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4836-7.
- JAKUBCOVÁ, Alena (ed.). *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*. Praha: Divadelní ústav, 2007. ISBN 978-80-7008-201-0.
- JAKUBCOVÁ, Alena – PERNERSTORFER Matthias J. (eds.). *Theater in Böhmen, Mähren und Schlesien. Von den Anfängen bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*. Wien/Praha: Divadelní ústav, 2013. ISBN 978-3-7001-6999-4.
- JELAVICH, Peter. *Berlin Cabaret. (Studies in Cultural History)*. Cambridge: Harvard University Press, 1996. ISBN 0-674-06762-2.
- JORDAN, Hanuš. Vývoj českého cirkusu od nejstarších dob do 50. let 20. století a jeho dokumentace ve sbírce Národního muzea. *Muzeum – Muzejní a vlastivědná práce*. 2011, 49(2) s. 49–64. ISSN 1803-0386.
- JURDA, Aleš. *Německé divadlo v Brně od nástupu Hitlera k moci do konce druhé světové války*. Díl I. a II. Brno, 1977. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně. Filozofická fakulta.
- JUST, Vladimír. Případ Vilém Werner. (Črty k jednomu portrétu). *Divadelní revue*. 2003, 14(1), s. 3–14. ISSN 0862-5409.
- KAČIC, Ladislav. *Dějiny hudby III. Baroko*. Praha: Ikar, 2009. ISBN 978-80-249-1266-0.
- KAČIC, Ladislav. *Musik im Piaristendrama des 17. und 18. Jahrhunderts*. Szín – játék – költészet. Tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére. Budapest-Nagyvárad: Partium kiadó – Protea Eggyesület, 2013, s. 109–117. ISBN 978-963-7341-95-3.
- KAHN, Brigitte. *Leopold Huber und sein Theater*. Wien, 1934. Dizertační práce. Universität Wien.
- KAZÁROVÁ, Helena. *Barokní Balet ve střední Evropě*. Praha: Akademie múzických umění, 2008. ISBN 978-80-7331-130-8.
- KAZÁROVÁ, Helena. Doba tančících králů. In ROUSOVÁ, Andrea (ed.). *Tance a slavnosti 16.-18. století*. Praha: Národní galerie, 2008. ISBN 978-80-7035-394-3.
- KILIÁN, Jan. *Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hohenfallu. Život, rod a dílo defenestrovaného sekretáře*. České Budějovice: Veduta, 2005. ISBN 80-86829-09-X.
- KLIMEŠ, Ivan. Kinematografie, rakouský stát a české země 1895–1912. *Illuminace*. 2002, 14(1), s. 73–88. ISSN 0862-397X.
- KLOSOVÁ, Markéta. Dramatika piaristů v 18. století. In ČERNÝ, František (ed.). *Divadlo v Kotcích*. Praha: Panorama, 1992, s. 336–347. ISBN 80-7038-210-4.
- KOČMAN, Pavel. Kerečinské intermezzo a první Ditrichštejnové (1560–1611). In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 91–104. ISBN 978-80-7422-262-7.
- KOČMAN, Pavel. Mikulov Františka kardinála z Ditrichštejna (1611–1636). In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 105–118. ISBN 978-80-7422-262-7.
- KOČMAN, Pavel. Kardinálovi dědicové (1636–1698). In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 119–132. ISBN 978-80-7422-262-7.
- KOČMAN, Pavel. Žid v Mikulově. In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 269–299. ISBN 978-80-7422-262-7.
- KOLÁŘOVÁ, Štěpánka. Zapomenutý autor Hubert Nerad. *Eurolitteraria & Eurolingua 2005*. Opera Academiae Paedagogicae Liberecensis. Series Bohemistica. Liberec: Technická univerzita, 2005, s. 152–157. ISBN 80-7372-040-X.
- KOTTE, Andreas (ed.). *Theaterlexikon der Schweiz*. Sv. 2, Zürich: Chronos 2005. ISBN 3-0340-0715-9.

- KOTTE, Andreas. Teatralita konstituuje společnost, společnost divadlo. Co může poskytnout historiografie divadla? In ROUBAL, Jan (ed.). *Souřadnice a kontexty divadla: antologie současné německé divadelní teorie*. Praha: Divadelní ústav, 2005, s. 119–128. ISBN 80-7008-189-9.
- KOSCH, Wilhelm. *Deutsches Theater-Lexikon*. Sv. 1. Klagenfurt, Wien: Kleinmayr, 1953.
- KOSCH, Wilhelm. *Deutsches Theater-Lexikon*. Sv. 2. Klagenfurt, Wien: Kleinmayr, 1960.
- KOSCH, Wilhelm. *Deutsches Theater-Lexikon*. Sv. 3. Klagenfurt, Wien: Kleinmayr, 1992.
- KOSCH, Wilhelm. *Deutsches Theater-Lexikon*. Sv. 4. Klagenfurt, Wien: Kleinmayr, 1998. ISBN 3907820304.
- KOŠULIČ, Josef. Mikulov a počátky barokní hudby na Moravě. *Jižní Morava*. 1973, 9, s. 122–134.
- KOUDELA, Miroslav – VRBKA, Jiří. *Verbo et exemplo. Dějiny Význačné kolegiální kapituly a kostela sv. Václava v Mikulově*. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 2007. ISBN 978-80-85088-25-0.
- KOUDELA, Miroslav. Mikulovský Svatý kopeček a křížová cesta. In *RegioM 2008. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2008, s. 34–52. ISBN 978-80-85088-38-0.
- KRAUSE, Erhard. Die „Jedermann-Festspiele“ in Haindorf 1931. *Sudetenpost*. 17. 12. 1992, 38(24), s. 30.
- KROESS, Alois. *Geschichte der Böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu. I. Geschichte der ersten Kollegien in Böhmen, Mähren und Glatz*. Wien: Verlag von Buchhandlung Ambr. Opitz Nachfolger. 1910.
- KROUPA, Jiří. Mikulovské a evropské kořeny josefinismu (Studijní cesta hrabat z Dietrichštejna). *Studie Muzea Kroměřížska*. Kroměříž, 1979, s. 59–69.
- KROUPA, Jiří. Dietrichsteinové v polovině 17. století a model tzv. kavalírské cesty. *Historická Olomouc a její současné problémy IV*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1983, s. 109–117.
- KROUPA, Jiří. *Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810*. Brno: ERA, 2006. ISBN 80-7366-063-6.
- KROUPA, Jiří. „Moderni fiori“: kardinál z Dietrichseina, protobarok a umělecká funce na Moravě po roce 1600. *XXIX. Mikulovské sympozium 2006. Kardinál František z Dietrichštejna a jeho doba*. Brno: Moravský zemský archiv, 2007, s. 55–67. ISBN 80-86931-22-6.
- KROUPA, Jiří. *Umělci, objednavatelé a styl*. Brno: Barrister & Principal, 2006. ISBN 80-7364-036-8.
- KUBÍČEK, Ludvík. Boj o německé demokratické divadlo v Brně. In *Brno v minulosti a dnes. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě Brna*. Brno: Krajské nakladatelství, 1964, s. 138–148.
- KUTSCH, Karl-Josef – RIEMENS, Leo. *Großes Sängerlexikon*. Sv. 4, München: Saur, 2004.
- KYNCL, Josef. *Výzkumná zpráva. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prků ze zámku v Mikulově*. (Rukopis). Brno, 2016.
- LAREAU, Alan. The German Cabaret Movement during the Weimar Republic. *Theatre Journal* 43, 4, 1991, s. 471–490. <https://doi.org/10.2307/3207977>
- LAZARDZIG, Jan. *Theatermaschine und Festungsbau: Paradoxien der Wissensproduktion im 17. Jahrhundert*. Berlin: Akademie, 2007. ISBN 978-3-05-008669-9.
- LOACKER, Armin (ed.). *Kunst der Routine – Der Schauspieler und Regisseur Max Neufeld*. Wien: Filmarchiv Austria, 2008. ISBN 978-3-90-253146-9.
- LUDVOVÁ, Jitka. Nationaltheater und Minderheitentheater. Ideen und Theaterpraxis. In JAKUBCOVÁ, Alena – LUDVOVÁ, Jitka – MAIDL, Václav (eds.). *Deutschsprachiges Thea-*

- ter in Prag. *Begegnungen der Sprachen und Kulturen*. Praha: Divadelní ústav, 2001, s. 43–55. ISBN 80-7008-111-2.
- LUDVOVÁ, Jitka (ed.). *Hudební divadlo v českých zemích. Osobnosti 19. století*. Praha: Divadelní ústav, 2006. ISBN 80-7008-188-0.
- LUDVOVÁ, Jitka. *Až k hořkému konci. Pražské německé divadlo 1845–1945*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-7008-286-7.
- MANSFELD, H. A. Wiener Theater-Leute auf Wanderschaft. *Jahrbuch der Gesellschaft für Wiener Theaterforschung*. 1958, 11, s. 72–172.
- MAŇAS, Vladimír. *Hudební aktivity náboženských korporací na Moravě v raném novověku*. Brno, 2008. Dizertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy.
- MASSOVOVÁ, Dana – BRICHTOVÁ, Dobromila – VRBKOVÁ, Stanislava. *Vydáno v Mikulově. Mikulovské fotoateliéry a nakladatelství do roku 1945*. Mikulov: Regionální muzeum v Mikulově, 2014. ISBN 978-80-85088-45-8.
- MAŠARÁK, Pavel. *Rakušané v brněnském německém divadle v letech 1925–1930*. Brno, 2003. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Historický ústav.
- MATULÍKOVÁ, Zoja – JERÁBEK, Tomáš. *Nálezová zpráva o stratigrafii omítkových vrstev západního a východního průčelí severního křídla zámku v Mikulově*. (Rukopis.) Brno, 2000.
- MATUŠKOVÁ, Jitka. *Hudební život na Jesenicku s důrazem na XX. a XXI. století*. Brno, 2011. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy.
- MATYSKA, Josef. Bruntálská rodačka Tereza Kronesová a její působení v Rakousku. In *Kulturně historické styky jižní Moravy. XX. Mikulovské sympozium*. Břeclav: Okresní archiv pro okres Břeclav v Mikulově, 1991, s. 157–159.
- MAŤA, Petr. Phasma Dionysiacum Pragense a počátky karnevalového kalendáře na císařském dvoře. *Divadelní revue*. 2004, 15(2), s. 45–55. ISSN 0862-5409.
- MENČÍK, Ferdinand. *Příspěvky k dějinám českého divadla*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1895.
- MICHEL, Marie-Louise. Theo Modes. In KOTTE, Andreas (ed.). *Theaterlexikon der Schweiz*. Sv. 2. Zürich: Chronos 2005, s. 1254–1255. ISBN 3-0340-0715-9.
- MIKULEC, Jiří. *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-141-8.
- MIKULOVÁ, Soňa. Nacistická kulturní politika v Düsseldorfu 1933–1945. *Acta Universitatis Carolinae. Studia Territorialia*. 2007, 7(9), s. 175. ISSN 1213-4449.
- MUCHA, Jiří. *Alfons Mucha*. Praha: Mladá fronta, 1982.
- MUSIL, František. Zámeček Porz u Mikulova. *Vlastivědný věstník moravský*. 2007, 59, s. 264–270. ISSN 0323-2581.
- NEKUDA, Vladimír. *Břeclavsko*. Brno: Musejní spolek, 1969.
- NEZHODOVÁ, Soňa. *Židovský Mikulov*. Brno: Matice moravská, 2006. ISBN 80-86488-28-4.
- NEUHUBER, Christian. Der Vormund des Hanswurst. Der Eggenberger Hofkomödiant Johann Valentin Petzold und sein Kilian Brustfleck. *Daphnis*. 2006, 35, s. 263–300. ISBN 10: 9042021381, ISBN 13: 9789042021389
- NEUHUBER, Christian. Johann Georg Gettner. In JAŠKOVÁ, Silvie (ed.). *Lexikon deutsch-mährischer Autoren*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 1–8. ISBN 80-244-1280-2.

- NEUHUBER, Christian. Joseph Krones – ein Nestroy in nuce? *Nestroyana*. 2010, **30**(1/2), s. 65–78. ISSN 1027-3921.
- NEUMANN, Alois, Augustin. *Piaristé a český barok*. Přerov: Knihkupectví Společenské knih-tiskárny, 1933.
- NOE, Alfred. *Geschichte der italienischen Literatur in Österreich. Teil 1: Von den Anfängen bis 1797*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau, 2011. ISBN 978-3-205-78730-3.
- NOVOTNÝ, Antonín. *Staropražští komedianti a jiné atrakce 1800–1850*. Praha: Atlas, 1944.
- OBST, Milan. Max Reinhardt a české divadlo. *Divadelní revue*. 1990, **1**(4), s. 12–28.
- PARMA, Tomáš. *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii*. Brno, 2010. Dizertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Historický ústav.
- PATKA, Marcus G. – STALZER, Alfred (eds.). *Die Welt des Karl Farkas*. Wien: Holzhausen Verlag GmbH, 2001. ISBN 978-3854930341.
- PAUSCH, Oskar. Ambulantes Theater durch vier Generation. Die Familie Siege. In *Nestroyana*. 2014 **34**(/3-4), s. 141–159. ISSN 1027-3921.
- PAVLIŠOVÁ, Jitka. Ve službách knížete Liechtensteina: několik poznatků k provozu zámeckého divadla ve Valticích. *Theatralia. Revue současného myšlení o divadelní kultuře*. 2015, **18**(1), s. 85–105. ISSN 1803-845X. <https://doi.org/10.5817/TY2015-1-5>
- PETR, Stanislav. Rodové knihovny Ditrichštejnů v Mikulově, jejich osudy a nálezy ditrichštejnských rukopisů v Národní knihovně v Praze. XXIX. *Mikulovské sympozium 2006. Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2007, s. 239–257. ISBN 80-86931-22-6.
- PFAFF, Ivan. Zápas o německé divadlo v českých zemích 1934–1938. *Divadelní revue*. 2007, **18**(1), s. 43–52.
- POKORNÝ, Jindřich (ed.). *Knihy o kabaretu*. Praha: Mladá fronta, 1988, s. 366.
- POLLNER, Martin Thomas. *Das Salz-Kammergut: Grundzüge einer allgemeinen Geschichte des Salzkammergutes und einiger angrenzender Landesteile, mit besonderer Berücksichtigung des Ausseer Landes: eine Gesamtübersicht von den Anfängen bis in die 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts*: M. Th. Pollner, Wien, 1992.
- POLOCHOVÁ, Markéta. *Ozvuky anglického divadla a dramatu v rané novověké epoše na evropském kontinentu: anglické cestující společnosti*. Brno, 2014. Dizertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Katedra divadelních studií.
- PORT, Jan. Divadlo řádových škol a náboženských bratrstev. In ČERNÝ, František (ed.). *Dějiny českého divadla I. Od počátků do sklonku osmnáctého století*. Praha: Academia, 1968, s. 167–193.
- PÖMERL, Jan. Zámecká divadla v Čechách a na Moravě. *Divadelní revue*. 1992, **3**(4), s. 3–17. ISSN 0862-5409.
- PÖMERL, Jan. Liechtensteinská divadla ve Valticích a Lednici, *Cour d'honneur: Hrady – zámky – paláce*. 1998, **1**(1), s. 65–67.
- PREGLER, Hilde. *Die Geschichte des deutschsprachigen Theaters in Mährisch Ostrau von den Anfängen bis 1944*. Wien, 1965. Dizertační práce. Universität Wien. Philosophische Fakultät.
- PURSCHEKE, Hans Richard. *Die Entwicklung des Puppenspiels in den klassischen Ursprungsländern Europas. Ein historischer Überblick*. Frankfurt, 1984.
- RACEK, Jan. *Česká hudba: od nejstarších dob do počátku 19. století*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958.
- RAŠTICOVÁ, Blanka. Kočovní divadelní společnosti v Uherském Hradišti na přelomu 20. a 30. let 19. století. *Slovácko*. 1989, **31**, s. 21–26. ISSN 0583-5569.

- RIGASOVÁ, Milada. Přínos kardinála Františka Dietrichsteina pro krajinářské úpravy území mezi Mikulovem, Valticemi a Lednicí. In *XXIX. Mikulovské sympozium 2006. Kardinál František z Dietrichštejna a jeho doba*. Brno: Moravský zemský archiv, 2007. ISBN 80-86931-22-6.
- RICHTER, Václav – KRSEK, Ivo – STEHLÍK, Miloš – ZEMEK, Metoděj. *Mikulov*. Brno: Blok, 1971.
- RICHTER, Václav. Excerpta z dietrichsteinského mikulovského archivu. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. 1967, F 11, s. 89–107. ISSN 0231-5025.
- RICHTER, Václav. Excerpta z dietrichsteinského archivu. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. 1969, F 13, s. 55–66. ISSN 0231-5025.
- RILLE, Alber. Von den fürstlichen Bauherren Nikolsburg. *Zeitschrift des Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens*. 1912, 16, s. 265–301.
- RODA, Roda. Die Familie Siege. Ein Beitrag zur Theatergeschichte. *Prager Tagblatt*, 136, 11. 6. 1929, s. 7. [online]. [cit. 23.2.2015] URL: <<http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=ptb&datum=19290611&seite=7&zoom=33>>
- RON, Vojtěch. *Inscenace náboženských her od počátku 20. století*. Chronologie, excerpta. [online]. [cit. 15.3.2014]. URL: <<http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=txt&id=8121>>
- RUDIN, Bärbel. Knížecí dvorské divadlo Eggenbergů v Českém Krumlově 1676–91. *Divadelní revue*. 1997, 8(2), s. 12–20. ISSN 0862-5409.
- RUDIN, Bärbel. Heinrich Rademin, Hanswursts Schattenmann. *Theater am Hof und für das Volk. Maske und Kothurn*, Wien: Böhlau, 2002, č. 48, s. 271–302. ISBN 3205770013.
- ŘEPA, Milan. Mikulov v letech 1848–1918. In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 181–203. ISBN 978-80-7422-262-7.
- ŘEPA, Milan. Mikulov v období první republiky. In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 204–220. ISBN 978-80-7422-262-7.
- SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-262-7.
- SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska*. Sv. 2: J–N. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0695-8.
- SÁNTHA, Georgius (ed.). *Epistulae ad S. Iosephum Calasanctium ex Europa Centrali 1625–1648*. Romae: Editiones Calasanctianae, 1969.
- SEHNAL, Jiří. Hudba na dvoře olomouckých biskupů od 13. do poloviny 17. stol. *Časopis vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci*, 1970, 60(1), s. 73–85.
- SEHNAL, Jiří. Počátky opery na Moravě (Současný stav vědomostí). In PETRŮ, Eduard – STÝSKAL, Jiří (eds.). *O divadle na Moravě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974, s. 55–71.
- SEHNAL, Jiří. Židovské taneční kapely na Moravě. *Hudební věda*. 1997, 34(3), s. 292–302. ISSN 0018-7003.
- SEHNAL, Jiří. – VYSLOUŽIL, Jiří. *Dějiny hudby na Moravě*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2001. ISBN 80-7275-021-6.
- SEIFERT, Herbert. *Die Oper am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert*. Tutzing: Schneider, 1985. ISBN 10: 3795204674.
- SEIFERT, Theodor. *Nikolsburg. Geschichte der Stadt in Wort und Bild*. Nikolsburg: Bartosch, 1937.
- SEMERÁDOVÁ, Pavla. *Amoris Divini in Animam fortis usque ad Mortem Crucis dilectio. Piaristické školské hudební drama (1694)*. [online]. Dostupné na: <<http://www.vosaspsekrizik.cz/piariste/8.htm>>.
- SENFELDER, Leopold. *Acta Facultatis Medicae Universitatis Vindobonensis*. Sv. 6. Wien: Verlag des Medicinischen Doctorcollegiums, 1912.

- SCHERL, Adolf. K vystoupením německých a italských profesionálních hereckých společností v Olomouci v 17. a 18. století. In LAZORČÁKOVÁ, Tatjana (ed.). *O divadle na Moravě a ve Slezsku II. Mezinárodní konference v Olomouci*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 39–55. ISBN 80-244-0925-9.
- SCHINDLER, Otto G. Wandertruppen in Niederösterreich im 18. Jahrhundert. *Jahrbuch der Gesellschaft für Wiener Theater-Forschung XVII*. 1970, s. 53–54.
- SCHINDLER, Otto, G. Hra představovaná osobami, jež jsou té řeči zcela neznalé. (Pohostinské hry „Bádenské společnosti německých herců“ v Brně roku 1767 a počátky českého národního divadla). *Divadelní revue*. 1993, 4(4), s. 44–56. ISSN 0862-5409.
- SCHINDLER, Otto G., „Die wälische Comedianten sein ja guet...“ Die Anfänge des italienischen Theaters am Habsburgerhof. In BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (eds.). *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2000, s. 131. ISBN 80-7040-384-5.
- SCHNEIDER, Hansjörg. *Exiltheater in der Tschechoslowakei 1933–1938*. Berlin: Henschel, 1979.
- SCHNEIDER, Hansjörg. Nepřišli do cizího. (Emigranti německého divadla 1933–1938 v Českoslovenku). *Divadelní revue*. 1992, 3(2), s. 19–26. ISSN 0862-5409.
- SLABÁKOVÁ-ŠVAŘÍČKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty – Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, 2007. ISBN 978-80-7203-859-6.
- SMÍŠEK, Rostislav. Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace. In BŮŽEK, Václav – DIBELKA, Jaroslav (eds.). *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2007, s. 65–111. ISBN 978-80-7394-020-1.
- SMÍŠEK, Rostislav. Služba a paměť. Dvorská kariéra barokních Ditrichštejnů jako nadgenerační životní ideál. In BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (eds.). *Paměť urozenosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 157–170. ISBN 978-80-7106-928-7.
- SMÍŠEK, Rostislav. *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.* České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7394-165-9.
- SOFFÉ, Emil, L. Eine Nachricht über englische Komödianten in Mähren. *Anglia. Zeitschrift für engl. Philologie*. 1878, 10, s. 289–290.
- SOCHOR, Franz. Die 47-Festspiele in Nikolsburg 1931–1934. *Südmährisches Jahrbuch* 31, 1982, s. 47–53.
- SPURNÁ, Helena. Známa a méně známá fakta z odkazu Oldřicha Stibora českému divadlu (Stiborův příspěvek k inscenování v pleníru). In LAZORČÁKOVÁ, Tatjana (ed.). *O divadle 2011. Sborník z mezinárodní teatrologické konference O divadle na Moravě a ve Slezsku V*. [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, s. 57–70. URL: <http://www.filmadivadlo.cz/cs/knihovna/_o_divadle_2011.pdf>, s. 63.>. ISBN 978-80-244-3425-4.
- SRBA Bořivoj – STÁRKOVÁ Jana (eds.). *Ztracené kontexty – Verlorene Kontexte – Zu den Wechselbeziehungen tschechischer und deutschsprachiger Theaterkultur in Böhmen und Mähren*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3035-6.
- STAMBERG, Ursula. Německé divadlo v Praze ve 30. letech. *Hudební věda*. 1996, 4, s. 319–330. ISSN 0018-7003.
- STAMBERG, Ursula. Das deutschsprachige Theater in Böhmen und Mähren der Bedeutungswandel des deutschen Nationaltheaterbegriffs. In SRBA Bořivoj – STÁRKOVÁ Jana (eds.). *Ztracené kontexty – Verlorene Kontexte – Zu den Wechselbeziehungen tschechischer*

- und deutschsprachiger Theaterkultur in Böhmen und Mähren*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 77–96. ISBN 80-210-3035-6.
- STEHLÍKOVÁ, Eva. „Potkala ho Smrti.“ *Divadelní revue*. 1997, 8(4), s. 77. ISSN 0862-5409.
- STEINER, Eduard. *Die Brüner und ihr Stadttheater: Ein Stück deutscher Theatergeschichte*. Leimen/Heidelberg: Brüner Heimatbote, 1964.
- SVÁTEK, Josef. Mikulovští profesori 19. století a jejich vědecká činnost. In *XI. Mikulovské sympoziium 1980. Pokrokové proudy ve výchově a vzdělávání na jižní Moravě v uplynulých 350 letech*. Praha: TEPS místního hospodářství, 1981, s. 225–229.
- SVITÁK, Zbyněk. *Z počátku moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*. Brno: Maticе moravská, 2011. ISBN 978-80-86488-91-2.
- SVOBODOVÁ, Kamila. Mikulov v letech 1816–1847. In SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 165–180. ISBN 978-80-7422-262-7.
- SVOBODA, Miroslav (ed.). *Mikulov*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-262-7.
- SVOBODA, Miroslav – SYNEK, Jiří. Mikulov za prusko-rakouské války v roce 1866. In *RegioM 2015. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2016, s. 22–103. ISBN 978-80-85088-48-9.
- ŠIMŮNEK, Robert. *Mikulov – Historický atlas měst České republiky*. Sv. 25. Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2012. ISBN 978-80-7286-198-9.
- ŠKODOVÁ, Pavla. *Dílo Huga von Hofmannsthal v českých překladech*. Praha, 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav translatologie.
- ŠKROBÁNKOVÁ, Klára. *Carl Joseph Scherzberger a jeho působení v českých zemích*. Brno, 2016. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Katedra divadelních studií.
- ŠTARHA, Ivan. Mikulovská privilegia. *Jižní Morava*. 1986, 22, s. 250–253.
- ŠTEFANIDES, Jiří. Morava a Slezsko jako divadelní prostor. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica, Philosophica – Aesthetica*. 2004, 27, s. 141–153. ISSN 1212-1207.
- ŠTEFANIDES, Jiří (ed.). *Kalendárium dějin divadla v Olomouci (od roku 1479)*. Praha: Pražská scéna, 2008. ISBN 978-80-86102-40-5.
- ŠTEFANIDES, Jiří. České drama v Deutsches Theater v Ostravě v letech 1919–1938. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Moravica*. 2008, 6, s. 39–44. ISSN 978-80-244-1904-6.
- ŠTEFANIDES, Jiří. Tvůrčí stereotypy provinčního divadla na Moravě v 19. století. In TÝŽ (ed.). *O divadle 2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 53–56. ISBN 978-80-244-2427-9.
- ŠTEFANIDES, Jiří. Realita, obraz, fikce. *Theatralia*. 2013, 16(1), s. 6–18. ISSN 1803-845X.
- ŠTUDENT, Miloslav. Co shlédnul r. 1599 v Miláně kardinál Dietrichstein. Nové poznatky ke staré hudbě – Symposium ad honorem Jiří Sehnal. *Acta musicologica.cz, revue pro hudební vědu*. 2006, s. 10. Dostupné také na webu: <<http://acta.musicologica.cz/06-02/0602s08t.html>> [cit. 2012-09-20].
- ŠTÁVOVÁ, Jitka. Zámecká divadla rodu Liechtensteinů na českém území (současný stav výzkumu). In ŠTEFANIDES, Jiří (ed.). *O divadle 2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 17–27. ISBN 978-80-244-2427-9.
- ŠTÁVOVÁ, Jitka. Zámecká divadla rodu Liechtensteinů na českém území. *Theatralia*. 2010, 13(1), s. 32–46. ISSN 1803-845X.
- TOMAŠTÍK, Eduard. *Giovanni Battista Alouisi – život a dílo*. Brno, 2012. Dizertační práce. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy.

- TRAMPLER, Richard (ed.). *Correspondenz des Cardinal Franz Dietrichstein mit dem Hof: Kriegsrats Pracsidenten Cottals, nebst einem Anhang kriehe Lustriens aus Contantinopel, der maikgrafen von Beanderburg und des Grafen Schlick von Passau*. Wien: A. Hölder, 1873, s. 57.
- VEČERKOVÁ, Eva – TARCALOVÁ, Ludmila. Náboženské průvody v kalendářním cyklu svátků a slavností. In TARCALOVÁ, Ludmila (ed.). *Slavnostní průvody*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 1994, s. 23–43. ISBN 80-901913-1-2.
- VITRUVIUS, Pollio Marcus – POLLUX, Julius. *Antické divadlo*. Praha: Ústav pro učební pomůcky průmyslových odborných škol, 1944.
- VÖLKER, Klaus. *Kabarett der Komiker. Berlin 1924–1950*. München: edition text + kritik, 2010. ISBN 978-3-86916-050-4.
- VRBKA, Svatopluk – ČERVENÝ, Eduard. Kroniky města Mikulova. In *RegioM 2007. Sborník Regionálního muzea v Mikulově*. 2007, s. 185–200.
- VRBKA, Svatopluk. *Povídání o Mikulově. O čem městské kroniky hovoří a o čem mlčí*. Mikulov: Muzejní spolek v Mikulově, 2009. ISBN 978-80-254-6108-2.
- WATZKOVÁ, Veronika. *Divadelní produkce školského řádu Piaristů v Mikulově*. Brno, 2012. Bakalářská diplomová práce. Janáčkova akademie múzických umění v Brně. Divadelní fakulta. Ateliér scénografie.
- WERNER Johannes. Piaristen als Autoren. Über ihre Bücher in der Historischen Bibliothek der Stadt Rastatt. In RUCH Martin (ed.). *Die Ortanaue. Veröffentlichungen des Historischen Vereins für Mittelbaden*. 2002, **82**, s. 291–302. ISSN 0342-1503.
- WESSELY, Alexander. „Wie überall kommt es auch beim Puppenspiel auf die Haltung und Gesinnung an (...)“. *Zur Frage eines Zusammenhanges zwischen Handpuppenspiel und Propaganda im Dritten Reich – eine Annäherung*. Wien, 2009. Dizertační práce. Universität Wien.
- WESSELY Katharina. Identitäten im Umbruch Mährische Provinztheater um 1918. In ŠTEFANIDES, Jiří (ed.). *O divadle 2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 59–65. ISBN 978-80-244-2427-9.
- WESSELY, Katharina. *Theater und Identität. Das Brünner deutsche Theater der Zwischenkriegszeit*. Bielefeld: Transcript-Verlag, 2011. ISBN 978-3-8376-1649-1.
- WIMMER, Heinrich. Das Linzer Landestheater 1803–1958. *Oberösterreichische Heimatblätter*. Sv. 13. Linz: Oberösterreichischer Landesverlag, 1958.
- ZÁLOHA, Jiří. Divadelní život na českokrumlovském zámku v 2. pol. 17. stol. *Sborník Národního muzea v Praze*. Řada A. 1986, **40**(2), 53–79. ISSN 0036-5335.
- ZÁLOHA, Jiří. Eggenberské nobilitační diplomy. *Heraldika a genealogie*. 1988, **21**(4), s. 241–292. ISSN 0232-0304.
- ZÁLOHA, Jiří. O povýšení eggenberského herce J. J. G. do šlechtického stavu. *Divadelní revue*. 1996, **7**(3), s. 78–81. ISSN 0862-5409.
- ZEMEK, Metoděj – BOMBERA, Jan – FILIP, Aleš. *Piaristé v Čechách na Moravě a ve Slezsku 1631–1950*. Prievidza: TEXTM, 1992. ISBN 80-85716-02-X.
- ZEMEK, Metoděj. Školní divadlo v Mikulově v 17. a 18. stol. *Vlastivědný věstník moravský*. 1996, **18**, s. 37–46. ISSN 0323-2581.
- ZEMEK, Metoděj. *Gymnázium Mikulov 1631–1981. Almanach k třístému padesátému výročí založení mikulovského gymnázia*. Brno: Muzejní a vlastivěd. společ., 1981.
- ZEMEK, Metoděj. Od Voigta k Weintridтови. *Jižní Morava*. 1984, **20**, s. 91–102.
- ZÍBRT, Čeněk. Cedule komediantů a zvěřinců kočujících v zemích českých před sto lety I., II. *Český lid*. 1912, **XXI**, s. 24–40, 79–80.

PŘÍLOHY

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

1) Veduta Mikulova, kolem 1675. (Regionální muzeum v Mikulově, podsbírka Historie, inv. č. 3761.)

2) Veduta Mikulova, kolem 1840. (Regionální muzeum v Mikulově, podsbírka Historie, inv. č. 7283.)

3) Půdorys zámku s vyznačeným původním zámeckým divadlem. Perokresba Karel Jan Hromadko, 1785. (Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, NAD 893, přír. č. 2559/4.)

4) Půdorys zámku s vyznačenou zimní jízdárnou. Perokresba Karel Jan Hromadko, 1785. (Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, NAD 893, přír. č. 2559/3.)

5) Zbytky výzdoby původního divadelního sálu zachovalé na půdě dnešní knihovny, pohled na východní stranu. (Foto autor)

6) Zbytky výzdoby původního divadelního sálu zachovalé na půdě dnešní knihovny. (Foto autor)

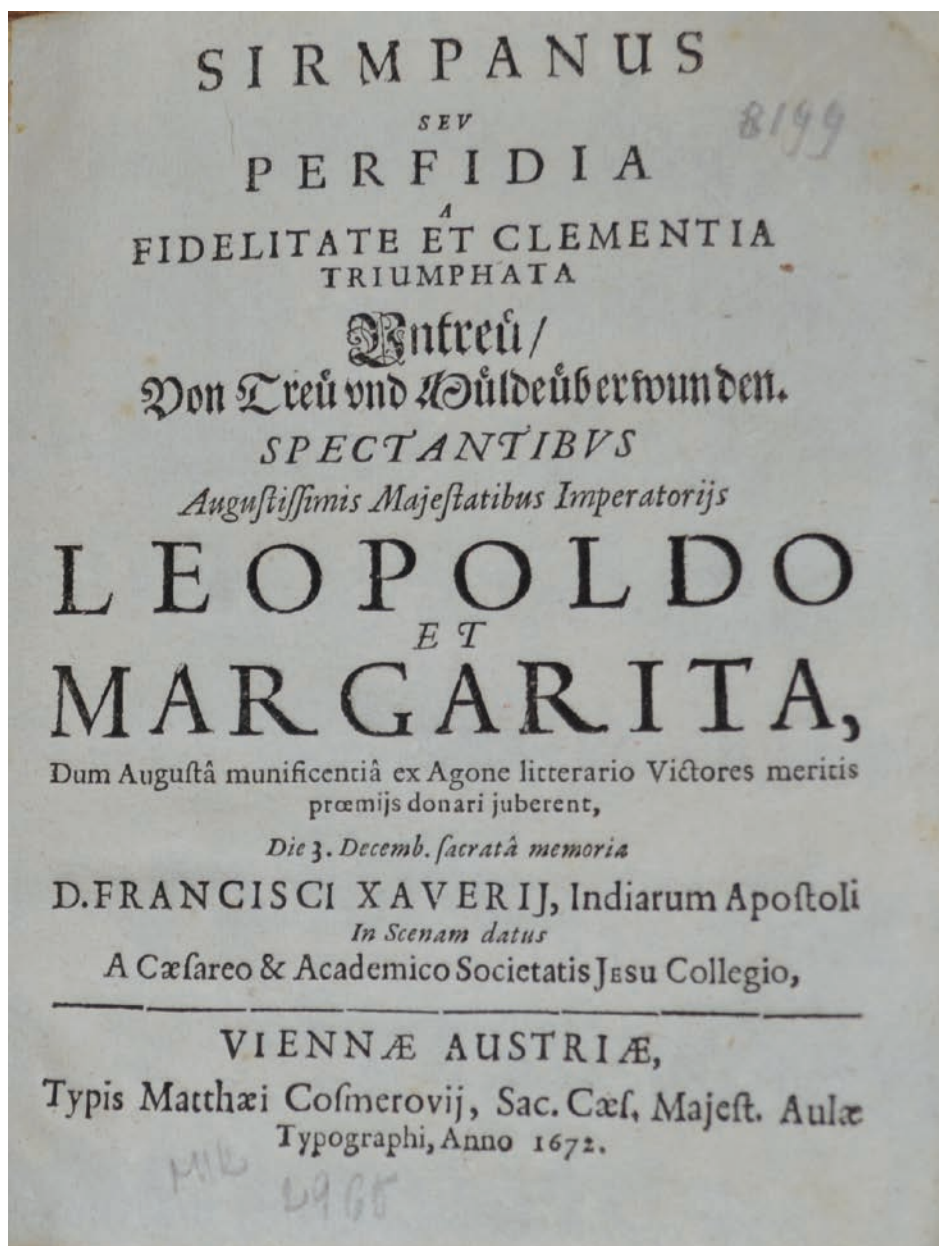
7) Zbytky výzdoby původního divadelního sálu zachovalé na půdě dnešní knihovny, detail výzdoby. (Foto autor)

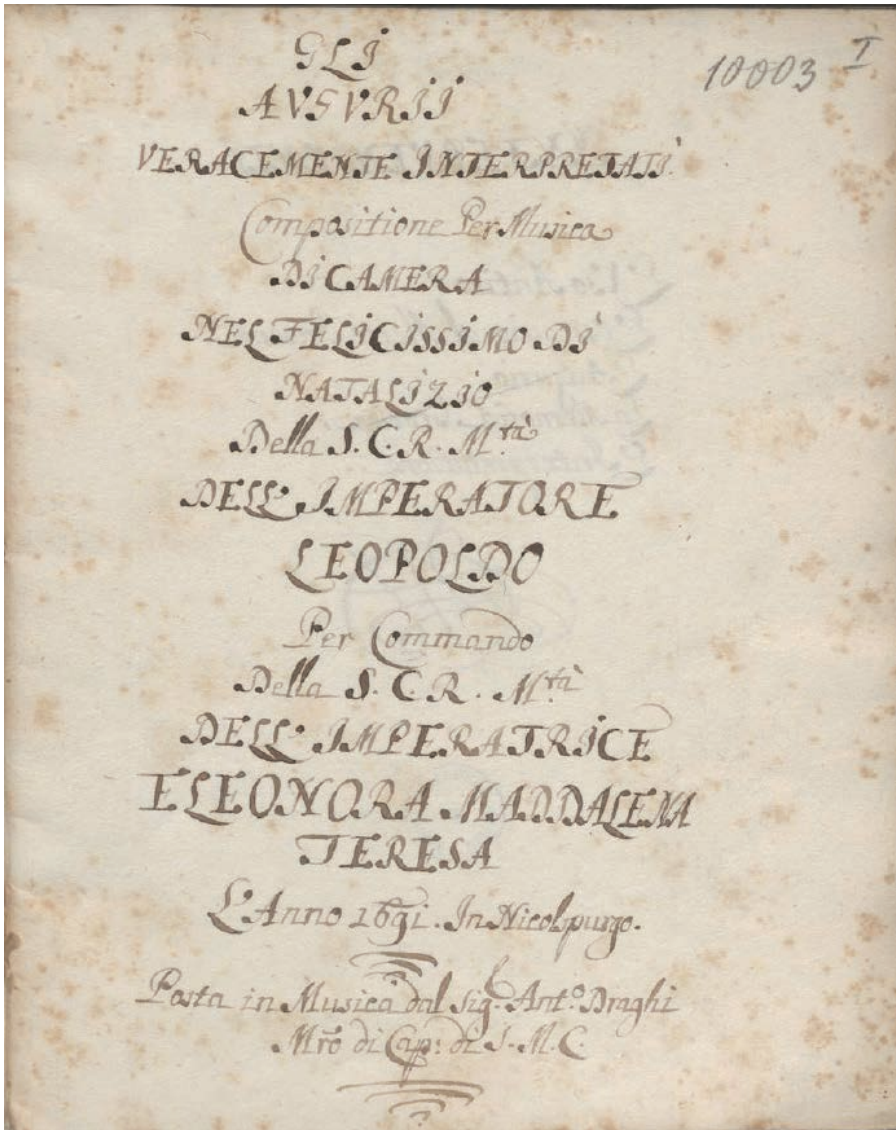
8) Pohled na zámeckou knihovnu, dřívější divadelní sál, současný stav.

9) Titulní stránka synopsis hry Leopolda Ignáce Dietrichsteina *Die gemarterte Lieb Cephalii und Procris* – 1671. (Státní okresní archiv Píerov, Sbíрка archiválií Piaristé Lipník nad Bečvou.)

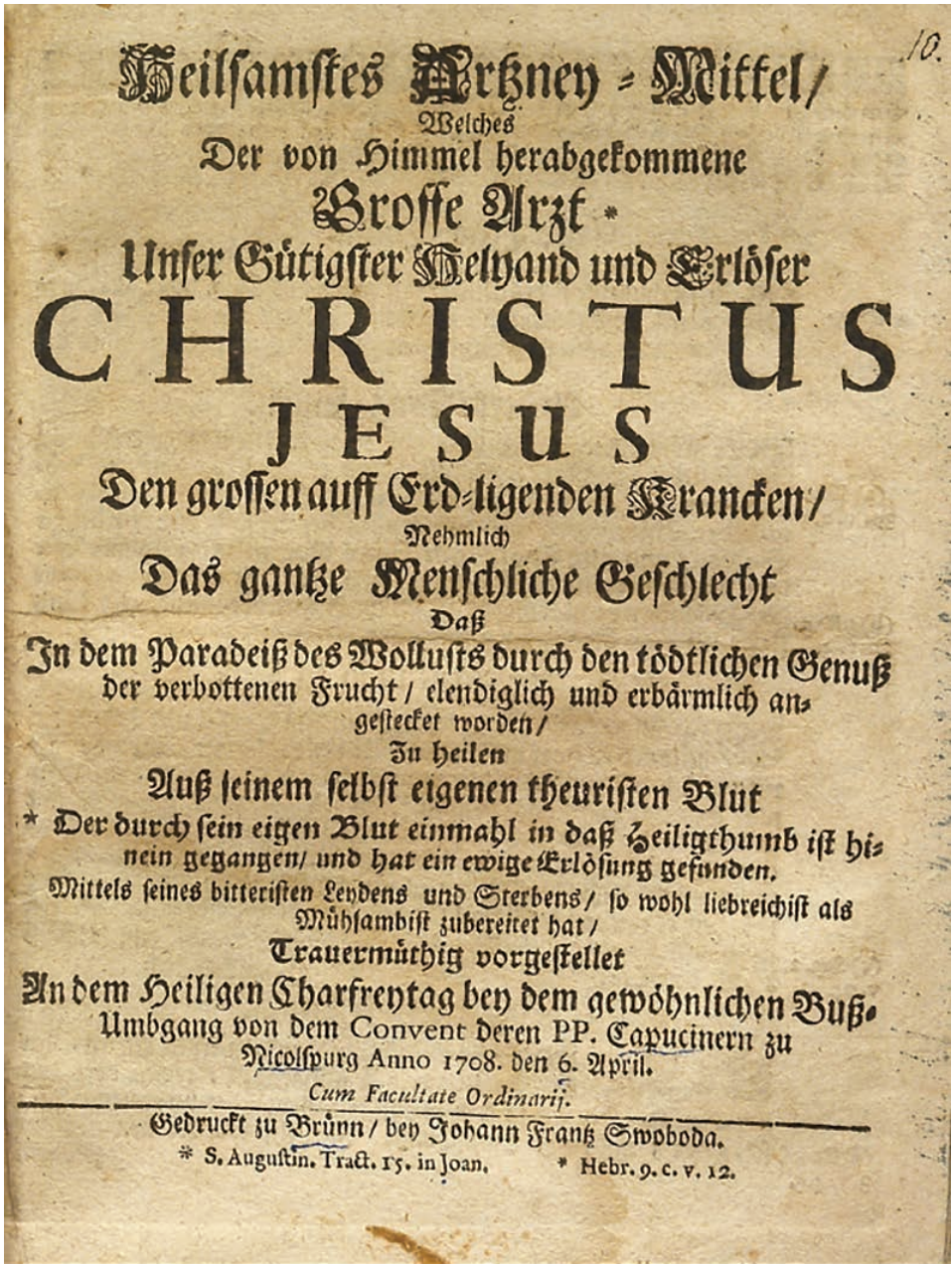
- 10) Titulní stránka synopsis vídeňské jezuitské hry *Sirmpanus sev Perfidia* – 1672, v níž postavu Andronika mladšího hrál Leopold Ignác Dietrichstein. (Regionální muzeum v Mikulově – zámecké knihovna, sign. Mik 2965.)

11) Titulní stránka rukopisu synopse komorní opery *Gli augurii veracemente interpretati* uvedené v roce 1691 v Mikulově. (Österreichische Nationalbibliothek Wien, *Sammlung von Handschriften und alten Drucken*. Sign. Cod. 10003 Han.)

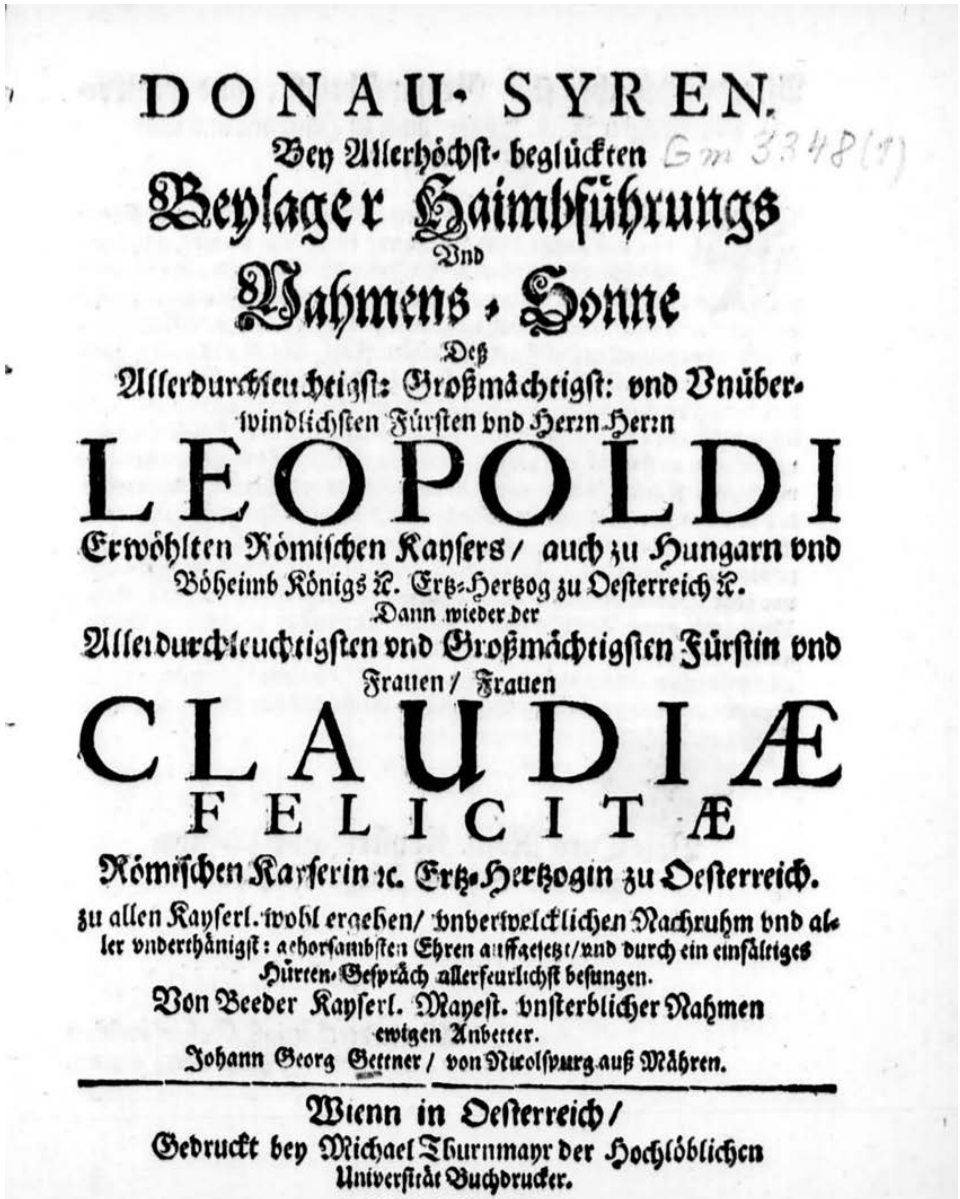
12) Mapa mikulovského panství - 1672, uprostřed ostrov „Portz-insel“, na němž byla v roce 1691 uvedena komorní opera *Gli augurii veracemente interpretati*. (Regionální muzeum v Mikulově, podsběrka Historie, inv. č. 4872.)

13) Titulní stránka synopse kapucínského velkopátečního procesí – 6. dubna 1708. (Národní knihovna v Praze, sign. 46 F 65/adl.10.)

14) Erb Johanna Georga Gettnera von Göttersberg. (Státní oblastní archiv Třeboň – pobočka Český Krumlov, Rodinný archiv Eggenberků, sign. III 1R No 60.)

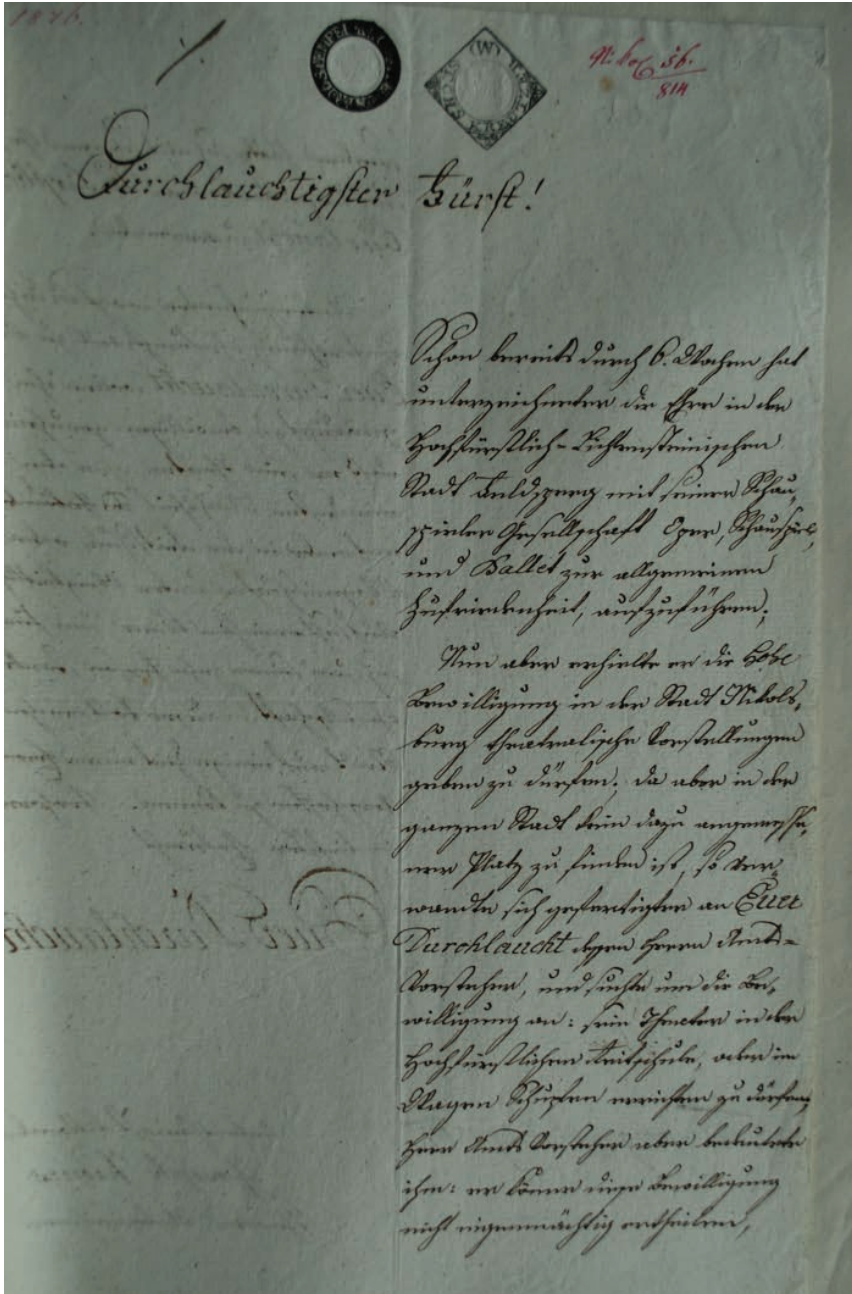
15) Titulní strana pastorály Johanna Georga Gettnera *Donau Syren* – 1673. (Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel. Sign. Gm 3348 1.)

16) Náměstí, polovina 19. stol. Josef Thiele. (Regionální muzeum v Mikulově, podsbírka Historie, inv. č. 3711.)

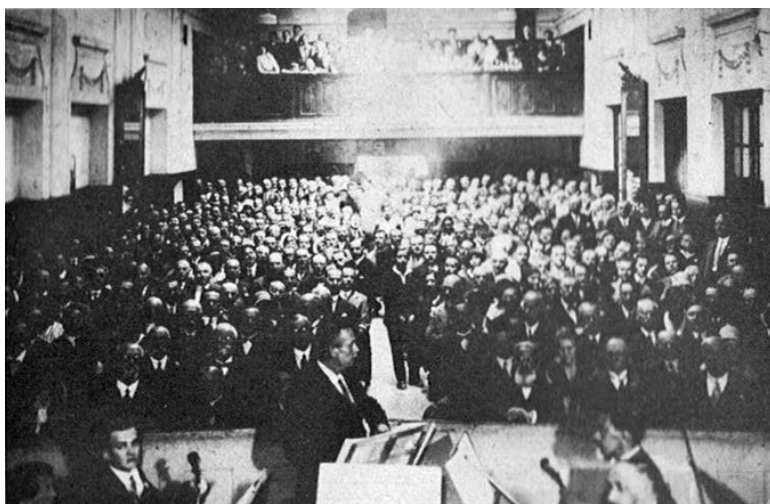
17) Pohlednice Mikulova, vydáno kolem roku 1900. (Regionální muzeum v Mikulově, podsbírka Fotografie, pohlednice, videozáznamy, inv. č. 14317.)

18) Žádost divadelního ředitele Josefa Kronese z roku 1814, list 1. (Moravský zemský archiv Brno, F 18. Hlavní registratura Ditrichštejnů. Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 29.)

21) Hotel Rose, 1. polovina 20. století. (Regionální muzeum v Mikulově, podsběrka Fotografie, pohlednice, videozáznamy, inv. č. 9533.)

22) Divadelní sál hotelu Rose po roce 1914. (Převzato z ELSINGER, R. *Heimatbuch Nikolsburg*, s. 108.)

23) Restaurace Zum schwarzen Adler kolem roku 1900. (Regionální muzeum v Mikulově, podsbírka Fotografie, pohlednice, videozáznamy, inv. č. 7091.)

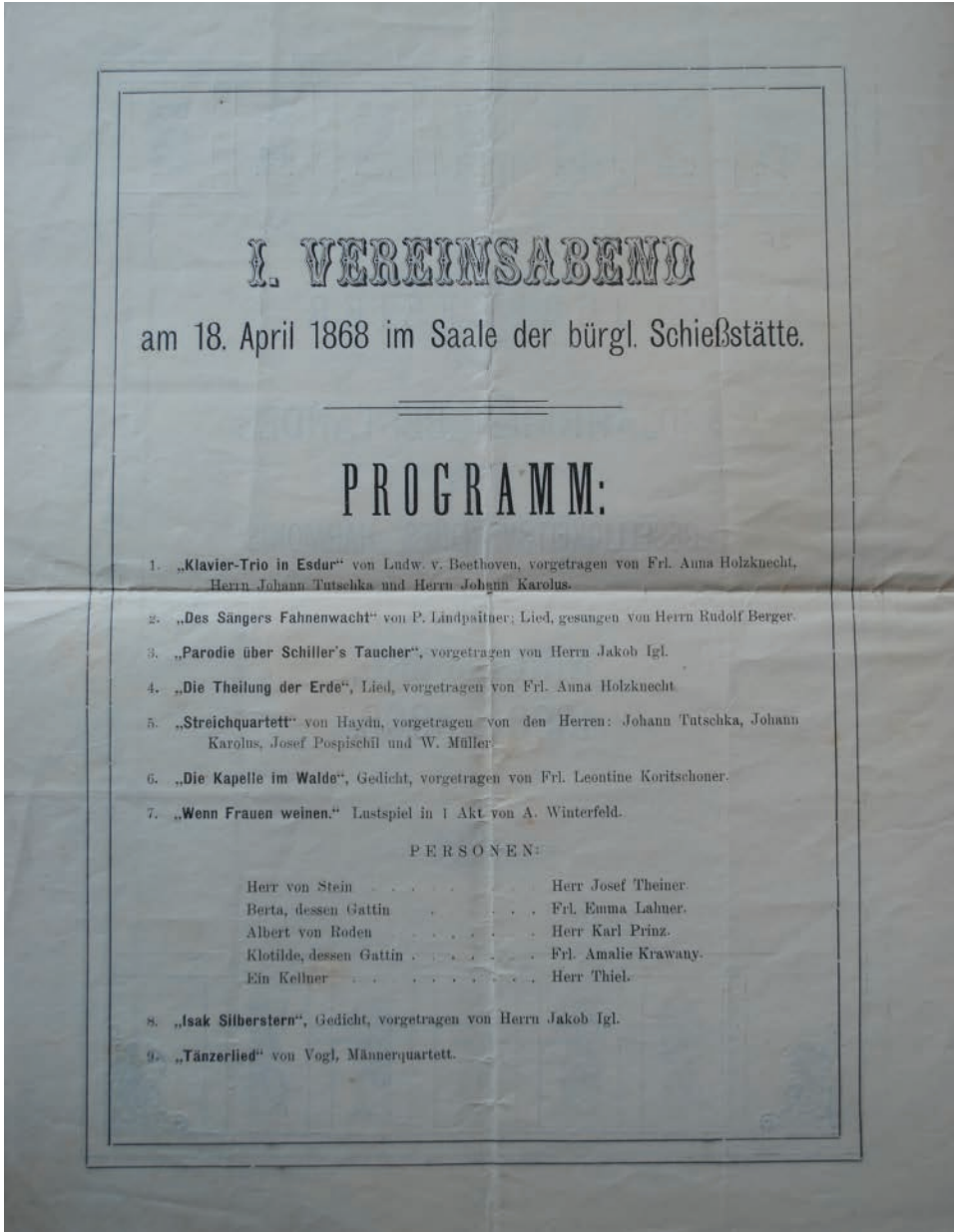
24) Budova měšťanské střelnice z roku 1828. (Regionální muzeum v Mikulově, podsbírka Fotografie, pohlednice, videozáznamy, inv. č. 7265.)

25) Hostinec Zum wilden Mann, kolem roku 1900. (Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, sbírka digitálních fotografií.)

26) Slavnostní odhalení pamětní desky Alfonse Muchy na hotelu U Iva, 1935. (Regionální muzeum v Mikulově, podsběrka Fotografie, pohlednice, videozáznamy, inv. č. 7383.)

27) Plakát prvního spolkového večera spolku Harmonie. (Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově F 62, NAD 805. Pěvecký spolek Harmonie Mikulov. Gedenkbuch des Nikolsburger Geselligkeitsvereines Harmonie 1868–1908.)

28) Dietrichsteinská hrobka mezi lety 1912–1920. (Regionální muzeum v Mikulově, podsbírka Fotografie, pohlednice, videozáznamy, inv. č. 7088.)

29) Náměstí a Dietrichsteinská hrobka mezi lety 1912–1920. (Regionální muzeum v Mikulově, podsbírka Fotografie, pohlednice, videozáznamy, inv. č. 7109.)

30) 1932 – Jedermannfestspiele v Mikulově. (Převzato z ELSINGER, R. *Heimatbuch Nikolsburg*, s. 434.)

31) 1932 – Jedermannfestspiele v Mikulově. (Převzato z SOCHOR, Franz. *Die Festspiele in Nikolsburg 1931–1934. Südmährisches Jahrbuch* 31, 1982, obr. 2.)

32) 1932 – Jedermannfestspiele v Mikulově. Hubert Doleschal jako Jedermann, Albine Thuiner jako Bohatství. (Převzato z ELSINGER, R. *Heimatbuch Nikolsburg*, s. 434.)

33) 1932 – Jedermannfestspiele, závěrečná scéna. Hansi Oser – Jedermannovy Dobré skutky, Hubert Doleschal – Jedermann, Irma Richter – Víra a Alfons Hofferek – Čert. (Soukromý archiv R. Elsinger)

34) 1932 – Jedermannfestspiele v Mikulově. Herbert Horntrich jako tovaryš. (Soukromý archiv R. Elsinger.)

35) 1934 – Festspiele v Mikulově, *Das Schutzengelspiel*. (Převzato z SOCHOR, F. *Die Festspiele in Nikolsburg 1931–1934*, obr. 3.)

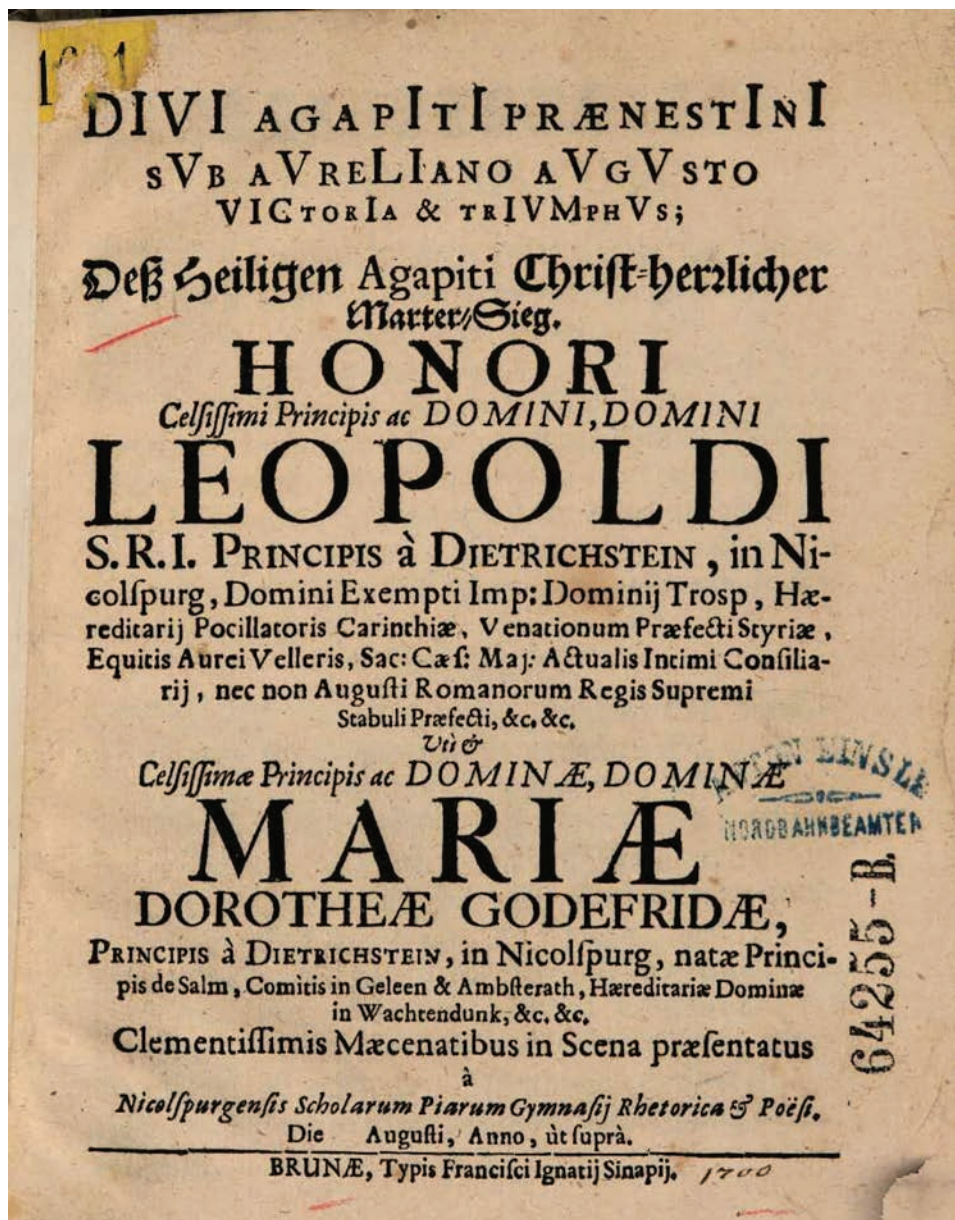
36) Piaristická kolej, návrh dostavby jižního křídla 2. kvadratury – 1692.
(Převzato z ŠIMŮNEK, R. *Mikulov – Historický atlas měst České republiky*, sv. 25,
mapový list č. 4, mapa č. 8a.)

37) Bývalá budova piaristického divadla, 1967. (Státní okresní archiv
Břeclav se sídlem v Mikulově, sbírka fotografií.)

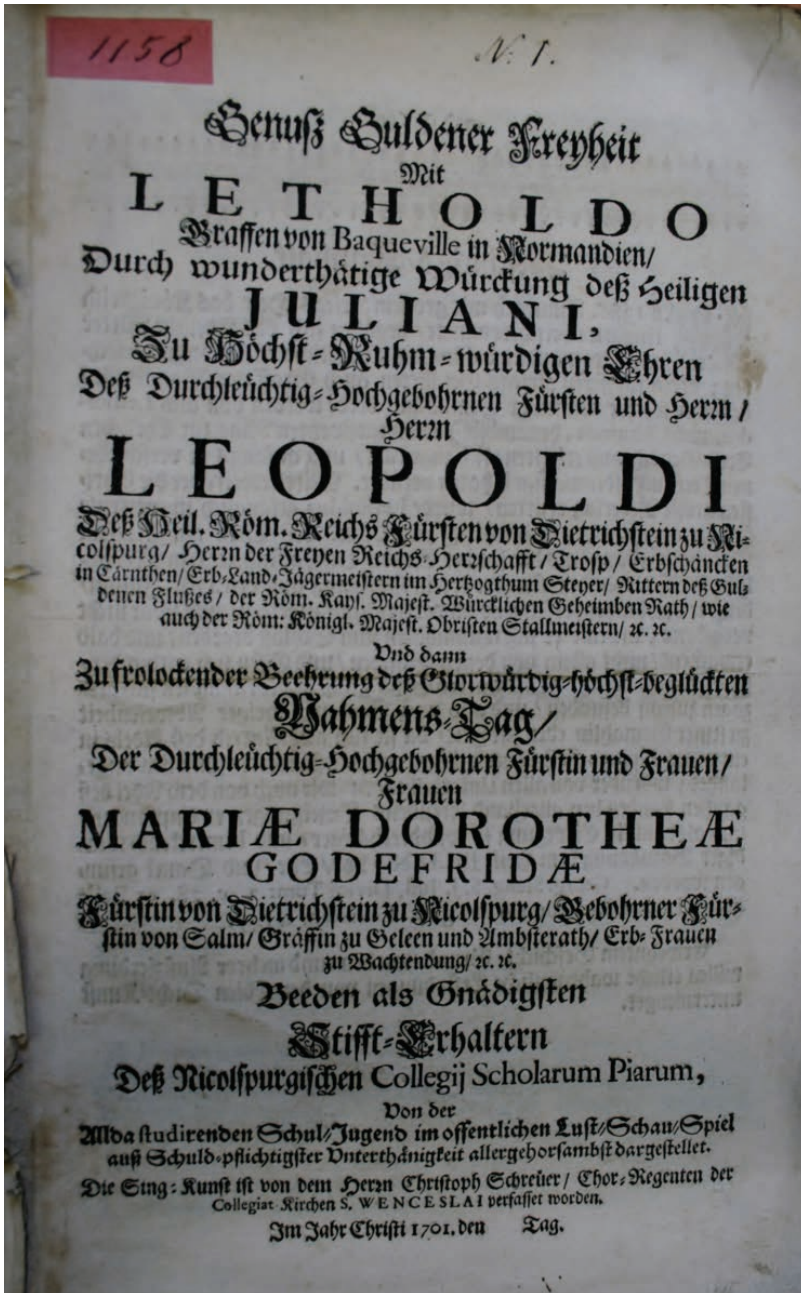
38) Titulní stránka synopse piaristické hry *Argument und Inhalt der Representation von S. Bonifacii wunderlichen Kampf und Lobwürdigen Sieg* – 1639. (Státní okresní archiv Přeřov, Sbířka archiválií Piaristé Lipník nad Bečřou. Nezpracováno. Foto Margita Havlíčková.)

39) Titulní stránka synopsis piaristické hry *Divi Agapiti praenestini sub Aureliano Augusto* – srpen 1700. (Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 64255-B.)

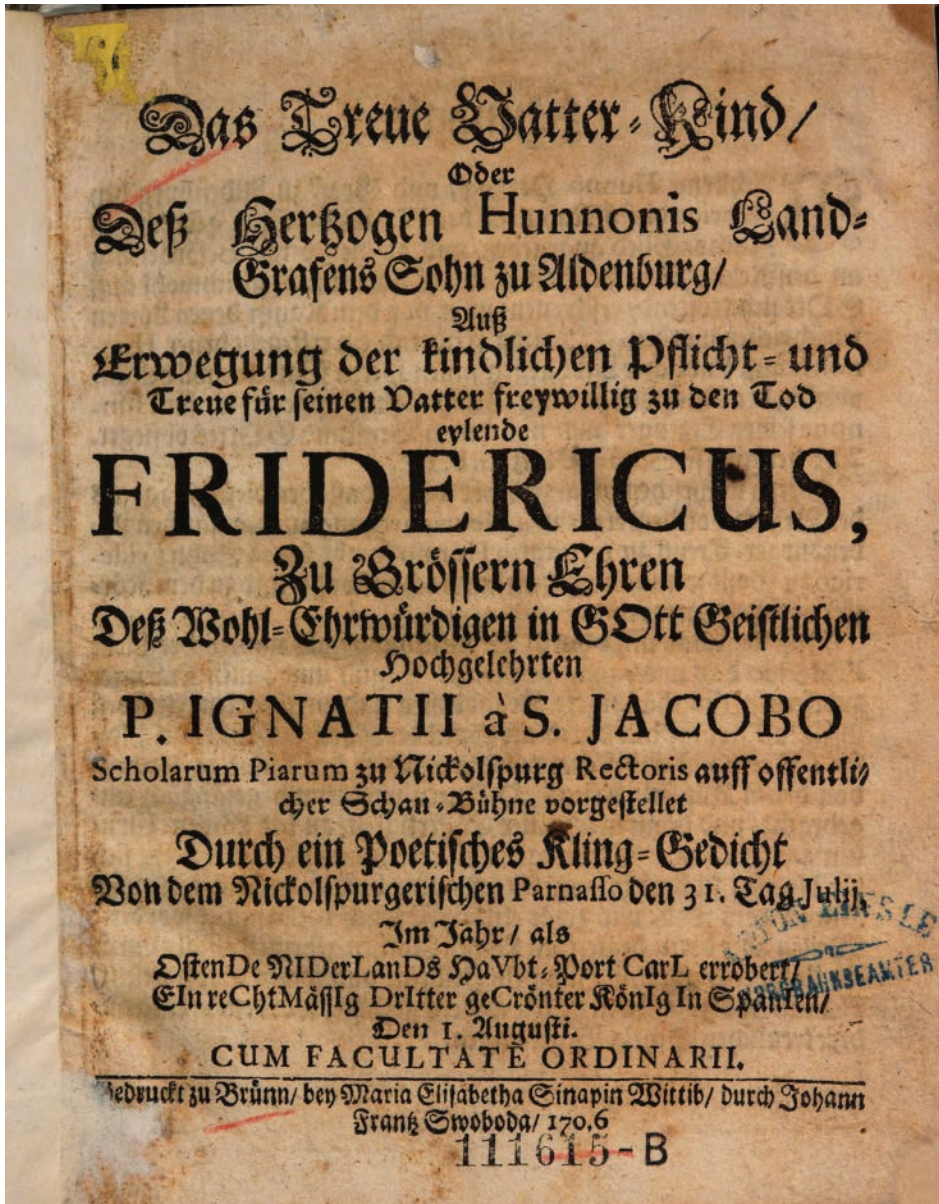
40) Titulní stránka synopsis piaristické hry *Nocens Innocentia a divina Nemese in sancto Ephrem puero castigata* – září 1700. (Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 115201-B.)

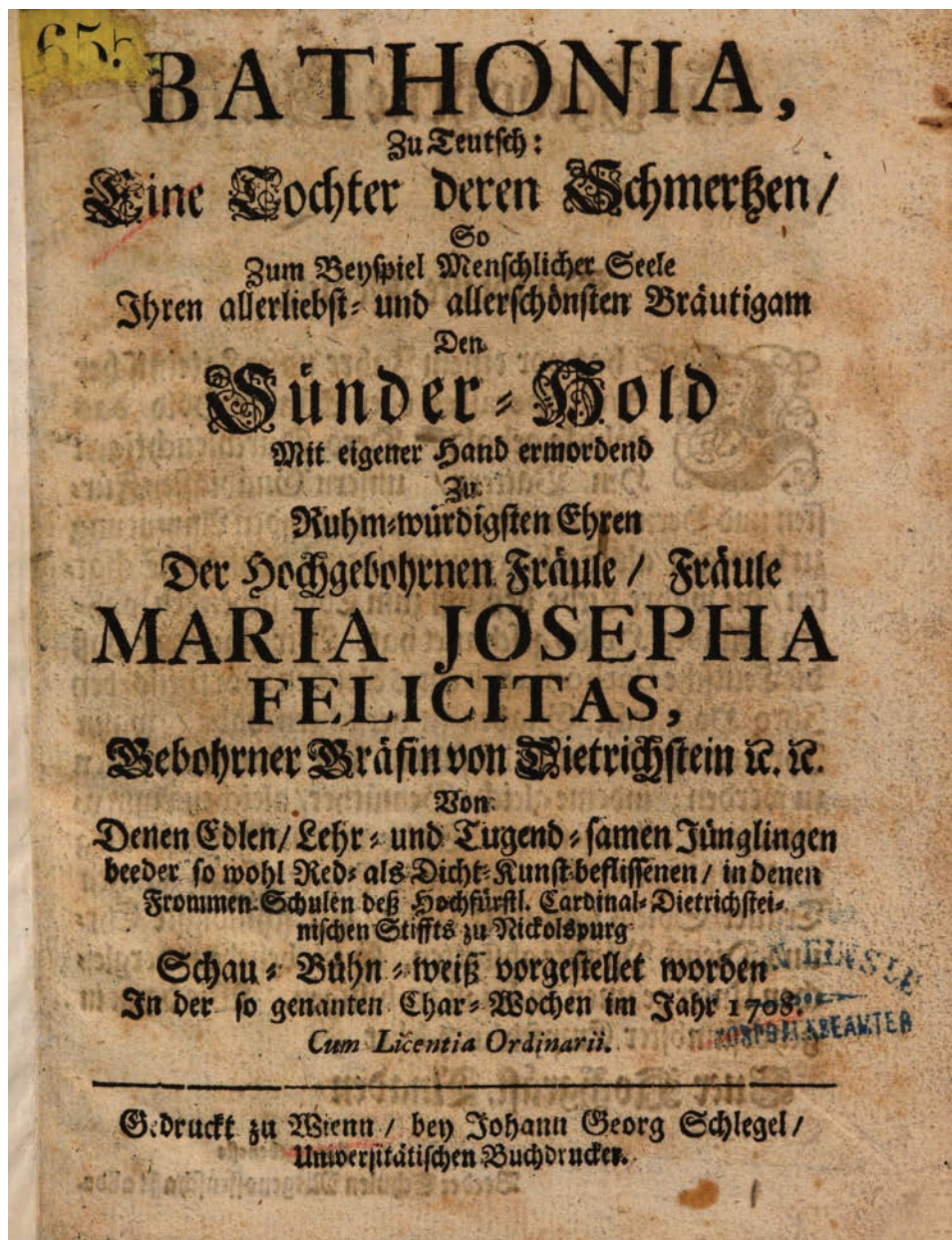
42) Titulní stránka synopsis piaristické hry *Genuss Guldener Freyheit* – 1701.
 (Státní okresní archiv Přešov, Sbíрка archiválií Piaristé Lipník nad Bečvou.
 Nezpracováno. Foto Margita Havlíčková.)

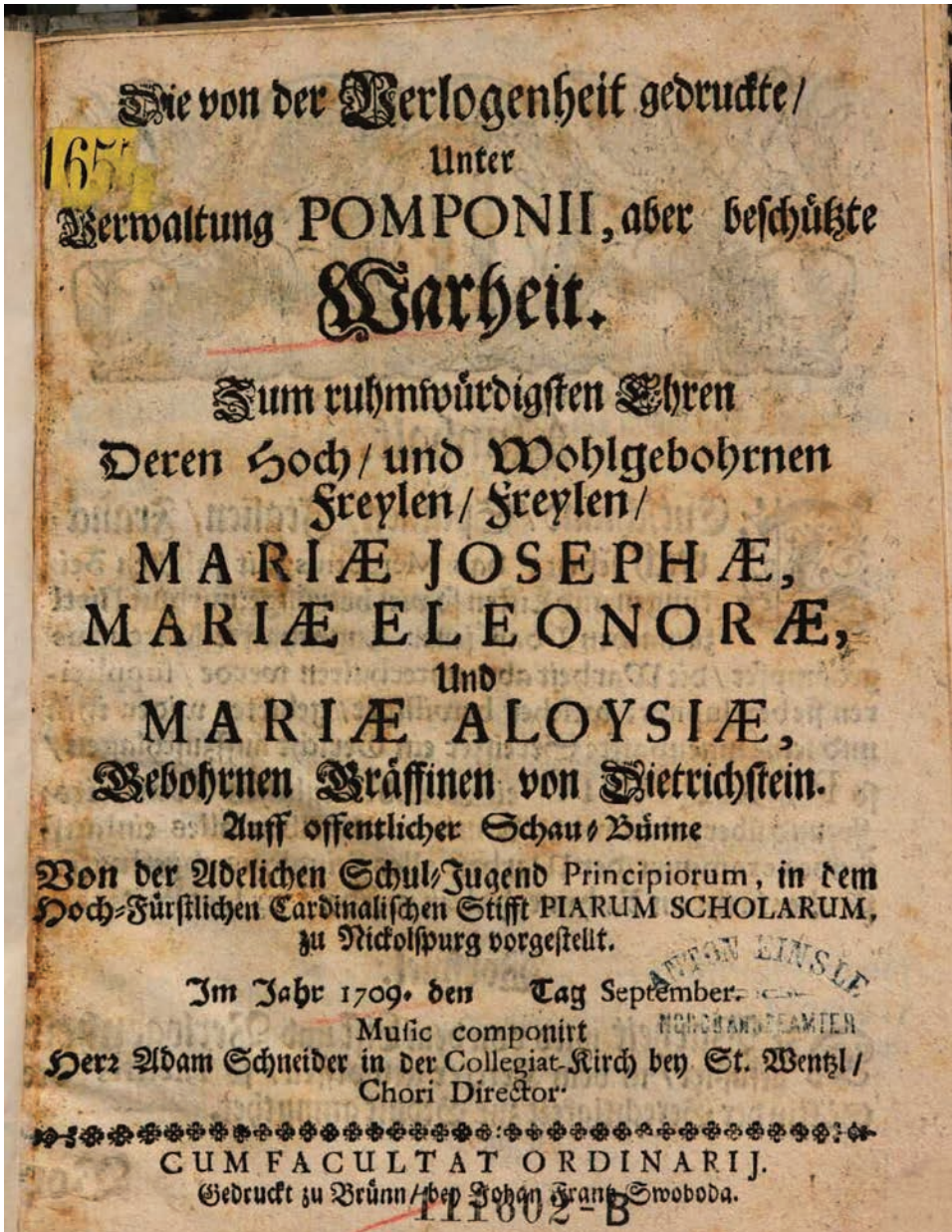
43) Titulní stránka synopse rukopisu piaristické hry *Die Vergnügte Feindin* – 7. července 1705. (Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 145801-B.)

44) Titulní stránka synopse rukopisu piaristické hry *Das treue Vater-Kind* – 31. července/1. srpna 1706. (Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 111615-B.)

45) Titulní stránka synopse rukopisu piaristické hry *Bathonia zu Teutsch* – pašijový týden 1708. (Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 111602-B.)

46) Titulní stránka synopsis piaristické hry *Die von der Verlogenheit gedruckte* – září 1709. (Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 111602-B.)

Inhalt.

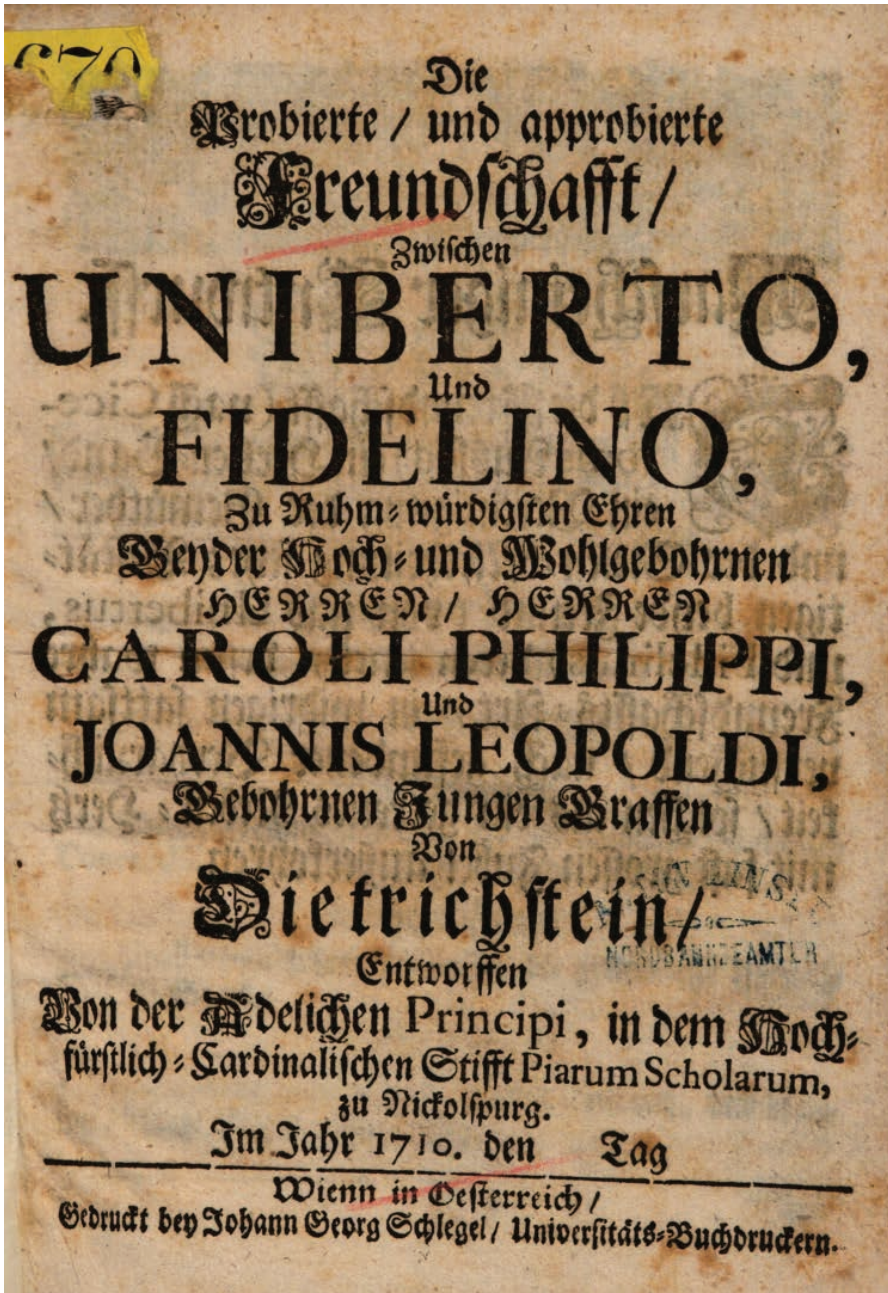
Deutschland / Spanien / Italien / Frankreich sehen / das Mercurius mit falschen Zeitungen und Listen so viel betrünge; mithin Mittel zumachen / das jener Lugenhaffte Mercurius gedämpfet / die Wahrheit aber unterhalten werde / suppliciren sie bey Jupiter, welcher bewilliget / gebietet wider ihm und seine lugenhaffte Streiffer ein Gericht aufzuschlagen / so POMPONIO einen unbeweglichen Wahrheitsfreund übergeben wird / damit durch selben alles einlaufendes examinirt / der Wahrheit alles Feindloses abgestrafft / sie aber in ihrem Ruhm erhalten werde. ex Lic: Poëtica.

Vorspiel.

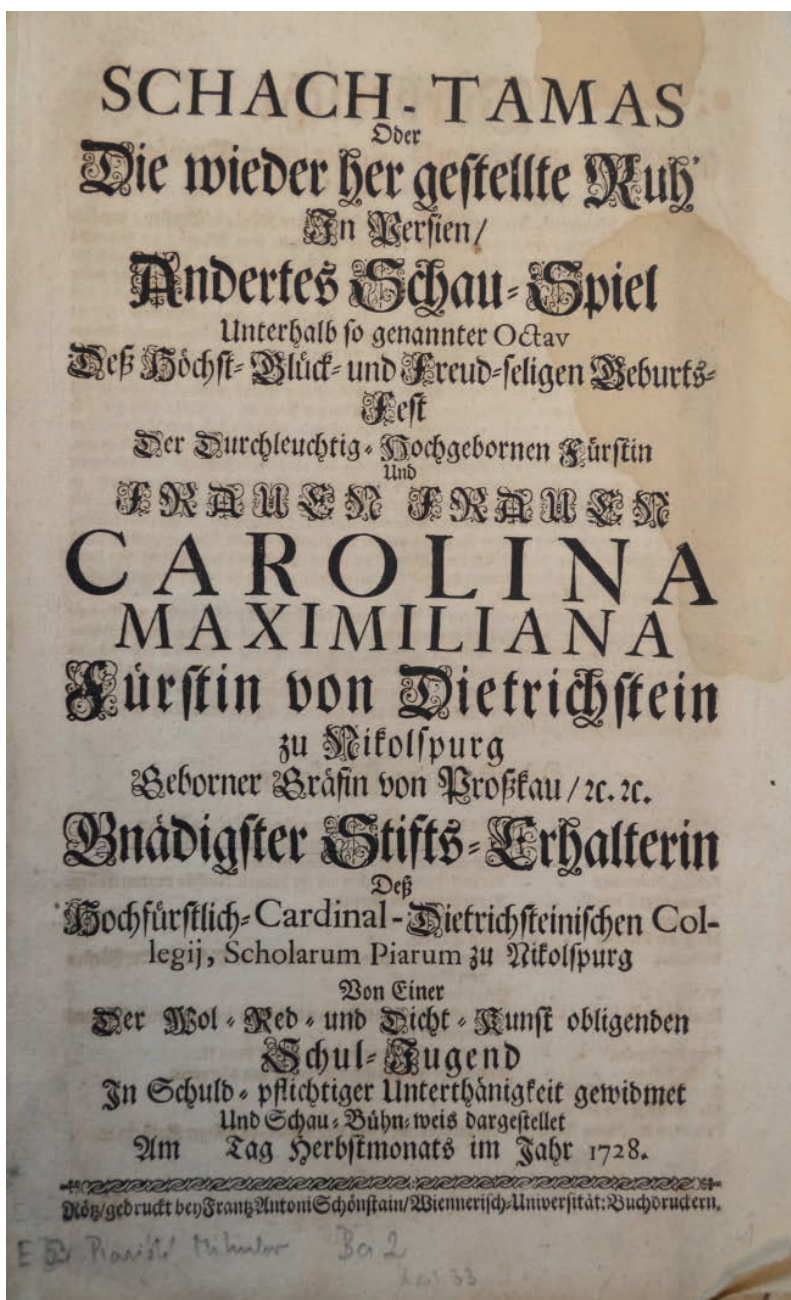
Die Wahrheit wird von dem List und Verlogenheit gefälet / in dem Kercker geworffen / so Themis die Göttin der Gerechtigkeit zur Gedult anmuthet.

Vor

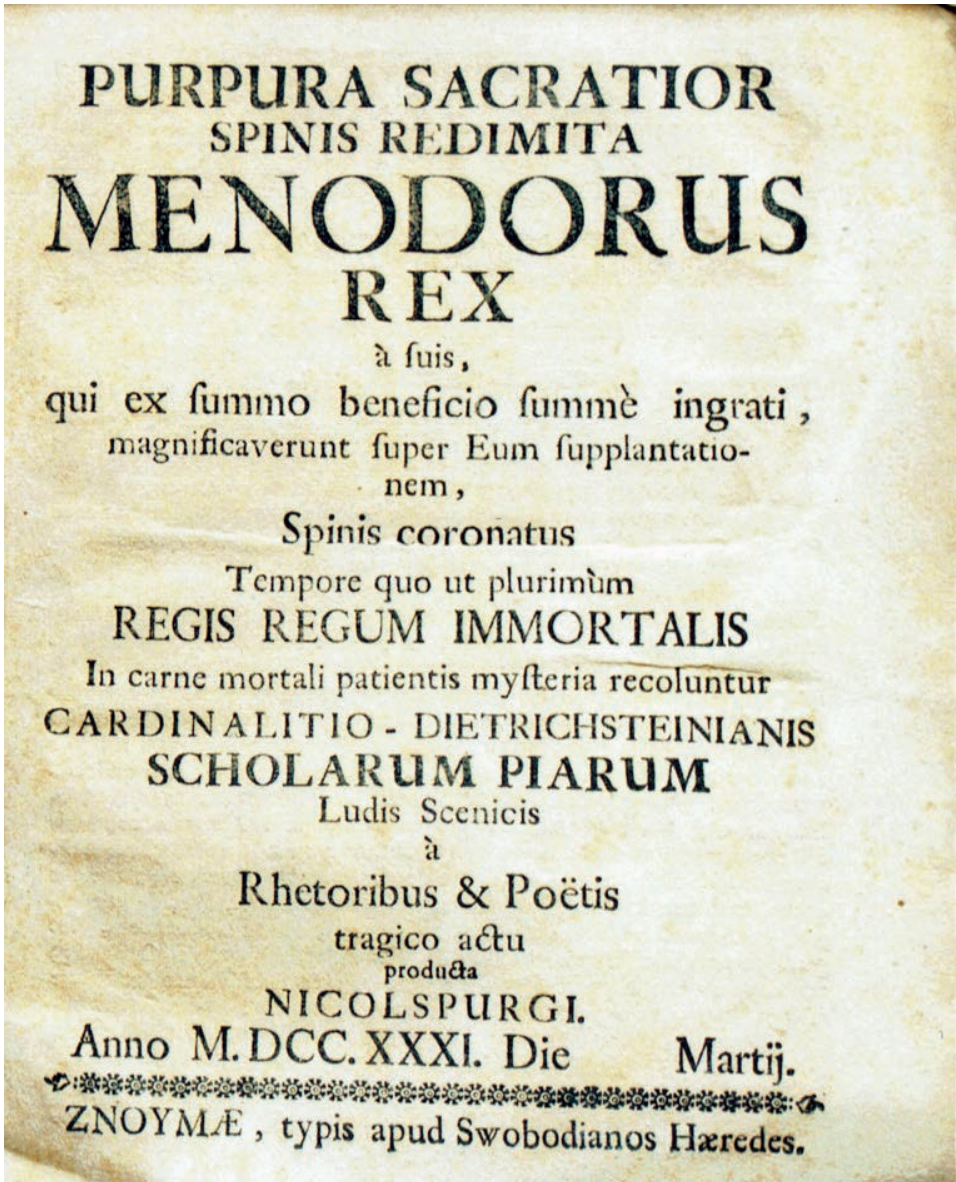
47) Obsah stejné hry s vyobrazením variace erbu rodu Dietrichsteinů. (Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 111602-B.)

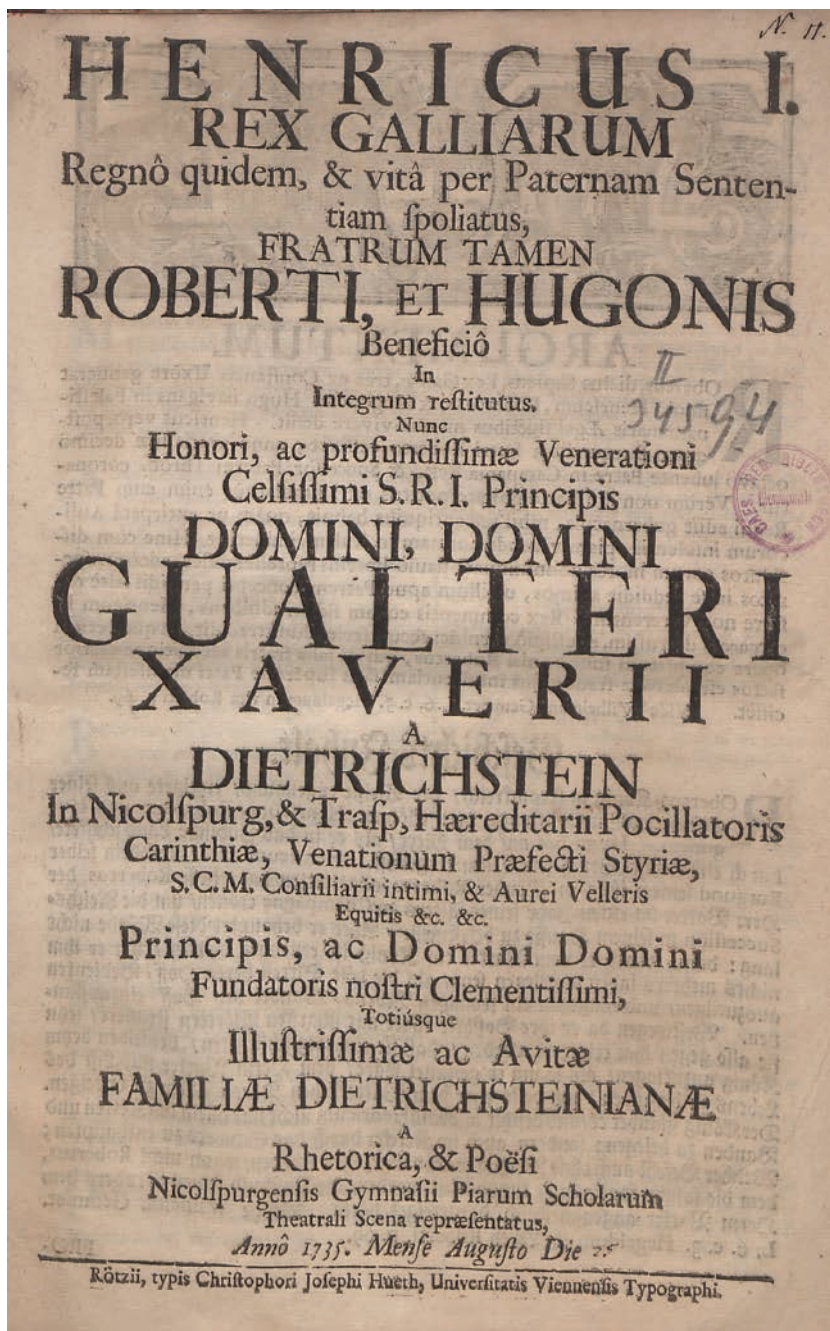
48) Titulní stránka synopse piaristické hry *Die probierte und approbierte Freundschaft* – 1710. (Österreichische Nationalbibliothek Wien, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 145805-B.)

49) Titulní stránka synopse piaristické hry *Schach - Tamas* oder *die wiederhergestellte Ruh in Persien* - 1728. (Moravský zemský archiv v Brně, E 53. (Piaristé Mikulov). Inv.č. 109, sign. Ba 2, evid. č. 33.)

50) Titulní stránka synopse piaristické hry *Purpura Sacratior Spiris Redimita Menodorus Rex* – březen – 1731. (Regionální muzeu v Mikulově – zámecké knihovna, sign. Mik 2638.)

51) Titulní stránka synopsis piaristické hry *Henricus I. Rex Galliarum* – 1735.
(Vědecká knihovna v Olomouci, sign. II 34.594.)

ATOPUS

A
Rhetoribus & Poëtis Nicolsburgensibus
in Scenam datus Anno MDCCLVII.
Menſe Auguſto, Dic

ARGUMENTUM.

Quem Horatius l. 1. Sat. 9. ſuis depinxit coloribus importunum & loquacem hominem, eum nos, ad Mæcenatis amicitiam adſpirantem, ita ſcenæ committimus, ut paraſitorum (quos Plautus plagipatidas vocat) numero addeſſum, maleque multatum importunitatis ſuæ pœnas Mæcenati, atque Horatio dediſſe fingamus.

PERSONÆ.

Atopus, - - Poëta e trivio, homo importunus.	-	Joſephus Nicodem, Rhetor.
C. Mæcenas - Poëtarum Favor.	-	Franciſcus Göttman, Rhetor.
Q. Horatius Flaccus - Poëta Mæcenati chariſſimus	-	Ignatius Beran, Rhetor.
Viſcus } Equites Romani	-	Emmanuel de Vertenpreiſſ, Poëta,
Varius } Familiares Horatii	-	Antonius Stettner, Poëta.
Bollanus } - - - - -	-	Franciſcus Hold, Poëta.
Fuſcus Ariſtius, Grammaticus, popularis Horatii.	-	Franciſcus Hilaris, Poëta.
Varro } Homines belli è	-	Leopoldus Appel, Rhetor.
Piſo } - - - - -	-	Michael Faulhuber, Poëta,
Metellus } Sacravienſium genere,	-	Wenceslaus Mikſch, Poëta.
Fabius } - - - - -	-	Joannes Wentzberger, Poëta,
Sedulius, Commentarienſis } Atopi	-	Franciſ. Scheyerer, Rhetor.
Papyrius, Librarius, } -	-	Joſephus Schuſter, Poëta.
Dromo, Servus. } -	-	Adamus Wilkowitz, Poëta.
Cryſo, Mæcenatis Atriensis. } -	-	Thomas Jakubovsky, Rhetor.
Tranto, Ejusdem Servus. } -	-	Ludovicus Wagner, Poëta.
Barbus, Tonſor. } -	-	Antonius Dvorzak, Poëta.

In Modis Muſicis.

Georgius Jankovitz, Rhetor. Joſ. Welniczek, Synt. Anton. Widholm, Gramm.
Ignatius Czermak Scribens.

PROLUSIO.

Marſyas - - - Jamque inter Nymphas arte ſuperbus erat.
Provocat & Phœbum, Phœbo ſuperante pendit,
Cæſa reſceſſerunt a cute membra ſua. *Ovid. 6. Faſtor.*

PROLOGUS.

ACTUS I. Scena

I. Atopus, homo nugarum ſuarum præter modum curioſus, diſtributis adcurate domi occupationibus,

II. Via ſacra euntem offendit Horatium. Quem ſubinde importune tamdiu obtundit; dum abeunte, qui ei comes erat, Fuſco, promittat adlaboraturum ſe, ut Atopo Mæcenatis ædes patant. Sic elapſus Horatius

III.

1757.

52) Titulní stránka synopse piaristické hry *Atopus* – srpen 1757. (Zemský archiv v Opavě, Arcibiskupství Olomouc. Inv.č. 2094, sign. Bb112, kart. 437.)

SOUPIS DOCHOVANÝCH SYNOPSISÍ PIARISTICKÝCH HER

Rok	Název	Jazyk	Rozsah	Tematický okruh	Dedikace	Poznámka
1639	<i>Argument und Inhalt der Representation von S. Bonifacii wunderlichen Kampf und Lobwürdigen Sieg</i> ⁸²⁵	Něm.		Ze života svatých	Synům Maxmiliána II. Dietrichsteina (1596–1655), Ferdinandu Josefovi Dietrichsteinovi (1636–1698) a jeho bratru Maximilianu Andreasovi (1638–1692)	
1640	<i>Historia von Joseph dem Patriarchen</i> ⁸²⁶			Ze života svatých	Maxmiliánu II. Dietrichsteinovi a jeho druhé ženě Sophii Agnes Mansfeldové (1619–1677)	
1654 (15.2.)	<i>Ein Kurtzes Spiel Oder Action von Bacchi Geburt, Leben Vnndt Todt</i> ⁸²⁷	Něm.	3 dějství	Antický námět		Rukopis, Účinkovalo asi 55 studentů
1694	<i>Amoris Divini fortis usque ad Mortem crucis dilectio</i> ⁸²⁸	Lat.		Pašijová hra		

825 Státní okresní archiv Přerov, Sběrka archiválií Piaristé Lipník nad Bečvou. Nezpracováno.

826 NEUMANN, pozn. 21.

827 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. Cod. Ser. n. 70 Han.

828 GUPCSÓ, pozn. 69, s. 315–344.

Rok	Název	Jazyk	Rozsah	Tematický okruh	Dedikace	Poznámka
1697 (15.9.)	<i>Heiliger Christheldenzauck umd den Blutzeugnus Kranze zwischen Dietenschnaken einer hochadelichen Jungfrauen und Zwilling einen Glaubenverwanten Jüngling ehlängst zu Schutmannburg in Egypten bedangen</i> ⁸²⁹			Ze života svatých		Účinkovalo 54 studentů
?	<i>Hilaritas</i> ⁸³⁰	Lat.	3 dějství	Antický námět	Proboštovi Wolfgangu Zikmundovi Fischerovi (proboštem 1682-1687)	Rukopis, „Comico Tragica“
1700 (srpen)	<i>Divi Agapiti praenestini sub Aureliano Augusto</i> ⁸³¹	Lat.	5 dějství	Ze života svatých	Leopoldu Ignáci Dietrichsteinovi (1660-1708) a jeho ženě Marii Godofredě Salmové (1667-1732)	
1700 (září)	<i>Nocens Innocentia a divina Nemesi in sancto Ephrem puero castigata</i> ⁸³²	Lat./něm.		Ze života svatých	synům Jana Adama I. Liechtensteina (1662-1712) a Erdmundy Terezy Dietrichsteinové (1662-1737), Karlu Josefu Václavovi (1684-1704) a Františku Dominikovi (1689-1711)	Účinkovalo 64 studentů, 9 zpěváků loretánského a václavského semináře, hudbu složil ředitel kůru kolejiátního kostela sv. Václava Johann Christoph Schreüer/Schreyer
1701 (červenec)	<i>Die beständige Freundschaft Pylades und Orestes</i> ⁸³³	Něm.	3 dějství	Antický námět	Leopoldu Ignáci Dietrichsteinovi a jeho ženě Marii Godofredě Salmové	

829 Státní okresní archiv Přerov, Sběrka archiválií Piaristé Lipník nad Bečvou. Nezpracováno.

830 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. Cod. 13906* Han.

831 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 64255-B.

832 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 115201-B.

833 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 111616-B.

Soupis dochovaných synopsí piaristických her

Rok	Název	Jazyk	Rozsah	Tematický okruh	Dedikace	Poznámka
1701	<i>Genuss Guldener Freyheit mit Letholdo Graffen von Baqueville in Normandien Durch wunderthätige Würckung dess Heiligen Juliani</i> ⁸³⁴	Něm.	3 dějství	Ze života svatých	Leopoldu Ignáci Dietrichsteinovi a jeho ženě Marii Godofredě Salmové	Účinkovalo 75 studentů (všech tříd), hráno veřejně, zpívané části hry složil ředitel kůru kolegiálního kostela sv. Václava Johann Christoph Schreüer
1701 (září)	<i>Trau, Schau, Wem oder: durch List beunglückseeligter Kayserlicher Printz Leo, deß Kaysers Basiliü Macedonis Reichs-Erb</i> ⁸³⁵	Něm.	3 dějství			Hráli studenti gramatiky a syntaxe
1702 (3. 4.)	<i>Amor usque ad Aram crucis Dei Filii in animam humanam</i> ⁸³⁶	Lat.	5 dějství	Pašijová hra		Rukopis, účinkovalo 15 studentů
1702 (30.7.)	<i>Der Glorreiche Tugend=Schutzer Oder Bellerophon Glavc</i> ⁸³⁷	Něm.	3 dějství	Antický námět		Hráli studenti gramatiky a syntaxe
1702 (7.8.)	<i>Britoldus e Mediastinorum Contubernio ad Solium Regium evectus</i> ⁸³⁸	Lat.	17 výstupů (inductio)		Rektorovi koleje Melchioru Evstachii a S. Antonio Patavino	Rukopis
1703	<i>Amor Coniugalis</i> ⁸³⁹	Lat.	3 dějství			Rukopis, účinkovalo 8 studentů rétoriky a poetiky
1705 (7. 7.)	<i>Die vergnügte Feindin oder Cornelia, eine neydsüchtige Müß-Gönnerin Tiberii Gracchi</i> ⁸⁴⁰	Něm.	3 dějství	Antický námět		Účinkovalo 35 studentů rétoriky a poetiky, 6 zpěváků loretánského a václavského semináře

834 Státní okresní archiv Přerov, Sběrka archiválií Piaristé Lipník nad Bečvou. Nezpracováno.

835 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 145793-B.

836 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. Cod. 13906* Han.

837 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 66632-B.

838 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. Cod. 13906* Han.

839 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. Cod. 13906* Han.

840 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 145801-B.

Rok	Název	Jazyk	Rozsah	Tematický okruh	Dedikace	Poznámka
1706 (31.7.)	<i>Das treue Vater-Kind oder deß Hertzogen Hunnonis Landgrafens Sohn zu Aldenburg, auß Erwegung der kindlichen Pflicht und Treue für seinen Vatter freywillig zu den Tod eylende Fridericus</i> ⁸⁴¹	Něm.	3 dějství		P. Ignatiovi a S. Jacobo	účinkovalo 56 studentů (všech tříd), hráno veřejně
1707 (červen)	<i>Andromacha Eine Tragoedi</i> ⁸⁴²	Něm.	36 výstupů, Exodus	Antický námět		Účinkovalo 7 studentů rétoriky a poetiky, hráno veřejně
1708 (leden)	<i>Pantepistemophagus</i> ⁸⁴³	Lat.	29 výstupů	Satyra		Rukopis
1708 (duben)	<i>Bathonia zu Teutsch: Eine Tochter deren Schmerzen...</i> ⁸⁴⁴	Něm.	3 části	Pašijová hra	Marii Josefě Felicitas Dietrichsteinové (1694–1711)	Účinkovalo 13 studentů rétoriky a poetiky
1708	<i>Adorea virtutis hoc est Ignatius victor mundi</i> ⁸⁴⁵	Lat.	3 dějství	Ze života svatých	P. Ignatiovi a S. Jacobo	Rukopis
1709 (září)	<i>Die von der Verlogenheit gedruckte, unter Verwaltung Pomponii aber beschützte Wahrheit</i> ⁸⁴⁶	Něm.			Dcerám Waltra Xavera Dietrichsteina (1664–1738) Marii Antonii (1694–1758), Marii Aloisii (1700–1783) a Marii Eleonoře	Hráno veřejně, hudbu složil Adam Schneider, ředitel kůru kostela sv. Václava v Mikulově
1710	<i>Die probierte und approbierte Freundschaft zwischen Uniberto und Fidelino</i> ⁸⁴⁷	Něm.	3 dějství		Synům Waltra Xavera Dietrichsteina, Karlu Philippovi (1702–1784) a Johannu Leopoldovi (1703–1773)	Účinkovalo 11 studentů (nižší třídy), 3 zpěváci loretánského a václavského semináře

841 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 111615–B.

842 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 115198–B.

843 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. Cod. 13906* Han.

844 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 111602–B.

845 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. Cod. 13906* Han.

846 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 111602–B.

847 ÖNB, Sammlung von Handschriften und alten Drucken. Sign. 145805–B.

Soupis dochovaných synopsí piaristických her

Rok	Název	Jazyk	Rozsah	Tematický okruh	Dedikace	Poznámka
1710	<i>Die güldene Freiheit</i> ⁸⁴⁸	Něm.		Historický námět	Marii Josefě Felicitas Dietrichsteinové (1694–1711)	Účinkovalo 32 studentů
1718	<i>Fabius moriens, Christus moriens. Allegorica Tragaedia.</i> ⁸⁴⁹				Waltru Xaveru Dietrichsteinovi	Studenti rétoriky a poetiky
1722	<i>Innocentia declinationis primae casu variatae, seu Ignophilus sanctioris vitae terminus praefigens ad</i> ⁸⁵⁰	Lat.			Synům Waltra Xavera Dietrichsteina, Karlu Philippovi a Johannu Leopoldovi	Deklamace, účinkovalo 17 studentů
1727	<i>Rex in cunis virtus in solio sive Inopinus Ob praesentiam Infantis Regis cum virtute triumphus</i> ⁸⁵¹	Lat.			P. Ignatiovi a S. Jacobo	11 hlavních postav, studenti rétoriky
1728 (září)	<i>Schach - Tamas oder die wiederhergestellte Ruh in Persien</i> ⁸⁵²	Něm.	3 dějství	Historický námět	Věnováno k oslavě narozenin manželky Waltra Xavera Dietrichsteina, Karolíně Maximilianě Pruskové (1674 – 1734)	Účinkovalo 14 studentů rétoriky a poetiky
1731 (březen)	<i>Purpura Sacratior Spiris Redimita Menodorus Rex</i> ⁸⁵³	Lat.	3 dějství			Účinkovalo 14 studentů rétoriky a poetiky, 3 zpěváci loretánského a václavského semináře

848 ZEMEK, pozn. 19, s. 40–41. Vzhledem k přesnému popisu byla i tato zmínka o perioše zařazena do soupisu. Periocha je údajně uložena ve Státním okresním archivu v Přerově.

849 WERNER, Johannes. Piaristen als Autoren. Über ihre Bücher in der Historischen Bibliothek der Stadt Rastatt. In RUCH, Martin (ed.) *Die Ortanau*. Veröffentlichungen des Historischen Vereins für Mittelbaden. 82. Jahresband 2002, s. 300.

850 KLOSOVÁ, Markéta. Dramatika piaristů v 18. století. In ČERNÝ, František (ed.). *Divadlo v Kotcích*. Praha 1992, s. 336–347.

851 NKP, sign. 46 F 65/adl.32.

852 MZA, E 53. (Piaristé Mikulov). Inv.č. 109, sign. Ba 2, evid. č. 33.

853 RMM, Zámecká knihovna, sign. Mik 2638.

Soupis dochovaných synopsí piaristických her

Rok	Název	Jazyk	Rozsah	Tematický okruh	Dedikace	Poznámka
1735	<i>Henricus I. Rex Galliarum</i> ⁸⁵⁴	Lat.		Historický námět	Waltru Xaverovi Dietrichsteinovi	Účinkovali studenti rétoriky a poetiky
1757	<i>Atopus</i> ⁸⁵⁵	Lat.		Antický námět		Účinkovalo 17 studentů rétoriky a poetiky + 4 hudebníci
1784	<i>Singspiel (dem fünfzigjährigen Priester Quido Nicht, aus dem Orden der frommen Schulen gewidmet)</i> ⁸⁵⁶	Něm.		Alegorie	Věnováno Quidovi Nicht ab Angelis (1709–1789)	hra pro 4 postavy

854 Vědecká knihovna v Olomouci, sign. II 34.594.

855 ZA v Opavě, Arcibiskupství Olomouc (AO). Inv.č. 2094, sign. Bb112, karton 437.

856 MZA, E 53. (Piaristé Mikulov). Inv.č. 109, sign. Ba 2, evid. č. 33.

PŘEPISY ŽÁDOSTÍ O ZAPŮJČENÍ ZÁMECKÉ ZIMNÍ JÍZDÁRNY⁸⁵⁷

Žádost mikulovských měšťanů z roku 1812.

Hochgebohrener Reichs-Freyherr
Gnädigster Herr!

Unterzeichnete haben beschlossen, um dennen hiesigen Hausarmen in Ihrer bekanten äußersten Noth, zur Hilfe zu kommen, ein kleines Haustheater zu errichten, auf welchen durch mehrere Dilektanten von Distinction einige Theater Stüke aufgeführt werden; Und die eingehenden Gelder für selbe verwenden wollen. Nach bereits hiezu bewirkter Erlaubniß der politischen Obrigkeit, liegt nun daran einen Ort fürs Theater zu haben, und hiezu wär die hiesige Hochfürstl. Winter=Reitschule am schicklichsten.

Die unterzeichneten sind überzeugt, daß Euer Reichsfreyherrlichen Gnaden die Edle Absicht dieser Unternehmung zu bewilligen geruhen werden, und bitten daher, gnädigst zu bewilligen, damit durch gegenwertige Fastenzeit die hochfürstliche Reitschule zu diesem Zweck verwendet werden dürfte.

Sie regressieren hierbey jeden hoch-Obrigkeitlichen Nachtheil aus Beschädigung; so wie sie auch allen erforderlichen Aufwand der Theaterkosten tragen werden.

Der gnädigst baldigen Erledigung Ihres Bittgesuchs, getrösten Sie sich um so mehr, als die Fastenzeit sich Ihrem Ende naht, welche zu dieser Unternehmung bestimmt ist.

Nikolsburg den 10ten März 1812.

Johann Carmine (Apot.)
Ignaz Rochleder
Handelsmann

Im Nahmen der übrigen
Bittwerber⁸⁵⁸

857 Za korektury přepisů korespondence děkuji Christianu Neuhuberovi.

Úřední korespondence k žádosti mikulovských měšťanů z roku 1812.

Durchlaucht Nikolsburger Oberamt

erstellter Bericht über das Gesuch der hiesigen Bürger Carmine und Ignaz Rochleder, um zeitweilige Uiberlassung der Winterreitschule allhier. d[e] d[a]to 11. März 1812.

Da hier mehrere Hausarme bestehen, die in ihrer äußersten Noth nicht jene Unterstützung erlangen, um sich nothdürftig erhalten zu können; so haben sich mehrere wohl gesinnte hiesige Bürger aus eigenem Antriebe vereinigt, auf ihre Kosten mit zuvor eingeholter Bewilligung der politischen Obrigkeit, ein kleines Haustheater während der Fasten zu errichten, und die hiedurch sich ergebende Einnahmen den hiesigen Bedürftigen Haus armen zuzuwenden. Da es denselben aber an dem hiezu erforderlichen Plaze gebricht, so bittet den unterthänigst erliegenden Gesuche der hiesige Apotheker Johann Karmine, und Handelsmann Ignaz Rochleder im Nahmen der übrigen Gesellschaftsgliedern um die gnädigste Uiberlassung der hiesigen Winterreitschule, um daselbst während der Fastenszeit Theaterstücke zum Besten der hiesigen Haus armen aufführen zu können; und verbinden sich das Theater auf eigene Kosten zuerrichten, und für jede Beschädigung zuhaften.

Da der hiedurch der hohen Obrigkeit weder ein entfernter Nachtheil zugehet, die hohe Obrigkeit aber durch diese Bittgewährung den hiesigen Hausarmen den wesentlichsten Beitrag zur Ausführung dieses edlen Unternehmens auf eine ganz unschädliche Art und doch ohne Opfer leistet; so bittet gefertigtes Oberamt den Bittstellern die hiesige Winterreitschule durch die Fastenszeit zum Haustheater, unter Erfüllung der selbst angetragenen Verpflichtungen gnädigst zuüberlassen, damit selbe die vorgesezte edle Handlung zur Unterstützung der Hausarmen in Ausführung bringen können.

Da die Fastenszeit bereits kurz ist, so bitten die Bittsteller annoch um die hohe Gnade wenn selbe den gnädigsten Bescheid, mittelst der Post in balden erhalten könnten, und verbinden sich zum Ersaze der Postspeesen.⁴

Nikolsburg den

Mit Post den 11. März 1812 frankiert, gegen ?⁸⁵⁹

Úřední korespondence k žádosti mikulovských měšťanů z roku 1812.

Nikolsburger Wirtschaftsamt!

Erledigung des Berichtes von 11. d[es] M[onats] wegen theatralischen Vorstellungen in der Winterreitschule.

In Erledigung das von den dortigen Bürgern Karmin und Rochleder unterm 10ten d[es] M[onats] bey dem W. Amte abgegebenen Gesuches wird denselben theatralische Vorstellungen in der daselbstigen Winterreitschule während der noch residuirlichen diesjährigen Fastenszeit geben zu dürfen – gegen dem bewilliget, daß sie die dies diesfallsige Auslagen aus Eigenem zu bestreiten, und für jede Beschädigung zu haften haben werde.

Wien am 19ten März 1812⁸⁶⁰

858 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8367, kart. 1502, sign. 217 II a, fol. 50.

859 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 63.

860 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 62.

Přepisy žádostí o zapůjčení zámecké zimní jízdárny

Erledigung des Berichtes wegen theatralischen Vorstellungen in der Winterreitschule.
Hiervon kommen innbenannte und H[err] Schlosverwalter zuverständigen.
den 21. März 1812.

Stylz ?

Gelesen Anton Faschinger Schloßverwalter den 22ten März 1812.⁸⁶¹

Žádost divadelního ředitele Josefa Kronese z roku 1814.

Durchlauchtigster Fürst!

Schon bereits durch 6. Wochen hat unterzeichneter die Ehre in der Hochfürstlich=Lichte nsteinischen Stadt Feldsperg mit seiner Schauspieler Gesellschaft Oper, Schauspiele, und Ballet zur allgemeinen Zufriedenheit, aufzuführen;

Nun aber erhielt er die Hohe Bewilligung in der Stadt Nikolsburg theatralische Vorstellungen geben zu dürfen; da aber in der ganzen Stadt kein dazu angemessener Platz zu finden ist, so verwandte sich gefertigter an Euer Durchlaucht dessen Herrn Amt=Vorsteher, und suchte um die Bewilligung an: sein Theater in der Hochfürstlichen Reitschule, oder im Wagen Schupfen errichten zu dürfen; Herr Amts Vorsteher aber bedeutete ihm: er könne diese Bewilligung nicht eigenmächtig ertheilen, sondern hätte sich mit seinem Gesuch unmittelbar an S^{einje} Fürstliche Durchlaucht zu verwenden.

Unterzeichneter wagt es daher unterthänig ehrfurchtsvoll zu bitten Euer Durchlaucht wollen ihm gnädigst zu bewilligen geruhen, dass er Sein Theater, ohne den mindesten Nachtheil des Gebäudes entweder in der Reitschule, oder Wagenschupfen unter Obrigkeitlicher Aufsicht errichten könne, um für sich, und seiner zehn Person starken Gesellschaft in dieser volkreichen Stadt auf einige Zeit einen Erwerb verschaffen zu können. Verharret in tiefster Ehrfurcht

Euer Durchlaucht

unterthänigst bittender

Joseph Krones.

Theater Unternehmer

Feldsperg den 3ten Julij 1814⁸⁶²

Úřední korespondence k žádosti divadelního ředitele Josefa Kronese z roku 1814.

Hängt von S^{einje} Durch[laucht] Entscheidung ab.

Nikolsburger Oberamtman

wegen Erlaubniß zu theatralischen Vorstellungen in der obrigkeitlichen Waagenschupfe.

Der Theater Unternehmer Joseph Krones welcher von der Gesellschaft des Josephstädter Theater seyn soll, bittet in der Nebenlage um die gnädige Bewilligung durch einige Zeit theatralische Vorstellungen in der obrigkeitlichen Waagenschupfe auf der Reidtschule geben zu dürfen.

Da diese Waagenschupfe dermal bloß zu Unterbringung der offenen Wirtschaft[lichen] Kafeen dienet, welche durch einige Zeit in der zweyten mit einem Flug dache versehenen Schupfe eingestellt werden können so unterliegt in diesem Anbetrachte die Gewährung

861 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 62.

862 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 29.

seiner Bitte keinem Anstande wohl aber hängt selbe bloß von der Gnade S^{einelj} Hochfürstlichen Durchlaucht ab.

Nikolsburg am 6. Juli 1814

Joseph Schumann
Oberamtman⁸⁶³

[na levé straně asi rukou knížete:]

Wenn es den bestehenden Geb Verwednungen nicht zuwider, fiat.

Povolení žádosti Josefa Kronese zaslané knížetem mikulovské kanceláři.

Nikolsburger W Amt!

Erledigung der Anzeige von theatralischen Vorstellungen.

Wenn das W Amt gesichert ist, daß die Errichtung eines Theaters in der Wagenschupfe in polizeylicher Hinsicht zulässig ist: so bewillige ich, daß dem Joseph Krones seine theatralischen Vorstellungen darinn durch eine kurze Zeit zu geben gestattet werde.

Wien den 17. July 1814.⁸⁶⁴

Úřední korespondence k žádosti divadelního ředitele Josefa Hubera z roku 1814.

Joseph Huber

um Bewilligung theatralische Vorstellungen auf der Nikolsburgen Winterreitschule geben zu dürfen.

Dem H. Bittsteller wird hiemit die obrigkeitliche Bewilligung ertheilt, nach erlangter Erlaubniß von Seite der Mährischen Landesstelle im Nikolsburger Schloß in der Winterreitschule gegen Ersatz aller durch die Errichtung der Schaubühne, oder aus Gelegenheit der Vorstellungen entstehenden Beschädigungen geben zu können.

Wien am 15. 7ber 1814

Nikolsburger W. Amt!

Bewilligung für Joseph Huber wegen Theatererrichtung.

Ich habe dem Joseph Huber, k. k. privilegierten Schauspielerdirektor die Erlaubniß ertheilt, theatralische Vorstellungen in der Winterreitschule des Nikolsburger Schloßes geben zu können; wovon das W. Amt mit der Beisatze verständigt wird, dass H. Joseph Huber für jede aus Gelegenheit dieser Vorstellungen sich ergebende Beschädigung zu haften habe.

Wien am 15. September 1814.

Jos. Huber wird die Theater Errichtung in der Winterreitschule bewilligt.⁸⁶⁵

Žádost mikulovských měšťanů z roku 1815.

Euer Durchlaucht!

Seit längerer Zeit gewährt das Theater dem Nikolsburger Publikum ein Vergnügen, welches man blos der Fürstlichen Gnade Euerer Durchlaucht zu verdanken hat, weil ohne der hiezu bewilligten Fürstlichen Winterreitschule diese Unternehmung nie bestehen könnte.

863 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 26, 58.

864 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 59.

865 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 27. Přepis tohoto povolení je zde dochován dvakrát, viz folio 54 a 66.

Auch heuer wollen diese Abendunterhaltungen durch eine kleine Schauspielergesellschaft von Wien einige Monate fortgesetzt werden, und die gehorsamst Gefertigten, welche die in der Reitschule befindliche Schaubühne den abgegangenen Theater – Direktor Huber zum allgemeine Vergnügen das Publikums abgelöst haben, unterfangen sich gehorsamst zu bitten: Euer Durchlaucht geruhen gnädigst zu verwilligen, dass diese Schaubühne der soeben angekommenen Schauspielergesellschaft von Wien noch einige Monate zum Gebrauche – dem hiesigen Publikum aber, so wie den H[erren] K[aiserlich]K[öniglichen] hier kantonierenden Militäroffizieren, welche für diese Unterhaltungen sehr eingenommen sind, zum Vergnügen bestehen könne.

Die Bittsteller getrösten sich einer gnädigsten Bittgewähr um so mehr, als zwey Vorstellungen zum wohlthätigen Zwecke bestimmt sind, wovon eine zum Beßten des Invaliden-Fonds, die andere zum Beßten der hiesigen Stadtarmen gewidmet werden will, und es nicht unbekannt ist, daß Euer Durchlaucht wohlthätige Absichten eben so gerne zu unterstützen, als das allgemeine Vergnügen des schutzunterthänigen Publikums gnädigst zu befördern geruhen.

Nikolsburg den 15. August 1815

Gerstenbrand

Ignaz Rochleder
Johann Diechler⁸⁶⁶

Úřední korespondence k žádosti mikulovských měšťanů z roku 1815.

Nikolsburger Oberamtman!

begutachtet das Ansuchen einiger Nikolsburger Bürger wegen Theatralischen Vorstellungen in der Nikolsburger Schloßwinter Reitschule.

Da die Reparaturen in dem Schloße bis auf die auch zum Spitalsgebrauche gediente Winterreitschule bald ihrem Ende zugeführt seyn werden, so bestand ich darauf, das voriges Jahr mit Bewilligung S^{ein}e[r] Hochfürstlichen Durchlaucht eingerichtete Theater entweder auszuräumen, oder die weitere hohe Bewilligung S^{ein}e[r] Hochfürstlichen Durchlaucht zu bewirken. Die Folge daran ist das zurückfolgende Gesucht jener Nikolsburger Bürger, welche das Theater dem Unternehmer Huber Schuldenhalben ablößten.

Ob nun S^{ein}e[r] Hochfürstliche Durchlaucht dieses noch durch einen Winter bestehen lassen wollen, hängt blos von der hochobrigkeitlichen Gnade ab, nur habe ich unterthänig zu bemerken, daß für den Gewährungsfall dieser Bitte an der – gleich allen übrigen Gemächern durch das Spital beschädigten Reitschule nichts gemacht werden könne, und die Vermögens Umstände Vielen, an dieser Winter Unterhaltung Theil nehmender Personen mir nicht von der Art zu seyn scheinen, eine so kostspielige Unterhaltung zu genüßen.

Nikolsburg am 6ten September 1815.

Joseph Schumann
Oberamtman⁸⁶⁷

Nikolsburger Wirtschaftsamt!

Erledigung des Gesuchs einiger Nikolsburger Bürger, wegen Uiberlassung der Winterreitschule zu theatralischen Vorstellungen.

Uiber das von den Nikolsburger Bürgern Gerstenbrand, Ignatz Rochleder, und Johann Diechler hierorts eingebrachte Gesuch um Bewilligung in der Winterreitschule theatralische Vorstellungen

866 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 34.

867 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 32.

geben zu dürfen hat das W[i]rt[schafts]amt den Bittstellern zu bedeuten, dass wegen in dieser Reitschule vorzunehmenden Reparaturen der gestellten Bitte nicht willfahrt werden könne.
Wien am 18. September 1815⁸⁶⁸

Žádost divadelního ředitele Franze Bonnota z roku 1816.

Eüerer Durchlaucht

Gnädigster Fürst und Herr Herr

Unterzeichneter hat von den hierländigen k k Gouvernements Præsidium in Folge Dekrets von 17. Juli l[aufenden] J[ahres] No 635 die neüerliche Erlaubniß erhalten, zu Nikolsburg Theatralische Vorstellungen geben zu dürfen. Diesem zu Folge bittet gefertigter Eüer Hochfürstlichen Durchlaucht geruhen gnädig die weitere Erlaubniß zu ertheilen, des Hochderselben Winter-Reitschul im Schloße zu Nikolsburg, wo biesher das städt[t]jische Theater aufgestellt ist, diesen Winter hierzu benutzen zu dürfen, mit der Versicherung, daß er mit einer ausgesucht gutten Gesellschaft, mit abwechselten guten Stüke, bemüht seyn wird, den Bewohner angenehme Abende zu verschafen.

Eüerer Durchlaucht Großmuth und allgemein bekannter Gnade, läßt den Unterzeichneten hoffen, mit Seiner unterthänigen Bitte nicht unerhört zu verbleiben, und wird bemüht seyn, sich dieser Hohen Gnade würdig zu machen.

Nikolsburg am 6ten August 1816

Unterthänigst gehorsamer

Franz Bonnot

Schauspiel Directeur⁸⁶⁹

Úřední korespondence k žádosti divadelního ředitele Franze Bonnota z roku 1816.

Nikolsburger Oberamt

erstattet Bericht über das Gesuch des Schauspiel Directeurs Bonnott um Bewilligung in der hiesigen fürstlichen Winter-Reitschule theatralischen Vorstellungen geben zu dürfen.

Da sich der bittführende Schauspiels Directeur Bonnot mit dem in seinem Gesuche berührten k. k. Gubernial Decrete hieramts ausgewiesen und schon im verflossenen Winter theatralischen Vorstellungen in der hierortigen Winter-Reitschule mit allgemeinem Beyfalle aufgeführt hat, daher auch mit Zuversicht auf einen zahlreichen Besuch Rechnung machen kann, so erlauben sich die unterthänigst Gefertigten das Gesuch dieses geachteten Schauspielers zu unterstützen, und Euer hochfürstliche Durchlaucht um die neuerliche Bewilligung ehrfurchtsvoll zu bitten, damit derselbe seine weitere Subsistens wenigstens während den eintretenden Wintermonathen sichern könnte, doch müßte er sich gegentheilig verbindlich machen, für die allenfälligen Beschädigungen des Gebäudes zu haften und hinsichtlich der Beleuchtung die vorgeschriebenen Polizey Gesetze genau zu beobachten.

Nikolsburg den 22ten August 1816.

Franz Schmied ? mp.

Oberamtman

Johann Holli mp.

Rentmeister⁸⁷⁰

868 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 33.

869 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 47.

870 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 46.

Povolení žádosti Franze Bonnota zaslané knížetem mikulovské kanceláři.

Nikolsburger Wr:Amt!

Erledigung des Gesuchs des Schauspieldirektors Bonnot um Bewilligung in der Winterreitschule Schauspiele vorzustellen.

In der Voraussetzung, daß dem Bittsteller der Aufenthalt und die Aufführung öffentlicher Schauspiele in Nikolsburg von der Landesstelle erlaubt ist, wird demselben zu seinen theatralischen Vorstellungen die Winterreitschule im Nikolsburger Schloße während den Wintermonaten in so fern ich nicht einen anderen Gebrauch während dieser Zeit davon machen sollte gegen dem bewilligt, daß er für alle am Gebäude sich ergebenden Beschädigungen unter gehöriger Sicherstellung zu haften, und hinsichtlich der Beleuchtung zu Vermeidung aller Feuersgefahr auf Befolgung der Feuerordnung eine stets rege Wachsamkeit zu tragen habe. Wien am 24ten August 1816.

Fürst Dietrichstein⁸⁷¹

871 MZA, F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, sign. 217 VIIc, kart. 1507, fol. 45, 51.

KALENDÁRIUM DIVADELNÍCH DĚJIN MIKULOVA

- 1581 Místní děti na počest příjezdu Adama Dietrichsteina do města uvedly pod vedením jezuitského misionáře Michaela Cardaneuse pásmo složené z veršovaných monologů představujících tři teologické ctnosti: víru, naději a lásku. Dialogy byly zaznamenány Christophem Erhardtem, původem z Hallu v Tyrolsku, který v Mikulově působil od roku 1582 jako děkan. Tiskem pak byly vydány v roce 1586 v Ingolstadtu.
- 1585 Procesí Božího těla s divadelními výstupy. Scénář tohoto procesí opět zaznamenal Christoph Erhardt a pod názvem *Form und Weiß* vyšel tiskem v Ingolstadtu v roce 1614.
- 1630 (7. ledna) Dopisem z tohoto data hledal u kardinála Františka Dietrichsteina finanční podporu herec a divadelní ředitel Giovanni Battista Andreini, zvaný Lelio.
- 1630 (leden) U příležitosti otevření gymnázia měla být na počest kardinála Františka Dietrichsteina údajně uvedena hra *Comoedia Elisabeth*.
- 1631 Do města přišli piaristé, kteří využívali divadla jako důležité složky školské výuky. Piaristické divadelní produkce byly také součástí ve městě pořádaných církevních festivit.
- 1632 V předhradí mikulovského zámku nechal kardinál Dietrichstein zbudovat zámecké divadlo.
- 1639 (září) Piaristické školské divadelní představení *Argument und Inhalt der Representation von S. Bonifacii wunderlichen Kampf und Lobwürdigen Sieg*. Věnováno synům Maxmiliána II. Dietrichsteina, Ferdinandu Josefovi a Maxmiliánu Andreasovi.
- 1640 Piaristické školské divadelní představení *Historia von Joseph dem Patriarchen*. Věnováno Maxmiliánu II. Dietrichsteinovi a jeho druhé ženě Sophii Agnes Mansfeld.
- 1654 (leden) Podle účetních záznamů Karla Eusebia Liechtensteina byly ve Valticích vyplaceny dva zlaté komediantům z Mikulova („commedianten von Nicolspurg“).

- 1654 (15. února) Piaristické školské divadelní představení *Ein Kurtzes Spiel Oder Action von Bacchi Geburt, Leben Vnndt Todt*.
- 1667 (prosinec) Podle účetních záznamů Karla Eusebia Liechtensteina byly ve Valticích vyplaceny tři zlaté komediantům z Mikulova.
- 1671 (25. července) Patrně na zámku byla uvedena hra *Die gemarterte Lieb Cephali und Procris*, kterou napsal a se svými sourozenci k narozeninám svého otce, Ferdinanda Josefa Dietrichsteina, nazkoušel tehdy jedenáctiletý Leopold Ignác Dietrichstein.
- 1673 Kapucínské velkopáteční procesí s divadelními výstupy.
- 1674 (leden, únor, červen) Leopold Ignác Dietrichstein pořádal blíže neznámá domácí divadelní představení.
- 1691 (9. června) Divadelní představení konané na počest císaře Leopolda I. u příležitosti jeho padesátých prvních narozenin. Na Tichém ostrově (Portz-Insel) byla uvedena komorní opera *Gli augurii veracemente interpretati* od Antonia Draghiho, významného italského skladatele působícího na císařském dvoře.
- 1694 (duben, pašijový týden) Piaristické školské divadelní představení *Amoris Divini animam fortis usque ad Mortem crucis dilectio*.
- 1694 (20. května) Leopold Ignác Dietrichstein nechal vyplatit ze své pokladny 4 zlaté a 30 krejcarů „Německým komediantům“, kteří tehdy pobývali ve Vídni. Jednalo se o společnost pod vedením Johanna Carla Samenhammera (spoluředitele Eggenberských komediantů) a Andrease Elensona, bývalého eggenberského herce, členem této společnosti byl i mikulovský rodák Johann Georg Gettner.
- 1696 (květen) Z Dietrichsteinské pokladny byly vyplaceny 2 zlaté blíže neurčeným „hanáckým komediantům“ z Lipníku.
- 1696 (7. prosince) Následkem nešťastné události zemřel v Basileji mikulovský rodák Johann Georg Gettner, který se proslavil jako princípál, dramatik a herec Eggenberských dvorních komediantů, působících mezi lety 1676 až 1691 ve službách knížete Johanna Christiana Eggenberga na zámku v Českém Krumlově. Jako princípál se podílel hlavně na přípravě repertoáru a psaní textů. Herecky se pak uplatňoval coby představitel komické postavy Pickelheringa. Za zásluhy o divadlo jej kníže Eggenberg v roce 1687 povýšil do nižšího šlechtického stavu s přídomkem „z Göttersberku“ a udělil mu erb. V té době se však Gettner mohl honosit titulem „poeta laureatus“, který mu udělil kníže již v druhé polovině roku 1676. Gettner byl pohřben jako „komediant a korunovaný básník z Mikulova“ v Allschwilu, v obci nedaleko Basileje.
- 1697 (15. září) Piaristické školské divadelní představení *Heiliger Christheldenzauck umd den Blutzegnus Kranze zwischen Dielenschnaken einer hochadelichen Jungfrauen und Zwilling einen Glaubenverwanten Jüngling ehlängst zu Schutmannburg in Egypten bedangen*.
- 1698 (březen) Z Dietrichsteinské pokladny bylo vyplaceno 150 zlatých blíže neznámým italským komediantům.

- 1700 (únor) Dovož „Comoedi – Sachen“ do Mikulova. Současně do města putují i věci spojené s fašankem „Faschings – Sachen“.
- 1700 (červenec) Z pokladny Leopolda Ignáce Dietrichsteina byly vyplaceny tři zlaté herci Johannu Valentinu Petzoldovi („Comoedi – Bauern“), zapůjčenému od Johanna Christiana Eggenberga.
- 1700 (srpen) Piaristické školské divadelní představení *Divi Agapiti praenestini sub Aureliano Augusto*. Věnováno Leopoldu Ignáci Dietrichsteinovi a jeho ženě Marii Godofredě Salmové.
- 1700 (září) Piaristické školské divadelní představení *Nocens Innocentia a divina Nemesi in sancto Ephrem puero castigata*. Věnováno synům Jana Adama I. Liechtensteina a Erdmundy Terezy Dietrichsteinové, Karla Josefa Václava a Františka Dominika.
- 1700 (říjen) Dovož „Comoedi Klayder“ do Mikulova.
- 1700 (listopad) Leopold Ignác Dietrichstein přispěl na čtyři masky pro komedii konající se v Mikulově („4 maschere per la Comedia a Nikilsburg“).
- 1700 (listopad) Dovož „übrige Comoedi – Sachen“ do Mikulova.
- 1700 (listopad) Italská commedie dell'arte v zámeckém divadle. Pořadatelem byl Leopold Ignác Dietrichstein.
- 1701 Zakoupeno sedm kusů fixačních pomůcek (snad zednické či tesařské kramle) ke zhotovení jeviště (Theatrum) a jeden velký a tři malé trámy pro potřeby divadla (Comedi-Haus).
- 1701 (červenec) Piaristické školské divadelní představení *Die beständige Freundschaft Pylades und Orestes*. Věnováno Leopoldu Ignáci Dietrichsteinovi a jeho ženě Marii Godofredě Salmové.
- 1701 Piaristické školské divadelní představení *Genuss Guldener Freyheit mit Letholdo Graffen von Baqueville in Normandien Durch wunderthätige Würckung dess Heiligen Juliani*. Věnováno Leopoldu Ignáci Dietrichsteinovi a jeho ženě Marii Godofredě Salmové.
- 1701 (září) Piaristické školské divadelní představení *Trau, Schau, Wem oder: durch List beunglückseeligter Kayserlicher Printz Leo, deß Kayseris Basilii Macedonis Reichs-Erb*.
- 1702 V účetních zápisech z roku 1702 se hojně objevují výdaje za malíře fresek (Fresco Mahler) a jeho potřeby. Nakupovalo se např. 150 kilogramů křídly, která se v kombinaci s klišem používala jako podkladový materiál pod malbu, 6 litrů červené barvy nebo hrubé plátno a velké množství malých cvočků k připevnění plátna do rámu. Patrně se jednalo o prostředky k výrobě kulis či opony.
- 1702 (3. dubna) Piaristické školské divadelní představení *Amor usque ad Aram crucis Dei Filii in animam humanam*.
- 1702 (30. července) Piaristické školské divadelní představení *Der Glorreiche Tugend=Schutzer Oder Bellerophon Glavci*.
- 1702 (7. srpna) Piaristické školské divadelní představení *Britoldus e Mediastinorum Contubernio ad Solium Regium evectus*. Věnováno rektorovi koleje Melchioru Evtachii a S. Antonio Patavino.
- 1703 Piaristické školské divadelní představení *Amor Coniugalis*.
- 1703 (29. března) Dovož „Comoedi – Sachen“ do Mikulova ve dvou vozech.

- 1703 (6. dubna) Kapucínské velkopáteční procesí s divadelními výstupy. Scénař procesí nazvaný *INRI Vir dolorum* se dochoval v rukopisně podobě.
- 1705 (7. července) Piaristické školské divadelní představení *Die vergnügte Feindin oder Cornelia, eine neydsüchtige Müß-Gönnerin Tiberii Gracchi*.
- 1706 (31. července) Piaristické školské divadelní představení *Das treue Vater-Kind oder deß Hertzogen Hunnonis Landgrafens Sohn zu Aldenburg, auß Erwegung der kindlichen Pflicht und Treue für seinen Vatter freywillig zu den Tod eylende Fridericus*. Věnováno P. Ignatiovi a S. Jacobo.
- 1707 (červen) Piaristické školské divadelní představení *Andromacha Eine Tragoedi*.
- 1708 (leden) Piaristické školské divadelní představení *Pantepistemophagus*.
- 1708 (duben) Piaristické školské divadelní představení *Bathonia zu Teutsch: Eine Tochter deren Schmerzen*. Věnováno Marii Josefě Felicitas Dietrichsteinové.
- 1708 (6. dubna) Kapucínské velkopáteční procesí s divadelními výstupy. Scénař procesí nazvaný *Heilsamstes Artzney-Mittel* vyšel tiskem.
- 1708 Piaristické školské divadelní představení *Adorea virtutis hoc est Ignatius victor mundi*. Věnováno P. Ignatiovi a S. Jacobo.
- 1709 (září) Piaristické školské divadelní představení *Die von der Verlogenheit gedruckte, unter Verwaltung Pomponii aber beschützte Wahrheit*. Věnováno dcerám Waltra Xavera Dietrichsteina Marii Antonii, Maria Aloisii a Marii Eleonoře.
- 1710 Piaristické školské divadelní představení *Die probierte und approbierte Freundschaft zwischen Uniberto und Fidelino*. Věnováno synům Waltra Xavera Dietrichsteina, Karlu Philippovi a Johannu Leopoldovi.
- 1710 Piaristické školské divadelní představení *Die goldene Freiheit vormahlen von Jarmerico gesucht und gefunden, jetz aber zum Rum*. Věnováno Marii Josefě Felicitas Dietrichsteinové.
- 1713 Dietrichsteinské rodinné představení. Synopse uvedené hry *Der Engelländischer Leonora gegen Edvard ihren König: Eheherren Bewehrte Liebtreu* byla vytištěna mezi 1. červencem a 30. zářím ve Svobodově tiskárně v Brně.
- 1718 Piaristické školské divadelní představení *Fabius moriens, Christus moriens. Allegorica Tragaedia*.
- 1722 Piaristické školské divadelní představení *Innocentia declinationis primae casu variatae, seu Ignophilus sanctioris vitae terminus praefigens ad*. Věnováno synům Waltra Xavera Dietrichsteina, Karlu Philippovi a Johannu Leopoldovi.
- 1728 (září) Piaristické školské divadelní představení *Schach – Tamas oder die wiederhergestellte Ruh in Persien*. Věnováno k oslavě narozenin manželky Waltra Xavera Dietrichsteina, Karolině Maxmiliáně Pruskové.
- 1731 (březen, pašijový týden) Piaristické školské divadelní představení *Purpura Sacratior Spiris Redimita Menodorus Rex*.
- 1732 V Mikulově se narodil Josef Sonnenfels, vůdčí osobnost vídeňské divadelní reformy a autor návrhu na radikální pro-

- měnu divadelních poměrů v hlavním městě monarchie. Svě postoje načrtl v *Dopisech o vídeňském divadle (Briefe über die wienerische Schaubühne)*, které vyšly v roce 1768.
- 1735 Piaristické školské divadelní představení *Henricus I. Rex Galliarum*. Věnováno Waltru Xaverovi Dietrichsteinovi.
- 1757 (srpen) Piaristické školské divadelní představení *Atopus*.
- 1763 Divadelní ředitel Johann Schulz se svou společností.
- 1766 (13. listopad) V Mikulově se narodil Leopold Huber, pozdější obchodník se železářským zbožím ve Vídni, dramatik a ředitel vídeňského předměstského divadla Theater in der Leopoldstadt.
- 1776 V Mikulově se narodil Josef Huber, bratr Leopolda Hubera a pozdější dramatik a ředitel vídeňského předměstského divadla Theater in der Josefstadt.
- 1777 Divadelní ředitel Matthias Josef Einziger se svou společností.
- 1783 (podzim) Divadelní ředitel Bernard Horner se svou společností.
- 1784 Piaristické školské divadelní představení *Singspiel*. Věnováno Quidovi Nicht ab Angelis.
- 1787 (březen) Divadelní ředitel Franz Neumann se svou společností.
- 1809 V Theater in der Leopoldstadt byla uvedena komická pantomima Karla Hampela *Die Judenhochzeit von Nikolsburg*.
Loutkář Josef Schütz.
- 1814 Divadelní ředitel Josef Krones se svou společností.
- 1814 (červenec) Divadelní ředitel Josef Huber, společnost měla domovskou scénu v Theater in der Josefstadt.
- 1814 (září)
- 1815/1816 (zimní sezona) Divadelní ředitel Franz Bonnot se svou společností.
- 1816/1817 (zimní sezona) Divadelní ředitel Franz Bonnot se svou společností.
- 1821 (9. srpna) V Mikulově se narodil spisovatel a dramatik Hieronymus Lorm (původním jménem Heinrich Landesmann), který se proslavil vytvořením dotykové abecedy pro hluchoslepé.
- 1822 (prosinec) Divadelní ředitel Josef Siege se svou společností.
- 1826–1836 Jako vrchnostenský soudní úředník ve službách Františka Josefa Dietrichsteina působil v Mikulově významný předbřeznový básník a dramatik František Turinský.
- 1827 Měšťanský střelecký spolek (Bürgerliche Schützengesellschaft) nechal v místech dnešního amfiteátru v ulici Vinohrady postavit budovu, v jejímž přízemí fungovala restaurace pro veřejnost a v prvním patře se nacházel velký sál.
- 1831 (28. května) V Mikulově se narodil spisovatel a dramatik Eduard Kulke.
- 1836 (říjen) Divadelní ředitel Wilhelm Thiel se svou společností.
- 1840? Divadelní ředitel Ludwig Vio se svou společností.
- 1842 Divadelní společnost loutkářky Ernestíny Pratte.
- 1849 Tiskem vyšla fraška se zpěvy *Lazarus Polkwitzer von Nikolsburg, oder Die Landparthie nach Baden* Friedricha Hoppa.
- 1850/1851 Divadelní ředitel Johann Michael Ludwig von Weber se svou společností.
- 1851 V Mikulově se narodila Rosa Wengraf, později provdaná Goldmann, matka světoznámého divadelního režiséra, experimentátora a zakladatele moderního režie Maxe Reinhardta.
- 1853 (8. února) V kostele sv. Václava byli oddáni divadelní podnikatel Ludwig Wilhelmi, syn herce Hermanna Karla Wilhelmiho

- 1855 působícího v Olomouci, a dcera herce Antona Martonelliho, Aloisa Rosa Martonelli.
V Mikulově se narodil divadelní a filmový herec Max Pohl (původně Pollak).
- 1860 (červenec–srpen) Divadelní ředitel Josef Blober se svou společností.
1862 (červen–srpen) Divadelní ředitel Anton Reichmann se svou společností
1863 (duben–červen) Divadelní ředitel Karl Flor se svou společností.
1863/1864 (říjen–leden) Divadelní ředitel Karl Flor se svou společností.
1865 (březen–duben) Divadelní ředitel Johann Hugo Treu se svou společností.
1865 (11. září) V Mikulově se narodil dramatik a divadelní ředitel Gert Walter Hartenau-Thiel
- 1868 (28. března) První představení spolku Harmonie *Die A.B.C. Schule des Lebens in der Liebe* autora J. Igla.
- 1868 (18. dubna) První oficiální spolkový večer Harmonie, uvedena byla dvě představení *Wenn Frauen weinen* od A. von Winterfelda a *Regen und Sonnenschein* od J. Rosena.
- 1869 (únor–duben) Divadelní ředitelka Anna von Lazary se svou společností.
1869/1870 (listopad–leden) Divadelní ředitelka Anna von Lazary se svou společností.
1871 (březen) Divadelní ředitel Josef Friedrich Kopp se svou společností.
1872 (1. dubna) Spolek Harmonie uvedl veselohru *Die deutschen kleinstädter* od A. von Kotzebuea.
- 1872 (25. listopadu) Spolek Harmonie uvedl na svém 100. spolkovém večeru veselohru *Don Ranudo de Colibrados* od A. von Kotzebuea.
- 1873 (leden–březen) Divadelní ředitel Ignatz Neufeld se svou společností.
1873 (červen–září) Divadelní ředitel Wilhelm Pohl se svou společností.
1873 (12. července) Otevřena letní divadelní scéna na měšťanské střelnici. Jako první zde vystoupila společnost Wilhelma Pohla.
- 1874 (únor) Divadelní ředitel Sighart se svou společností.
1874 (říjen–listopad) Divadelní ředitel Ignatz Neufeld se svou společností.
1875/1876 (prosinec–únor) Divadelní ředitel Wilhelm Pohl se svou společností.
1876 (říjen) Divadelní ředitel Schubert se svou společností.
1876 Marie Mensdorf-Dietrichstein (1858–1889) se svými sourozenci údajně nazkoušela hru *Bei Wasser und Brod* od E. Jakobsona a komické scény se zpěvy *Kaffeeklatsch* od P. Hübera.
- 1878 (22. dubna) Oslava 10. výročí založení spolku Harmonie. Sahráno dílo člena spolku E. Wuchty *Festspiel*, veselohra A. de Musseta *Eine Laune* a fraška J. Böhma *Nur zwei Gläschen*.
- 1878/1879 (prosinec–leden) Divadelní ředitel Polkowsky se svou společností.
1879 (březen–duben) Divadelní ředitel Wilhelm Pohl se svou společností.
1879 (prosinec) Divadelní ředitel Johann Edler von Radler se svou společností.
- 1880/1881 (listopad–leden) Divadelní ředitel Ignatz Neufeld se svou společností.
1881 (listopad–prosinec) Divadelní ředitel Josef Lackner se svou společností.
1883 (31. prosince) Slavnostní představení nových kulis a opony, které pro spolek Harmonie namaloval Alfons Mucha.
- 1883 (říjen–listopad) Divadelní ředitel Josef Lackner se svou společností.
1885 (červen–říjen) Divadelní ředitel Wilhelm Ritter von Preu se svou společností.
- 1887 (červen) Divadelní ředitel Karl Ludwig se svou společností.
1888 (červen) Divadelní ředitel Ignatz Neufeld se svou společností.

- 1889 (březen–duben) Divadelní ředitelka Susette Lingg se svou společností.
 1889 (září) Divadelní ředitel Friedrich Dorn se svou společností.
 1893 (červen) Wiener Operettengesellschaft, divadelní ředitel Friedrich Dorn.
 1894 (srpen) Wiener Operettengesellschaft, divadelní ředitel Friedrich Dorn.
 1895 (březen) Divadelní ředitel Ferdinand Bill se svou společností.
 1896 (duben, srpen) Wiener Operettengesellschaft, divadelní ředitel Johann Hugo Treu, umělecké vedení Paul Holdig.
 1896 (září) Vystoupení herečky Erny Horak ze Stadttheater Hamburg.
 1897 (březen) Aussiger Operetten und Luspieldgesellschaft (Ústí nad Labem), divadelní ředitel Frey.
 1897 (květen) Divadelní ředitel Paul Holdig se svou společností.
 1899 (únor) Wiener Komiker Abend, Alfred Klatscher.
 1899 (květen) Divadelní ředitel Julius Watzke se svou společností.
 1900 (duben) Divadelní ředitel Emaneul Feuereisen se svou společností.
 1905 (červen–červenec) Divadelní ředitelka Rosa Holdig se svou společností.
 1906 (květen) Divadelní ředitelka Rosa Holdig se svou společností.
 1906 (srpen) Stadttheater in Essegg (Osijek, Chorvatsko).
 1907 (duben–květen) Divadelní ředitelka Rosa Holdig se svou společností.
 1908 (září) Divadelní ředitelka Rosa Holdig, spol. označována i jako Holdig-Kränzl Gesellschaft (Eduard Kränzl/Kräzl)
 1908 (listopad) Divadelní ředitel Josef Lackner se svou společností.
 1909/1910 (listopad–únor) Divadelní ředitel Robert Guttmann se svou společností.
 1909 (3. srpna) V Mikulově zemřel divadelní ředitel a herec Josef Lackner. Lackner působil od druhé poloviny 50. let 19. století nejříve jako herec na různých scénách rakouské monarchie, na konci 70. let založil svou vlastní kočovnou společnost, která působila převážně na území Moravy a Slezska.
 1910 (21. dubna) Akademie, Willi Stadler, režisér a operní zpěvák, a Felix Knüpfer, milovník ze Stadttheater in Olmütz.
 1911 (16. dubna) I. Tegernseer Bauerntheater pod vedením ředitele Fritze Müllera.
 1912 (leden) Divadelní společnost Mayer-Bühne/ Maier-Bühne, divadelní ředitelka Maier.
 1912 (červen) Divadelní ředitel Ignatz Neufeld se svou společností.
 1913 (4. ledna) Dresden Theater Ensemble, divadelní ředitel Zaunbauer.
 1913 (únor) Divadelní ředitel Robert Guttmann se svou společností, hostování Original – Tegernseer (divadelní ředitel Stern).
 1913 (8. listopadu) Slavnostní otevření zrekonstruovaného zázemí pro divadelní představení a koncerty v hotelu Rose. V rámci rekonstrukce prostor byl zbudován velký sál s jevištěm, za nímž se nacházela šatna pro hudebníky a herce. Ke komornějším akcím mohl být využíván i menší sál, který se nacházel vedle velkého sálu.
 1913 (prosinec) Spolek Frohsinn uvedl vzpomínkový večer připomínající výročí 100 let od bitvy u Lipska. Součástí programu byly také živé obrazy v režii divadelního ředitele a herce Roberta Guttmana.
 1913/1914 (prosinec–leden) Wiener Residenz Ensemble, uváděno také jako Neue Wiener Bühne.

- 1914 (březen) Wiener Cabarett-Ensemble Fledermaus, umělecký vedoucí souboru Heinz Hanus.
- 1914 (březen) Wiener Bühnenkünstler, vedoucí souboru Eugen Jensen.
- 1914 (duben) Bývalí členové Stadttheater in Znaim, umělecký vedoucí souboru Robert Nelton.
- 1914 (květen) Operettenensemble Hirschberger, divadelní ředitel (Franz?) Hirschberger.
- 1914 (červen) Wiener Bühnenkünstler.
- 1920 (červenec) Vereinigte deutsche Theater in Brünn.
- 1920 (únor) Pod hlavičku Německého kulturního svazu (Deutscher Kulturverband) začal fungovat divadelní soubor (Theatergruppe).
- 1921 (leden) Stadttheater in Znaim, divadelní ředitel Alfred Kraft.
- 1921 (květen) Vereinigte deutsche Theater in Brünn, operní soubor pod vedením Hanse Mohna.
- 1921 (7. květen) Pod vedením ředitele dr. Arthura Petaka a prof. Aloise Knauera uvedli studenti zdejšího gymnázia v hotelu Rose Schillerovo drama *Die Räuber*.
- 1921 (červenec–srpen) Mährisches Städtebundtheater, divadelní ředitel Josef Hübn-
ner.
- 1922 (duben) Dresdner Kammerspiele.
- 1922 (leden, květen) Neue Wiener Bühne.
- 1922 (1. duben) Studenti zdejšího gymnázia nastudovali Goethovu hru *Iphigenie auf Tauris*.
- 1922 (květen) Vystoupení herečky Marthy von Schlettingen, Stadttheater Dresden.
- 1922 (3. září) Vereinigte deutsche Theater in Brünn, pouze někteří členové pod vedením R. Carla s programem „Cabarettabend“.
- 1923 (březen) Loutkář Hubert Nerad.
- 1924 (únor) Exl-Bühne (Innsbruck), divadelní ředitel Ferdinand Exl.
- 1924 (červen) Mährisches Städtebundtheater, divadelní ředitelé Kurt Ehrle – Franz Moser.
- 1924 (5. duben) Studenti zdejšího gymnázia sehráli Sofoklovu tragédii *König Ödipus*.
- 1924 (říjen) Vereinigte deutsche Theater in Brünn, divadelní ředitel Georg Höllering.
- 1924 (23. listopad) Slavnostní otevření zmodernizovaného sálu pro pořádání kulturních akcí v restauraci Zum schwarzen Adler
- 1925 (březen) Eisgruber Bühne (Lednice) pod vedením Hanse Sittenber-
gera.
- 1925 (5. srpna) V Mikulově se narodil dramatik Franz Rieder.
- 1925 (prosinec) Eisgruber Bühne (Lednice) pod vedením Hanse Sittenber-
gera.
- 1925 (červen) Exl-Bühne (Innsbruck), divadelní ředitel Ferdinand Exl.
- 1926 (březen–červenec) Divadelní společnost Theresy a Josefa Lacknerových.
- 1927 (17. února) Ve vídeňském divadle Kammerspiele bylo uvedeno předsta-
vení *Amor in Nikolsburg (Cupid in Nickolsburg)* autorů Armi-
na Friedmanna a Hanse Kottowa.
- 1927 (únor–duben) Divadelní společnost Theresy a Josefa Lacknerových.
- 1927 (květen) Russisches Theater „Blaue Maus“, divadelní ředitel Pawlow.

- 1927 (červen) Vereinigte deutsche Theater in Brünn, vedení Fritz Gisela.
 1928 (únor) Brünner Vereinstheater.
 1928 (únor) Divadelní společnost Theresy a Josefa Lacknerových.
 1928 (duben–červen) Schubert-Bühne, divadelní ředitel Eduard Schubert.
 1929 (březen) Divadelní ředitelka Paula Zeineke se svou společností.
 1929 (duben) Exl-Bühne (Innsbruck), divadelní ředitel Ferdinand Exl.
 1929 (6. listopadu) Studenti zdejšího gymnázia uvedli Goethovo dílo *Ur-Faust*.
 1929 Divadelní soubor (Theatergruppe) činný pod hlavičkou Německého kulturního svazu (Deutscher Kulturverband) uvedl Goethovo drama *Egmont* a veselohru *Die Burgruine* od Karla Caroa.
- 1929/1930 (listopad–leden) Nordmährische Städtebundbühne, divadelní ředitel Franz Karl Ihme.
- 1930 (8. březen) Studenti zdejšího gymnázia uvedli Schillerovo drama *Kabale und Liebe*.
- 1931 (duben–červen) Divadelní společnost Theresy a Josefa Lacknerových.
 1931 (11. června) Lacknerova společnost nazkoušela s mikulovskými amatéry z divadelního spolku (Theatergruppe) pod vedením režiséra společnosti Otto Beera původní hru zdejšího notáře Friedricha Schumanna *Das elfte Gebot (Jedenácté přikázání)*. Celá akce byla pojata jako vzpomínkový večer na autora, který se už uvedení své hry nedožil.
- 1931 (19. září) Místní divadelní skupina sehrála moralitu *Jedermann* od H. von Hofmannsthal.
- 1931 (listopad) Exl-Bühne (Innsbruck), divadelní ředitel Ferdinand Exl.
 1932 (březen) Společné vystoupení herců pod vedením režiséra Franze Mosera z Brna.
- 1932 (květen) Exl-Bühne (Innsbruck), divadelní ředitel Ferdinand Exl.
 1932 (2.–6. června) Slavností hry „Jedermann-Festspiele Nikolsburg“ před Dietrichsteinskou hrobkou. Na programu moralita *Jedermann* od H. von Hofmannsthal v podání místní divadelní skupiny.
- 1932/1933 (říjen–leden) Divadelní ředitelka Anna Bill se svou společností, umělecké vedení Josef Ritschek, Paul Pohl.
- 1932 (prosinec) Wiener Künstler.
 1933 (březen) Riesch-Bühne München, divadelní ředitel Roman Riesch.
 1933 (12. června) Kabarett der Komiker Berlin, divadelní ředitel Kurt Robitschek.
- 1933 (říjen–listopad) Tiroler Pradl – Theater Innsbruck.
- 1934 (29. června – 6. července) Slavností hry „Jedermann-Festspiele Nikolsburg“ před Dietrichsteinskou hrobkou. Na programu morality *Jedermann* od H. von Hofmannsthal a *Das Schutzengelspiel* od M. Mella v podání místní divadelní skupiny.
- 1934 (říjen–listopad) Divadelní ředitelka Anna Bill se svou společností, umělecké vedení Josef Ritschek, Paul Pohl.
- 1935 (26. dubna) Wiener Könige des Humors / Simplicissimus, Fritz Wiesenthal, Franz Engel, Charlotte Waldow.
- 1935 (červen) Riedels Bauernbühne, divadelní ředitel Hans Riedel.
 1935 (25. září) Wiener Bühnenmitgliedern.
 1936 (10. května) Wiener Könige des Humors, Fritz Wiesenthal a Franz Engel.
 1937 (25. února) Raimund-Theater Wien.

Kalendárium divadelních dějin Mikulova

1937 (květen–srpen)	Společnost Josefa Lacknera, Lackner-Bühne pod vedením Hanse Steinera.
1939 (18. února)	Salzburger Bühne, divadelní ředitel Berthold Sene
1940 (leden)	Loutkář Max Radestock.
1940 (9. února)	Divadelní ředitel Franz Hatlauf se svou společností.
1940 (16. února)	Salzburger Marionettentheater, divadelní ředitel Aicher

SOUPIS PRAMENŮ K JEDNOTLIVÝM DIVADELNÍM ŘEDITELŮM A SPOLEČNOSTEM V MIKULOVĚ

Bill Anna (?-?) divadelní ředitelka, **Josef Ritschek** (?-?), **Paul Pohl** (?-?) umělecké vedení
Nikolsburger Wochenschrift: 14. 10. 1932, **72**(41), s. 4; 21. 10. 1932, **72**(42), s. 8; 28. 10. 1932, **72**(43), s. 8; 4. 11. 1932, **72**(44), s. 9; 11. 11. 1932, **72**(45), s. 8; 18. 11. 1932, **72**(46), s. 8; 25. 11. 1932, **72**(47), s. 5–6; 2. 12. 1932, **72**(48), s. 8; 8. 12. 1932, **72**(49), s. 9; 16. 12. 1932, **72**(50), s. 8–9; 23. 12. 1932, **72**(51), s. 10; 30. 12. 1932, **72**(52), s. 7–8; 24. 3. 1933, **73**(12), s. 6–7; 2. 6. 1933, **73**(22), s. 10; 1. 9. 1933, **73**(35), s. 9; 22. 9. 1933, **73**(38), s. 6; 28. 9. 1934, **74**(39), s. 7; 12. 10. 1934, **74**(41), s. 7; 19. 10. 1934, **74**(42), s. 8–9; 26. 10. 1934, **74**(43), s. 9; 1. 11. 1934, **74**(44), s. 8; 16. 11. 1934, **74**(46), s. 12; 23. 11. 1934, **74**(47), s. 3–4, 7; 30. 11. 1934, **74**(48), s. 7.

Bill Ferdinand (?-?), divadelní ředitel

Neuer Theater-Almanach 1895, **6**, s. 490–491.

Nikolsburger Wochenschrift. 16. 3. 1895, **35–36**(11), s. 1; 27. 12. 1913, **53**(52), s. 3.

Blober Josef (?-?), divadelní ředitel, herec

Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung. 28. 7. 1860, **1**(4), s. 31; 11. 8. 1860, **1**(6), s. 47.

Bonnot Franz (?-?), divadelní ředitel

MZA Brno. F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, kart. 1507, fol. 47.

Dorn Friedrich (?-?), divadelní ředitel, herec

Nikolsburger Wochenschrift. 31. 8. 1889, **30**(35), s. 1; 14. 9. 1889, **30**(37), s. 1; 21. 9. 1889, **30**(38), s. 1–2; 1. 7. 1893, **34**(26), s. 1; 18. 8. 1894, **34–35**(33), s. 1.

Dresden Theater Ensemble, Zaunbauer (?-?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 14. 12. 1912, **52**(50), s. 1; 4. 1. 1913, **53**(1), s. 1; 15. 3. 1913, **53**(11), s. 2.

Dresdner Kammerspiele

Nikolsburger Wochenschrift. 25. 3. 1922, **62**(12), s. 2; 1. 4. 1922, **62**(13), s. 3.

Soupis pramenů k jednotlivým divadelním ředitelům a společnostem v Mikulově

Ederin Barbara Eder/psáno Ederin (?-?), divadelní ředitelka, loutkářka
MZA Brno. B 1. (Gubernium). Sign. 47/2, kart. 73, fol. 101–102, 105–106.

Einziger Matthias Joseph (1740-?), divadelní ředitel, herec, loutkář
H. W. (Hans Welzl). Musik und Bühne. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 7. 1904, **44-45**(30), s. 1.

Exl-Bühne (Innsbruck), Ferdinand Exl (1875–1942), divadelní ředitel
Nikolsburger Wochenschrift. 2. 2. 1924, **64**(5), s. 3; 9. 2. 1924, **64**(6), s. 5; 27. 6. 1925, **65**(26), s. 5; 26. 4. 1929, **69**(17), s. 4; 23. 10. 1931, **71**(43), s. 6; 26. 5. 1932, **72**(21), s. 6.

Feuereisen Emaneul (?-?), divadelní ředitel
Nikolsburger Wochenschrift. 21. 4. 1900, **40-41**(16), s. 1.

Flor Karl (?-?), divadelní ředitel, herec
Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung. 25. 4. 1863, **4**(17), s. 3; 2. 5. 1863, **4**(18), s. 3; 9. 5. 1863, **4**(19), s. 4; 16. 5. 1863, **4**(20), s. 3; 23. 5. 1863, **4**(21), s. 4; 24. 10. 1863, **4**(43), s. 3; 7. 11. 1863, **4**(45), s. 4; 14. 11. 1863, **4**(46), s. 4; 21. 11. 1863, **4**(46), s. 4; 28. 11. 1863, **4**(48), s. 4; 5. 12. 1863, **4**(49), s. 3; 27. 12. 1863, **4**(52), s. 3; 6. 6. 1863, **4**(23), s. 4.

Guttmann Robert (1869-?), divadelní ředitel, herec
Nikolsburger Wochenschrift. 23. 10. 1909, **49-50**(43), s. 1; 4. 12. 1909, **49-50**(49), s. 1–2; 11. 12. 1909, **49-50**(50), s. 1; 25. 12. 1909, **49-50**(52), s. 2; 5. 2. 1910, **50**(6), s. 1; 12. 2. 1910, **50**(7), s. 1; 19. 2. 1910, **50**(8), s. 1; 8. 2. 1913, **53**(6), s. 1; 13. 12. 1913, **53**(50), s. 2–3.

Hatlauf Franz (?-?), divadelní ředitel, dramatik
Nikolsburger Kreisblatt. 5. 1. 1940, **80**(1), s. 5; 9. 2. 1940, **80**(11), s. 5.

Holdig Paul (?-1904), divadelní ředitel, herec
Nikolsburger Wochenschrift. 1. 5. 1897, **37-38**(18), s. 1; 8. 5. 1897, **37-38**(19), s. 1; 15. 5. 1897, **37-38**(20), s. 1; *Neuer Theater-Almanach*, 1898, 9, s. 475.

Holdig Rosa (?-?), divadelní ředitelka, herečka
Nikolsburger Wochenschrift. 20. 5. 1905, **45-46**(20), s. 1; 10. 6. 1905, **45-46**(23), s. 1; 17. 6. 1905, **45-46**(24), s. 1; 24. 6. 1905, **45-46**(25), s. 1; 1. 7. 1905, **45-46**(26), s. 1; 8. 7. 1905, **45-46**(27), s. 1; 17. 7. 1905, **45-46**(28), s. 2; 5. 5. 1906, **46-47**(18), s. 1; 19. 5. 1906, **46-47**(20), s. 1; 26. 5. 1906, **46-47**(21), s. 1; 9. 6. 1906, **46-47**(23), s. 1; 4. 5. 1907, **47-48**(18), s. 1; 18. 5. 1907, **47-48**(20), s. 1; 25. 5. 1907, **47-48**(21), s. 1; 12. 9. 1908, **48-49**(37), s. 1; 26. 9. 1908, **48-49**(39), s. 1; 3. 10. 1908, **48-49**(40), s. 1.

Horner Bernard (?-?), divadelní ředitel
H. W. (Hans Welzl). Musik und Bühne. *Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 7. 1904, **44-45**(30), s. 1.

Huber Josef (1776-?), divadelní ředitel
MZA Brno. F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, kart. 1507, fol. 27, 54 a 66.

Jescheck/Jeschek (?-?), divadelní ředitel, herec
Nikolsburger Wochenschrift. 17. 11. 1888, **28-29**(46), s. 1; 15. 12. 1888, **28-29**(50), s. 1.

Kabarett der Komiker (Berlin), Kurt Robitschek (1890–1950), divadelní ředitel, herec
Nikolsburger Wochenschrift. 9. 6. 1933, **73**(23), s. 5; 23. 6. 1933, **73**(25), s. 6.

Karl Ludwig (?-?), divadelní ředitel
Nikolsburger Wochenschrift. 9. 7. 1887, **28**(28), s. 1.

Klatscher Alfred (1858–1903), divadelní ředitel
Nikolsburger Wochenschrift. 18. 2. 1899, **39–40**(7), s. 1.

Kopp Josef Friedrich (?-?), divadelní ředitel, herec
Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung. 4. 3. 1871, **12–13**(9), s. 3; 11. 3. 1871, **12–13**(10), s. 2; 18. 3. 1871, **12–13**(11), s. 4; 25. 3. 1871, **12–13**(12), s. 3; 1. 4. 1871, **12–13**(13) s. 2.

Krones Josef (1766–1839), divadelní ředitel, herec
MZA Brno. F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, kart. 1507, fol. 62.

Lackner Josef (1839–1909), divadelní ředitel, herec
Deutscher Bühnen-Almanach. 1882, **46**, s. 513–514; *Deutscher Bühnen-Almanach*. 1884, **48**, s. 293–294; *Deutscher Bühnen-Almanach* 55, 1891, s. 400–401; *Nikolsburger Wochenschrift*. 29. 10. 1881, **22**(44), s. 1; 26. 11. 1881, **22**(48), s. 1; 3. 12. 1881, **22**(49), s. 1–2; 24. 12. 1881, **22**(52), s. 1; 22. 9. 1883, **24**(38), s. 1; 3. 11. 1883, **24**(44), s. 1; 10. 11. 1883, **24**(45), s. 1; 24. 11. 1883, **24**(47), s. 1; 14. 11. 1908, **48–49**(46), s. 2; 28. 11. 1908, **48–49**(48), s. 2.

Lackner Josef (?-?), divadelní ředitel, herec, **Lackner Therese** (?-?), divadelní ředitelka, herečka
Nikolsburger Wochenschrift. 13. 3. 1926, **66**(11), s. 5; 20. 3. 1926, **66**(12), s. 5; 27. 3. 1926, **66**(13), s. 5; 3. 4. 1926, **66**(14), s. 5–6; 10. 4. 1926, **66**(15), s. 4; 17. 4. 1926, **66**(16), s. 7; 24. 4. 1926, **66**(17), s. 5–6; 1. 5. 1926, **66**(18), s. 5–6; 15. 5. 1926, **66**(20), s. 6; 22. 5. 1926, **66**(21), s. 5–6; 29. 5. 1926, **66**(22), s. 5; 5. 6. 1926, **66**(23), s. 5; 12. 6. 1926, **66**(24), s. 6; 19. 6. 1926, **66**(25), s. 6; 26. 6. 1926, **66**(26), s. 8; 3. 7. 1926, **66**(27), s. 6; 10. 7. 1926, **66**(28), s. 6; 17. 7. 1926, **66**(29), s. 6; 24. 7. 1926, **66**(30), s. 5; 5. 3. 1927, **67**(10), s. 6; 12. 3. 1927, **67**(11), s. 5; 19. 3. 1927, **67**(12), s. 5; 26. 3. 1927, **67**(13), s. 7; 9. 4. 1927, **67**(15), s. 6; 16. 4. 1927, **67**(16), s. 7; 14. 5. 1927, **67**(20), s. 7; 21. 1. 1928, **68**(3), s. 4; 18. 2. 1928, **68**(7) s. 4; 10. 4. 1931, **71**(15), s. 2; 17. 4. 1931, **71**(16), s. 8; 1. 5. 1931, **71**(18), s. 8; 8. 5. 1931, **71**(19), s. 8; 29. 5. 1931, **71**(22), s. 11; 5. 6. 1931, **71**(23), s. 8; 12. 6. 1931, **71**(23), s. 6–7; 19. 6. 1931, **71**(25), s. 8; 26. 6. 1931, **71**(26), s. 9; 3. 7. 1931, **71**(27), s. 7–8; 5. 5. 1937, **77**(18), s. 6; 13. 5. 1937, **77**(19), s. 6; 20. 5. 1937, **77**(20), s. 3; 26. 5. 1937, **77**(21), s. 3; 3. 6. 1937, **77**(22), s. 6; 10. 6. 1937, **77**(23), s. 6; 17. 6. 1937, **77**(24), s. 3; 24. 6. 1937, **77**(25), s. 6; 1. 7. 1937, **77**(26), s. 2; 8. 7. 1937, **77**(27), s. 2–3; 15. 7. 1937, **77**(28), s. 3; 29. 7. 1937, **77**(30), s. 3; 5. 8. 1937, **77**(31), s. 2; 2. 9. 1937, **77**(35), s. 6; 14. 10. 1937, **77**(41), s. 6.

Lazary Anna von (?-?), divadelní ředitelka, herečka
MZA Brno. B 13. (Moravské místodržitelství). Sign. 1/12, kart. 497, f. 672.; *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 13. 2. 1869, **10–11**(7), s. 2–3; 20. 2. 1869, **10–11**(8), s. 2–3; 27. 2. 1869, **10–11**(9), s. 3; 13. 3. 1869, **10–11**(1)1, s. 2–3; 20. 3. 1869, **10–11**(12), s. 3–4; 27. 3. 1869, **10–11**(13), s. 3; 3. 4. 1869, **10–11**(14), s. 3; 10. 4. 1869, **10–11**(15), s. 3; 17. 4. 1869, **10–11**(16), s. 3; 24. 4. 1869, **10–11**(17), s. 3; 13. 11. 1869, **10–11**(46), s. 3; 20. 11. 1869, **10–11**(47), s. 3; 27. 11. 1869, **10–11**(48), s. 3; 4. 12. 1869, **10–11**(49), s. 3; 11. 12. 1869, **10–11**(50), s. 2–3; 18. 12. 1869, **10–11**(51), s. 3; 25. 12. 1869,

Soupis pramenů k jednotlivým divadelním ředitelům a společnostem v Mikulově

10–11(52), s. 3–4; 1. 1. 1870, **11–12(1)**, s. 3–4; 8. 1. 1870, **11–12(2)**, s. 2; 15. 1. 1870, **11–12(3)**, s. 3; 19. 1. 1870, **11–12(4)**, s. 3.

Lingg Susette (?–?), divadelní ředitelka
Nikolsburger Wochenschrift. 30. 3. 1889, **30(13)**, s. 2.

Mährisches Städtebundtheater, Kurt Ehrle (?–?), **Franz Moser** (?–?), divadelní ředitelé
Nikolsburger Wochenschrift. 31. 5. 1924, **64(22)**, s. 2.

Mährisches Städtebundtheater, Josef Hübner (1888–1966), divadelní ředitel, režisér, herec
Nikolsburger Wochenschrift. 18. 6. 1921, **61(25)**, s. 4; 25. 6. 1921, **61(26)**, s. 2; 9. 7. 1921, **61(28)**, s. 1–2; 13. 8. 1921, **61(33)**, s. 1–2; 27. 8. 1921, **61(35)**, s. 1.

Mayer-Bühne/Maier-Bühne, Maier (?–?), divadelní ředitelka
Nikolsburger Wochenschrift. 13. 1. 1912, **52(2)**, s. 3; 26. 2. 1927, **67(9)**, s. 5; 30. 12. 1932, **72(52)**, s. 8.

Moser Franz (?–?), umělecký vedoucí, společné vystoupení brněnských herců
Nikolsburger Wochenschrift. 25. 3. 1932, **72(12)**, s. 5.

Nelton Robert (?–?), umělecký vedoucí, společnost bývalých členů městského divadla ve Znojmě (Stadttheater in Znaim)
Nikolsburger Wochenschrift. 11. 4. 1914, **54(15)**, s. 1.

Nerad Hubert (1889–1952), loutkář
Nikolsburger Wochenschrift. 10. 3. 1923, **63(10)**, s. 3; 17. 3. 1923, **63(11)**, s. 3.

Neue Wiener Bühne
Nikolsburger Wochenschrift. 24. 1. 1922, **62(3)**, s. 2; 20. 5. 1922, **62(20)**, s. 4.

Neufeld Ignatz (1843–1920), divadelní ředitel, herec
Deutscher Bühnen-Almanach, 1873, 37, s. 412; *Deutscher Bühnen-Almanach*, 1875, 39, s. 258–259; *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung*. 7. 12. 1872, **13(49)**, s. 2; 4. 1. 1873, **14(1)**, s. 3; 11. 1. 1873, **14(2)**, s. 3; 18. 1. 1873, **14(3)**, s. 4; 25. 1. 1873, **14(4)**, s. 3; 1. 2. 1873, **14(5)**, s. 3–4; 8. 2. 1873, **14(6)**, s. 4; 15. 2. 1873, **14(7)**, s. 3; 22. 2. 1873, **14(8)**, s. 3; 1. 3. 1873, **14(9)**, s. 3; 8. 3. 1873, **14(10)**, s. 3; 22. 3. 1873, **14(12)**, s. 3; 3. 10. 1874, **15–16(40)**, s. 2; 17. 10. 1874, **15–16(42)**, s. 2; 24. 10. 1874, **15–16(43)**, s. 4; 31. 10. 1874, **15–16(44)**, s. 3; 7. 11. 1874, **15–16(45)**, s. 2; *Nikolsburger Wochenschrift*. 11. 12. 1880, **21(50)**, s. 1; 18. 12. 1880, **21(51)**, s. 1; 1. 1. 1881, **22(1)**, s. 2; 8. 1. 1881, **22(2)**, s. 1; 15. 1. 1881, **22(3)**, s. 1–2; 22. 1. 1881, **22(4)**, s. 1; 29. 1. 1881, **22(5)**, s. 1; 26. 5. 1888, **29(21)**, s. 2; 2. 6. 1888, **29(22)**, s. 2; 9. 6. 1888, **29(23)**, s. 1; 15. 6. 1912, **52(24)**, s. 1.

Neumann Franz (1740–?), divadelní ředitel
MZA Brno. B 14. (Moravské místodržitelství). Sign. 108, kart. 4520, fol. 210–212.

Nordmährische Städtebundbühne, Franz Karl Ihme (?–?), divadelní ředitel
Nikolsburger Wochenschrift. 22. 11. 1929, **69(47)**, s. 2; 29. 11. 1929, **69(48)**, s. 4; 13. 12. 1929, **69(50)**, s. 2–3; 22. 12. 1929, **69(51)**, s. 6–7; 28. 12. 1929, **69(52)**, s. 7; 3. 1. 1930, **70(1)**, s. 7; 10. 1. 1930, **70(2)**, s. 7; 17. 1. 1930, **70(3)**, s. 8.

Operettenensemble Hirschberger, Franz? Hirschberger (?-?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 16. 5. 1914, **54(20)**, s. 1; 23. 5. 1914, **54(21)**, s. 5.

Operetten und Luspiegelgesellschaft Aussig, Frey (?-?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 27. 3. 1897, **37-38(13)**, s. 1.

Pohl Wilhelm (?-?), divadelní ředitel, herec

MZA Brno. B 13. (Moravské místodržitelství). Sign. 1/12, kart. 497, f. 605.; *Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung.* 5. 7. 1873, **14(27)**, s. 3; 12. 7. 1873, **14(28)**, s. 4; 19. 7. 1873, **14(29)**, s. 2-3; 26. 7. 1873, **14(30)**, s. 2-3; 2. 8. 1873, **14(31)**, s. 2-3; 9. 8. 1873, **14(32)**, s. 3; 16. 8. 1873, **14(33)**, s. 4; 23. 8. 1873, **14(34)**, s. 2-3; 30. 8. 1873, **14(35)**, s. 3; 6. 9. 1873, **14(36)**, s. 2-3; 20. 11. 1875, **16(47)**, s. 5; 24. 12. 1875, **16(52)**, s. 3; 1. 1. 1876, **17(1)**, s. 3; 8. 1. 1876, **17(2)**, s. 2; 15. 1. 1876, **17(3)**, s. 4; 21. 1. 1876, **17(4)**, s. 2-3; 29. 1. 1876, **17(5)**, s. 3; 5. 2. 1876, **17(5)**, s. 3; 12. 2. 1876, **17(6)**, s. 4; 19. 2. 1876, **17(7)**, s. 3; *Nikolsburger Wochenschrift.* 22. 2. 1879, **20(8)**, s. 1; 1. 3. 1879, **20(9)**, s. 1; 15. 3. 1879, **20(11)**, s. 3; 22. 3. 1879, **20(12)**, s. 2; 29. 3. 1879, **20(13)**, s. 1; 5. 4. 1879, **20(14)**, s. 1; 19. 4. 1879, **20(16)**, s. 1; 26. 4. 1879, **20(17)**, s. 3; 6. 3. 1880, **21(10)**, s. 1; 24. 4. 1880, **21(17)**, s. 1.

Polkowsky (?-?), divadelní ředitel, herec

Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung. 7. 12. 1878, **19(49)**, s. 1; 21. 12. 1878, **19(51)**, s. 1; 28. 12. 1878, **19(52)**, s. 1; *Nikolsburger Wochenschrift.* 4. 1. 1879, **20(1)**, s. 1.

Prattische Gesellschaft, Pratte Ernestine (?-?), divadelní ředitelka, loutkářka

Národní archiv Praha, PG 1846-1949, 15 b/4.

Preu Wilhelm Ritter von (?-?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 20. 6. 1885, **26(25)**, s. 1; 27. 6. 1885, **26(26)**, s. 1-2; 4. 7. 1885, **26(27)**, s. 1; 1. 8. 1885, **26(31)**, s. 1; 17. 10. 1885, **26(42)**, s. 1; 24. 10. 1885, **26(43)**, s. 1.

Radestock Max (?-?), divadelní ředitel, loutkář

WESSELY, Alexander. „Wie überall kommt es auch beim Puppenspiel auf die Haltung und Gesinnung an (...)“. *Zur Frage eines Zusammenhanges zwischen Handpuppenspiel und Propaganda im Dritten Reich – eine Annäherung.* Vídeň, 2009, s. 339. Dizertační práce. Universität Wien.

Radler Johann Edler von (1819-1884), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 20. 12. 1879, **20(51)**, s. 1.

Raimund-Theater (Wien)

Nikolsburger Wochenschrift. 18. 2. 1937, **77(7)**, s. 7.

Reichmann Anton (?-?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung. 30. 8. 1862, **3(35)** s. 140; H. W. (Hans Welzl). *Musik und Bühne. Nikolsburger Wochenschrift.* 23. 7. 1904, **44-45(30)**, s. 1.

Reisinger Josef (?-?), divadelní ředitel

MZA Brno. F 18. (Hlavní registratura Ditrichštejnů). Inv. č. 8387, kart. 1507, fol. 53, 70.

Soupis pramenů k jednotlivým divadelním ředitelům a společnostem v Mikulově

Riedels Bauernbühne, Hans Riedl (?-?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 20. 6. 1935, **75**(25), s. 6.

Riesch-Bühne (München), Roman Riesch (?-?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 24. 2. 1933, **73**(8), s. 5-6; 3. 3. 1933, **73**(9), s. 5; 10. 3. 1933, **73**(10), s. 8.

Das russische Theater „Blaue Maus“, Pawlow (?-?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 21. 5. 1927, **67**(21), s. 4.

Salzburger Bühne, Berthold Sene (?-?), divadelní ředitel, herec

Nikolsburger Wochenschrift. 21. 2. 1939, **79**(15), s. 6; 28. 2. 1939, **79**(16), s. 8.

Salzburger Marionettentheater, Hermann Aicher (1902-1977), divadelní ředitel, loutkář

Nikolsburger Kreisblatt. 16. 2. 1940, **80**(13), s. 4; 4. 6. 1940, **80**(42), s. 5.

Siege Josef (1766-1839), divadelní ředitel, herec

PAUSCH, Oskar. Ambulantes Theater durch vier Generation. Die Familie Siege. *Nestroyana* 2014, **34**(3-4), s. 141-159.

Schubert (?-?), divadelní ředitel, herec

Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung. 21. 10. 1876, **17**(43), s. 1-2; 28. 10. 1876, **17**(44), s. 2-3.

Schubert - Bühne, Eduard Schubert (?-?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 24. 3. 1928, **68**(12), s. 4; 5. 5. 1928, **68**(18), s. 6; 12. 5. 1928, **68**(19), s. 6; 19. 5. 1928, **68**(20), s. 5; 26. 5. 1928, **68**(21), s. 2-3; 2. 6. 1928, **68**(22), s. 6; 9. 6. 1928, **68**(23), s. 6; 23. 6. 1928, **68**(25), s. 5.

Sighart (?-?), divadelní ředitel, herec

Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung. 14. 2. 1874, **15**(7), s. 2.

Schulz Johann (1690-1764), divadelní ředitel, herec

H. W. (Hans Welzl). Musik und Bühne. *Nikolsburger Wochenschrift.* 23. 7. 1904, **44-45**(30), s. 1.

Schütz Joseph (?-?) divadelní ředitel, loutkář

BARTOŠ, Jaroslav. *Loutkářská kronika. Kapitoly z dějin loutkářství v českých zemích.* Praha, Orbis, 1963.

Stadttheater in Essegg

Nikolsburger Wochenschrift. 4. 8. 1906, **46-47**(31), s. 1.

Stadttheater in Znaim, Alfred Kraft (?-?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 29. 1. 1921, **61**(5), s. 2.

1. Tegernseer Bauerntheater, Fritz Müller (?-?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 8. 4. 1911, **51**(14), s. 1; 15. 4. 1911, **51**(15), s. 1.

Soupis pramenů k jednotlivým divadelním ředitelům a společnostem v Mikulově

Thiel Wilhelm (1800–?), divadelní ředitel, herec, dramatik

H. W. (Hans Welzl). *Musik und Bühne. Nikolsburger Wochenschrift*. 23. 7. 1904, **44–45**(30), s. 1.

Das Tiroler Prndl – Theater Innsbruck

Nikolsburger Wochenschrift. 27. 10. 1933, **73**(43), s. 5; 3. 11. 1933, **73**(44), s. 8.

Treu Johann Hugo (1829–1903), divadelní ředitel, herec

Nikolsburger Wochenschrift für landwirtschaftliche, gemeinnützige Interessen und Unterhaltung. 18. 2. 1865, **6**(7), s. 1–2; 25. 2. 1865, **6**(8), s. 3; 11. 3. 1865, **6**(10), s. 2; 18. 3. 1865, **6**(11), s. 3; 25. 3. 1865, **6**(12), s. 3; 1. 4. 1865, **6**(13), s. 2–3; 15. 4. 1865, **6**(15), s. 2; 22. 4. 1865, **6**(16), s. 3; 29. 4. 1865, **6**(17), s. 3–4.

Unger Mathias (?–?), divadelní ředitel, loutkář, herec

BARTOŠ, Jaroslav. *Loutkáři 17. a 18. věku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, SPN, 1960.

Vereinigte deutsche Theater in Brünn, operetní soubor

Nikolsburger Wochenschrift. 30. 4. 1921, **61**(18), s. 2.

Vereinigte deutsche Theater in Brünn, Georg Höllering (1872–?), divadelní ředitel

Nikolsburger Wochenschrift. 25. 10. 1924, **64**(43), s. 4; 8. 11. 1924, **64**(45), s. 2.

Vereinigte deutsche Theater in Brünn

Nikolsburger Wochenschrift. 19. 6. 1920, **60**(25), s. 1; 26. 6. 1920, **60**(26), s. 1; 3. 7. 1920, **60**(27), s. 1.

Vereinigte deutsche Theater in Brünn, R. Carl (?–?)

Nikolsburger Wochenschrift. 29. 7. 1922, **62**(30), s. 3; 5. 8. 1922, **62**(31), s. 3.

Vereinigte deutsche Theater in Brünn, Fritz Gisela (?–?), umělecký vedoucí

Nikolsburger Wochenschrift. 21. 5. 1927, **67**(21), s. 4.

Vereinstheater Brünn

Nikolsburger Wochenschrift. 11. 2. 1928, **68**(6), s. 4; 18. 2. 1928, **68**(7), s. 4.

Vio Ludwig (?–?), divadelní ředitel, herec

Divadelní oddělení MZM. Oddělení dějin divadla, sign. C 1514.

Vogt Johann Nepomuk (?–?), divadelní ředitel, loutkář,

MZA, B 1 (Gubernium). Kart. 73, sig. 47/2, fol. 494–497 (žádost také na Prostějov/Proßnitz, Olomouc/Olmütz)

Watzke Julius (1844–1913), divadelní ředitel, herec

Nikolsburger Wochenschrift. 13. 5. 1899, **39–40**(19), s. 1; 20. 5. 1899, **39–40**(20), s. 1.

Weber Johann Michael Ludwig von (?–?), divadelní ředitel

Almanach für Freunde der Schauspielkunst 15, 1851, s. 212–213.

Wiener Bühnenkünstler, Eugen Jensen (?–?), umělecký vedoucí

Nikolsburger Wochenschrift. 28. 3. 1914, **54**(13), s. 1; 21. 3. 1914, **54**(12), s. 3.

Soupis pramenů k jednotlivým divadelním ředitelům a společnostem v Mikulově

Wiener Bühnenkünstler

Nikolsburger Wochenschrift. 30. 5. 1914, **54**(22), s. 2; 6. 6. 1914, **54**(23), s. 2.

Wiener Bühnenmitgliedern

Nikolsburger Wochenschrift. 19. 9. 1935, **75**(38), s. 5.

Wiener Cabarett-Ensemble Fledermaus, Heinz Hanus (1882–1972), umělecký vedoucí

Nikolsburger Wochenschrift. 14. 3. 1914, **54**(11), s. 2.

Wiener Könige des Humors / Simplicissimus, Wiesenthal Fritz (?–1936), **Engel Franz** (1898–1944), **Waldow Charlotte** (?–?)

Nikolsburger Wochenschrift. 26. 4. 1935, **75**(17), s. 5–6.

Wiener Könige des Humors, Wiesenthal Fritz (?–1936), **Engel Franz** (1898–1944)

Nikolsburger Wochenschrift. 7. 5. 1936, **76**(19), s. 5.

Wiener Künstler

Nikolsburger Wochenschrift. 2. 12. 1932, **72**(48), s. 4.

Wiener Operetten-Gesellschaft, Treu Johann Hugo, divadelní ředitel / **Holdig Paul** (?–1904), umělecký vedoucí

Nikolsburger Wochenschrift. 11. 4. 1896, **36–37**(15), s. 1; 18. 4. 1896, **36–37**(16), s. 2; 25. 4. 1896, **36–37**(17), s. 1; 22. 8. 1896, **36–37**(34), s. 2.

Wiener Residenz Ensemble/Neue Wiener Bühne

Nikolsburger Wochenschrift. 6. 12. 1913, **53**(49), s. 2; 13. 12. 1913, **53**(50), s. 1; 20. 12. 1913, **53**(51), s. 2; 27. 12. 1913, **53**(52), s. 2; 17. 1. 1914, **54**(3), s. 2; 7. 2. 1914, **54**(6), s. 1.

Willi Stadler (?–?), režisér a operní zpěvák, **Felix Knüpfer** (?–?), herec z Königl. stad. Theater in Olmütz

Nikolsburger Wochenschrift. 16. 4. 1910, **50**(16), s. 1.

Zeineke Paula (?–?), divadelní ředitelka

Nikolsburger Wochenschrift. 19. 10. 1928, **68**(42), s. 5; 21. 12. 1928, **68**(51), s. 6; 28. 12. 1928, **68**(52), s. 6; 4. 1. 1929, **69**(1), s. 5; 1. 3. 1929, **69**(9), s. 3; 8. 3. 1929, **69**(10), s. 6.

EDIČNÍ RADA MASARYKOVY UNIVERZITY

PhDr. Jan Cacek, Ph.D.

prof. Ing. Petr Dvořák, CSc. (předseda)

Mgr. Tereza Fojtová (místopředsedkyně)

Mgr. Michaela Hanousková

prof. MUDr. Lydie Izakovičová Hollá, Ph.D.

doc. RNDr. Petr Holub, Ph.D.

doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.

prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.

doc. RNDr. Jaromír Leichmann, Dr.

PhDr. Alena Mizerová (tajemnice)

doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.

doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.

Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.

doc. RNDr. Ondřej Slabý, Ph.D.

prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A.

doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.

EDIČNÍ RADA FILOZOFICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERZITY

doc. PhDr. Daniel Drápala, Ph.D.

prof. Mgr. Lukáš Fasora, Ph.D.

prof. PhDr. Jiří Hanuš, Ph.D.

doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

(předsedkyně)

doc. PhDr. Jana Chamonikolasová, Ph.D.

prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D.

prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc.

prof. PhDr. Petr Kyloušek, CSc.

prof. Mgr. Jiří Macháček, Ph.D.

doc. Mgr. Katarina Petrovičová, Ph.D.

(tajemnice)

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Divadlo v Mikulově za éry rodu Dietrichsteinů

(od konce 16. století do druhé světové války)

Miroslav Lukáš

Vydala MASARYKOVA UNIVERZITA, Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno
v edici **Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity** / číslo 490

Odpovědná redaktorka / doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.

Výkonná redaktorka / doc. Mgr. Katarína Petrovičová, Ph.D.

Ediční referentka / Mgr. Vendula Hromádková

Grafická koncepce edice a návrh obálky / Mgr. Pavel Křepela

Sazba / Dan Šlosar

Vydání první / 2019

Náklad / 300 výtisků

Tisk a knihařské zpracování / Tiskárna KNOPP s.r.o., U Lípy 926,
549 01 Nové Město nad Metují

ISBN 978-80-210-9311-9

ISBN 978-80-210-9312-6 (online : pdf)

ISSN 1211-3034

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9312-2019>

#490